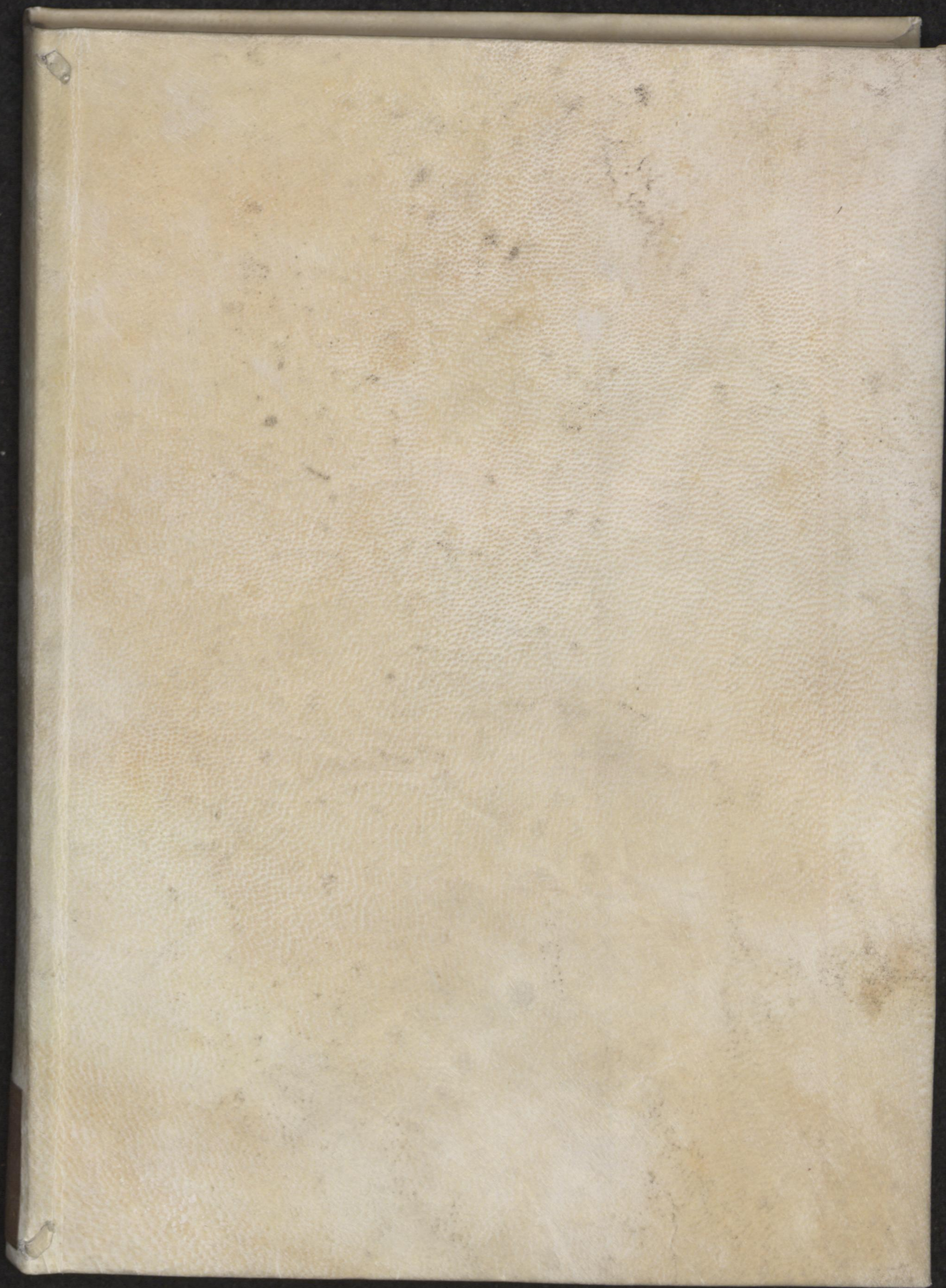
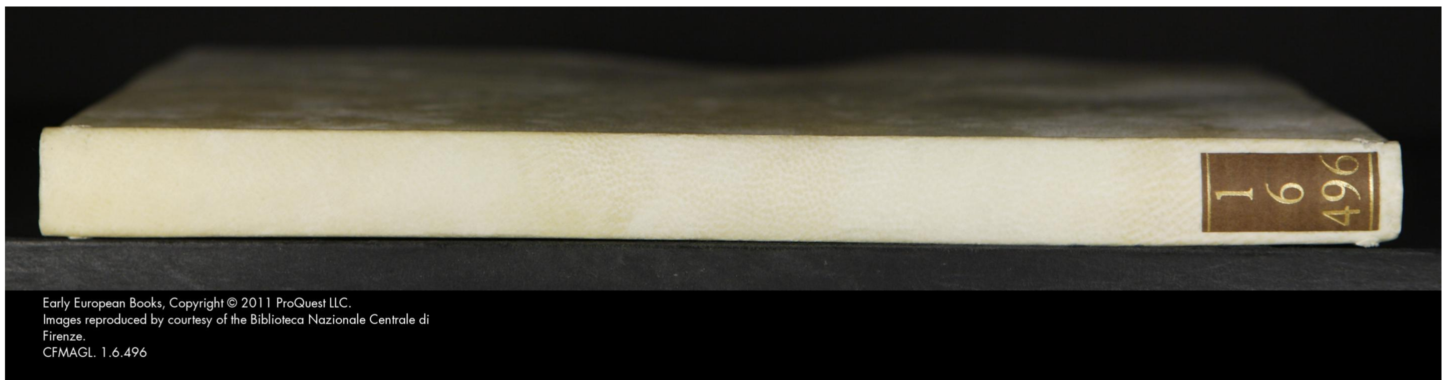
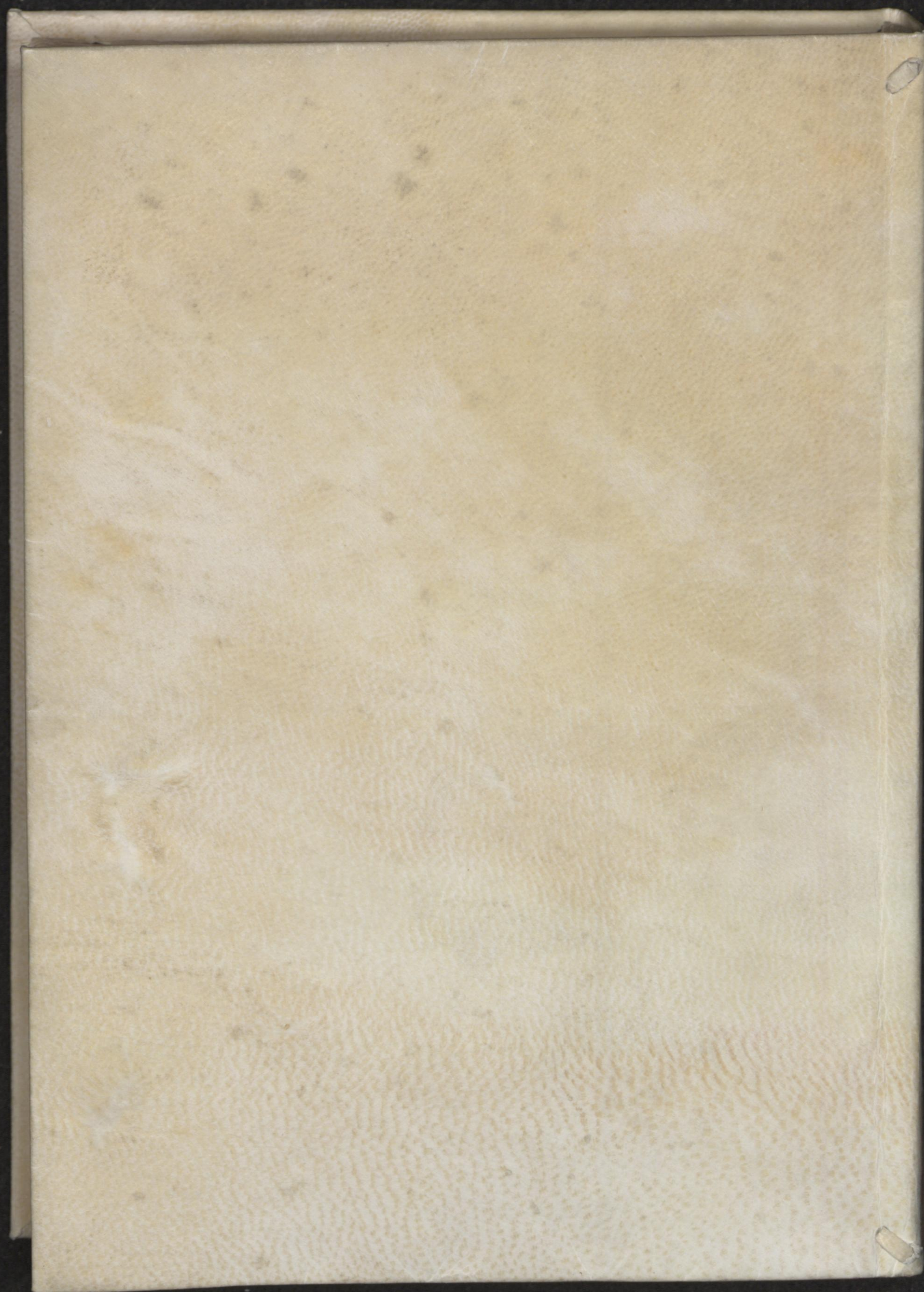

1
6
496

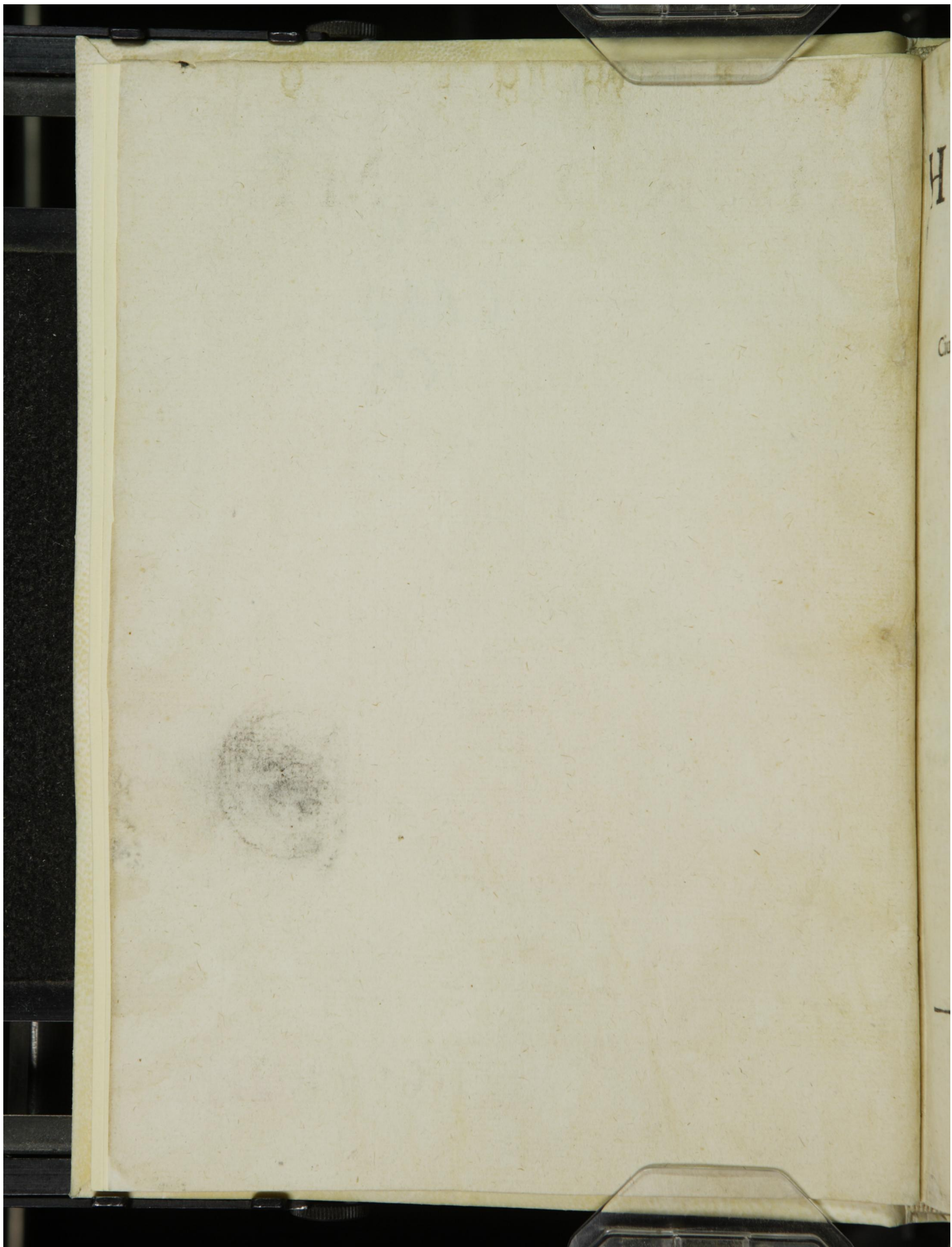

FRANCISCI
CAESARIS AVGVSTI
MVNIFICENTIA.

HIERONYMI CARDANI

MEDICI MEDIOLANENSIS,

Ciuisque Bononienſis, Medicinæ ſupraordinariæ in florentiſſima Academia Bononienſi olim Profeſſoris celeberrimi.

DE VENENIS

LIBRI TRES.

PATAVII, CIↃ IↃCLIII.

Apud Paulum Frambottum Bibliopolam.

SVPERIORVM PERMISSV.

Illustriss. Sapientissimoque Viro

IACOBO GADDIO

PATRICIO FLORENTINO,

Domino suo Colendissimo,

Paulus Frambottus. F. P.

HABVI iam libros bene multos sub typo, vix tamen ullus efferre se visus hucusque, qui tui nominis laudes celebritatemque æquaret, ILLVSTRISSIME GADDI. Dumque id recogito, occurrit Scriptor numquam interituri nominis, quem Philosophiam, quem Mathesis, quem Medica facultas, si alia multa præterire fas est, certatim exornant. Occurrit, inquam, CARDANI opus: quod quale sit, æstimare tu solus potes, cuius de Scriptoribus per duos libros paulo ante editos æternitatique dicatos tam acre, tamque intelligens iudicium est. Doctrinæ soliditatem, acumen ingenij, atque inter primarios subtilissimarum rerum scrutatores singularem prærogatiuam deprædicant omnes, qui & consentiunt nusquam plus venenatam ab eximio hoc viro fuisse inuidiam, quam cum de VENENIS disseruit. Magnum magna decent. Memini impressi nuper a me libri, in quo alter ille POLITIANVS Literatorum Te nostri hu-

 2 ius

ius ſeculi principem competenti iudicio pronunciauit. Et hæc quidem de te fama eſt, SAPIENTISSIME GADDI: nullum eſſe, qui calamum hoc tempore non adoret tuum, qui non miretur, quam bene hoc ſæculo, quod ſterile virtutum eſt, egreſſa modum virtus tua eſt, ut eo veniret, quo iam venerat excellentia generis. Nos certe cum Elogia luſtrauimus tua, cum Elegos, Odas, Carmina, cum denique de Scriptoribus pene omnibus circumſpectam, grauemque, ac bene limatam criſin; cum PITTIAE, ſeu GADDIAE Familiæ honores, imagines, mitras, faſces, purpuratorum gloriam, nitidiſque ornata palatia gemmis, conclamauimus iure omnes, in Vrbe illa totius Etruriæ Principe, cui à floribus nomen inditum, & veræ Virtutis, & veræ Nobilitatis florem penes te eſſe. CARDANVM ante te vides de VENENIS diſputantem. Deuoui hunc tibi, ſi benigne excipis, ut olim me ipſum. Si quid in hoc libro meum eſt, habes ab hilari manu. At nec CARDANVS quidem alii daret, quam tibi: per quem ignorantiæ quaſi veneno torpens, & iamiam extinctus literarum honos reuixit. Si oblatum non dedignaris, Humaniſſime VIR, hoc maiori me deuinxeris officio. Vale diu. Patauii Cal. Ianuar. CIↃ IↃC LIII.

HIE.

HIERONYMI CARDANI AD PIVM IV. PONT.

PRAEFATIO.

Xarauera m, Beatissime Pater, iisdem fermè diebus tres libros de Venenis: quos cum salutares admodum humano generi existimarem, cui potius quam tibi dedicarem? Vt in altero magnitudinis amoris erga te mei, ut qui nihil maius dare potuissem, experimentum præbueram: in hoc ipso, fiduciæ in humanitate tua darem, qui nostra quamuis exigua non aspernaris. Vale igitur, & quicquid est, non pro ingenii mei, nec virium tenuitate, sed pro Maiestate tua, & benignitate, perpusillum hoc munus, ac tanquam accessionem metiare. Nonis Quintilibus, felicissimi tui Pontificatus Anno IV. Bononiæ.

LECTO-

LECTORI BENEVOLO

Paulus Frambottus.

EN Tibi, mi Lector, summi Philosophi & Medici HIERONYMI CARDANI diu multumque desideratos De VENENIS Libros, non solum forma usui concinniore, sed Viri etiam periti opera innumeris locis quam prius longe castigatiores, ac nouo Indice auctos. Nostrum hoc qualecunque de literis bene merendi studium boni consule, ut plura & meliora cum Deo exspectes. Vale.

HIERO-

INDEX CAPITVM
LIBRI I.
De Essentia, & Causis Venenorum.

LIBRI II.
De Signis.

Ale-

LIBRI III.

De Cura.

HIERO-

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS MEDICI, CIVISQVE BONONIENSIS.

DE VENENIS

LIBER PRIMVS.

Qui est de Essentia, & causis illorum.

PROOEMIVM.

OMNES homines vno ex quatuor mortis generibus perire solent: aut enim naturali interitu finiuntur, natiuo absumpto humore, eamque mortem sine dolore fieri putat Aristoteles, & ex cessatione motus pulmonis iam siccati: quod vt mitissimum est, ita rarissimum. Forsan Sophocles vnus in tam raro exemplo numeratur. Secundum est violentum, cum ferro, lapide, ruina homo cadit: in quo plerumque, etsi compositio vitiari solet, nonnunquam tamen ex sola intemperie etiam mors accidit; vt in his qui in aquis suffocantur. Atque hic modus longè plures primo absumit: non tamen tam multos, vt plerique credunt: nam in magnis prælijs, vbi collecta gens fuerit vndique, vix vnum è mille in vrbe desiderari videbis. Tertius multo plures perimit mortales, per morbos proprios vnicuiq; & maximè qui per tẽpora euenire consueuerunt. Febres continuæ, hecticæ, dolores intestini coli, laterales, fluores alui, renum, & vesicæ cruciatus. Nec tamen hoc modo maxima mortalium pars occidit: Sed quarto potius genere, cum causa ignoto quodam modo perimit, tametsi causa ipsa nota sit. Etenim hoc primùm modo intereunt qui ex pestilenti febre, qui ex vera peste, qui morsibus, aut ictibus venenatorum, qui veneno epoto, qui haustu lethiferi vaporis, qui philtris, veneficijs, fascinatione, qui vmbra praua plantæ, toxici, oleandri, pomorum mortis, nucum, qui illito medicamento malo, qui vicinia serpentis, atrocis insecti: qui laterali morbo venenoso, nec vulgari, aut fluore alui huiusmodi, aut excantati, aut vulnerati telo infecto, aut suffitu contactu ve, aut enemate lethifero, vt legatarius à tonsore, moriuntur. Ob id, quid sit Venenum videamus.

Libro de Respir.

VENENVM QVID SIT, ET QVOMODO à Iurisconsultis accipiatur. Cap. I.

VEnenum definiri solet, quòd sit illud, quod corpus nostrum mutat, nec mutatur ab eo. Et addit Galenus, quod est contrarium naturæ nostræ, substantiæ ratione. Et pòst declarat, quòd ista repugnantia est sicut ignis, & aquæ, scilicet ob excellentẽ qualitatem calidi, frigidi, sicci, vel humidi. Et hoc est, quia Galenus existimat qualitates primas esse substantias rerum naturalium. Et ideo sexto in sextum Epidemiorum, volens ponere differentiam inter Venenum, & medica-

3. de Temperamentis cap. 4. post princ.

mentum purgans, tum alexipharmacum, quia etiam hæc occidunt, dicit: *Non occidunt hæc, nisi copiosius sumpta, venenum autem in parua quantitate occidit.* [Tract. 1. c. 4. iuxta finem.] Vocantur autem venena ibi ab Hippocrate, vt etiam Galenus exponit, malefica medicamenta. Hanc definitionem secutus est princeps Secunda primi: sicut aliam in secundo libro, quæ est, quòd Venenum est medicina quæ corrumpit temperaturam, non sola qualitate, sed naturæ proprietate. [Doc. 2. c. 15.] Hanc exponit in libro de Viribus cordis, hac sententia: [Trac. 2. c. 2. in fine.] *Medicina quæ propriè venenum appellatur, est, quæ corrumpit spiritus per contrariam qualitatem quæ est in ea.*

Sed verè hæ definitiones non sunt secundum id quod nunc intelligi volumus, nunc non dico de illarum veritate. Prima enim præsupponit, quòd venenum non patiatur à corpore nostro. At hoc falsum est: in agentibus enim quæ conueniunt in materia, dicit Philosophus primo de Generatione, & corruptione, [Cap. 9.] Omne agens à patiente aliquid patitur. igitur venenum etiam patitur. Sed hoc non concludit in causa, quia hic intelligimus per pati, id quod manifestè mutatur: quoniam medicus artifex est, & sensui innitens: & non negaret venenum non pati, sed non pati iuxta sensum, & manifestè: quod verum est. Sed quid dicemus de modica quantitate cicutæ? an dicemus eam non pati à tanto calore, quantus est humanus? Et etiam, quia si operatur in nostrum corpus, prius actum recipit à calore? Etenim, & hoc est ex concessis ab his qui definitionem ipsam scripserunt. Et experimentũ docet, quòd nil operantur frigida, quæ refrigerant corpus: velut lapilli, nisi soluantur in partes minutissimas. Experimentum etiam docet, quòd ipsa transit in fęces, ideoq; corrumpitur, quare etiam vehementer patitur. Præterea quod maius est, definitio hęc non est generalis omnibus venenis: neque enim conuenit his quæ agunt ex manifesta qualitate, neque etiam pestilentibus febribus, vt quantumuis bona sit, nunc non conueniat proposito nostro.

Secunda quoq; definitio non conuenit euphorbio, nec ci cutę, nec istiusmodi, sed potius conueniret atræ bili. Scammoniũ quoq, venenũ esset, & cucumer anguinus, quod nemo dixit. Et ideo, vt comprehendamus omne venenum sub vna definitione, dicimus, quòd Venenũ est quod aptum est nocere vehementer, nobis occulta agendi ratione, tametsi causa nota esset. Velut canis rabidi morsus est cognitus, qua ratione nocet, vt vulnus efficit: non autem ea qua deducit hominem ad rabiem. At dices, opium, euphorbium, & vitrum non erunt venena? Respondeo, quòd vitrum sub hac definitione haud comprehenditur, licet hominem interficiat. Opium etiam interficit non ob frigiditatem, sed occulta quadã ratione, vt dicemus. Euphorbium quoq; nõ quia calidũ est occidit, sed quia vrit; & forsan proprietatem habet aliquam occultam, per quam occidit. Neq; enim piper dixero vnquam venenum esse, tametsi nimio calore occideret. Dico ergo, quòd si euphorbium non occidit, quia calidum, ipsum venenum non esse: nec de hoc erit sermo in hoc libro. Dicemus tamen aliqua de vitro, & calidis medicamentis, licet venena non sint, quia multos perimunt.

[Dig. lib. 10. Tit. 14. Tit. 1. lib. 35.] Venenum tamen à Iurisconsultis aliter accipitur, dicente Vlpiano. *Mala medicamenta, & venèna veniunt quidem in hoc iudicium: sed iudex interponere se non debet boni enim, & innocentis viri officio eum fungi oportet.* Appellant autem non venenum simpliciter, sed venenum malũ, vt libro decimo octauo Iurisconsultus Caius. Sed & idem alibi ad legem duodecim Tabularum, de verborũ significatione ait: *Qui venenum dicit adijcere debet vtrum bonum esset, an malum.*

nam

nam & medicamenta venena sunt: quia eo nomine continetur omne quod adhibitũ, naturam eius cui adhibitum est mutat. Cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον *dicant: apud quos tam medicamenta aquàm quæ nocent, hoc nomine continentur. vnde additione nominis distinctio fit. Admonet, & nos summus apud eos poetarum: Homerus sic dicens:* φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ, μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. In quam sententiam Virgilius.

Ille malum virus serpentibus addit atris.

Tum illud.

—— *Nec Aßyrio fucatur lana veneno.*

Inde de venenarijs à Callistrato lata lex: Venenarij capite plectendi sunt: aut si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi. Appellant ergo venena iurisconsulti, quæcunque exhibita nocere plurimum possunt, non autem conferre. Ideo & vitrum, & euphorbium apud illos venenum erit, seu etiam illitum id possit, seu tabefaciat, seu mentem moueat solum. Omnia hæc venena mala à Iurisconsulto appellantur. Sed quid si amatoriũ poculũ det aliquis, nõ animo nocendi: insanũ autẽ reddat illum, non amatorem? Tunc videndum est, quo animo dederit, si enim ut solum amaretur, forsan non merebitur. Verùm hæc ad Iurisconsultos relegentur. Vnum sat est definitionem hanc veneni, quæ vitrum, & adamantis cuspidem, si modò verum est, sub se non comprehendit, nõ excusare, quin qui vitrũ dederit in cibo, veneficij reus non sit: quandoquidem in duobus collegijs sacrarum virginum plures perierint ex vitri esu: vnde qui illud dat, venenarius est. Vitrũ autẽ nullo modo venenum est, ut nunc uenenum dicimus, quandoquidem in puluerẽ redactum, tutò bibatur ad exterendum lapides renum, & vesicæ etiam, quamquã veneficã vim ei inesse quidam existiment. Similiter, & quod insaniam mouet, venenum proculdubio est. An verò quod nullo modo perimere potest, abest tamen ab vsu hominum, & nocere solum potest, & eo animo datur, venenum sit appellandum: velut, si quis alumen scissum seu plumæ in lecto spargat ad pruritũ excitandum, aut vinum ex anguilla putrefacta ad odium vini injciendum, aut salem vino ad inebriandum, aut gentianam cibis ad abominationem illorum, aut ellebori albi parum in cœnæ fin ad vomitum excitandum quis exhibeat: qualis echinatus castanearum calyx pedibus, aut scylla affricata latrinę sedili, quæ pruritum & vriginẽ facit? Respondeo, quòd non, nam alterutro opus est, aut facto, aut voluntate: quorum vtrunq; cum desit, puniri tanta pœna non debet. Venenum tamẽ esse potest, vt à nobis definitur, si vehementer noceat, etiamsi perimere non possit, vbi ratio quanocet, incerta sit. Venenum quoque ab Hippocrate sic describitur. *Maleficorum (supple auxilium) lac, alium vinum feruefactum, acetum, sal.* Galenus ibi exponens, per malefica, venena intelligit. Sed lac, vt videbimus propriè venenis aduersatur, reliqua venenosis, cuiusmodi plurimæ sunt plantæ, quæ tamen prorsus non sunt venenum. Per malefica igitur, venena, venenataq; & veneno participantia intelligit: cuiusmodi primum sunt multæ plantæ, lathyris, tithymalus, pityusa, rhododendron, peplium, scammoniũ, ricinus, chamelæa, narcissus, alypum, apios, colocynthis, rutha agrestis, solanum, dryopteris, mercurialis, elleborus, coriandrum, & quæ vetustate deteriora fiũt, vt castoreum, nuces, baccæ lauri, & quæ senio, vt lactuca, portulaca, & quæ semiputrescunt omnia, caro, oua, panis, lac, & quæ nimis acria, semen rubræ siliquæ Indicæ, vel staphisagriæ, vel serpentariæ, vel vrticæ; & quæ frigidam concipiunt qualitatem, alia

Lib. 48. Dig estorum. Tit. 19. leg. 28

6. Epid. Sex. 6. 5. Text.

contecta, pisces frigidi, sanguis bouis. Omnia igitur hæc sub maleficorum nomine ab Hippocrate cum venenis comprehensa sunt.

MEDICO AN LICEAT TRACTARE DE VENENIS, & quatenus, & quomodo cum Principibus excusare se debeat. Cap. II.

Cap. 7. AN verò deceat medicum cognoscere, docereq; venena, dicebat Galenus secundo de Antidotis: *Licet quidem illa cognoscere.* Et ratio est, quia nisi cognosceret, non posset ea deuitare: sunt etiã venena vtilia ad compositiones salutares, vt Thyri caro seu viperæ ad theriacã, opium ad philonia, euphorbium, cantharides, ad medicamenta peculiaria, ipsæ per se ad hydropem, napellus ad lepram. Exterius & spuma argenti, ærugo, tum pleraq; metallica. Sed tradere cõpositionem venenorũ ad interficiendum homines dicit, est hominis improbi, non medici. Adducit tamen multos egregios poetas, qui hoc, ratione nescio qua adorti sunt: Orpheum theologum, Aratum, Heliodorũ Atheniensem, & Horũ Mendesium, eosq; metuentes leges, ne plecterentur, & multitudinẽ, ne lapidibus obruerentur, iurasse in initijs operũ, se non præmio neq; amicitia inductos de illis scripsisse: sed ob id, vt possint curare: dicit Galenus. hæc ratio insulsa est, quia cognitis simplicibus, cognoscuntur etiam composita, quoad signa, & medelas. Et certè non fuit propter id, quamuis forsan bono animo id agere se existimarent. Verũ
Cap. 4. Galenus libro de Medicamentis purgantibus, dicit, quòd non licet docere medi-
Cap. 3. camenta vlla quæ interficiant: & narrat, fontem illum ductum ad supplicium vinctis oculis. Et dicebat in libro de Causis procatarcticis, quòd nouerca misit quendam emptum venenũ à medico, & dedit seruo, qui propinauit priuigno. mortuus est ille, detectũ scelus, omnes quatuor dedere pœnas, nouerca, medicus, nuncius,
Com 5. in fine. & seruus ipse. Tamẽ Galenus passim nominat plura venena, vtpote sexto in sextũ Epidemiorum, vbi meminit hydrargyrij, spumæ argenti, aconiti, leporis marini. Vbi notanda duo sunt. Primum, quod aliàs dixi, aconitum aliud esse à napello: quanquam aconitum sit acre venenum, vt in libro de Simplicibus medicamentis ad Paternianum: vbi etiam describitur illa planta. Alterum est, quod Galenus testatur se composuisse librum de Medicamentis à proprietate operantibus, vbi multa venena docuit. Respondeo igitur, medicamenta simplicia, quæ sunt incognita, non debent doceri, ex authoritate Galeni, adducta in libro de Medicamẽtis purgãtibus: quia homines non debẽt comedere herbas, quas non nouerint, & ideo malefaciunt isti qui comedunt herbas mistas, quas nesciunt quæ sint, & quamquam non esset venenum exactum, sunt tamen multæ venenosæ, & quędam nocent iecori, & aliæ ventriculo, & alię renibus, ac vesicę, & omnes herbę quę faciunt lac, & sunt calidę, nocent valde iecori: & ideo licet non occidant statim, vitam tamen efficiunt breuiorem, & morbosam totam. Et scio quendam nobilem Patauinum, qui cum edisset tortam ex herbis, quibus immista erat cicuta, pro petroselino ab ancilla (est enim valde similis ei) mortuus est sequẽti nocte. sed si simplicia sint cognita, debemus tunc docere illa ad curationẽ faciliorem, quia omnino nota sunt: & similiter si sint venenosa, quamuis incognita, debet medicus docere: quia omnino inimicus nõ audebit vti his quę omnino interficiunt, nisi in maxima quantitate, & tamẽ docẽdo homines abstinebunt etiã à pauca quãtitate, quę illis noceret. Secundum pręceptum est, medicus non debet docere aliquid quod augeat uim ueneni, quia tunc fieret magis irreparabile, & insanabile.

Tertium,

Tertium, non debet medicus docere ea quæ abſcondunt qualitates prauas veneni: illud enim eſt maximum. Quartum, non debet medicus docere præparationem veneni, vt fiat temporaneum: quia per hoc fit magis pernicioſum, & irreparabile. nam prius acquirit vires,& enecat hominem, quàm cognoſcatur. Quintum medicus non debet ſcire, neq; diſcere præparationem vllam veneni, vt ſit validius: neq; vt differat opus, neq; vt occultetur. Præterea medicus non debet cognoſcere venena exotica, niſi ſolo nomine, & viribus. Nam ſi cognouerit diſtinctè poterit ex animi perturbatione propinare illa, aut excogitare aliquid ſubtilius in eis, vel ob affectum alicuius coniuncti, aut amici docere eum, & ita eſſe in cauſa mortis alicuius. Venena autem notiſſima regionis, & medicamenta venenoſa primùm perdiſcere debet, ac tenere, vt dici ſolet, in digitis, non ſolùm quòd iam omnibus nota ſint, abſque eo, & quòd turpe eſſet eum ignorare, quæ omnes norint, adeò vt eius ignorantia potius ſupina dici poſſet quàm cuiquam bono: ſed etiam, quòd ſic plus eſſet commodi in auxilijs, quàm periculi in ſcientia. Et ideo debet ſcire ea diligenter, & ſigna, & damna, & cuſtodiam ab illis, & alexipharmaca tam communia, quàm propria, adeò bene, vt doceat homines vſum venenorum ipſorum in perniciem, nec poſſe abſcondi, neque etiam quicquam profuturum ad necem, ſed vel minimam poſſe inferre noxam. Præterea ad vtilitatem ægrotantium, vt dixi, & compoſitionem magnorum medicamentorum, in quæ plerumq; ſolent ingredi venena mortifera. Præterea vt ſciant homines vitare lathyrim, cicutam, ficus acerbos, fungos, anguillas, ranas, rutam menſe Maij, & Iunij, & abſinthium poſt medium Maij, & ſiliquam arbuti fructum, ac palmarum, mala inſana, nuclei pini, mercurialis, caules, ſemina rapæ, ozimum, ſiſamum, fenum græcum, ſucci omnes, ex quibus conſtant intinctus: medullæ, cerebella, iuniperi fructus, chelidonia, & omne quod aluum mouet vehementer: & omnis planta habens ſuccum non viridem. ideo fraga, mora etiã, & lactucæ, quæ iam ſemen produxerunt: & frumentum eſt ex magnis venenis, quod multipliciter perimat, & omnia putrida, ſemiputrida, corrupta.

Et ſcire ac docere, ſcribereque, diuerſa ſunt. Quæcunque enim ſcire malum eſt, docere deterius eſt, ſcribere autem peſſimum. At multa poſſumus docere amicum ſapientem, & probum, quæ ſcribere omnino nefarium eſt. Condiſcere etiam plura licet, vbi de tua integritate confidere poſſis, quæ docere non. licet nemo enim tam certus de alio eſſe poteſt, quàm eſt de ſeipſo. Porrò ſcire venena, & qualia ſint, atq; integrè dignoſcere, multis modis vtile eſt. Primum, ad medicamentorum compoſitionem: ſecundum, vt illa deuitare queas: tertium, vt certior ſis quòd aſſumpſerit æger: quartum, vt cognoſcas quantum nocere poſſit, quintum, vt melius curare illa valeas, ſextum, vt cum rationem tenes qua nocent, modum ex ea ſeruandi etiam inuenias. Itaque refert multum, quibus moribus medicus præditus ſit. Venenoſa igitur omnia noſcere decet medicum, venena autem vulgata, ea ratione quæ dicta eſt.

Quomodo autem ſe debeat medicus excuſare cum principibus (periculoſum enim eſt cum petunt adeò vt Auenzoar, cum interrogaretur ab Hali quodam tyranno, quid eſſet quo poſſet inimicum ſuum perimere? illeque ſe ſcire negaſſet, ob id in carcerem coniectus eſt, multiſque incommodis affectus, bienio ibi permanſit, quod ille diceret factum conſcium ſui ſecreti) palàm eſt, quòd negare oportet ſe ſcire. ideo etiam cauendum eſt ne te iactes: tum enim obnoxius eris periculo.

periculo. Quòd si res sit cum violento tyranno, dilatione sumpta pro compositione quanta sufficit ad filios amandandos, collectis charioribus rebus, fugæ te dedas. Nam præter id quod sit immanis hominis, artem contra præceptum Hippocratis tanto vitiare flagitio, etiam tibi exitium paulo pòst manifestè paras. Te enim duplici ex causa occidet, & vt conscium sceleris tollat, vt Solymus Turcarum princeps, cum Daiazetem partem fraude sui medici Hebræi sustulisset, & quòd tibi vt proditori non confidet, nec amandare, aut alteri post habere audebit.

Difficultas maxima est in hoc, quòd necesse est medico cognoscere venena, & quæ circa ipsa sunt, modos, vim, speciem, qualitatem, si debet rectè curare. Et si debet hæc scire, oportet vt doceatur, ergo venena doceri oportet. Sed si non doceantur, nulla erit ratio rectæ medendi. Et etiam quiuis pharmacopola plus sciet medico. si doceatur publicè, plus erit iacturæ in cognitione veneni, quàm inscientia alexipharmacorum, adeò vt sit vna via tantum, velut etiam in cognitione philosophiæ, sicut dicebat Auerroes: Hæc non sunt, inquit, de anima loquens, mundo Deo, reuelanda vulgo. Videmus eruditos philosophos bonos esse, quamuis non credant ea quæ faciunt ad continendos animos in virtute, & hoc contingit, quoniam mens est perfecta, & quod perfectum est, etiam in mortalium genere est immune à vitijs. Deinde, quòd cognoscunt non esse vtilitatem, nec preciosa esse, quæ per vitia parantur, adeò vt ex æquo contemnant premia vitiorum, & falsa promissa, hęc vt falsa, illa vt vilia. Et ideo non sunt hæc propalanda nisi subtilibus ingenijs, in quo homo falli non potest, & probis, sed in hoc falli potest. Nam si subtiles rationes declaraueris, & illi intelligent, quoniam erunt profundæ scientię, non erunt mali. Et si non intelligent, obesse non poterunt, quinimo confundentur. ergo priuatim pauci docendi sunt. Laude dignum multo minus censeo, qui acuunt ad venena inquirenda, velut Theophrastus partim docet, qui docet fieri posse: & vt ille qui phœnicia docuit medicamenta. Satis est intelligere finem, & quod consequi liceat, aut alios assecutos, belle enim introducti sumus. Deterius est potuisse, nec voluisse, quàm voluisse, nec potuisse. Verùm quis non aberrauit in hoc instituto? Et nos ob difficultatem, & quia proficere maximè ob angustiam temporis posse non videmus, sequemur morem aliorum. Sed si rectè tradenda esset hęc doctrina per symptomata, numeranda essent auxilia, non venena, nisi quę casu occidunt, vt morsu aut ictu. hęc enim in hominis potestate non sunt, cętera priuatim. Nos autem parcè de omnibus, quòd nihil horum tractauerimus, & ne plus docendo remedia noceamus, quàm iuuemus. vt Hesychius cum Pharico, quid aliud egit, quàm vt ad quęrendum homines incitaret? Sed bona fortuna nunc perijt venenum, cum ipsa compositione olim Aegyptijs nota. Sed ad feras commemorabimus elleborum, aut helenium, non illud odoratum, sed Heliconium elleborum, quo sagittę imbutę lethale vulnus afferunt ceruis, ac alijs animalibus, quę postmodum tutò edi possunt, & ipsa venena tractari, alia pro amuletis appendi, quale illud de bufone siccato admirabile, ad indesinentem hęmorroidarum sanguinem. Quanquam breui postmodùm perierit amicus noster Iulianus Pontius, seu alia causa, dolore scilicet mortis filij, seu suppressis ex toto hæmorrhoidibus, seu venefica ipsius amuleti vi. Vtrum autem medicus debeat contra hostes patrię vti veneno, declaratum est secundo Contradicentium.

QVAE SINT COGNOSCENDA de venenis. Cap. III.

QVæ igitur in venenis cognoscere principaliter oportet, hęc sunt: Primùm, quot sint genera illorum, agendi modi ratione: velut, quod alia quidem perimunt, & calefaciunt, alia erodunt, alia putrefaciunt, tametsi ipsa proprietas qua perimunt, occulta sit. neq; enim aliter, vt dixi, venena essent. Expedit autem scire, quomodo occulta ratione perimant, quamuis, & id eis proprium sit, vt perimant occulta ratione. namq; occultum dicitur, quòd vel sciri non potest, vel non facilè, vel quod aliud est ab his, quę vulgata sunt, & pertrita. in quo genere nunc dicimus venena perimere occulta nobis ratione. Deinde quot ex rebus venena sumantur, velut animalibus, plantis, metallicis, & magis specialiter, quibus ex partibus eorum, aut omnino distinctè, quoniam quędam ipsa corruptione talia euadunt. An verò quod corrumpitur, magis sit venenum, an quod ex corrupto iam genitum est, pręterea quot modis vnumquodque venenum dignoscatur, veluti substantia ipsa, scimus enim napellum, & aconitum, leporemque marinum, venena esse solo rei genere, vel ab his, quę illi contigerunt, velut putredine, agitatione, vt qualitates augeantur. Ab effectibus, vt quę debilitant, & vertiginem tracta mouent, vel muscas perimunt contactu, vel spiritu. Tũ vero colore ipso, seu generaliter, seu in ipso genere rei, vt colocynthis, & agaricus niger, & castoreum album. similiter ex odore atque gustu, cum tamen quædam non minus haud tutum sit odorare, quàm prægustare. In lethiferis enim valde venenis, aut alterum, aut vtrumque non leuiter periculosum, imò nonnunquam lethiferum. Pòst agendum de prouidentia, ne ab eis attingamur. Et si contigerit vt in illa incidamus, custodiam adhibeamus ne omnino lædant. Post hæc agemus de signis assumpti veneni, aut attracti, aut in nobis ipsis geniti, tum id generaliter, tum etiam vt singulas illorum species ex accidentibus, & symptomatibus, tum etiam coniecturis internoscere discamus. Atq; eadem erit ratio fascinorum, veneficiorum, philtrorum, præstigiarum, excantatorum, frigidorum, vmbrarum noxiarum, timorum, vt in nocturnis laruis: quæq; omnium sit ratio, atq; hæc generaliter, tum per singulas species distinguendo. Demum de cura eorundem omnium tam speciali, ac singillatim, quàm etiam generali, nec non cum alia accesserint, quæ oppositam, ac contrariam curandi rationem expostulent, initium à generalissimis facientes.

QVAE PROPRIA RATIO AGENDI Venenorum. Cap. IV.

IGitur quid sit venenum, & quæ nam sint de illo cognoscenda, nuper hic docuimus, quæ verò ad illius agendi modum spectant, partim aliàs declarata sunt in nono Contradicentium, partim nunc explicabuntur. Inquirere autem id ratione, experimentoque, tum autoritate, procliue omnibus id est. at tradu- *Contrad. 5.* cere ad vnum omnia principium, prout aliàs docuimus, forsan a nemine hucusque factitatum est. Accipiemus ergo definitionem, velut vnum principium superius expositum, scilicet: Venenum est, quod est aptum nocere vehementer *Lib. de Veno. Cap. 1.*

Com.5.in fine. Trac.1.c.1.fol.497 col.1.

Contrad. 2.

nobis occulta agendi ratione, tametsi causa nota esset. Ex hac intelligere oportet, quonam pacto venenum occîdat, deinde quomodo ad actum deducatur, demum qualiter trahatur à corde. Nisi enim venenum qualitatẽ mortiferam habeat, eaq; ad actum deducatur, & ad cor ipsum perueniat, non occidet. Equidem Galenus de Venenis locupletem librum conscripsit, vt ex ipsius relatione sexto in sextum Epidemiorum, & eum vidisse Rasis fatetur trigesimoquinto Continentium. Et ideo si librum illum haberemus, forsan iuuaremur. At postquam illum nobis vetustas subripuit, aut etiam in aliquo angulo latet. Refert enim Bessarion Cardinalis in epistola ad Venetorum Rempub. ex ducentis viginti millibus librorum, qui ætate Plutarchi, vt ille recitat, in Apameæ bibliotheca inueniebantur, vix mille sua ætate erant. Reliquos verisimile est in ædibus priuatis, in thesaurisq; regum superesse maiore ex parte. Omittam nunc quæ de proprietate dicta sunt secundo Contradicentium: quandoquidẽ de generali ratione agatur, non speciali. Conciliator id solum è tribus attigit, quomodo à corde trahatur, cum illi sit inimicum, at nos prius, quomodo perimat, docebimus. multa enim trahuntur ad cor quàm celerrimè, quæ tamen non occidunt, etsi sint calida, sicca, frigida, & etiam corrupta. Veneni igitur generalis (omitto enim nunc quæ purgando, aut exulcerando, aut phlegmonem incerta parte excitando occidunt) proprium est, intimam dissoluere substantiam. calida enim, sicca ve, aut quæuis alia è superficie in ima penetrant, minusq; calefiunt extrema quàm mediũ. Sed corruptio veneni ima attingit, non corticem: substantiam, non qualitatem solam. Declarauimus enim, quòd in febribus nõ pestilentibus soli ichores corrumpuntur, non humorum ipsa substantia, quo fit, vt omne venenum necessariò calidum sit, tametsi nihil minus sit quod obsit in eo veneno, quàm caliditas. Omne etiam venenum nisi sit erodens (tale enim non magis venenum dici debet quàm vitrum, vel acus neque enim omnia quæ perimunt, sunt venena, sicut neque omnia venena perimunt, alioqui frustra in lethale diuideremus venenũ, atq; non lethale) subtilem habet substantiam. atq; id est adeò proprium, vt ausim fermè id dicere, omnem substantiam admodum subtilem esse venenum, aut saltem euismodi, vt iuncta cuicunque, vel minimum malefico medicamento in venenum statim transeat. Sunt autem quædam quæ citò penetrant, ob substantiæ subtilitatem, alia verò ob humidum tenue adiunctum, alia demum ob similitudinem. His omnibus rationibus constat veneni natura, si vni eorum adieceris quod noxium sit. Nam sunt vina antiqua, & aqua ardens, tenuia quidem, sed pinguia non sunt, nec noxia. addatur ergo, & illud, vt sit pingue, non vt venenum sit, sed tanquam proprium speciei veneni, quod vehementius sit.

Cap.16.

Quo nam pacto verò ad cor trahantur: quidam existimarunt ex sententia Galeni, primo de Semine, vim illam quasi contagiosam, & materia carentem. duobus enim his modis illius dictum interpretari potest, sed primus verior, secundus magis ad Galeni mentem, quoniam dat exemplum de fulgore, qui per totum aerem tam subitò spargitur. Sed si sic esset, non corrumperet, nec adeò ageret in materiam. Videmus etiã, quòd partes propinquiores loco affecto magis afficiuntur, & humores, & reliqua. Deinde videmus corruptos humores ipsos in huiusmodi malis, & in venenis paulo magis materiarijs, quàm sint aculei vel scorpionum, vel crabronum, vtpote in morsibus, qui per saliuam lethales sunt, & in deuoratis corrumpi plane humores, & non æqualiter: vis autem materiaria

etsi

etsi inæqualiter spargatur, non tamen magnum est discrimen inter partes, cuiusmodi est inter humores infectos. Sed sit quomodo vis, seu propagatione, vt ego reor, seu vi non materiaria, certum est diffundi venenum ex tam exiguo aculeo, sparsa qualitate in totum corpus: qua ratione etiam ad cor ipsum permeat. Et hæc est opinio Apponensis in suo libello de Venenis. Vt autem doceat hanc esse veram opinionem, quia prima videbatur dicere, quòd venenũ trahitur à corde necessitate vacui, dum dilatantur arteriæ, sicut etiam aer, & videtur confirmari ex sententia Galeni secunda Aphorismorum, dum narrabat de muliere, quæ in balneo exoluebatur haustis vaporibus ex lignis vitiatis, ac venenosam habentibus qualitatem, succensis. nam vndequaque cum arteriæ haurirent hunc vaporem in ambitu corporis, ad cor deferebatur, atque ita in syncopim incidebat: Par, dicet hæc opinio, ratio erit in haustis per os, aut per vulnus, cum cor æqualiter ab omnibus partibus trahat. Tertia opinio est, quòd vtroq; modo trahatur à corde, & ipsum propria virtute permeet. Contra vtranq; harũ, quia conueniunt in hoc quòd trahatur à corde, adducit rationẽ, & est, quòd illud quod trahitur, vel est simile, vel contrarium. non simile, quia non interficeret, nec contrarium, quia solum illud trahitur à membro ægro, velut in hemitritæo, Prima Quarti. cor autem hic supponitur esse sanum. Et experimentum, quia cum quatuor homines venenum in cœna comedissent, vnus mortuus est breui, duo post longum morbum tandem euaserunt, vnus breui, & parua cum noxa liberatus est, qui erat calidi cordis. Quòd si venenũ traheretur à corde, par erat illum qui cor habebat calidum, mori citius, etiam primo. Ad hoc, quia tertia opinio, cui videtur assentiri, est melior, dicendum esset, quòd forsitan minus edit, aut edit plus de cibo, aut ob robur temperaturæ, quod non negat, & ob id facilius euasit. Cum ergo duplex sit attractio: Vna, naturalis pura, quæ duplex est, sine villorum auxilio, vt in iecore & cum eo, vt in corde: Alia vacui necessitate, seu ob raritatem, quæ est animi vis, & in corde per arterias (omitto modò tertium genus, voluntariam, tanquam extra hoc propositum) venenum quidem peruenit ad cor natura sua, dum se diffundit, vt dixi, altero duorum modorum, & trahitur à corde, vt aliàs etiam docui, attractione quæ fit per arterias raritatis causa, non autem naturali attrictione, quia illa solum per se attrahitur vtile, scilicet simile à sano membro, & contrarium ab ægro, & ita in hoc casu neutro modo venenum à corde trahi potest. quare patet ad rationẽ, quòd non assumuntur omnia membra diuisionis, neq; omnes modi quibus aliquid trahitur in corpore nostro ab aliquo membro.

Cap. 3.

Com. 41.

Trac. 4 c. 19.

Vltimum autem quæsitum difficilius videtur, à quo ad actum deducatur. Et non habet tantam difficultatem in morsibus, & ictibus, quosquis diceret à calore animalis venenosi per dentes, aut aculeum infixo diffundere venenum, sed in deuoratis aliud est, cum non adsit nisi calor naturalis hominis, qui non debet agere contra se. Hæc autem quæstio duo habet capita. Vnum generale: & ad hoc respondeo breuiter quòd agentia natutalia agunt contra se per instrumentum commnne, vtpote, Homo descendit ex alto, & occidit se inuitus, quia hoc agit per grauitatem, quæ est instrumentum commune. Et ideo per calorem etiã dissoluit pituitam in cerebro, quam melius esset permanere concretam, quia dissoluta quandoq; perimit. Verùm per propriam operationem nunquam agit per se contra seipsam, vt quia trahit semper simile, & vtile, non contrarium, quandoq;

tamen

tamen plus trahit quàm oporteat, & hoc, vt dixi, ratione instrumenti, cum calor fuerit abundãtior quàm debet. Et hoc modo renes faciunt diabetent, & perimunt hominem, & ex consequenti seipsos: sed, vt dixi, hoc contingit aut per accidens seu fortuitò, aut propter vim instrumenti validiorem quàm oporteat, aut vtrunque. Alia verò quæstio est de venenis, quæ frigida illi vocant, de quibus
Cap. 21. seorsum suo loco agemus infrà.

PRIMA DIVISIO VENENORVM *ex ratione ortus. Cap. V.*

Prima igitur diuisio venenorum est ab ortu, id est modo quo originem ducit
Cap. 5. ad lædendum corpora nostra. Quædã enim primum oriuntur in nobis propriè, vt habetur sexto de Locis: alia autem non propriè in nobis oriuntur, sed eo-
Com. 4. rum quædam à causis gignuntur necessarijs, & sunt aer vel aqua. vt colligitur secundo de Humana natura. Quæ autem extrinsecus adueniunt, alia quidem intus in cauitates immittuntur, rarissimè per enemata, plerumq; per viam cibi, potusue. Externa alia sunt, quorum quædam sine substantia sunt, vt excantationes, & fascini. Atq; horum quædam habent substantiam aliquam, vt fascinatio, quę intuitus radio fit, quæ verò substantiam non habent, aliã tamen subiectam aliquam habent materiam. & si ad amorem tendunt, philtra appellantur, sin ad maleficium, excantatio, si ad vtilitatem, præcantatio. Quæ verò materiam nullam subiectam habent, si speciem solùm demonstrent, præstigiæ vocantur, si immutauerint, deuotiones, vt M. Crasso tribunus plebis. Quæ verò substantiam habẽt, alia insensilem, vt odores, alia verò, quæ sensili constant materia, sed tamen occulta, nisi quis mentem adhibeat, vt vnguenta, olea. At quæ manifesta constant substantia, alia quidem citra dolorem occîdunt, velut quæ solo contactu necant, vt saliua canis rabidi, pestis contagiosa, dryinus serpens, atq; alia multa. Quæ verò cum dolore nocent, alia ex hominibus, vt tela, sagittæ veneno infectæ, alia autem ex animalibus, quorum quædam dentibus, vt canes, & serpentes: alia aculeis, vt crabrones, & vespæ: alia cauda, vt scorpiones. animal quod venenatis vnguibus, nullum adhuc innotuit, nisi vi ipsa lacerando, vt leones, & vrsi.

Singula verò horũ occîdunt qualitate manifesta, occulta tamen ratione, vt dixi, velut calida, sicca, erodentiaq; alia verò manifesto quidem effectu, occulta tamen causæ ratione, vt quæ putrefaciũt, quæ cogunt, quæ frigida alij appellant, cicuta, opium, hyoscyamus, mandragora, solanum maniacum. Alia substantiæ ratione, vt obstruendo, gypsum, spuma argenti, aut infrigidando, vt argentum viuum, aut singularem aliquam partem erodendo, quod in cantharidibus perspicuum est. Alia occulta etiam effectius ratione, vt quæ spiritus perimunt venena armeni, aconiti olim, nunc napelli, atque similia, quorum tamen sensus est in materia ob accidentia. Alia omnino obscura ratione, vt fascinum, excantatio, deuotio. Summa igitur istorum modorum est decem, ex quibus constant compositi, nec est vt in re tam obscura eam desideres claritatem, quàm in alijs rationibus, quam tamen si habere velis, ex Dialectica expetenda erit.

Sunt etiã venena nõ propriè, quę particulã corrumpendo perimunt; velut cantharides vesicã. lepus marinus non in hoc genere est, licet enim pulmonem petat, petit etiam cor. Quocirca duæ sunt dubitationes. Vna, quare pleraque venenorum cor petant, alia, cur aliqua certum membrũ, vt cantharidęs, quę vesicam, nõ

ita

ita alia membra exulcerant. Ac primæ quæstionis dubitatio facilis est admodum. dilatantur enim arteriæ versus cor, & ipsum vim habet attrahendi validissimam, seu per villos, quos habet durissimos & robustissimos, seu per calorem, qui in eo est potentissimus. vnde velut animalia quæ escam deuorant & hamum, ob id vnà dico non solùm pisces, sed prudentiora, longè lupos, atque vulpes: ita cor, dum optimum trahit sanguinem, trahit & secum venenum, quo perit, maximè autem putredine contractum. vt non rectè dicant, qui censent venenum cor petere, sed trahitur à corde. Quæ verò perimunt, quoniam ventriculum erodunt, aut iecur: non ob id illa erodunt, quia ad ea membra sponte commigrent, sed hoc quidem in ventriculo sua grauitate retinetur, illud ad iecur pergit tanquam leuius. sed vlterius procedere non potest: crassum autem cum sit necessariò, retinetur in vijs angustissimis, quas dicit Galenus adeò esse tenues inter cauam & gibbam iecoris, vt non possint visu percipi. nec satis constat an ea loca peruia sint, quo fit vt ibi retenta erodant: vt in filio Hieronymi Bertolij apparuit, in quo & ventriculi imum erosum, & iecur in ambitu nigrum instar carbonis apparuit, vt etiam lingua erat, & præter id sicca, scabra & arida. Cum verò sua subtilitate penetrat, vt cantharides, auida natura pellendi quod est noxium, detrudit recta via ad renes, & vesicam: ideoque ibi erodit amplius attenuatum membra illa, non quòd quicquam cum illis habeat constitutum plusquam cum alijs: nam & multa alia vriginem mouent, tametsi vesicam non possint erodere. Quòd verò alia in intestinis dolorem pariant, vt pisa, & cucurbitæ, eadem est ratio. non enim è casulis coli exire possunt, & ipsa quidem ob duriciem putrescunt, cucurbitæ ob frigiditatem dolores mouent. lepus autem marinus, nescio quoties experimentum Galenus viderit: certè Dioscorides penè cantharidibus similem facit, huius proprietatis non meminit, sed qui meminerunt, vt Princeps, causam generalem ei tribuunt, velut quòd inflammatis spiritus membris difficultatem spirandi patiuntur, vnde facilè in sanguinis sputum per tussiculam decidunt. Non negarim tamen, postquã Galenus in libro de Medicamentis secundum genera, id affirmat, fieri posse, postquam hoc minimè proprium est, venenum membro proprium inueniri posse, velut Herculeo lapidi, vt ad orientalem boream tanta circuli portione dirigatur.

6. de Locis. cap. 8. & 15.

Lib. 8. cap. 30.

Li. 1. c. 1.

DE VENENO PER SE GENITO. Cap. VI.

Venenum autem per se generari in corporibus haud dubium est, vt antea diximus. Differunt ab his quæ, vel aqua, vel aere generatur, sponte genita, quòd neque in pluribus, neque statim, neque ob generales causas generantur: propterea in quibusdam primum hæreditario iure, vt podagra & lapis in vesica, contingunt. Plurimæq; sunt stirpes, quæ hoc vitio per multas ætates laborarunt. cùm enim calor humores non seruat, & eosdem corruptos, crudos, ac calidos generat, in angustis vijs putris humor generatur, non secus ac vermes qui in quibusdam plurimi, & ad adultam ætatem vsque, in alijs ne in infantibus quidē nascuntur. Alijs autem ater humor, adeoque prauè exustus, vt veneni referat similitudinem, siquidem pessimi ex eo morbi fiunt, vt in eo Aphorismo sextæ Particulæ: *In morbis melancholicis, ad hæc periculosi decubitus, apoplexiam corporis, vel conuulsionem, vel furorem, vel cæcitatem significant.* & trigesima Problematum Aristoteles multiformes vires illi tribuit, sed hoc tamen non propriè 54.

ad venenum spectat: verùm cùm computruerit ichor illius (nam ichores in febribus, non humores putrescunt, sexto Epidemiorum) facillimè in veneni qualitatem transeunt, in morbo præcipuè lethali. Idem continget in glasea, & cærulea, & viridi bile. Tertia causa, est corruptio ipsa ciborũ, loci sordes: vt hi qui diu per mare nauigarunt, quique consuescunt edere cibos corruptos, & putridas aquas bibere, vnde orta est species illa morbi Indici adeò praua, & quæ longè deterior est morbo natiuo, qui ibi paululum differt à scabie: ita morbus hic accidit in biliosis, qui corruptis vescuntur cibis, & sordidè viuunt, nec se exercent. Quarta est ex cibis, vt secundo de Alimentis, vbi appellat febres malignas, quæ fiunt ex esu cucumerum: & in libro de Succorum bonitate, & vitio: *Inter fructus* (inquit) *censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eo quòd nisi aluum statim subeant, ibi corrumpantur, humoremq; ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet.* Sed & leguminum crudorum nutrimentum, maximè immaturorum, proximum est veneno, quando cocta & matura nec probatum exhibeant.

Par. 2. com. 39.

Cap. 6.

Cap. 5.

Cæterùm generatio istorum reducitur ad naturam, casum, & victus rationem. victus ratio dicitur, curæ ex quibus venenum in corpore generatur: & odium & ira. odium enim ex tristicia & ira compositum est: ira autem eadem excalefacit humores, vt febres accendat, vt primo de Tuenda sanitate, & de Causis morborum. Imò, dicebat in secundo de Humana natura, & in libro de Exercitatione paruæ pilæ ad Opigenem, non minus (ne magis dicam) mouent corpus, vt morbos cieant, aut salutem, animi, quàm corporis affectus. Odium ergo, vt dixi, acerrimè corrumpit humores si quid aliud. nam ira excalefacit, tristicia refrigerat, quarto de Causis pulsuum. Hoc ipso motus contrarij fiunt & in qualitate, & loci ratione: Vnde multi hoc ipso abditis morbis causis, vt putant, pereunt. Diuturna quoque vigilia humores corrumpit, cibique vt dixi, mali seu specie ipsa, vt fungi, seu aduenticia qualitate: tum verò crapula, & ciborum ipsorum contraria natura, vt lac cum piscibus, vel acidis, aut lac coagulatum cum radicula, sed neque hordei ptisana, aut polenta cum oriza, & lacte, nec pingue aliquid debet in æneo vase manere: corrumpitur enim, & æruginеam vim imbuit. Et quæ torrentur in veru, & magis super prunas, à lignis prauis afficiuntur: vt sunt smilacis, oleandri, buxi, ricini. & permistio multa ciborum, & maximè contrariarũ qualitatum: vt mala insana cum sacchаro, oua cum tritico, & exercitatio assidua, inde refrigeratio: quæ cùm perseuerant, generant humores pestilentes. & maximè, si vtatur multo vino nigro. Et vinum ipsum potens cum fructibus horeis, cuiusmodi nominauimus. Et vesci maleficis herbis, multum facit ad generationem veneni: velut sunt, cicuta, hyoscyamus, papauer, eruca, cæpe, solanũ, portulaca, & sunt pleræque grauem odorem habentes, & fungi maximè sunt ex illis, etiam saliti, & anguillæ.

Cap. 8. circa medium.

Cap. 2.

Ibidem.

Cap. 1.

Cap. 1.

3. 1. Doc. 2. c 7. iuxta finem.

Et generatur malus chimus in ventriculo, velut etiam ex porris, vnde prasina illa bilis: inde aduritur, & corrumpitur in iecore, non tamen adeò, quin permisceatur sanguini, & trahatur ad venas: demùm aduениunt causæ, quæ illos corrumpunt ex permistione, vel ex putredine, vel ex adustione, vel ex qualitatibus animi, vel ex repletione, aut vigilijs, aut obstructione, vel febre, & hoc est maximum, quia corrumpit, exurit, & habet secum obstructiones multas. Et dum

quiescit in venis, persæpè vix sentitur, sed motus, aut quod sequitur ex motu, est causa vt sentiatur, morbum efficiat, & vt homo etiam pereat. & versari in locis humidis; & cloacis, & sentire prauos odores, & quiescere in locis conclusis, omnia hæc faciunt ad huiusmodi generationem. Et potestas horum humorum non solùm est ad generandos lethales morbos, sed etiam ad fascinationem, ad malas opiniones de dijs, & circa mores, ad mala somnia, ad corrumpendum aerem. Et sicut habitare inter serpentes est malum, ita inter homines in quibus abundant corrupti humores & venenosi. Et horum quidam sunt cum putredine, & contagiosi: quidam sunt solùm venenosi, quia cum parua corruptione sunt valde calldi, atque tenues.

DE PVTREDINE ET CORRVPTIONE. Cap. VII.

CVm sit putredo interitus proprij caloris ob calorem externum, vt ait Aristoteles quarto Meoteorum, ideoque dicit: *Necesse est omnia quæ putrescunt, externo calore incalescere, & innato refrigerari, ac demum exiccari*. Cùm igitur humidum necesse sit esse quod putrescat, aut aqueum illud erit, aut pingue solũ, aut cum tota substantia. Dico totam substantiam, quia in his quæ viuunt, aliud est quo nutriuntur, aliud quo constant, sicco plurimo mistum. Est autem in vnoquoque genere horum magna multitudo specierum, velut humorum sanguinis, & humidorum, quæ in substantiam corporis transmutantur, nondum tamen sunt trànsmutata: cùm verò putredo in quodam sit motu, non potest cessare, donec ad vltimum peruenerit, aut finiatur. Atque in quibusdam fit exhalatio humidi, in quibusdam non. Concipere autem quædam perfectam putredinem, quædã non: & non solum sicca, sed etiam planè pinguia, clarum est: siquidem oleum & farcimina rancent, nec putrent. Quod igitur siccum est, cum putret, animal generat; inde in lapidibus & lignis nascuntur vermes, quibus substantia integra exeditur, vocaturq; quod superest, caries. Cùm enim intimum sit, nec possit exhalare, necessariò calescit. In omni autem calore est anima, ideo animal, vel blatta generatur. Si autem exhalat calor refrigeratur, nec possunt conformari animalis partes, fitque caries, & in viuentibus marcor. In pinguibus valde, vt oleo & adipe, quia terrea pars deest, nec perfectè putrescunt, non generatur animal: siquidem animal mistũ est ex terra, & aqua, sicco & humido: ideo nõ generatur ex oleo, neq; adipe, & tamen ex aceto, vrina, caseo: nam in aceto & vrina terrei aliquid, in caseo plurimum. Sed neque perfectè putrescunt, quia humida sunt, & quæ perfectè putrescunt, si pinguia sint, calent: at hæc incalescere non possunt, ob humidi abundantiam: quare eiusmodi rancida euadunt, non putrida. Hæc autem & quæ sicca sunt, cùm non generant animal, corrumpi dicuntur, & corrupta, non autem putrida. Putridum dico, in quo quicquid est substantiæ, perfectè corrumpitur: corruptum autem, quod imperfectè putridum euasit, vel ob reluctantem siccitatem, quæ à calore non patitur, vel ob humidum copiosum, quod prohibet concalescere perfectè, quod corrumpitur. Caseus ergo perfectè & putrescit, & carnes, quoniam plurimo pingui humido, & terreo abundant. quæ verò vltimo putrefacta sunt, non amplius putrent, quoniam motus finem accepit nec putrida planè sunt, vt septimo Contradicentium docuimus, sed animal, aut Contrad. 14.

plantam

Cap. 1. (margin)

plantam generant. Quæ enim aquea sunt, plantas generant, quoniam humido pingui & concocto carent: quæ autem pinguia, animal, non plantam: quoniam natura facit omnium præstantissimum eorum quę facere potest. cùm aut vtrumq; humidum mistum fuerit, vt in fimo, & cœno, & plantæ, & animalia generantur: & similiter quæ, sub diuo sunt, generant plantas, quia non adeò incalescunt, & quoniam vi solis humidum pingue siccatur, vtpote iam concoctum, aqueum autem contrà concoquitur: in opacis autem & contectis locis, & quæ sub terra sunt, sepulchris. cauernis, animalia. Si verò non pingue humidum, sed aqueum, corrumpitur & exhalat, adhæret & concrescit, fitque mucor, seu situs: vt in terra pluuia nuper madefacta, in pane atque huiusmodi. Vnde situs leuissimum genus est corruptionis, tum quia aqueum tantum humidum putrescit, tum quia exhalat: ideo quæ mucent, sicciora euadunt. Ea igitur quæ corrumpuntur, quinque sunt generum: sicca parum humidi habentia, & quæ multo abundant humido pingui, aut aqueo, & humida pinguia, & humida aquea, ex quibus plantæ generantur: nonnunquam etiam animalia, quia à sole, vel calore multo concoquitur aqua. Quintum verò genus est viuentium, in quibus partes partibus respondent, vt in mundo, & calor qui inest præter naturam, velut etiam in corruptis operatur. Similiter corruptio quædam est, cùm exhalat quod corruptum est, aut cùm retinetur. Quædam non perfectè putrescunt, vel quia nimis humida, vt oleum & pinguedo, vel quia exhalant, vt panis & aqua. Poma etiam pleraque non putrescunt perfectè, quoniam frigida sunt, & nimis aquea: ideo non facilè animal gignunt. auellanæ autem putrescunt, quia generant. Quæcunque etiam perfectè putrescunt, animal, si pinguia: aut plantam, si aquea sint, generant. Salita autem, & multis odoratis condita rancescunt, non putrescunt: quoniam humidum aqueum absumptum est: illud enim facilius corrumpitur, & viam præbet corruptioni pinguium. Quocirca pinguedo cocta, & caro in sole siccata, & haleces in fumo, quamuis multum habeant pinguis humidi, non putrescunt: quęcumq; autem putrescunt, & non perfectè, corrupta appellamus. Corrumpuntur autem quadrifariam res, vel quia humidum exiguum est, vt ossa & lapides, quæ nunquam perfectè putrescunt: aut quia calor, qui est causa putredinis, est exiguus: nihil enim agit vltra propriam qualitatem: quæ enim corrumpuntur ob vicinitatem semiputridæ rei, semiputrida solum euadunt, vt in malis punicis, quæ prius exarescunt quam putrescant, ideoque solùm corrumpuntur, vel quia humidum nimis abundet, vt de oleo dixi: vel quia pars quæ iam corrupta est, exhalat, vt in mucidis. Nec videtur, tametsi in mucidis exhalet, in rancidis retineatur, idem humidum esse in causa, sed rancidorum pingue, mucidorum aqueum, vt in pane, vel pingui aqueum mistum, velut in caseo: mucescit enim, tametsi pingui abundet humido. Sed quæ profunda sunt, putrescunt: mucescunt, quæ in superficie, quapropter ab aëre mucor existit. In quibusdam autem fit separatio pinguis humidi, in quibusdam verò totum putrescit. Etenim in fimo humidum in vnum confluit, & generantur ibi vermes: quod verò relinquitur, siccum est, & exors praui odoris. Duplex igitur genus perfectæ putredinis. Si ergo in intimis & longo tempore putredo fiat absque separatione, animalia magna, & perfecta & viuacia generari solent, vt bufones, cancri, serpentes: vt ille qui inuentus est in sepulchro in æde B. Simpliciani Mediolani. Vinum autem & lac non putrescunt perfectè, quia non possunt incalescere, sed modum alium corruptionis induunt,

& fiunt

& fiunt acida, vt ſit diuersus modus à rancidis, quæ omnia fiunt amara. Erunt igitur quinque modi corruptionis: rancidum, mucidum, acidum, & duo quæ nomen non habent, niſi marcorem in ſiccis, velut lapidibus & oſſibus: atque humidis, velut malis punicis. Et hi sunt inferiores tribus prioribus, quia ſaporem retinent minus malum, & odorem acidum, cùm aliæ corruptiones malũ retineant odorem: putredo verò etiam deteriorem, licet cariosa ſit minus fœtida quàm pinguis. Manifeſtum eſt enim, quod sunt duæ tantùm ſpecies putredinis: carioſa in ſiccis, & fœtida in humidis. Sunt autem omnia putrida, amara etiam, ſed ſicca ſunt amariora, humida verò acria: quia sunt calidiora. An verò aer poſſit putrescere, visum eſt in Contradictionibus.

Nunc verò ad corpora humana reuertor, quæ iuxta ſimilitudinem in diuerſis partibus putredinem, & corruptionem sentiunt: nam iuxta caput canescunt capilli velut in ſitu: humidum enim ab aere refrigeratur, & non admodum pingue eſt: quod verò in corde eſt, non putreſcit ob abundantiã, sed fit velut rancidum, & ita cùm ex sanguine fit bilis. rancescit enim. Et cùm feces putrescunt, quia conſtant humido aqueo pauco, & multo pingui, & sunt reconditæ, & breui putrescunt, generantur animalia, scilicet vermes, & eſt putredo absoluta. Et ſanguis cùm corrumpitur leuiter, & ſimiliter chylus, tranſit in acidum saporem: & oſſa cùm sentiunt teredinem, corrumpuntur, & non perfectè, vt dixi, putrescunt, Et ichores cùm putrescunt, præparant sanguinem ad putredinem: non tamen generant animalia, qnia non sunt pingue humidum. Ideo generatio talium oſtendit humidum pingue putrescere, quamobrem & febrem eſſe peſtilentem: & non generantur plantæ: quia, vt dixi, putredo huiusmodi fit in penitioribus partibus corporis, non in loco aeri expoſito. Putredinis igitur & corruptionis differentiæ, & cauſæ multiplices ſunt, & à magnitudine, & à natura eius quod putrescit, & ab exhalatione atq; retentione. Commune eſt his quæ putrescunt & corrumpuntur, mutare odorẽ, colorem, saporem, & omnia in deterius, ad primam naturam non ſimpliciter: sorba enim meliora sunt corrupta, & anguium quorundam ſtercus bene olet, cùm ipſi angues non ita: propterea quæ nobis bene olent & placent, corrupta malè olent & displicent: quæ verò displicent, & grauiter olent, alia fiunt meliora, alia deteriora. et eorum quæ placent, proprium eſt ariditas, vnde alius eſt sapor lactis acidi, alius eius quod natura tale eſt, vt oxalis. Quæcunq; autem à calido ſicco corrumpuntur, minus putrescunt, quia magis exhalant: quæ verò ab humido, magis putrescunt: minus enim exhalant. Ergo ſi ſiccitas maior ſit caliditate, non putrescunt: videtur ergo putredo eſſe calidi proprij, non humidi exhalatio; neceſſe tamen eſt putrefacta ſiccari, quia calor consumit etiam humidum. Sed quomodo calor à calore diſſoluitur, ſi humidum manet? quoniã humidum illud liquescit, ac ob id exhalat innatum humidum. Quæcunque igitur putrescunt, rariora euadunt. Eſtque alius vtriusque caloris modus, vt hominis ac leonis: videntur enim formæ diuersæ, et animę: sunt enim inſtrumenta animarum: et vt lupus leporem exedit, ita calor calorem: quodque vni naturale eſt, alteri putridum, sed non ſimpliciter, sed cùm impeditus nihil generat. Dicimus et oua ab ignis calore corrumpi, ſed non in hoc ſignificato: eſt enim hic corruptio, via ad putredinem, non qualiscunque rei interitus. Quæ autem verè putrescunt, superfluum habent humidum, et subſtantiam minimè solidam, vndecimo de Simplicibus medicamentis. quanquam et ipsa oſſa sanie praua corrosa quandoq; *Cap. de Sale.*

quandoque putrescant, tertio de Fracturis. In vniuersum, putredo è calido fit & humido, vt habetur quarto Methodi, & tertio de Medicamentis secundum ge- *Cap. 2.* nera. Caliditatis autem causæ ponuntur in libro de Causis morborum, vicinia, motus, & putredo. Putredo igitur est causa caloris, in eo in quo est: calor autem externus, est causa putredinis.

DE NATVRA CORRVPTORVM. *Cap. VIII.*

SVnt corruptorum hæc propria, vt sint à naturali statu aliena, & horribilia; nam calefacta, refrigerata, siccata, licet mutent saporem, & odorem, nihil tamen retinent horribile. Sed & dum manduntur, quæ generare animal nata sunt, strident sub dentibus: quæ autem plantam, sunt terrea in humido: vt quæ, & animal, humida terreaque: in plantis enim omnib. humidũ, vt dixi, crudum est, & à terreo vincitur, contrà in animalibus. Quare in omni animalis generatione est aliquid terrei; ideoque vermes in imo aquæ generantur, non in medio. Propriũ quoque est corrupti cuiuslibet, corrumpere: omnis enim caloris humidi actio propria est, & cum anima coniuncta. Est enim triplex calor. Igneus, qui siccus est, & corrumpit: nihil autem generat, quia solùm separat humidum à sicco, etsi misceat tenue à crasso. Humidus autem calor vbi terreum & crudum superat, generat plantam: vbi verò concoctum humidum, & igneum loco terrei (dico autẽ terreum, assatum) animal generat. Quapropter omne quod corrumpit, habetq; exuperantem calorem, seu quod corruptum est, corrumpit etiam plus iusto seipsum, donec aut dissoluatur, aut planè vincatur à forma propria, & tunc fit alimentum, velut vitellus oui in pulli generatione, & quatenus corrumpit, etiam proxima vitiat. Sicut ergo candens ferrum, est ferrum & ignis, quoniam vtramque formam habet, sed imperfectam, vt quædam partes tenues prorsus sint ignis, aliæ crassæ, prorsus ferrum, sed calefactum tamen, vt sit calor in his tanquã in materia, non in forma: nam repugnat, formam vtramque esse, sed est veluti calor ignis in manu, & magis cùm sit iam igneum ferrum, & calor in manu non est, nisi in eo quod est præparatum, nec vincit: quædam autem partes sunt ex æquo ferrum & ignis, ita etiam de putridis: materiam enim totam inuasit putredo, formam autem non totam, sed tenues quidem partes obtinuit, quæ prorsus putridæ sunt, crassas non, mediæ sub vtraque forma fermè sunt ex à quo: vnde non tutum est cohabitare cum corruptis, & multo minus vesci illis, nec linteis aut vestibus vti, quæ corruptione imbutæ sint, seu aliorum fuerint qui corruptionem patiantur, seu sordidæ sint, seu diu gestatæ sint ab eodem; maximè si corpus immundum fuerit, sudaueritque in eis, tum puluere fœdatæ sint, & madefactę aqua vel liquore aliquo Satis constat mediam ex duobus esse naturam, cum semi corrupta est pars mediocris substantiæ: velut in pomo, & dulci diluto aqua, quod minus dulce insipidumque redditur. est enim in quantitate diuisio, compositumque ita etiam in gradibus & formis, licet impartibiles videantur. Omitto *12. Contradict. 30.* nunc disputationem de substantia, an suscipiat gradus & magnitudinem. Redeamus ad sensilia. Lac aqua dilutum quomodo mistum sit, declaratum est aliàs: nunc satis sit ostendisse, substantiam aliquam inesse ad generationem animalis, velut fœtum, in quo cùm sit transitus à semine ad animal, dicemus: vt in Theo-

gnosto,

gnosto, esse quidem tandem animam, & formam, & substantiam, sed ex potentia Lib. 4.
ad actum peruenit: velut infans potestatem habet ambulandi, nec variatur, nisi vt ad actum perfectum aut per fectiorem deuenit. Atq; hæc perspicua sunt iuxta nostra principia, quæ sunt facillima: Peripateticis autem infinita relinquitur dubitatio circa ea quæ inutilia sunt, vt retardentur in cognitione magis vtilium. Verùm quod difficilius est, cùm, vel ob siccum, vel ob frigidum impeditur generatio, fitq; sola corruptio: frigidum enim est priuatio, & priuatio non est animę neque sedes, neq; via, neque vt instrumentum. Quare oportet in hoc constituere formas plures, & aggregatum: cùm enim calor præter naturam impeditur, separat & ideo plures formas generat simpliciores, velut terram, aquam, vaporem. Cogitandum est igitur (atque id solum ex tanta dubitatione restat) quonam modo calor præter naturam corrumpat, ac simul generet aliud? nam id fit, vel quoniàm intercedit aliqua alia operatio, veluti separatio, vel quia anima, cuius calor est instrumentum, corrumpit vt generet. At hæc altiora sunt quàm vt quæsito conueniant: satis est, corruptum omne aut ad generationem tendere, esseque partim in potentia, partim in actu sub forma seminis: dico autem semen, ab animali, aut à calore formatum: indicat enim non esse semen, nisi ab anima, quoniam est etiam in his quæ non gignuntur à simili. Quocirca forma materia carens præcedit materiam, & est, vt dicebat Plato, prius anima quàm animatum, aut instrumenta: non enim quia homo est, ideo rationalem habet animam, sed quia anima rationalis est, ideo sibi aptum fabricauit corpus: velut in quercus ligno torno scarabeo simile animal efformatum industriè: aut si non ad generationem tendat, aceruum fieri, & vt ita dicam, materiam quasi lutosam atque cœnosam. Porrò corruptio eo deterior, quo ad formas inimicas naturę tendit. Sic ergo pediculi generantur, fœda omnia, & horribilia, nauseamque cientia: colores etiam trahunt tetros, liuidum, fuscum, viridem, album sine splendore: cum autem splendent, putredinis efficacioris indicium habent. Fiunt quoque, vt dixi leuiora, et rariora quæ putrescunt.

DE VENENO CONTRACTO AB AERE, & aqua, causis eius, & differentijs. Cap. IX.

FEbres pestilentes fiunt, aqua, vel aere corruptis. Aer corrumpitur ob siderum dispositionem, aut ventos, aut aquas, aut casum, vt in strage hominũ, in abundantia locustarũ mortuarum, in copia reptilium: & quod ad sidera attinet, 2. Quad. par.
Ptolemæus hoc refert maximè in eclipses luminariũ, et hoc, cum loco bonarũ dominantur maleficæ. Et cùm hæc scriberem, facta est eclipsis Solis vigesima Iunij, & luna fuit in nodo australi, & fuit in octaua parte Cancri, & Iupiter, ac Saturnus fuerunt occidentales in ipso Cancro, et proculdubiò non est bona. Sed alij referunt in magnas coniunctiones, et vtriq; dicunt verum: nam vidimus ex coitu Saturni et Iouis in Cancro, anno 1504 inchoatam febrem pestilentem cum maculis, pulicum maculis similibus, quæ, vt ait Fracastoreus, satis bonus obseruator talium, erat morbus antea solum endemius Cypro, et vicinis insulis: vt anno 1505. sæuierit in Italia. Et ex alio congressu eorumdem cùm alijs omnibus planetis, anno 1524. per totum orbem, adeò anno 1528. inualuere, vt memoria illius anni mul-

tis seculis sit celebranda. Cùm verò congressus fuerit in signo piscium, patet trigonum aqueum totum esse huiusmodi morbis corruptionis obnoxium. Ab anno autem 1544. in Scorpione conuersa est ad dissidia potius legis, ex quibus euersa est tota Gallia. Modò præsenti anno transit hæc magna coniunctio ad trigonum igneum, signumque leonis. Est igitur eclipsis hæc ex his quæ pertinent ad morbos pestilentes in proprijs locis. Et anno 1484. ostendit aduentum pestis Indicę, quæ subsecuta est generalis, & inuisa nostro toti orbi. At ex ventis Austri, non ob id quòd humidi sint, aut quia transeant per Arabiam (nam semper exitiales essent) quanquam non negauerim, cùm calidi sint & humidi, calore non cœlesti, & humido non concocto, labefactare corpora nostra, esse graues, & febribus accendendis ob putredinem aptos: sed propriè sunt pestiferi, cùm magna multitudo locustarum mortuarum, quod ibi frequenter accidit, aerem corruperit: aut serpentum, aut cùm transeunt super quædam stagna aquarum putridarum, & in quibus animalia venenosa et monstrosæ malignitatis degunt. Et quòd non sit fabula, constat pestem illam Galeni tempore ortam, quę fermè tertiam totius humani generis partem absumpsit, initium duxisse ab arcula aurea in templo Apollinis Seleucię vrbis prouinciæ Babyloniæ consecrata, quam milites Anidij Cassij ob auaritiam aperuerunt, existimantes pretiosum aliquid in ea contineri. Itaque flantibus his ventis, et in huiusmodi constitutionibus latere securius est, cum scire non possimus quales habeant qualitates: alioqui semper noxij, vt de fungis inter cibos diximus: hoc autem genus celeriter agit.

Tertius modus est ex aquarum corruptione. Aliquando aquæ sunt pestiferæ, non aer, cum salutares venti spirant: corrupta tamen est non grauiter vbiq; aquarum natura: quandoque aquæ aerem inficiunt, et aquæ ipsæ sunt bonæ, sicut contingit in vrbibus quæ sunt apud stagna & paludes, quæ tamen communi vsu bibũt aquas cisternarum, aut fluminis alicuius qui alluit vrbem, vt si id agant Mantua, Rauenna, Pisæ: nam hæ habent corruptum aerem ob paludes adiacentes: quòd si vtrumque adsit, tunc redduntur morbosissimæ. Et de his propriè agit Hippocrates in libro de Aere & illis verbis Loc. Aquis, *Quæcunq; igitur aquæ palustres*.

Quartus modus est ex casibus, sepulchris, cloacis, aquis stantibus, cadaueribus in strage, seminibus putrefactis, erucarum abundantia: obsunt etiam bombyces, latrinæ: in Anglia ac Belgio sordes illæ ex zytho, & impura viuendi ratio, et vbi sunt lanionum tabernæ, ob viscera illa animalium putrefacta, & acerui caulium putridorum, et herbarum prauarum: neque enim, vbi multa cicuta, apollinaris, mandragora, buxus, nuces iuglandes, et napellus, atque aliæ herbæ malè olentes oriuntur, crediderim aerem posse esse salubrem: imò dico, nec innoxium. In huiusmodi ergo putrilagine vaporum aut aquæ, oriuntur pestilentes febres, cum maculis præcipuè similibus pulicum morsibus, quas dico esse contagiosas, & non contagiosas. contagiosas quidem, quia sunt ex humore putrido. Sed omne putridum, vt est demonstratum, contagiosum est. Igitur omnes febres quæ sunt ex aere, sunt contagiosæ. Dico modò non esse contagiosas: nam si adeò essent contagiosæ, vt ex conuersatione adstantes afficerentur, vltra id quòd contingit ex aere, oporteret validam esse putredinem: sed valida putredo in aere, vel eius vaporibus statim interficeret. Igitur huiusmodi pestilentes febres statim interficerent. Ergo tales febres sunt omnes contagiosæ: nemo tamen inficitur ex conuersatione cum talibus

ægro-

ægrotantibus: ficut vrina noftra cum effunditur, eft calida, in balneo tamen neminem calefacit, quia homines sunt calidiores quàm pro vrinæ ratione. Fallit regula in his cafibus. Primus, cum febris iam inualuerit, vapor ille ob caliditatem magis imprimit, quàm vapor aeris, et etiam eft pinguior et denfior: ideo qui versantur cum his egris, afficiuntur malè, qui alioqui degerent fani. Secundus eft, cum in corpore fuerint humores mali, corrumpuntur humores magis quàm pro natura aeris. Et ita plurimi moriuntur in vna domo: vt vidi Mediolani de quinque, cum tamen in alijs domibus omnes fermè euaderent; verifimile eft enim, fuiffe vnum ex illis adeò putridis humoribus, vt alios infecerit, et ita illi periêre maiore morbo quàm qui ex aere fiebat. Tertius eft, quod multi pereunt ob timorem, et cogitationem, qui fi non viderent illos mori, non solùm non morerentur, fed nec ægrotarent. Ex hoc patet, quòd non poteft effe febris contagiofa ex aere, nifi in pestilentia lethaliffima: quia fi vehemens fit febris pestilens, ex aere non fiet contagiosa, nifi quia fit vehementior quàm constitutio, sed constitutio occidit intra quartam diem: adiecto ergo contagio, in quanto tempore occidet? Et fi occidat intra 24. horas, palam est quòd erit lethaliffima.

Galenus, vt aliàs dixi, non videtur vim hanc contagij ob hoc magnifecisse: nam aliam quæ fit fine aeris vitio, vt dixi, non agnouit. Propterea in primo de Differentijs febrium dixit: *Confuetudo expirantium fœdum odorem, vt in tabidis ac peftilentibus, non eft tuta*. Et addit: *Quinimò magna ex parte febris peftilens incipit ex aeris circumftantis infpiratione, à putrida euaporatione infefti*. Ergo huiufmodi febres fi ex vaporibus incipiant, primum corrumpuntur illi humores; quia licet fint denfiores, funt tamen quietiores et humidiores, inde primum accenduntur spiritus, et fit ephemera, et ex ea concalescunt humores corrupti, et fit febris primò putrida in ichoribus, postmodum in ipfis humoribus, et ita fiunt tres febres. Et fi calor fit magnus, humores corrupti cum ichoribus, et illorum impetu ac tenuitate adiuti fluunt in aliquam particulam: et inde fiũt anginæ, phrenitides, morbi laterales, pulmoniæ, atq; huiusmodi, et moriuntur ob duplicem causam. Prima, quia abscessus ille tum ob dolorẽ, tum quia, vt ostendi in Arte medendi parua, associat fibi febrem peculiarem sui generis, debilitat vires; tum quia, vt dicebat Galenus decimo Artis medendi, in abfceffibus internis, iecoris præcipuè, et ventriculi, vna salus est in robore virium, quoniam nutrire illos non licet: quod etiam repetit in vndecimo et duodecimo. At pestilens febris, vt videbitur infrà, cibum et nutritionem requirit; ideoque talia lethalia sunt, fi superuenerint.

Cap. 2. & 4.

Cap. 5. in fine.

Cap. 21.

Cap. 3.

Magnitudinem autem potentiæ corruptionis aeris declarant spiritus illi tum antiquitùs celebrati, Plutonius in Phrygia iuxta Hierapolin, et nostra ætate etiam iuxta Agnani paludem inter Neapolim et Puteolos: celebratum illud Virgilij: *7. Aeneid*

Hic fpecus horrendum, & fæui fpiracula Ditis,
Monftrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Peftiferas aperit fauces.

Amfanctum vocauit vetuftas, id est vndique fanctum ac deuotum: in bonam enim ac malam partem ex æquo accipitur. Neque tamen aer generaliter ob motum ita corrumpi potest, & maximè media via torrida, vt totum genus hominum, sanguineorumque animalium corrumpi poffit. An verò putrescere posfit, dictum est vndecimo Contradicentium. Ex aqua autem aut communibus cibis fiunt morbi etiam communes, iuxta illud fecundi Epidemiorum: *In Aeno ex affiduo leguminum efu, feminæ, & mafculi, crurum impotentes facti funt, ac permanferunt*

Contrad. 75.

Sec. 4.

manserunt. Sed & his qui cruo vescebantur, genua dolebant. Ad hoc etiam genus reducitur, quæ ex fame contingit pestis. tum quia in illa humores adurun-tur, tum quia homines edunt agrestes herbas. Et dicebat circa hoc Auenzoar, quod etiam alias recitaui, homines in fame eruisse ossa à sepulchris (quod nescio an credam) & extractis medullis deuorasse illas, confestimque interijsse. Corrumpunt igitur cibi mali omnes humores, sicut venenum, & iecur inficiunt, & venenum illud ad cor perreptat, & interficit: non tamen adeò celeriter, vt aer: nam aer potest interficere in momento, cibi autem in hora vna, vel duabus. Et in aere non corrumpitur color corporis, & si euadunt, quod raro accidit, remanent sani: at illi remanent oblæsi toto tempore vitæ suæ. Et de hoc agemus infrà; et morbus qui propriè relinquitur, est regius morbus, vt dicemus.

3. Theisir. Tract. 3.

Cap: vlt. lib. 3.

Aer autem in genere quadrifariam corrumpit spiritum nostrum, & interficit. Primus modus est frequens, cum fuerit plenus malis vaporibus corruptis, ex quibus afficit spiritus cordis & cerebri. Secundus est, cum ipse est motu priuatus, & ideo non purgat cor, neque cerebrum: atque id contingit, cum fuerit ob longam quietem concretus, & factus crassior. Tertius est, cum fuerit calidus immodicè, aut frigidus, sed etiam siccus atque humidus. In omni casu corrumpit spiritus & vitam, & parit simile quiddam pesti, & non est pestis vera, nec contagio vllo participat. Quartus, cum est corruptus aut putridus omnino, & hic est deterior omnibus, & contagiosus modo dicto superius: quemadmodum etiam qui à vaporibus corruptis infectus est.

Plura de his aliàs dixi in libris de Subtilitate, tum alibi: sed nunc quæ opportuna sunt huic loco, & ad ipsum reseruata, adijcere decreui. Vtrum res casu, an consilio constent, & naturales et humanæ, alibi disputatum est: atque summa eorum fuit, consilio regi omnia, sed casum esse in materia. Verùm an casus ille etiam subijciatur consilio, dubium cum magis esset, determinatum est, quasi sub consilio generali esse. Itaque aerem & aquam putrescere, & consilio quidem necessarium est, quoniam eorum natura talis est, & casu, vt hoc, vel illo tempore contingat. Cæterùm quęcunq; transmutantur, trifariam transmutantur: vel à vi cœlesti, ad finem rectum omnia dirigente: vt cum ex semine & sanguine fit animal: vel à vi caloris, vt cum per raritatem aut densitatem ex aqua fit aer: aut cum marcescit, putrescit, corrumpitur, vt in præsenti narratione propositum est. Est autem hic calor, cum desinit vterq; primogenius: cœlestis, qui generat, & ab eo violentus, qui exurit: putrescere enim quicquam ab altero eorum non potest. Corrumpuntur ideo minuta animalia, & ab humana natura non aliena, vt oues, sues, in aquarum, & aeris putredine. Et loca ob id non perspirata, & silentia magis, quàm perflata, & excelsa, & quæ nec calida sunt, nec frigida vehementer, & humida, quàm sicca. Et aeris pestilentia duplex est, vnius regionis, & totius continentis: aquæ autem nunquam est generalis. Et aquæ tardius occidit, et difficilius sanatur quàm aeris. Et aeris forsan nunquam à memoria hominum visa est; quæ verò est à vaporibus, serpit, et breui temporis spatio ex regione in regionem: vt in peste sub Antonino, philosopho appellato, Imperatore: et anno Domini MCCCXXXIX. Quòd si ita est, à plurimo vapore, et maximè fœdo, maxima fiet pestis: plurimus autem vapor ab humido loco, vt in stagnis, & cum multum pluit, & à maximo calore, vt cum sol prope nos est, & post longas pluuias, nullæ sunt nebulæ, nullus decidit imber, plurimaque pu-

tredo

tredo generatur: velut cum nullis ventis perflatur aer. Atque hæc fermè est sententia Aristotelis. Quòd si ad has tres causas accesserit quicquam, quod putredinem possit exacuere, fit violentissima, velut serpentes, locustæ, cadauera, herbę maleficæ. Ferunt, nescio an credam, aliquando serpentem in Tyberis latitantem ripa, Romæ excitasse pestem, idque diui Gregorij ætate. Difficile hoc est, quoniam pusillus efficere non potest, magnus veneno lethali caret. At in magnis siccitatibus contingunt huiusmodi, exhausta à sole terra, cum turbulentus quasi aer est. Itaque valles persæpè peste laborant, dum montium cacumina sunt saluberrima: sed si eò serpat, numquam, licet diuturna ob ventos, violentissima et acutissima, vt dicitur, esse solet. Perimit et inuadit non vno modo: alia cum tussi, alia cum sanguinis modici sputo: quædam cum sternutamento, quædam cum dolore, abscessu, fluxu alui, vermibus, cordis palpitatione, insania, milleque alijs modis: sic nonnulli sunt qui fame conficiuntur, alij siti, alij sudoribus, alij absque manifesta causa concidentibus viribus. I. Proble. 21.

Sunt qui in dæmonas et iras deum retulere. primum, quod non contingant strages sine Dei prouidentia, qui eiusmodi etiam per signa antea ostendere videatur, inde etiam, quod persępe solui videantur sacrificijs potius, quàm humana ope. Pestilentiam Dauidis ætate Hierosolymis sedauit Angelus, gladium vaginæ intrudens. Romæ Aesculapij simulachrum, cum serpente è Græcia auectum. Exaudiuntur voces inconditæ in triuijs: omnes religio tenet eo tempore. At ego nigram bilem eo tempore in hominum corporibus abundare scio, quæ huiusmodi ostenta demonstret; at etsi antea appareant, huiusmodi clades sequi consentaneum est, et in longa fame. Diuinam itaque vltionem suo loco sino, sed cum euadere viros improbos, perire pauperes, timidos et intemperatos, tum mali habitus videam, tametsi alioqui pios, cogor existimare, plerumque hæc, vt reliqua, à naturalibus causis proficisci. Verùm hæc ita gubernante Deo, vt in eadem incidant tempora, in quibus iudicio diuino ob impietatem plectantur improbi. Cæterùm acutiores fiunt in posterum, quàm iam ducentis annis; quoniam magna coniunctio ignea signa peragrat: vt verò in parte horum elementorum vitium accidit, non iam pestis appellatur, sed venenum.

DE FEBRIBVS VARIIS, EX CORRVPTIONE eorumdem. Cap. X.

Ergo ex horum corruptione fiunt varij morbi, atque omnes pestilentes, non tamen omnes perniciosi: hoc enim infrà declarabitur. Vbi autem fit hæc putredo? Galenus sentire videtur, quòd in corde: adducitque duas rationes. Prima, vrina in his est bona. Igitur iecur et venosum genus affectum non est. Cum ergo breui intereat æger, necesse est vt cor afficiatur: quod etiam sensit Princeps. Prima quarti. Secunda, pulsus parum recedunt à naturali statu, cum tamen æger tendat ad mortem, et cum febriant contenta, aut substantia cordis est calidior. Ergo si contenta sunt calidiora, cor est tanto frigidius: aut si contenta sunt frigidiora, cor est tanto calidius. Igitur febris hæc per essentiam est in corde. Hunc oppugnat Fracastoreus in opere de Contagio, et adducit duas rationes. Prima est, Tertio de Præsag. ex pul. ca. 4. Tract. 40. Cap. 2.

Lib. 20. Cap. 3. est, si putredo esset in corde, statim occideret, cum multi ad septimam diem euadant, longè plures ad quartam, aliqui vltra septimam, et ex his quidam etiam sanentur. Secunda, si hectica aliqui interirent breui, omnis hectica esset insanabilis et breuis. Respondeo, quòd illa putredo licet ratione subiecti occupet totum cor, non tamen est perfecta, et extrema: difflantur etiam partes, ideò, vt ostensum est, possunt non solùm superuiuere aliquot diebus, sed etiam sanari. Ad aliam: hectica illa non est hectica, ratione caliditatis & siccitatis in subiecto solido, sed subiectum est solidum, qualitas autem putredo ideo vna est insanabilis, & citò perimit, vt suprà ostensum est: alia autē diuturnus est morbus, & etiam sanabilis. Ideoque in hectica pestilenti idem est morbus cum subiecto, scilicet substantia corrupta: in hectica alia, calor & siccitas non sunt substantiæ, sed qualitates. Est etiam febris alia in spiritibus ephemera putrida, quæ occîdit intra 24. horas, & est frequens in Anglia, & Gallia Belgica: vt febris pestilens non species sit, sed genus, et sub ea, quemadmodum sub alio genere, tres sint species, quæ in solidis, quæ in humoribus, et quæ in spiritib. Et propriè in hac somnus vt minus est necessarius ob breuitatem, ita est perniciosissimus. Solet in hac febre sentiri dolor in parte aliqua corporis, qui est quasi quidam fluxus ex spirituū corruptione. Sunt quoque ex putridis his quæ in humoribus, aliæ quæ maculas secum habent, aliæ autem sine illis.

Porrò cum putredo in humoribus accenditur, et per se occîdit, solet pestilens ab omnibus appellari: sed sunt quæ occidunt cum alui fluore, aut laterali morbo, aut angina, & similibus: & has vocant fluores alui pestilentes, aut morbos laterales, aut anginas. Est tertium genus, cum vsque adeò latitat vis pestifera, vt *Ante me di.* tanquam morbo speciei causa mortis tribuatur: atque eo magis, si plures sanentur: quemadmodum tertio Epidemiorum in constitutione pestilenti. *Erat autem constitutio febrium ardentium hoc modo, Ab initio soporosi, anxij, horridi: febris acuta, non valde siticulosi, non deliri. De naribus parum stillauit. Exacerbationes plerisque diebus paribus. Circa exacerbationes obliuio, exolutio, & uocis priuatio. Extremitates manuum & pedum semper his frigidiores, præsertim circa exacerbationes, & rursus tardè ac non bene recalescebant, rursumq; intelligebant, & loquebantur: detinebat etiam ipsos sopor continuus, non somniculosus, aut uigiliæ cum doloribus. Plurimis horum alui turbulentæ, secessibus crudis, tenuibus, multis: urinæ multæ, tenues; nihil neque iudicatorij neque boni habentes: nec uerò aliud aliquod iudicatorium ita habentibus fiebat: neque enim sanguis bene erumpebat, neque alius aliquis consuetus abscessus iudicatorius fiebat. Moriebaturque unusquisque prout contigit erroneo modo, plerumque circa iudicationes; quidam uerò diu uoce priuati, multi sudantes. Et his quidem qui perniciose habebant, hæc accidebant; consimilia uerò etiam phreneticis. Sine siti autem hi erant. Neque quisquam phreneticus insaniuit, uelut ex alijs, sed alia quadam mala, ac lenta in somnū delatione grauier peribant.* Hos ergo morbos vulgus non putat esse pestilentes: sufficit tamen Hippocrati, ad hoc declarandum, connumerasse eos in constitutione ipsa: nam Hippocrates inscripsit eam pestilentem constitutionem. Moriebantur autem huiusmodi ægri ex corruptione partis tenuioris humorū non perfecta, quia *3. in 3. Epid. Com. 45.* erat in ichoribus magna ex parte, & cum exhalatione: nam febres illæ erant compositæ ex ardentibus validis, & leuiter pestilentibus, & erant abscessus cerebri fermè in omnibus. Quamuis Galenus locum exponens, non meminerit absces-

suum,

suum, sed voluerit collectionem esse crudorum succorum. Contingunt & in huiusmodi febribus vermes, licet cum putredo calorem coniunctum non habet, illos generet. Propterea dicit Galenus tertia, Aphorismorum: *In puerulis vermes non generantur, quia calor non viget.* Sed quomodo calor vigere non potest vigente putredine? Respondeo, quod hoc contingit, quia materia est in cauitate magna, ideo plus exhalat quàm accendatur. Alius modus, cum putredo fit in longo tempore, potest esse magna, & calor paruus. *Com. 26.*

SECVNDA DIVISIO VENENI, IN CONtagiosum, & proprium. Cap. XI.

MOrbus contagiosus ex putredine fit, atque ea duplici, vt dictum est: in pingui, tum aqueo humido. Et qui in pingui humido, contagiosus est euidenter, dicitque, *At in aqueo contagiosus est*: quia tamen quod aqueum est, non valde putrescere potest (exhalat enim) & tenue cum sit, ideoq; hærere parũ potest, ob id putredo in aqueo, qualis omnium communiũ febrium, tametsi contagiosa sit, minimè tamen talis dicitur. Omnem autem putredinem contagiosam, & quanto vehementior sit, eo magis etiam esse contagiosam, & omne etiam contagiosum, putridum esse, hac demonstratione accipe. Putridum enim est, in quo natiuus calor ab externo,corrupto humido proprio exhalat, vt suprà visum est ex Philosopho. At omnis calor cum motu est (declaratum enim est ibi, quòd quæ iam putruerunt,& finem motus accepere, non amplius putrent) Vbi ergo magnus calor, ibi motus vehemens: etenim calor in his inferioribus, vel à motu est, vt à cœlo, vel cum motu vt naturalis, igneusq;, tum putridus. Vbi igitur putredo vehemens, ibi motus vehemens. At in omni motu est hoc proprium, producere sibi simile: ignis ignem, aqua humectat. Putridum igitur vehementi motu, cum habeat calorem alienum, quod pulsat putrefacit, & eo magis, quo vehementius, densius, plurimumq; fuerit quod secernitur: hoc autem in humido pingui, quia plurimus vapor segregatur, & densus, & maximè putret, quoniã parum exhalat, vt etiam apud ignem. Quod etiam vidit Galenus primo de Simplicibus medicamentis. Quo fit, vt quæ putrent maximè, etsi pinguia sint, maximè sint contagiosa. Secundo loco, quæ non adeò putrent, sunt tamen pinguia, atq;huiusmodi sunt, vt in elephantiasi, Indica lue: velut primi exemplum est febris pestilens. Tertio loco, sunt valde putrida & aquea, cuiusmodi in impetigine, & vitiligine: nam in psora, lepra, scabie, aliquid etiam tenuis pinguis commistum est: non enim stare crustas faceret. nam tosta in sartagine ex pinguibus, crustas manifestè faciunt: si aqua sola adhibeatur, etiamsi triduo torreretur, crustas non faceret. Plus ergo facit materiæ natura ac genus, vt quod pingue sit ob densitatem, & quia plurimum secernitur quia magis hæret, de quàm putredinis magnitudo in aqueo humido. Ob id ergo in febribus verè valdeque pestiferis, nihil secernitur præter vaporem ipsum: quæ autem secernuntur, sunt iuxta magnitudinem febris coniunctæ cõmunis, quæ in ichoribus accensa est cum pestilenti. Inde colliquatio non vnius caloris aut febris signum est, sed vehementis febris, cõmunis, in ichoribus,coniunctæ cum pestilenti. Non ergo fiunt febres quæ colliquent citra pestiferam qualitatem,et putredinem, neq; citra vehementem calorem alterius febris communis.Quocirca in pessima putredine et febri pestilente nec sudor, nec aliqua

Cap. 7. *Cap. 14.*

ſecretio apparet. Omnis igitur peſtilens febris contagioſa eſt. Sed & ſi contagioſa ſit, febris putrida vt ſit neceſſe eſt, nam calor ſimplex non poteſt hærere niſi ſubſtantiam habeat annexam: at febris ſimplex non poteſt ſubſtantiam humoris diſſoluere, nec in halitum digerere. Quare nec contagioſa eſſe: in omni enim contagione neceſſe eſt tamdiu ſubſtantiam ſubſtantiæ miſceri, donec eam corrumpat. Idcirco contagioſum eſt ſolùm, quod putridum eſt. Tria igitur hæc, peſtilens, Com. 71. contagioſum, putridumque conuertuntur, vt non ſit vnum abſque alio inuenire. Com. 31. Cum verè ſermo demonſtratiuus, vt Auerroes dicebat primo & quarto Phyſicorum, doceat, diſſoluatque omnes difficultates ac dubitationes, quæ circa tractationem contingere poſſunt: idcirco ex his quæ iam diximus, reliqua de contagio declarabimus.

QVAESTIONES, ET PROBLEMATA DE contagio. Cap. XII.

ERgo nil mirum primò eſt, ſi etiam in arcis, nedum linteis, peſtis ſemina per multos annos, non ſolum menſes, & phthoes, & ſimilium ſeruentur: vapores enim illi ex humido pingui conſtant, & concreti, vt apparet experimento, in ipſum conuertuntur: ideo etiamſi oleo quopiam odorato tabula inungatur, per multos menſes odorem ſeruabit, & ſi valde pingue ſit, etiam in annos. Eadem igitur ratio & de peſte, cæteriſq; contagioſis illuuiebus. Diutius etiam hæc quàm odores: quoniam peſtis, vt declaratum eſt, fundata eſt in ſubſtantia calida & humida, & odor calida & ſicca: hic etiam plerumq; in tenui, illa in craſſa: quocirca odor celerius, quàm contagioſus vapor ſoluitur. Vnumquodque autem genus ſuam originem, non minus quàm inſectorum ſeruat: ideoque hic vapor propagatur in oues, non homines: in boues, non oues: in pulmones alius, vt tabidorum: in cutim, vt ſcabiei: in oculos, vt ophthalmicorum & lippitudinum. diuerſa enim 11. & 12. ſunt, & è genere peſtilentium, vt tertio Aphoriſmorum dicemus, & de hoc infrà. De his ergo quæ rariora ſunt ſubſtantia, quod duriora non inficiant: tum etiam de proprijs vnicuique membro, cauſam docuiſſe difficile non eſt. At verò cur, gratia exempli, vapor ex boue oues non inficiat, tenerioris ſubſtantiæ: & ex corde non inficiat neque oculos, neque pulmones, neque cutim: quanquam ad vulgatam illam ſympathiã recurrere liceret. Reſpondeo, quòd vapores cordis, vt habent inæqualem (exempli gratia) proportionem in calore ad ſubſtantiam pulmonis, cum proportione putredinis ad eandem ſubſtantiam: & ideo cum ex proportione cordis ad cor ſequatur putredo: igitur ex proportione cordis ad pulmonem non ſequetur. Et ita de alijs. demonſtrauimus enim alibi in hoc opere, quòd putredo non agit niſi ratione caloris ſibi coniuncti. Ita videmus, quòd malum marcianum adhærens malo marciano corrupto, celerius putreſcit quàm ſi cotoneo: quamuis ſubſtantia cotonei denſior ſit quàm mali marciani. Ex hoc ſequitur, quòd non omne contagium eſt lethiferum, vtpote lippitudo & ſcabies, & hoc ob duas cauſas. Prima, quia membrum quod ſuſcipit, non eſt vitæ neceſſarium: ſecunda, quia modus ac menſura putredinis non eſt tanta, vt poſſit deducere ad mortem. Et ſi contagioſus morbus in proprio ſubiecto non poteſt perimere, quanto minus in alieno? Sed & hac ratione neque ſub ardore feruidiſſimæ æſtatis, nec ſub profunda hyeme propagatur peſtis. calor enim ille immenſus diſſoluit

fomen-

fomentum putredinis, & absumit humidum pingue, & frigus acre hyemis, prohibet dissolui substantiam putridam, & eleuari vapores: ideo his temporibus non propagatur pestis. Et similiter si febris sit ualde ardens, consumit putredinis subiectum. Ex hoc etiam patet, cur pleraq; uenena ebibita non sint contagiosa (nam occidunt sine putredine, vt visum est) sed solum quod putridum est, est contagiosum: ergo talia venena non sunt contagiosa. Quę verò venena dicuntur à Galeno putrefacientia, non rectè sic appellantur, sed corrumpunt solùm, quia in his exhalat humidum, atque ob id non sunt contagiosa, longo tamen temporis tractu, & prope mortem quędam fiunt contagiosa, quia non difflantur, refrigerato calore. In morsibus autem quia adest maior putredo, & maximè malè olentium serpentum, vt de dryino, propagatur, & fit contagiosum. Ex quo patet, cur multi morbi Epidemij non sint contagiosi: quia sunt citra putredinem: qui autem sunt ex putredine vaporum, necessariò sunt contagiosi, vt prima Problematum: non tamen valde contagiosi, quia si essent valde contagiosi, esset magna putredo in vaporibus, sed vapores valde putridi statim occiderent. Ergo sola pestis valde exitialis ex aere, est manifestè contagiosa, reliqua genera sunt cõtagiosa, sed non valde. Animal quoque mortuum refrigeratum non potest esse contagiosum, nisi ratione pellis, aut vestimentorum, quia refrigeratum nihil exhalat, partes tamen illæ pingues si incalescant, exitium afferunt. Quęcunq; igitur corpora calida sunt, & humida, & immunda, vt etiam dicebat Galenus primo de Differentijs febrium, sunt parata putredini, ideoq; contagio: ut contrà, frigida, sicca, munda. Itaq; senes magis sunt remoti à contagio, quàm iuuenes, & iuuenes pueris, & masculi feminis. At dices, si contagium est cum putredine, putredo facit febrem, & omnis morbus pestilens est contagiosus, erit omnis morbus pestilens cum febre: at hoc negare uidetur Hippocrates, tertio Epidemiorũ. Respondeo, quòd ibidem declarat de quibus intellexerit, cum dixit: *Aluus biliosa, pinguis, tenuis, aquosa, atque ipse morbus multis erupit citra febrem, & in febre. Tormina cum doloribus, malignæ item reuolutiones. multorum quæ in corpore inerant, suppressaquè erant, exitus, quæ autem exibant, dolores non soluebant, multæq; erant corporis partes affectæ.* Quibus ergo putredo uiget, aut in extremis corporis partibus, & à corde remotis, aut in cauitatibus internis, magnis, ut uentriculo, intestinisq;, quę parùm ad uenas attinent: aut si dum fit, putredo statim euacuatur, non est necesse consequi febrem, & tamen morbus poterit esse non solùm pestilens, sed etiam lethalis. In elephantiasi etiam, quamuis non extat humor, & sit in venis, & sit pestilens, & lethalis, non tamen adest febris: quia est corruptio, & non perfecta putredo. Sequitur etiam, elephantiasim non esse carcinoma vniuersale, etsi hoc dicat Paulus Aegineta, & Princeps. nam carcinoma contagiosum non est, elephantiasis autem ex maximè contagiosis est. nihil igitur elephantiasi cum carcinomate: sed potius elephantiasi Indica lues est persimilis. & vtraq; tamen febre persæpè caret, quoniam fit separatio, & ideo refrigeratio, atque ob id perfecta putredo absolui nequit. Sequitur etiam febrem contagiosam esse minoris petredinis, quàm factam ex aere: nam licet nunquam contagiosa sit, vt dixj, quia vtraque cum putredine, quia tamen quæ est ab aere vel vaporibus, est parum contagiosa, erit etiam parum putrido ex humore: sed quæ ex maiore putredine est, seu bubonia, non est multum calida, nec euidens, tum quia siccitas est lima caloris, & febris putrida est à calore humido. Ergo non mul-

Probl. 7.
Cap. 6.
Sec. 3. Tex. 60.
Tex. 55.
Lib. 4. c. 1 in prin.
3. 4. Tract 3. cap. 1.

multum acuto. Item, quia si calor esset magnus, consumeret humidum: ergo non fieret magna putredo. Ob hoc febres omnes contagiosæ, specie omnes sunt valde mites: quandoq; tamen accidit, vt febris contagiosa sit etiam ardentissima: & hoc est, quoniam ab initio ichores etiam accenduntur, & ideò apparent urinæ turbidæ, & fiunt abscessus fluente materia. Sed sunt duæ febres. Febris etiam maculosa magis affligit nobiles, & diuites, quoniam iungitur febri ex ichore bilioso: potentes autem ob cibos odoratos, & calidos, & vina potentia, curas, libidinem, luxum, oua, carduos, farcimina, plus generant bilis, ideo magis subijciuntur febri maculosæ: illa verò alia magis fit ob contagium, quo facilius prehenduntur pauperes ob immunditiem, loca occupata, & reliqua incommoda. Sunt etiam ex contagiosis hæreditarij, & non hæreditarij, & ex hæreditarijs contagiosi, & non contagiosi. Contagiosi breues, vt pestilentes, non posſunt esse hæreditarij: homo enim prope mortem constitutus, quomodo potest generare: nec etiã fortuiti, qui adueniunt ex constitutione, quia non possunt vitiare membra generationis. At longi etiam confirmati vitiant semen, ideo sunt hæreditarij: sed quia aliqui ex his debilitantur, generant dispositionem sibi dissimilem, vt pediculi, lendes: sed cum fuerint validi, generant similem prorsus morbum. Hæreditarij autem omnes putridi, contagiosi sunt, propterea podagra contagiosa non est: fit enim à cruditate, vt demonstraui in libello de Dentibus. Ex hoc patet, quòd podagræ duo sunt genera, cum putredine, quod est difficillimum: non enim potest finiri nisi sedata inflammatione, ut dicebat Hippocrates sexta Apho-
47. rismorum: sed non potest sedari inflammatio, cum est cum putredine, nisi concocta materia. Igitur hoc genus podagræ propè est insanabile. Vtrum uerò morsus, & ictus uenenosorum sint contagiosi: dictum est quòd sic, in aliquibus, ut in dryino, sed & in cane rabido. qui rabidi fiunt, homines mordendo rabidos
Fen.3. etiam efficiunt, ut affirmat Dioscorides in sexto, & Princeps in Quarto, ubi do-
Tract. 4. cet, quòd non solùm canes, sed mustelæ, uulpes, & muli rabiem morsi contra-
cap. 7. hunt: sed & lupi, & equi, & alia etiam. non tamen scio animal quod occidat,
Cap.6. præter canem, & lupum, quia sunt eiusdem speciei, ut declaraui aliàs.
9. de Subtilit. Quomodo autẽ simile à simili generetur, & augeatur, quemadmodũ de fimo co-
Cap.2. lumbino dixit Galenus libro de Causis morborum, & repetit in primo de Diffe-
Cap.5. rentijs febrium, licet uarient inter se exempla illa: in hoc tamẽ conueniunt, quod ex calido accendebatur, & citra aliam causam aut antiperistasim. Dico igitur,
4. Meteor. quòd vt visum est superius ex Philosopho: Putredo fit à calore externo. ergo
Cap. 1. quod putrescit, incalescit. Verùm vbi causa permanet, actio omnis intenditur. Et sit A ignis, qui in vna hora accendat B lapidem, dico quòd in secunda hora ac-
Cap. 8. cendat plusquam C, quia in prima hora calefecit etiam C. igitur C minus resistet in secunda hora, quàm B in prima: igitur ex Aristotele quarto Physicorũ, citius quam in hora accendetur E, & in vna hora plus quàm E. In motu etiam (omitto experimentum clarũ de naui, quæ vix mouetur à vento in initio, & pòst eodem à vento celerrimè mouetur) sit vt A moueatur ex B in C in hora, dico quòd in alia hora mouebitur plusquam ex C in D. Nam cùm iacimus lapidem, vis illa deperditur sensim, & tamen motor abest: quanto magis si A mouetur ex B in C per singula momenta, retinet aliquid prioris vis: seu sit in moto A, seu in aere circumstante, nihil enim potest subitò desinere, vt neque oriri, & fieri. Si igitur supra vim reli-

A B C D E F G H I

ctam

ctam motus ex B in C accedat tanta vis, quanta fuit ab initio in A. A mouebitur celerius, & maiore cum vi, quod est propositum. Ex hoc patet vnum parergon, sed tamen notatu dignum; cur omnis motus naturalis sit velocior in fine quàm in principio. Moueatur ergo A ex B in I, & quoniam quod mouetur, & quod mouet, est idem semper, augebitur vis motrix. Igitur a semper velocius moue- 1. Cæli. cap. 8.
bitur. Cùm igitur quod putrescit, incalescat ab externo calore, vt visum est, & calor rarum faciat, vt ex raritate fiat motus, necesse est vt ad vnguem, quemadmodum in igne calor, flamma & motus perpetuò incalescat in putredine, licet obscurius, & hoc modo causa non deficiat, aut partes calidiores exhalent, aut fomes, quod est humidum, absumatur. In omni igitur febre, qualiscunq; sit, innatum est incrementū per se: licet aut per euacuationē educto fomite, aut apertis meatibus, & difflato spiritu, aut per frigiditatē superuenientē, possit contrariū contingere, & extingui etiam, vt sæpe accidit. Ex hoc possunt deduci multa corollaria valde vtilia, vtpote quę omnimodè transpiratio, & quies sint procuranda in febribus. Rursus, quòd extincto semel calore, totius febris decursus abrumpitur, & huiusmodi, vtpote quòd omnis febricitans est in aperto vitæ discrimine.

Sed illud iure merito admiratione dignum, cur canis rabidi morsus, postquam patiens iam in rabiem deuenerit, efficiat vt alios mordeat, & qui morsi sunt, & ipsi rabiosi fiant. Et qui ederint reliquias cibi, vel potus biberint, rabie corripiantur: nec quicquam melius in hoc, quàm quòd vbi iam laborare cœperint, statim desinunt edere, & bibere, in alijs morsibus ictibusquè non ita? An quoniam canis magis similis est homini serpentibus, ideo rabies contagiosus est morbus, cùm quasi pestis quædam sit. Simile enim à simili, per similes affectus, & substantias, generatur.

DE QVINQVE PARTIBVS NOSTRI *corporis, quibus maximè contagium communicatur.* *Cap. XIII.*

PRopagantur autem maximè contagia quinque modis, communi scilicet per Cap. 1.
aerem attractum, non solùm per os, sed & per oscula arteriarum, diffusa in Cap. 3.
ambitu totius corporis, vt nono Methodi, & primo de Differentijs febrium. Et hic est celerrimus, eoquè modo communicantur omnes morbi, cordis, pulmonis, pectoris, & cerebri. Sed cordis minus quàm cerebri, & cerebri minus quam pectoris, aut æqualiter: pulmonis autem maximè, quia primus occurrit aeri. Et licet videantur morbi cordis magis contagiosi quàm cerebri, contingit hoc per accidens, ob pulmones, qui facilè afficiuntur, cum his affectis etiam cor facilè patiatur: sic ergo phtisis communicatur. Secundus est per concubitum, quo morbi diuturni, qui totum corpus occupant, cum putredine communicantur, vt elephantiasis, & lues Indica, ob seminis retentionem: febris enim licet sit morbus communis toti corpori, non tamen causa est communis, sed pars ichoris tantùm corrupta est, & corruptio illa est potius ignea quàm putredo. Tertius est ex cōmuni cibo, ac magis potu, quo morbi qui saliuam inficiunt, communicantur, pthoes, item aphthæ, tusses, ac huiusmodi. Quartus, per contactum, & per lintea vestesquè infectas, quo omnes morbi cutis inficiunt sanos, est: elephantiasis, lepra, scabies, pediculi, lues Indica, & quam vocamus capitis tineam, impetigo

petigo etiam, sed minus, quia est ab humore frigidiore, & ficciore. Quintus est cùm per radios contagium propagatur, vt in ophthalmia, & lippitudine: neque enim sunt prorsus idem. nam constat huiusmodi morbos ex fixo intuitu communicari: & ideo Fracastoreus credit eos propagari per radios. nam si propagarentur per vapores, nil obesset fixus ille intuitus. Sed non est verum, radij enim cùm sint immateriales, non possunt esse causa per se morbi: at hic videmus quòd sunt morbi causæ per se, quia idem fit à suo simili, & lippitudo à lippitudine, & sicca à sicca. Igitur generatio horum morborum fit à vaporibus, non à radijs. Causa autem quòd magis propagetur ex intuitu fixo, est, quoniam oculos magis aperimus, ideoque etiam magis excipiunt vapores.

Modus autem ille, consensus ex fœdis linteis cùm carnes tanguntur, est valde communis omnibus. nam pestilentes, & phthisici morbi, & elephantiasis, & Indica lues, & scabies, & lepra, & morbi ex contactu hominem inficientes, & lippitudo, si quis oculum fricet linteo lippientis, aut pectat caput pectine laborantis tineæ, & breuiter omnibus modis, præterquàm tertio, inficitur per lintea. Pestis autem omnibus modis, ut quæ putredinem secum habeat maximam, & per calorem tenuem communicetur. Itaq; dormire in lecto, in quo laborans peste dormierit, non solùm maximum affert periculum, sed etiam in Indica lue, si non lintea lixiuio de more integrè fuerint expurgata. Tot igitur modis homo cum homine participat. Verùm in huiusmodi plerique morbi contagiosi pluribus quàm uno modo communicantur. nam lues Indica, & edendo, bibendo, dormiendo, non solùm concubitu ex vno in alium transmigrat. Et tabes, & pleraq; alia, ut tutissimum sit non uersari cum huiusmodi uiris: quod, & Moses
Cap. 13. prouidit in Leuitico. At contagium ex Venere, ut magis hæret, ita non tam facilè concipitur, ut si proluatur locus ad aliquot horas, non communicetur. leuis enim est putredo. Quæ uerò facillimè concipitur, & citò perimit, & citò sanatur. Hæc igitur quatuor in vnum conueniunt: communicari, augeri, perdere atque sanari. At certissimè inficiunt, quæ materiam præbent, & intus ingrediuntur, velut quæ concubitu, & quæ saliua contagium afferunt, non ita quæ spiritu, aut inspiciendo, aut linteis, & sorditie externa propagantur. Omnibus autem commune est, non communicari robustis corporibus, densis, multo exercitio assuetis, mundis, ac temperatè viuentibus. Et si naturarum sit dispàr ratio, vt raró inter homines, & aues, aut canes aut equos. Ea ratione à senibus omnes ætates contagio afficiuntur, & infantes ab omnibus ætatibus, vt contra infantes alias vix attingunt, nisi propinquitate sanguinis (hæc enim plurimum potest) & senes à nullis. Sic à masculis feminæ, à feminis non ita masculi afficiuntur. Iuuat & regio, & tempus anni, & constitutio, si pestilens fuerit, aut non: si æstas vel hyems, aut contrà autumnus vel ver. facilius enim communicantur, & graui tempore, & humido, & magis in vallibus quàm planitie, magisque in hac quam montibus, & si quis sordide viuat. Et timidi, dum imaginantur, facilius corripiuntur quàm fortes, & de rebus altioribus cogitantes. Et quædam horum inficiunt humores primùm, alia spiritus, alia membra, sed raró.

DE FEBRE BVBONICA, ET IN QVIBVS *rebus potissimum communicetur. Cap. XIV.*

FEbris bubones consequens pestiferos, duplex est. alia quidem, quæ bubones propriè sequitur: alia, quæ carbunculos, quam memorabimus infrà. At bubones huiusmodi cum in omnibus partibus corporis fieri soleant, maximè tamen,, inquit Princeps, sub alis, post aures, & in inguinibus. Et qui sub alis, peiores sunt omnibus: nam cor laborare principaliter indicant: deinde qui post aures, quos vocamus parotides, & fiunt à cerebro: qui verò in inguinibus, à iecore: & plures ab his liberantur, quàm ab alijs, & si non liberentur, serius pereunt. Et fiunt bubones in omnibus etiam alijs partibus. Mater enim mea dum esset puella, passa est bubonem prælongum in mento, quo exsecto euasit, & mansit cicatrix caua, donec vixit. Mundo Buzacareno apparuit anthrax sub genu dextro, & obijt in quarta die. Et apparent in pluribus locis, simul cum materia fuerit multa, & ob id securior est, quod est vnus, & procul à membris principalibus, magnus, & ruber, aut niger, vel albus, non viridis vel, cæruleus, aut luridus. Nam cum sit vnus, non significat tantùm materiæ, vt non potuerit euinci à natura, sed coacta sit eam spargere: & quoniam est procul à membro principali, significat vim illius validam. Et licet magnitudo significet multitudinem materiæ contentæ, est tamen securior magnus, ob id, quoniam significat nil esse relictum, quod non transmissum sit à natura ad locum, & maximè cùm cessauerit cum hoc febris. Et colores albi sunt suppuratæ materiæ, & rubri sanguinis puri, aut cùm bile minus mala misti, & niger, finem actionis, & exustionis: qui cùm sit in extremo corporis, non significat nisi prauitatem vlceris, non periculum. at luridus, & viridis, & cæruleus, symptomaticam fuisse expulsionem, scilicet vigente maximè materiæ prauitate, & adhuc veneni qualitate dominante.

Lib. 3. c. 21. in fine 3. 4. Tract. 1. c. 17.

Communicatur autem morbus hic omnibus modis, atq; statim, ac periculosissimè spiritu ipso. Sed & commercio: cuius etiam meminit Aristoteles prima Problematum, vnde demiror Galenum, qui tanto pòst floruit, nec videtur huiusmodi pestem plenè agnouisse, vt in primo de Differentijs febrium. Verba Philosophi hæc sunt: *Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitijs eos afficiat, præcipuè qui ad laborantes eo morbo propè accesserint.* Quanquam cum de hoc in consilio de Constitutione temporum egerim: nunc satis sit modos contagij enumerare. Primus ergo est ex aere circumstante, non solùm qui per os trahitur, sed, vt dixi, per arterias in ambitu totius corporis: ideo non sufficit continere spiritum, nec quod plurimi faciunt, ori apponere spongiam aceto imbutam: nam aer totus est, qui laborat, & totum corpus est, quod haurit illum vndequaque. Secundo loco sunt pelles, pòst plumę, & laneæ vestes: quarto loco lineæ, ac lintea: quibus succedunt canes, feles, equi ob pilos, pòst coria, inde ligna: lateres etiam, ac metalla, inter quæ minimè ferrum. Aues vix contrahunt contagium, licet pluma integantur, ob illarum caliditatem, ac siccitatem vehementem. De equis, ac bobus exemplum non inuenio, quòd per hæc animalia contractum sit contagium: vbi tamen statim, postquam incaluerint, ac infectis pannis quis insederit, existimo contagium haud dubiè inferre

Probl. 7.

Cap. 4.

ferre posse: vbi refrixerint, non: quoniam calore, & antipathia soluitur venenosus vapor. Audiui tamen à fide dignis, magnæ pestis tempore, quæ fuit anno salutis M. CCCC. LXXV. equos, qui corpora, & vestes mortuorum ex peste deferrent, bubones contraxisse: sed qui eos non vltrà læderent, quàm pro tumoris magnitudine, vt nullus febricitarit, nedum perierit.

Sed quæ tanta vis huic morbo peculiaris? Audistis nil esse quod agat, nisi medio caloris, ac motus. vterque enim penetrat in intima, vterque innatum dissoluit robur, dum corpus rarius redditur. Propterea hoc interest inter motum exteriorem, & interiorem: quoniam interior quidem dissoluit compagem, & accendit: exterior, resoluto humido superfluo densat, ac temperat. Exteriorem voco, qui fit per externa membra, crura, pedes, manus, brachia. manifestum est enim, eo tempore quiescere interiora, nec incalescere, sed potius reuocato interiore humido toto exinaniri, refrigerarique. Quòd si quis eò procedat exercendo hominem, vt etiam interiora incalescant, deteriorem illius efficiet conditionem, nec solùm rarefaciet membra illa, sed etiam ad abscessus præparabit, quos si effugerint ob mundum corpus, aut quia frigus calori succedat, nihilominus imbecilliora quàm prius essent, euadent. Dices. Cur igitur exercitio extrema membra confirmantur, euadunt crassiora, & densiora, interiora non ita? at de hoc primo de Sanitate tuenda dictum est: nunc satis sit nos eò referre, vnde sermonem deduximus, scilicet calorem, & compagem dissolui à motu, caloreque interno, cui cùm qualitas putrescens immista fuerit, intrò penetrabit: dico in substantiam sanguinis, atque spirituum, hausto vapore per externa oscula arteriarum, quæ sunt in cute: vnde sanguis totus primùm efferuescere incipit, & venenum ad cor porrigi, febris quæ inuadit primùm quidem, vt par est, ephemera, deinde paulo pòst etiam putrida, continenti similis: quòd si maxima fiat concussio, & interioris phlegmonis initium, concutitur iecur, & vt alias dictum est, rigor magnus exoritur, qui tamen non postea redit, sed omnibus euersis viribus, adeò iecur afficitur, vt ex consensu ventriculus, qui & sensum habet, & motum euersionis, quibus iecur destitutum est, ad similitudinem facultatis quæ in cerebro est, & sentit, & mouet, cùm ibi solum actus sit, non anima, neque vis animæ: & velut nouacula, quæ tondet, cùm in ea tantùm sit actus eius potentiæ, & artis, & rationis quæ in anima est, fit nausea in ventriculo, & cibi abominatio grandis, quod vitium est iecoris, non ventriculi, vt optimè sensit Galenus primo in tertium de Morbis vulgaribus. Inde sæuiente fluctuatione, ardentibusq; ichoribus, vnà cum humoribus, dum spiritus extinguitur, vis animæ naturalis, ac vitalis nullam quietem habent, sed perpetuas patiuntur vigilias, abscessus crudus plerumq; vrget, insurgit natura, quæ mauult sub spe aliqua pugnare, quã inulta, & indefensa prorsus periclitari: & vt cæcus in tenebris aliquid propellit materiæ, efficitq; carbunculos, atq; bubones.

Cap. 1.

In Arte medendi parua.

Com. 13.

DE VENENO A MORSV, ICTV, *vulnere. Cap. XV.*

Dubium est, cur morsus aculeis sint magis venenati? Et respondeo, quòd aculei sunt sicci, & ideo non possunt continere vires, sicut dentes, & ideo non possunt tantam noxam inferre: quia dentes sunt imbuti spuma, & hali-

halitu oris, qui ex corde, & cerebro prouenit. Circa quod tria notanda sunt. Primum, quod ponitur à Principe sexta Quarti, & est ex Galeno: Punctura scorpionis (dico idem de aliјs, tum morsibus) si sit super arteriam, facit syncopen persæpe. Dico, longè deterius est, si super neruos, quia sunt exangues, & dolent valde, & principium eorum non est adeò validum, aut calidum, vt cor, vt docui superius ex Galeno, sexto de Vsu partium. Secundum est, quòd de tarantula araneæ genere alias à nobis dictum est: habent enim aculeata omnia etiam in eadem specie diuersas vires. Est aculeus pastinacæ venenosus, & draconis piscis, & scorpionis, & araneorum, & crabronum: & hæc omnia magis nocent diebus canicularibus, quàm alio tempore: tum quòd magis sint efferata, & corpora hominum ficciora, & imbecilliora. Tertium est, quòd aculei sunt vel in lingua, dicebat Philosophus quarto de Historia animalium, vt in muscis, & culicibus, ac pulicibus, aut in aluo, vt apibus: quia dicit quarto de Partibus animalium: Formicis ac vespis dentes sunt, aut in cauda, vt scorpionibus: his enim in aluo frustra ad tutelam datus esset, cum alis careant. Sicut vespis, si extrà cauda promineret, grauaret volantes, si extra & sine cauda, facilè corrumperetur. Sed cui vsui, cum offendant tantum, non se tuta reddant ob hæc? Quis enim scorpium lapide, vel fuste non atterat, aut pede, magis ob odium, quàm admittat ob periculum? Sed hæc alibi: nam apes, vespas, crabrones deuitamus ob id, præsertim multitudinem. Sunt & animalia forsan quæ aculeum scorpionis timent. Omnes prætерea serpentum morsus grauiores sunt, vt Celsus ait, cum ieiuni sunt, atque ideò longè magis, cum oua incubant, & si ieiunus sit, qui læditur.

Trac. 5. cap. 3.

Cap. 8. & 15. 4. de Subtilit.

Cap. 7.

Cap. 6.

lib. 5. capit. 27.

Obseruandum est diligenter, quod dicitur à Rhasi trigesimoquinto Continentis, quòd si læsio sit in arteria, facilè perimit, & incidit patiens in syncopen, & si in vena, putrescent humores, ac membrum, & ideo fiet viride, & in neruo conuelletur, aut etiam comitiali morbo corripietur. Et si extra hæc loca, nec è regionè principalium (nam supra cor, aut neruos, vel musculos temporum, quandoque illico occidit, & supra iecur corrumpit habitum ipsius corporis) detrimentum erit longè minus, ac serius mouetur, si sit perniciosum. Ostensum est autem planè in vndecimo Paralipomenon, rabidi canis morsum non per venas, neque arterias propagari, sed sensim per neruos ipsos prorepere. Atque ideo talia occidunt per vulnus: neque, vt dixi, per quodcunque vulnus, sed vbi neruus ipse læditur. aliàs periculosiora sunt, quæ in venas inciderint: in quo casu si sub sistas, retinetur vis lethalis in corpore: si nimiũ effluat ob imbecillitatẽ, periculum est ne pereat. Quod ergo diffunditur venenum, aliud quidem statim vagatur: vt scorpij, & pastinacæ, & draconis marini aculei, qui omnes tamen magis per nerueam feruntur substantiam, quàm per venas, & arterias. Atque id verisimile planè est: siquidem Galenus, & rectè, primo de Locis affectis vult, vim illam qua sentimus, à cerebro, vt solis lumen diffundi, ac permeare statim per neruos ipsos, atque ad extrema vsque, vnde etiam ab extremis ipsis statim ad ipsum principium remeat. Atque idem de veneno ipso dicendum est: receptum enim, per cauitates ipsorum neruorum solita vi naturæ eorum, transgreditur ad prima principia, maximeq; cerebrum: quod etiam in simplicibus punctionibus, ferro, vel acu, vel spina duriore factis, sentimus, tametsi veneno vacent. Non negauerim alia esse venena, quæ aliter inficiendo sanguinẽ produnt se: quorũ omniũ est statim inficere ipsũ iecur, & morbũ regiũ procreare, sicut

Tract. 2. cap. 3. fol. 384. col. 4

Sect. 1.

Cap. 7.

quæ

quæ petunt cor, syncopen, sudores frigidos, palpitationem cordis, atque liuorem vnguium, & extremorum. Tum ergo videtur triplex ratio veneni, triplexq; symptoma seu morbus, quod per neruos perreptat, & cerebrum petit, efficitque conuulsiones: quod per venas pulsatiles, petitque cor faciens syncopen, & ea quæ dicta sunt: atque horum vtrumque celeriter perimit: & quod morbum regium creat, aut etiam albam pituitam, quæ quasi e regionè morbi regij constituta est, petitque iecur, & serius perimit. At quædam violentissimorum medicaminum duo aut tria horum faciunt, vt celerrimè, & nulla cum spe auxilij perimant: velut napellus, et quæ his sunt similia, vnde omnium malorum origo. Quæ verò sensim perreptant, nihil horum faciunt symptomatum, donec eò peruenerint, vt afficiant membrum principale, et ideo temporanea sunt. quæ enim de his medicamentis etiam epotis dicuntur, et cùm eò peruenerint, idem agunt quod præsentanea. Sed cùm præsentanea fermè sint omnia lethalia, et immedicabilia, cùm tamen totum fermè corpus sit integrum, et auxilia cordi, ac cerebro transmittat, quanto magis erunt immedicabilia, quæcunque iam temporis progressu contaminarunt totum corpus, præsidiaque sustulerunt? Ob id omnia talia, vbi cœperint esse venena, statim interficiunt. Nec hydrophobi, qui à cane rabido morbi originem ducunt, vltra quartum superuiuere possunt: atque ita temporanea venena omnia, quæ ad principalia tendunt, vt quę putrefaciunt, quę insaniæ quoduis genus lethale gignunt, quæ per syncopen, aut cordis palpitationem occîdunt, paucis in diebus postquam hæc symptomata genuerint, occîdunt, cum vi morbi soleant diu durare, aut saltem non adeò citò perimere, vt hoc signum sit veneni satis certum. Quæ verò temporanea redduntur, quia particulam aliquam erodant, aut inflamment, velut etiam quæ tabem inducunt, et citius morbos ipsos producunt, et symptomata peculiaria morbo gignunt, et seipsa detegunt, et serius tandem occidunt.

Sunt præterea ictuum, et morsuum ac vulnerum duo genera vniuersim. Primũ, cùm simplex qualitas est in causa: secundum, cum materia. Et vterque modus duplex est: cùm venenum propriè est, vt in aculeis ac dentibus leonis, & in telo præparato, et est, cùm non est maleficum vulnus, nisi ob formam, velut in ensibus limatis, et dentibus piscium, et hic modus propriè non est venenum: velut nec de sagittis quæ auelli nequeunt, et quæ lacerant. At si veneni substantia adsit, duplex, vt dixi, etiam modus consurgit. Vnus, cùm est res tenuis, velut in dentibus viperarum, et canis rabidi, vbi dens est illitus saliua venenosa, et in feris occidendis, vt de elleboro apud Hispanos, pro conficiendis ceruis in venatione, affirmat Ioannes Langius. Sed mirum, quòd de hoc Amatus Lusitanus nihil dicat, et præsertim quod elleborum Hispanica lingua vocat Verdegambre. Langius autem Pedegambro, vel Ylambro. Vtcunque sit, ex eorum genere est, et causa diuersitatis nominum est, quod Amatus posuit nomen commune Hispanicum: Langius, Lusitanorum, et Galliæ vicinorum incolarum, quos Nauarros appellamus. Sed mittamus hæc, etenim pro exemplo, digno tamen, ascripta sunt. Quædam tela inclusam habent veneni substantiam, vt id quo occisus est Sigeus Galleranus: in sagitta enim foramen erat, atque in eo venenum, quod tamen parum nocuisse crediderim: nam profundo vulnere perijt potius, quàm veneno: nam venenum illud corpulentum facilè extrahitur, & parum operatur. Credo id illum fecisse deteriore causa, quàm prodita. Ergo talia venena multi-

Epistola 68. Lib. 4. cap. 152.

plicia esse possunt, sed artificium in huiusmodi à natura vincitur. Paucis enim illa rerum omnium magistra finem suum assequitur: diximus tamen, plus posse artem in huiusmodi, quàm naturam. Sed aliud est quod communiter fit, ab eo quod fieri potest; ferunt enim, Turcas veneficia habere præsentanea, quæ solo attactu eadem die interimant, idquè frequens est apud illos: sed tamen solùm mandante principe: quanto celerius nociturùm, inditum vulneri? De his verò venenis quæ per venas, & sanguinem quacunque vulneris ratione perreptant, dubitatio longè maior est, quomodo possint tam celeriter inficere totum corpus cum enim vis illa materiali sit, & sanguis perpetuò fluctuet, necesse est aut statim æqualiter diffundi, aut sensim quamuis celeriter. Quòd si statim id fiat, cum subiectum non constet, & vis illa putrefaciat, difficile est intellectu consequi, quomodo procul eandem vim retineat, nec magis agat in propinquam materiam quàm remotam: velut calor, frigus, amarum, asperum, atque huiusmodi. Quòd si per partes successio fiat, corrumpetur longe magis propinquior sanguis remoto. At id non semper verum est: quinimò si vulnus sit in pede, oculi magis quàm crura colorem regij morbi induunt. Neutra igitur harum opinionum vera mihi videtur: sed quemadmodum, si qui populo mulctam indicere velit, primùm cogitur eam prætori significare: ille autem onus eius ciuibus impertit singulis: ita si venenũ debet propagari, necesse est vt membrũ principale, id est iecur pro venis inficiat, ex eo postmodum in vniuersum corpus illud expandit. Quapropter neque regius morbus absque iecore, nec syncope absque corde, nec conuulsio absque cerebro affecto fieri potest. Cur autem? Omitto, quod in próptu, essetquòd hi affectus sint principalibus, nõ ortis ab illis, aut alijs peculiares, hoc enim verum est: sed adhuc relinquitur dubitatio, cur iecur prius afficiatur (exempli gratia) quàm crura, cum illa sint pedi quàm iecur magis propinqua. Equidem id cõtingit ob plures causas. Prima est: quoniam non quiescunt, donec eò peruenerint: quæ autem mouentur, minus imprimunt. Præterea fit duplex motus, attractionis, & accessus: attrahunt enim omnia membra principalia ad se vehementer, quoniam ea est prima functio; cerebrum, vt sentiat, cor, vt viuat; iecur, vt nutriatur. Exemplum apparet in testibus, qui quamuis inferiores cæteris principalibus, adeò ab omnibus per superfluæ veneris occasionem attrahunt, vt corpus contabescat. Alia est ratio, quòd licet omnibus humor generetur in suo principio, vel propè, corrumpatur autem vbique; attamen corruptio omnium humorum etiam in loco principali necessariò fit; ob id seu venena non prius corrumpant humores quàm ad principale membrum virus illorum peruenerit, seu corrumpant, non possunt omnes humores ab alio quàm principio corrumpi.

DE VENENO ILLITO, AVT EX contactu, odore, & vmbra.

Cap. XVI.

INcipiamus quidem à manifestissimis, & fabularum oppugnatione, more veterum. Esse enim vires quasdam, tum magnas, in his quæ illinuntur, apertum est, ex his præcipue, quæ ex argenti viui inunctione acciduut. de quibus ele ganter Fracastoreus in Syphilide ait.

Lib. 2.

Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, iuuenem toto ter corpore lustrat.
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemquè sub amne relictam.

Placuit, quantum in nobis est, hominem laboribus, & ingenij felicitate dignum, immortalitate donare, & si suis scriptis illustris etiam sit: verùm rem hanc non iam vt Poeta auxit, sed maior est dicto ipsa res. Constat enim, ossa ipsa eijci, atque carnes, vincula, lacertos, membranas, cutim, tanquam exuuias serpentis. Si igitur tantum potest vnguentū ad salutem, cur non erit presentaneum etiam aliquid aliud ad interitum? De vmbra satis aliàs dictum, arboris pomorum mortis quàm noxia sit: & de rhododendro similiter in insula Sardiniæ, vt expertum se ait Conciliator, adeò vt etiam aqua quæ sub vmbra eius transeat. Et de his Plinius dabat vnam regulam pulchram, dicens: *Omnis arboris, cuius folia adeò sunt densa vt vmbram opacam reddant, vmbra noxia est, vt iuglandis, pineæ, & piceæ, & si aqua non peruia est, vt etiam in his, stilla insalubris est.* Nemo stupidus adeò sit, qui existimet vmbram ipsam huiusmodi esse, quæ sola est, etiam carentia lucis: sed vapores ex arbore profluentes. Quàm leuiter, & occultè quis feriatur, animaduertet, qui colocynthidem fregerit, præsertim paulò vetustiorem: si enim aperto id ore agat, intelliget quantum sit amara, etiam si non degustarit. Eadem erit ratio, & in odoribus: rectequè agunt Principes, qui nil admouent naribus, nisi acceptum ab his, à quibus etiam tutò cibos potusquè assumere sibi posse videntur. Ostendunt specus naturales, & in quibus reconditum fuit triticum foueæ, quantum halitus possint.

In libro de Venenis cap. proprio.
Lib. 17. Cap. 12.

Iam verò eousque processerunt, vt etiam solo visu quædā noxia esse credant. Plinius in octauo libro, meminit basilisci, ac catablepæ, quæ referunt, visu solo, auditu vocis, transitu quoque propè homines interficere: quin etiam Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem illius meminit, viriumq; suarum atq; ipsum sic describit: *serpens parumper flauus, tres eminentias habens in capitè, quòd etiam mortuum, solo contactu hominem occidit: viuum uerò, & visu solo, & voce.* Inde subijcit de dryide, quòd maximè in quercubus latitet, sic vocato, quòd si quis ipsum calcet, excoriantur illi pedes, & qui curare ægrotantem aggrediatur, & ipsi pedes itidem non solùm, sed & manus excoriantur: & si quis serpentem illum occidere nitatur, omnia bene olentia, fœtida (contracto scilicet spiritu olido) videbuntur. Et Aetius similiter: additquè de dryino, quòd frequens est iuxta Hellespontum, obesus, duorum cubitorum, cum maximus est: quamuis armatus, valde fœtidus, vt odore solo se prodat, ob idq; facile deuitetur ab hominibus. De basilisco autem, quòd omnes serpentes illius congressum fugiant, nec audent ad pabula ire, vel aquas, adeò exitialis: vnde ille id præsentiens, vbi eis occurrerit, sponte se retrahit, quamuis famelicus, vt etiam ob hoc nonnumquam fame vel siti pereat. Tantum nugarum ille scripsit. Sed & Princeps, sexta tertij, tanquam illum vidisset, eum descripsit, dicens: quòd est duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorumque rubentium: & quòd abundat in Nubia, & terra Turcarum: quæ tamen tantum ab est à Nubia, quantum Italia à Sarmatis. Et vt in miraculo certare omnes uideantur, præter

Cap. 21.
Cap. 8.
Lib. 13. c. 29. & 33
Trac. 3. c. 21. 22. & 23.

dicta

dicta ab alijs, addit: Quòd ſi lancea tangatur, (hoc autem eſt, & in quibuſdam alijs verum) qui tetigerit, perit: & ſi animal iuxta ipſum tranſeat, obſtupeſcit, inde moritur: & quòd plantæ omnes in illius circuitu pereunt. Hæc tolerabilia: ſed quòd, ſi auis volet ſupra illius foueam, concidit, maius eſt fide. Addit & ille ſuum ſocium, vt Græci dryidem, Itali catablepam: ſic Princeps armenum, parum inferiorem baſiliſco viribus. At eſſe nugas oſtendit primò Galenus, qui decimo de Simplicibus medicamentis, negat ſe vnquam tale animal vidiſſe: nec ego vidi, nec alium qui viderit audiui: ſicut contingit in rebus alijs admirandis: dico de baſiliſco pro ſerpente, non prodigioſo illo galli gallinacei filio. Neque enim primò veriſimile eſt, naturam procreaſſe genus animalis adeò omnibus exitiale (nam de monſtro illo cum in genus non redigatur, eſſe poteſt, ea enim licentia quaſi naturæ eſt, non norma) vt ab eo reliqua omnia deleri poſſint. Deinde, ſi videndo, & audiendo illius vocem homo moritur, qui vidiſſe aut audiuiſſe referre poteſt? Præterea Dioſcorides ex Eraſiſtrato cum dixiſſet, quòd eſt beſtia, quæ raro ſeſe offert oculis hominum: proponit effigiem morſus eius dicens: quòd plaga eſt aurei coloris, & quòd curatur caſtoreo epoto pondere drachmarum trium. Quare conſtat, non adeò eſſe lethiferum animal, cuius etiam vulnus curam admittat. Eadem etiam à Paulo confirmantur, quę à Dioſcoride relata ſunt. Sed & illud mirum, quòd Raſis experimentorum curioſiſſimus indagator, & qui in Africa habitauit, huius tanti miraculi non meminerit. Quocirca cum Matthiolo ipſo, qui exponens Dioſcoridem, hanc vt fabuloſam hiſtoriam irridet, dicens: *Cum tam paruum ſit hoc animal, & eius ſpiritus, ac præſentia tam exitialis, quis adeò (vt referunt) tam minutum conſiderare potius, aut auſus eſt?* Baſiliſcum ſerpentem eſſe ſcio exiguum, quiq, in ambitu ſuæ latebræ plantas enecet, & prope etiam aerem inficiat, adeò vt quæ illi appropinquant animalia, velut ſpecubus mortiferis pereant, non ex viſu aut auditu illius. At de baſilisco ex ouo galli gallinacei, imago lapidea Mediolani in porra templi extra poſita B. Mariæ ad portam; & ouum illud galli in Saccenſi oppido diſciſſum anno M D X X I V. fidem faciunt, cum tota maieſtate naturæ tale aliquid generari poſſe, viribuſq; admirandis: cui ſuum etiam alexipharmacum, & ἀντιπαθὲς ſuũ, & ἐναντίβιον, & exitiale malum, ac in promptu paratum eſſe exiſtimo. At vi occulta aliqua etiam ſolo contactu occidere, exemplo remoræ, & torpedinis, & tot aliorum intelligere poſsumus.

Cap. 1.

Lib. 6. c. vlt.

Lib. 5. c. 20.

Cæterum hauſta arterijs alia quidẽ ad cerebrũ feruntur, ſtatimq; perimunt: & magis olfactu ipſo, quòd cerebrum ſit exarmatum, & aliquanto ſerius ad cor ipſum delatæ: cuius rei non aliud manifeſtius dedero indiciũ, quàm peſtẽ ipſam, quæ attactis veſtibus enecat tam citò homines. Omnia huiuſmodi venena esse ex putrefacientium genere, veriſimile eſt, aut ex his quę cogunt: nam aſpides ex hoc eſſe genere veriſimile eſt, qui ſine dolore mortem afferunt, vt Dioſcorides ibidem recitat, & fama publica eſt. Omnium ergo fermè eadem ratio, ac ſimilis vis: quę verò peſſima in hoc genere, ſunt indita veſtibus, & interulis maximè. Cap. 54.

Quæ autem vocent multùm contrectata, vt corni, & ſanguinalis virgulta, nã reuocant rabiem curatam validioribus auxilijs: & Matthiolus ſæpè hoc ſe experimento comperiſse ait: Hoc plus eſt, quàm vt illitum ſit aut contactu, aut vmbra: nam calefacto ligno, ſimulquè membris ipſis vehemens fit attractio per oſcula venarum atq; arteriarum, vnde exitiale venenum contrahitur. Cur verò

rò reuocare poſſit, & quomodo extinctum venenum, dubium eſt: nam ſi non prorsus extinctum erat, cur non repullulabat per ſe? ſi extinctum, quomodo rediuiuum factum eſt? Vnica igitur ratio aſſignari poteſt, extinctum, ſed velut ignis in carbonibus, quamuis prorſus extinctis, ſiccitatem relinquit, vt facile rurſus ardeant: ita veneno semina relicta, ad actum ſimilitudine virium reduci poſſunt; ipsa verò membra ſiccata, facilius ad perniciem agunt patientem. eſt autem ſeminis vis in atra bile. Nã etſi nõ reuocata ſit rabies patri meo, quòd & huiuſmodi plantarum, vmbram deuitaret, attamen fatebatur à morsu canis illius rabidi numquam, vt antea, perfectè mente conquieuiſſe. Animæ leonum virus
Lib. 12. *cap.* 53. graue eſt, inquit Plinius, vrſi autem peſtilens: ſic vbi angues iacent, & præcipuè dryini, & aspides; & sub denſis cicutæ vmbris, & apollinari atq; mandragora, magis etiam sub napelli plantis.

Porrò odor nullus occidere poteſt: nam senſilia perturbare possunt sensum, euertere non possunt, aut corrumpere; quæ autem senſilibus coniuncta sunt, id facere possunt: ignis corrumpit tactus inſtrumentum, solis lux obcęcat; odores praui, propter vapores qui eis iuncti sunt putridos, homines ſtatim enecare poſſunt. Cauere debent hæc, qui timendi cauſam habent; ſed ea ars non eſt, quoniam artifici nimis exitialis eſſet, aliter non vſque hunc latuiſſet: tanta eſt perfidia quorundam, auiditas multorum, ſtultitia ſcribentium. Quidam venenum nunc prodidit, exitiale ſanè non parum: nec ſcio toto illo volumine, quod non exiguum eſt, tantum boni contineatur, quantum mali in eo medicamento. Peruerſa hominum iudicia, & anxia nimis cura. Summæ ſapientiæ eſt ſcribere auxilia, non prodere deleteria, in quibus quandoq; nocuit vel ſciuiſſe, quod fieri poſset: Odore noxia tanto celerius occidunt, quanto illita efficacius: contactus vtriſque inferior, quo etiam vmbra: minimè, vt dictum eſt, viſus.

Cum verò in venenis tot ſint differentiæ communes, palàm eſt, & in eiſdem eſſe, sed non adeò manifeſtè: nam temporanea ex vmbra nucis ſæpe vidimus in ruſticorum pueris, qui ſub illa dormierunt: ſic & vnguenta, & suffitus. De contactu eadem ratio ſuadet, non tamen videre hucuſq; contigit: in eo multum refert, qua parte tangas. Prope arterias non leue periculum, & vbi nerui temporũ deteguntur, & e regione cordis. Longè magis ex illitu. Quidam produnt hæc, vt legantur ab improbis malefaciendi cauſa: boni, vt cauere norint: curioſi, vt delectentur. Ita improbum eum tabellionem Poggij imitantur, qui duo ſcripta fecit: vnum, quo qui creditor non erat, peteret: alterum, quo qui nil debebat, tanquã ſoluisset, abſolueretur, atque ex vtroque pecunias exegit. nos autem ea arte hæc conſtruximus, vt in quibus modum proderemus, res ipſa ignota eſset: cum res nota esset, modum occuleremus. Maioris artis, non conſtantiæ solùm, posse inter tanta, quòd nos impetrauimus, non posse, etiamſi velimus, scire.

DE VENEFICIO, FASCINO, *præſtigijs.* Cap. XVII.

FAſcinum eſſe receptum etiam ab antiquis, conſtat. Calcagninus recitat ex vetuſto autore verba apud Ciceronem: *Ne pelliciuno alienas ſegetes excantando.* Et apud Virgilium.

— *Vix oſſibus hærent*:

Neſcio

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Baptista Pius super verba illa Sidonij Apollinaris, in epistola ad Domitium: Nisi quid tu fascinum verere: quoniam iactabat concordiam cum suis domesticis: aut potius, quòd Romanorum more, nomina in vocales desinentia, fascinum afferrent, vt olim Beneuento, vnde mutatum in Beneuentum. hic autem Abitaci. Nam creditum est, nomen ficularum Caunearum obfuisse M. Crasso in Parthos eunti. Vtcunque, veteres magico susurramine in hominis caput ex locuto, parricidali lingua reddebant, ex pingui, & bene habito, exsuccum, macerrimum atque strigosum. Hæc est illius sententia potius quàm verba.

Sunt autem fascini propriè tres principales species, quæ à metu oritur, mala timendo, atque imaginando: cuius curatio est, confirmare mentem. Ex alienis verbis, & huic occurramus bene ominando: vnde mos veterum. Quòd si aliud non esset, depulso timore, fugata superstitione, corde atque animo confirmato, cuncta leuius cedunt. Alia quæ à modo agendi, tractandi, percutiendi, intentius respiciendi. Intentius respiciendo terrentur pueri, vt quandoq; in comitialem morbum incidant: quod maleficæ mulieres norunt, & maximè vetulę, & strabis oculis, ac toruis, inde opinio nata strigarum. Et certè offendunt: tabescunt enim ex comitiali morbo, vt aliàs declaraui. Et idem accidit ex felium aspectu, intentè enim inspiciunt, ac lucentibus oculis. vnde infantes territi fascinantur, & inde moriuntur. Ex eo nata fabula de lamijs, verti lamias in feles: quòd hoc animal, non secus ac maleficæ mulieres, intuitu infantes perdat. Quid verò mirum, cum sæpe accidat, viros etiam fortes alia cogitantes, ex felium aspicientium oculis terreri? Simili modo in manus despuendo, seu telo quenquam ferire velis, seu puerum flagris cædere, seu quadrupedem saxo percutere, longè acerbior fiet ictus, & plaga magis vrit: contrà, si post ictum despuas, credunt leuari dolorem, non satis comperta causa, cum acerbitatis non obscura sit: scilicet firmiter apprehendendi. vt enim qui pede innituntur rei stabili, grauiter feriunt: qui inconstanti, parum efficaciter, ita si despuat, augebitur vis ictus, qualiscunque sit. Similiter morsus animalium fascinat plantas, vt arescant. Et idem possunt hominis dentes, ob saliuam, & antipathiam. Ita stringere plantam vinculo, fascino aduersatur.

7. Aphor. in fine. Comm. 5.

Quæ verò fiunt imaginibus, suffossisve sub limine quibusdam rebus, tum præsegminibus capillorum, & vnguium, ac huiusmodi, ad veneficia pertinent. Meminit in lusu suo Apuleius, nescio an irridere, an docere, an scire se videri huiusmodi cuperet. Sanè taliũ aliqua sunt exempla altioris cuiuspiam tractationis potius, quàm præsentis. Sic putant arceri à concubitu eos, qui in cubiculo sunt, si sigillum quod vocant Salomonis, gladij acie in ostio, nunquam amoto gladio describatur, veroq; nomine vocato, vbi responderit: quod ob suspicionem facilè accidere potest: qualiscunque enim timor in Venere non legitima, facilè penem deijcit. Sunt præter hæc excantationes, quæ per verba tantùm fiunt, sed non sacra: deuotiones autem etiam sacrificijs indigent, & sacris carminibus. Præstigias admisit Plinius, dum de Nerone loquitur.

De Asino aureo lib. 3.

Mirum forsan videri poterit, huiusmodi omnia ignota fuisse medicis, pariter atque philosophis, vel neglecta. Si neglecta, cur non & à me contemnuntur? Si ignota, vnde mihi tanta accessio? Sed nos dicimus, hoc visum fuisse Alzarauio, dum de comitiali morbo ageret, in Primo libro eius partis, quam Practicam

Tract. 1. Sec. 2. cap 34.

Tract. 4. Cap. 18. vocauit: nec Princeps id contempsit. vnde Prima tertij, dum dixit: *Et quibusdam medicorum visum est, quòd melancholia contingat à dæmonio: sed nos non curamus, cum naturalem scientiam docemus, si id contingat à dæmonio, vel sine eo, postquam perspicuum est hoc, morbos, si fiunt, à melancholia primùm fieri, seu postmodum illius melancholiæ dæmon causa sit, seu non.* At o generose vir (nam, & quandoque bonus dormitat Homerus) si curatio morbi est causæ ablatio, vt inquit Galenus in libro de Optima secta ad Thrasybulum, & causa melancholiæ dæmon sit, quomodo manente dæmone sanabimus affectum, cuius causam extinguere non possumus?

Cap. 25.

Cap. 9. Aetius libro sexto, omnino putat horum nihil esse, sed opinionem dæmonum: propterea tres opiniones de huiusmodi habentur. Vna, quæ negat omnes præstigias, ac veneficia, nisi epota sint, aut vulneri iniecta: cuius sententiæ videntur fuisse Græci omnes, ac ex Arabibus etiam plerique medici. Secunda, quæ philtra, & veneficia, ac deuotiones admittit, sed sine dæmonum præsentia: quæ cum verior sit, paucos tamen habet defensores: cum qui hanc magiam fatentur, Platonici sint, mirum in modum addicti dæmonum confessioni. Tertia ergo illorum est, in qua etiam Apuleius fuit, neque medicus, neque philosophus, haud forsan sanæ mentis. Verùm cum videamus quotidie multa horum exempla, & maximè in lectis tot formas varias, quæ non negarim ab ipsis venditoribus plumarum immitti, vt pondus augeatur, alias etiam cogi sudoribus, mictu puerorum confici, nihilo minus tabescentibus illis qui in eis cubant, & incerta causa, & exitu, non habeo tam quod in medium afferam, quàm quod negem. Deuotum scimus ex historijs, à Tribuno M. Crassum, & perijsse cum filio, & toto exercitu. Deuotum Gasparem Vicomercatum, nobilem patricium, & obijsse. Multos etiam alios malè ob id perijsse. At quod nos tueri potest, id esse debet, quòd hæc curare alterius sit opus quàm medici. Magia pereunt, magia curantur. Plura de his alibi scripsimus. Amentia Plinij, & auaritia medicorum hæc ars amissa est. Non malè vertit quòd venefica, sed quòd benefica: nam quid attinebat Plinio negare, quod nesciret? Agyrtarum commenta non recipio. Idcirco medica ars vana est, quoniam tot fabulas in ea scripserit Cœlius Aurelianus, Octauianus Horatianus: &, quod turpius est, femina Hildegardis. An astrologia vera non est, quia Gauricus eam fœdauerit, Pici maledicant, & plura proferantur mendacia quàm oracula? Duæ magiæ creduntur partes, diuinatrix, atque operatrix. Operatrix alia, quæ ad medicinam pertinet, laudabilis, quacunq; naturæ vi procedat: venefica omnino abominanda, & θαυμασικά, id est admirabilium operum effectrix: & παίγνια seu pægnia, ludicra. Diuinatricis partes aliàs, vt dictum est, naturales sunt septem: Astrologia, Physiognomia, Naturalis, quæ per consequentia fit, vt ranarum & reptilium multitudo, pestem, & maximè quæ per fluxum ventris grassatur, nunciat. Et signa in galla, quæ abundantiam aut sterilitatem nunciant. In hoc genere præcipua etiam sunt terremotus, maris æstus, siccitates, fulgurum casus, monstrosi partus, animalia non visa. Ηεροπόμπα quæ per aerem fit, & visa in illo: Est autem duplex, quæ ex illius constitutione alia prædicat, vt vbertatem, pestem: atque docens veris ipsam constitutionem. Prior rursus diuiditur in eam quæ per naturalem statum significat ventos, nubes, solis cadentis, aut lunæ surgentis, aut stellarum colores, niues, grandines, fulgura, tonitrua: alia, quæ per rarò visa, ac mi-

Lib. 16. de Rerum var.

raculis

raculis similia, cometas, irides, halonas, parelios, duplices lunas, multiplices soles, caumata, faces, lampades, cadentes stellas, aut interdiu splendentes, vortices, acies armatas, animalium imagines, aut diuorum cruces, aliaque huiusmodi. Quinto loco est somniorum interpretatio. Atq; hæ puræ naturales sunt: reliquæ duæ chiromantia, & metoposcopia superstitioni, quàm naturali sapientiæ proximiores. Superstitiosæ sunt, sed non æqualiter, sed magis quæ à nobis fiunt, quàm quæ à natura: vt geomantia superstitiosa, minimè pyromantia, medio modo hydromantia. Hæ autem deductæ ab elementis vulgaribus sensui notissimis: geomantia à terra, per puncta: pyromantia, per ignem ardentibus, maximè lauri folijs: hydromantia, concussa aqua per circulos, persimiles geomantiæ, id est superstitiosæ admodùm. Alphitomantia, per farinam, & aleuromantia per triticum, farinamquè: tyromantia, per casei hiatus, foramina, formam: astragalomantia, sors ex alea in pictas figuras, apud feminas in vsu: Axinomantia, per secures, Homero cognita. Magis naturales sunt, tripudium solistimum, è pullorum cibatione: coscinomantia, per forcipem, & cribrum: sternomantia, à pectoris habitudine: ptarmomantia, à sternutamentis: capnomantia, à fumo: aeromantia, à figuris nebularum: catoptromantia, cum puero ad speculum: xestomantia, quæ fit per vrceum aqua plenum, in quo videntur pueri videre imagines. Hæ ambæ, & lecanomantia næcyomantia, psychomantia, sciomantiaquè nefariæ, & superstitiosę habentur, à naturali ratione longius abscedentes, velut & sortium qualiumcunque Virgilianarum, Prænestinarum, lexicomantiæ vanitas manifesta. Securiores & ad naturam accedentes, aruspicina, per exta, & cum aues insolitæ insolito loco videntur, & botanomantia, per verbenas. Propè diuina est, quam Deus immittit vocem. Sed engastrimythi non videntur ad diuinationem pertinere, verùm potius ad naturę miraculum.

Vt verò ad veneficia, & pręstigias, ac talia deueniam, non aliàs melius ludens Lucianus enarrat, vbi Bachis Melitam admonet. vide etiam quę Cęlius Calcagninus scripsit. Ferè autem imaginibus, pręlegminibus, telis, astrorum obseruationibus, ac venenis, vnde nomen habent, constat. *In Magia amatoria*

DE VENENO EPOTO. Cap. XVIII.

Veneni epoti ratio differt à veneno, quod ex morsu aut punctione aduenit. indicio est, quòd quæ intus assumpta perimunt, exterius admota non idem agunt: neque enim auripigmentum album, neque argentum viuum sublimatum, nec gypsum, admota vlceribus hominem interficiunt, tametsi vehementer discrucient dolore. Sed neque contraria ratione, serpentis aut viperę saliua in potu data interficiunt. Hęc, inquam, Galenus, quæ omnino falsa sunt: neque contendere cum illo propositum est, sed docere veritatem: ille, vt aliquis esse videretur.

Admiranda canit, sed non credenda, poeta:

Quòd enim quę intus assumuntur, non semper exterius admota perimant, pręter experimentum, etiam ratio ipsa suadet, quoniam minorem vim habent: quòd verò venenorum, quę exterius admota perimant, vllum interius non occidat assumptum, nondum inueni. Napellus, aconitum, cantharides, & quę exterius

Lib. 6. in Procœmio Pag. 2. Lib. 3. c 3 admota occidunt, serpentis virus, intus assumpta omnia occidunt, ac celerius. Narrat Matthiolus de rustico, qui cum morsum aspidis sugeret, repentè mortuus corruit in terram. De spuma canis rabidi, ac huiusmodi, ipsi negant, vellem potius vt periculum facerent, quàm ego qui id credo. Quòd si quę infrà scribuntur ex Galeno, & Celso, quis obijciat, habebit etiam e regione positum quid respondeat. Quod aliqua exterius perimant, non vt venena, sed vt dolorem intolerabilem mouentia, qui cum vulneris noxa perimat, id sanè crediderim. At mirum planè esset, si vera essent quæ ille refert, ex tanta materia vnam aut alteram inueniri plantam, aut aliud quippiam, quæ venenum non esset, & telo affricata perimeret: huiusmodi sunt paradoxa viri illius, planè specie pulchra, re ipsa nihil veri continentia. Neque huc vsque inuentum, nec in posterum vsque in æternum quicquam inuenire licebit, quod interius assumptum non perimat, vulneribus admotum perimat tanquam venenum: nam vt ὀδυνηρὰ fateor esse, & λυπηρὰ, velut scillam, cæpas, allia, quæ vulnera efficiunt sæuiora: ita nego quicquam horum venenum esse, aut venenatam ei inesse qualitatem, nec opus esse vt corpus ob id curemus, sed vulnus tantùm, nisi ob immodicum dolorem fluxionis periculum adsit.

Venenorum autem ebibitorum ratio huiusmodi est: quædam interimunt, quia calida sunt: alia, quia sicca: alia, quia erodunt: alia putrefaciunt, alia quòd qualitatem habeant per se contrariam humanæ naturę: vel quoniam tabefaciant. Sed ratione singula membra distinguere oportet. Quęcunque igitur deuorantur, & occidunt, seu tunc, seu multo pòst id agunt, vel quoniam substantia ipsa noxia est, velut terra, lapis: atque in hoc genere sunt argentum viuum, & gypsum, aliaquè huiusmodi: aut natura seu qualitate, atque hæc adiuncta substantię erodens facit: si verò substantię est, non autem cum illa agit, proprietas est. Separata autem calida quidem exurit, & eo magis calida & sicca: frigida verò dolores mouet, & paulatim extinguit. calida & humida putrefacit, sed & humida, frigida, & sicca, & sicca sola tabefaciunt. Iam ergo septem venenorum genera esse constat, nec pauciora esse posse simplicia, neq; plura.

Eadem quoque ratio erit in externis venenis, de quibus eadem manet dubitatio, quę de his quæ per os sumuntur, scilicet an dentur venena frigida. Morsum enim aspidis cicutę succo, quod ad symptomata attinet, similem esse dixerunt Dioscorides, cęteriquè. Et Princeps, dum de scorpionum veneno agit, & reptilium maris, in sexta Quarti. Verùm de venenis quę bibuntur, ostendemus paulo pòst, frigidum nullum eorum esse. Alterum igitur duorum esse necesse est, vel nullum ictum, nec morsum esse frigidum ex venenatis animalibus: aut non esse similia. Sed certè stupor qui ex torpedine contingit, non est à frigore, vt neque opij: quare nec aspidis: refrigeratio enim quæ contingit, post morsum, non est, quoniam venenum frigidum sit, sed quia spiritus absumit. Quæcunque igitur venena calorem temperatum habent, pro frigidis habentur, quoniam sine caloris sensu perimunt. At non est ita, sed omnia calida sunt: verùm quia calor non percipitur ex eis, & per resolutionem etiam patientes frigore afficiuntur, ideo frigida esse creduntur. At si talia essent, dolorem magnum afferrent: at non afferunt, sed leuem ac dulcem: quomodo ergo frigiditate occidunt?

Lib. 6. c. 11. & 54 Tract. 1. cap. 3. & 26. Cap. 21.

Epotũ ergo venenũ si qualitate sua occidat, quia calidũ vel frigidũ sit, vel erodens,

dens, statim ventriculum vexat: at si proprietate aliqua, aut quia calidum sit & humidum, non statim, neque in ventriculo, verùm, velut & reliqua omnia cum primùm effundi cœperit calor (contingit autem post quartam horam, & vsque ad sextam) iam sanguinem permeat, & iecur afficit. Indicium verò est, hoc tempore primùm venenum ad iecur permeare, quòd podagrici, quorum quies est, dum ventriculus vacuus est, & maior, dum calor contrahitur ad ventriculum eodem fermè tempore, & tum demùm ad duodecimam vsque horam, aut propè ingrauescente morbo laborant. Post hæc à iecore ad cor per cauam, et exinde per totum corpus fermè eodem momento per venas et arterias. Quòd verò statim ventriculum dolore afficit, aut nausea, consensu neruorum sexti paris, etiam statim cor et cerebrum afficit. Quodque exitiale valde est, cor statim per se inuadit, vt vinum.

DE VENENO CALIDO Cap. XIX.

Venenum calidum percipitur plerumq; sapore acri, vt si sit euphorbium, et siliqua Inda rubra antequam maturescat, et chalcanthi oleum, et pleraque olea ex his. Et aqua ardens sæpius destillata æstum mouet in ventriculo, et ardorem, et sitim, et post hæc excoriat linguam et guttur, et mouet dysenteriam, et dolores in ventriculo, et intestinis, et febrem excitat, regium morbum: et hoc modo deiecta vi appetendi, et doloribus ac vigilijs, febre fluxuque interimit. Et persæpe talia excitant singultum, et est malum, et cynancheu, et est peius. Et ex eo genere sunt anacardi et thapsia. Verùm anacardi parum Græcis cogniti fuere. Est etiam his proprium, mentem mouere, et resolutionem membrorum parere: continent hi fructus, qui dum sunt recentes, sanguini assimilantur, et formâ quasi cordis animalis referunt: mel rubrum, quod vetustate nigrescit, acre valde, et in medio candidum nucleum cortice tenui obductum. Oritur hæc planta in Sicilia iuxta loca illa quæ ardent, et in Aetna monte: fit medicamentum ex eo, quod memoriæ prodesse multum creditur. *In Magia amatoria*

Verùm illud sciendum, quòd elaborata igne omnia venena calida sunt, et quanto magis, modò non diffluant, diffluunt autem aqua, et ijs quæ ex eius naturę sunt. Sicca verò in naturam ignis transeunt; et aromata magis, et metallica, et lapides, et cerealia et legumina. Sulphur autem dum in oleum transit, astringentem recipit saporem primùm, inde se exhibet odore et gustu feruidum. Quocirca videtur quiddam tertium inter gustum, et olfactum, quo feruida percipiuntur: cum tenuis substantia ita gustum afficit, vt non sit acris, sed in halitum tota soluatur, caputque petat. Calidissimæ animalium partes, fel & coagulum: plantarum semina, succi, radices: metallicorum, quæcunque per adustionem fiunt in terreo sicco, vt calx & auripigmentum: licet non ardeant. Petroleum namq; sulphur, & bitumen ardent, quia humido pingui abundant, non quia sint calidissima. At nitrum ardet, quia siccum; sed nec ipsum pingui caret humido, sed tenui.

Præterea in hoc genere reponi videntur, quæcunque vehementius purgant: vnde iocus ille salsus Neronis, largius purgandi amitam: tum præcipuè, si corrupta sint. Colocynthis igitur nigra, & agaricus niger, & elleborus albus nigrescens, & condisi similiter, seu herba lanaria nigra, & lac tithymalorum, vel rancida,

cida, vt castoreum, et anacardi, mel: quoniam pinguia sunt, et quouis modo corrupta, elleborus niger, scilla, cyclamen, elaterium, & chamelea, & thapsia, fiunt magis venenosa. Et quid mirum? cum nuces rancidæ venenum sint. Euphor-
Cap. 152. bium autem, & herba lanaria purgant, vt Dioscorides docet libro secundô. Omnia igitur vehementer calida ex plantis purgant, mouent sternutamenta, & si corrumpantur, in acre venenum euadunt.

AN DETVR VENENVM FRIGIDVM.
Cap. XX.

QVod maxima in controuersia positum, & illud est, scilicet an detur vene-
Cap. 1. num frigidum, quale esse dicunt opium, hyoscyamum, cicutam, mandragoram, solanum, coriandri succum. Conciliator in libro de Venenis narrat, pharmacopolam æstate cùm sitiret, noctu hausisse vrceolum hydrargyri, cùm manè mortuus esset inuentus, dissecto corpore, apparuit quod erat, sanguinem quoq; in
151. corde coagulatum, tum ipsum cor, ideoque frigidum videtur. Et de hoc scri-
150. psit differentiam, sicut etiam de cicuta. Est aliud argumentum, quia ipsum est frigidum actu, & non lædit nisi pondere, vt Dioscorides libro quinto refert. vbi di-
Ca 69 in fine. in com. cit Matthiolus, quòd mulieres dant scrupulum difficulter parientibus, & non offenduntur, & Brasauolus dabat infantibus desperatis morbo vermium, & libe-
Cap. 27. & 28. rabantur. Præterea libro sexto, cum declarasset detrimenta spumæ argenti, dicit, quòd eadem operatur hydrargyrum: sed spuma argenti est frigida, et damna quæ affert, sunt frigoris. Igitur & argentum viuum frigidum est. Matthiolus ibidem censet frigidum esse & humidum, vnde ob id putrefacit sanguinem: indicium sumit à fœtore illorum qui eo inunguntur. Et licet quis dicere posset, quòd fœtet illis ob materias morbi Indici: diceret Matthiolus, & verè, quòd etiam in alijs idem faceret, licet non tantum. Illud quoque maximum est, quòd omne metallum est frigidum & humidum, plumbum, ferrum, forsan de ære dubium esset, sed æs vstum est. Igitur & argentum viuum, quòd sulphuris non est particeps. Offendit etiam neruos & cerebrum manifestè, & facit contractiones, tremores, syderationes, qui omnes sunt effectus frigoris. Similiter de cicuta nihil est vulgatius, cum mortem inferat cum torpore, & sine dolore, vt apparet apud Platonem de morte Socratis, qui extinctus fuit veneno è succo cicutæ. Præterea
Lib 9 c 17. de Hi stor. Plãt illud venenum est frigidum, quòd vt occidat, quod frigidius sit, eligitur: idẽ dico de humido: sed cicutam dicit Theophrastus, vt efficeret venenum quod sine dolore occideret, eligebat Thrasyas, natam Susis, prægelido & opaco loco. Simili ratione, quòd cum aqua tantum tusam darent, detracto cortice, id indicat frigidũ
Lib. 4. c. 31. fuisse venenum, & humidum: nam calidum & siccum ab aqua temperatum redditum fuisset. Dioscorides quoque, & Galenus de Simplicibus medicamentis, in
Lib. 7. c. proprio. tertio ordine infrigidantium illam collocarunt. Serapio quoque in libro de Simplicibus medicamentis, & Princeps secundo Canonis, ponit frigidam in tertio ordine vsque ad quartum. Præterea multa sunt alia venena frigida, de quibus non
Cap 330. est dubium, mandragora, hyoscyamus, opium, solanum, spuma argenti, &
Cap 7. huiusmodi. Igitur datur venenum frigidum. De opio præcipuè, cuius antidotum est piper, vt secundo de Antidotis, & piper etiam cum castoreo, velut apud Paulum, et apud Principem sexta Quarti. Si ergo alexipharmacum est temperamentum

mentum contrarium veneno, vt infrà videbitur, & etiam nono Contradicentium liquet opium esse frigidum temperamento, sed etiam valde frigidum. At res non sic se habet. neque enim generaliter concedi venenum frigidum potest: neq; dum singula inspicimus, vllum illorum frigidum, aut ratione deducta ex principijs, aut ex sensibus inueniemus. Ergo primum omne venenum, quod sistit sanguinem, atque congelat, ob id illud agit, quòd vis eius totum penetrat sanguinem: sed hoc est opus caloris, non frigoris, quia frigus, vt rectè dicit Princeps prima Primi, non ingreditur opera naturæ. Igitur omne venenum quod congelat, & stupidū reddit hominem, calidum est. Ratio etiam quæ adducta est, ijsdem medijs probat opium esse calidum, quibus probat esse frigidum: nam si piper, aut piper cū castoreo, alexipharmacum est eius, ex locis adductis, & clarè ex quinto de Simplicibus medicamentis, esset opium in extremo caliditatis, cùm alexipharmacum sit natura medium inter naturam hominis et veneni. Et ad hoc facit experimentū adductum in Contradictione, de qua dixi superius. Has duas rationes parum valere velim. Prima ex communibus est: secunda, vt dixi, in contrarium transferri potest. Ad proprias ergo & euidētes deueniamus. Prima est sumpta à gustu, omnia huiusmodi quæ frigida esse dicuntur, acria sunt, aut amara valde: sed sapores acres omnium sunt calidissimi, teste Galeno quarto de Simplicibus medicamentis: amarus etiam sapor à calido est, vt ibidem testatur. Ostendo autem, quòd talia omnia sint acria, vel amara. De opio quod sit valde amarum, constat sensu ipso: de cicuta quòd sit acris, fatetur Aponensis, & manifestè inquit. Sed & Auerroes, & Constantinus calidum in tertio ordine esse dixerunt. De solano cum valde cieat vrinam, octauo de Simplicibus medicamentis, quis audeat frigidum dicere. Demiror, cum tenuium partium illud esse dicat, ac vtile iecori, renibus, vesicæ, quomodo frigidum ausus sit pronunciare? Sed hoc solo falso argumento deceptus est, quòd somnifera omnia frigida esse putauit: sed non quia frigida, somnifera, sed quia calorem naturalem corrumpunt. Omnia etiam venena huiusmodi, præsertim solanum, hyoscyamus, morion, amentiam & insaniam gignunt, teste Dioscoride: sed & cicuta ipsa, seu eius succus. At hoc non est frigidorum medicamentorum, sed potius calidorum, quæ in furorē agunt: tum quia nihil manifestè frigidorum hoc facit, velut lactuca, portulaca, endiuia, plantago, rhus, rhamnum, cucumeres, citrulli, pepones, quos vocant angurias. Omnia enim hæc cum frigidissima sint, neque insaniam mouent, neque stuporem, neq; somnum.

Quin etiam cum talia refrigerent palàm, dolores moueant acerbissimos, vix calescant in ventriculo, sitim extinguant, odorata bene sunt, atque recreant hominem: quorum nihil est in his somniferis, sed omnia grauiter olent, fastidium mouent, & vndique naturæ humanæ ingrata, & insuauia. Et postquam à dolore quis conualuerit, cucurbitarum, cucumerùm frigiditas manifestè, & cruditas relinquitur in ventriculo, & intestinis: at ex huiusmodi medicamētis stupor mentis, tarditas, obliuio, somni desiderium, quod vocant semisomnum, soporem, ἀέι υπνον Græci dicunt: tantum autem abest vt dolorem inferant, vt etiam illum tollant, & contra dolores adhibeantur. Quapropter nullum horum frigidum censeri debet, nec vllum frigidum medicamentum somniferum esse, ita vt violentū somnum inducat. Quæcunque etiam coagula, calida sunt in tertio, & exurunt: sunt etiam sicca, vt apud Galenum decimo de Simplicibus medicamentis, & apud

Lib. 5. cap. 43. Trac. 1. Summa 3. cap. 1. Contrad. 17 Lib. 5. c. 14. Doc 6. c. 3. post principiū. Cap. 18. Cap. 18. Cap. 19. in princi. 5 Colle. Ilaneo. ū. c. proprio. Li. 2. Pra. Cap. proprio. Cap. proprio.

Principem secundo Canonis: hæc verò manifestè cogunt sanguinem, vt coagula lac. Constat igitur ea istiusmodi calida esse, non frigida. Quòd siquis pertinaciter Galeno hærere velit, fateatur oportet duas esse substantias: alteram quidem calidam & tenuem, qua sanguinem dissoluunt: alteram crassam & frigidam, qua illum cogunt: nam vt habetur primo Meteororum: Aqua calida celerius congelatur quàm frigida, quia rarior est.

Cap. 12. *Cap. 5. ante & post medium* *Cap. 22.* Præterea odores omnes calidi sunt, & à calido: Aristoteles in libro de Sensu & Sensili, & expressè Galenus quarto de Simplicibus medicamentis: & probat hac ratione. Quæ odorata sunt, aut multum vaporum, aut tenues reddunt vapores, qui ad cerebrum pertingere possint: sed si vel multum, vel tenuem vaporem emittant, calida sint necesse est. Igitur omnia odorata calida: quæ enim inodora, sunt, parum remittunt, & crassum vaporem ob frigiditatem: at mandragora, hyoscyamus, & opium, ac talia non solùm olent, sed grauiter olent. Igitur talia omnia calida sunt. At quia hoc ad dignoscendam venenorum substantiam facit, grauiter olent, & malè, à crudo humido id fieri necesse est.

Modus ergo quo talia venena interficiunt, & somnum etiam inferunt cum stupore, & amentia, est, quod talia medicamenta tenui caliditate penetrant sanguinis & spirituum substantiam, eamque corrumpunt: ideoque hebetantur omnes sensus, & sanguis à motu cessat & coagulatur: ideoque etiam reliquum spirituum extinguitur, vnde postmodum sequitur mors, & si euadant, transeunt in malum habitum, extinctis spiritibus, vt non deficiant à concoctione, sed corruptos generent humores.

Cap. 368. *Quinto de Simplici. med. cap. 19.* Sed de argento viuo Aggregator posuit ipsum calidum, cum dixit, quòd corrodit quicquid est ob vium. Galenus autem videtur ipsum numerare inter venena, quæ tota substantia agunt, & videtur etiam sententia illius non solùm calidum esse, sed etiam tenuium partium. Vnde decimo Artis curandi. Nullum exquisitè frigidum potest esse tenuium partium: hydrargyrum est tenuissimarum partium: igitur non potest esse frigidum. Argumentum tenet à positiuo, quod negat simpliciter, ad superlatiuum, quod negat illud: vt si dicamus in prima figura. Omne tenue est non exquisitè frigidum, seu particeps caliditatis, & conuertatur, Omne tenuissimum est calidum, inde subiungamus minorem. Hydrargyrum est tenuissimum substantia. Igitur est calidum. Deductio prima habetur ex Dialectica nostra: si enim tenuitas est ab aliquo calore, necessario, summa tenuitas est ab excellenti calore, aut saltem superante. Præterea vel tu vis loque de hydrargyro, vt extra corpus, & sic est frigidum in actu: sed piper etiam æstatis tempore, aut dum est deductum ad actum in corpore nostro, & ita impellit materias multas, hoc autem est opus caloris: Igitur hydrargyrum calidum est. Dico ergo ipsum esse proximum temperamento, nec occidere vt calidum, vel frigidum, nisi sit destillatum: nam cum destillatur, vel sali ammoniaco, vel chalcantho solet copulari, vnde tum societate, tum destillatione, vt in aqua separationis experimentum docet, calidissimum & siccissimum euadit. Opus autem illud quod agit in scabie, non solùm in Indica lue, fit ab eo tanquam calido & humido, ideo segregante, & putrefaciente, & abominabili naturæ nostræ, cuius indicium est, quòd omnia metallica (ni forsan aurum excipiatur) etiam sulphuris oleum tam iucundum sapore, & odoris expers, si ritè fiat, vomitum statim mouent. Vnde qui hyeme inungunt, si differatur expulsio, manifestum periculum vitæ afferunt.

DE

DE VENENO À SVBSTANTIA.
Cap. XXI.

VEnenum quod ſubſtantia perimit, aliud quidem ventriculum propriè afficit: ex quo genere ſunt, ſanguis omnis crudus animalis, multis præditi fibris, quo ex genere eſt taurinus maximè: hic enim epotus, nihil triſte habet, verùm ob fibras concreſcit in ventriculo, magnaque mole cor frigiditate ſua vexat, & ſuffocat pulmones. Celebris eſt hic morte duorum, vt fertur, inſignium virorum, Coriolani, Themiſtoclisque, quorum vterque exul, ne vel patriam conſilio euertere, vel fidem frangere cogerentur, mortem elegit celerem, & quaſi fortuitam, quamuis in ipſa, vt par eſt, multum excrucientur. Aliud eſt, quod certè lentum eſt magis, velut gypſum: hoc enim refrigerat et obſtruit venas, quæ à iecore ad inteſtina feruntur, vnde primum tabes gignitur, & cachexia: inde fluxus hepaticus longus, & hydrops flatuoſa ſeu ſicca generantur, ex qua tandem pereunt. Nam ex fluxu aſſiduo, dum poſtea retinentur quæ eijci conſueuerant, calor naturalis opprimitur, & qui præter naturam eſt, augetur, vnde flatus materia, & cauſa efficiens, in tumorem elato ventre, omnem functionem illius impedit, atq; occidit. Sæpè autem in robuſtis hoc malum propellitur: in alijs, cum venæ latæ admodum fuerint, ad renes, vltraque tranſit venenum, cuius etiam quandoq; portio defertur ad pulmones: atque hinc lapides, illinc tabes gignitur, priore deterior, ſcilicet ſiccato pulmone. Referunt, Græcos perfidos huiuſmodi veneno totum Chriſtianorum exercitum, qui contra Turcas ibat, in illorum auxilium, ſuſtuliſſe, vt è centum millibus hominum pauci ſuperſtites euaſerint: vix eorum numerum, quos ſuperfuiſſe dicunt, referre audeo. Atque ea fuit gratia, vnde etiam nunc meritas luere poſteri pœnas videntur.

Tertium genus veneni, quod à ſubſtantia eſt pernicioſum (cum natura omnia frigida ſint, quæ ipſa ſubſtantia nocet) eſt, quod ſubſtantia & forma potius nocet, quod non eſt propriè venenum, velut vitrum, & ferrum, & æs: incidunt enim & ſecant etiam ventriculum & inteſtina, & huiuſmodi noxa non tranſit ad iecur: plurimùm tamen periculi eſt à forma quæ diuidit, & acutam habet cuſpidem, vnde peſſimum eſt vitrum, inde cryſtallus, gemmæque omnes: nec video quid præcipuum habeat adamas, neque enim duritie illa indigemus ad ſectionem ventriculi, vel inteſtinorum.

Quartum genus propriè non dicitur à tota ſubſtantia perimere, ſed potius à proprietate, quæ totam ſubſtantiam ſequitur: cuiuſmodi erit id, de quo infrà dicemus. Nunc verò de ipſa ſubſtantia agitur, non quidem vt pura eſt (etenim nullum habet opus) ſed vt expers eſt omnium qualitatum primarum, & à primis ortarum: nam magnitudo, & forma, & corpus, inſunt ſubſtantię ſine qualitatis ratione: leuitas autem & grauitas non: licet enim ſint quaſi formæ elementorum, ſecundo de Anima dicebat Auerroes: caliditas tamen et frigiditas ſunt quaſi formæ et ipſæ, elementorum, vt à nobis eſt demonſtratum, ideo de his non ago. Vel ſi libet grauitatem huiuſmodi, cauſam mortis conſtituere, vt in argento viuo, non erit ſine manifeſta frigiditate. Relinquuntur igitur quatuor genera iuxta hoc veneni, à tota ſubſtantia. Primum enim ad magnitudinem refertur, tametſi quidam ſigna proponant, tanquam proprietate quadam interimat: non tamen video, quòd

Cap. 5. *Com. 108. lib. 2.* *Cont. 7.*

ſi non

2. de Hi-sto. animal. c. 6. si non congeletur, detractis scilicet fibris (ob has enim solùm cogitur, teste Philosopho) quòd interimat. Secundum, ad corporeitatem, quatenus eam retinet: nam alia quæ non sunt ex hoc genere, dissoluuntur. Tertium verò ad formam. Huc usque propriè à substantia venenum sumptum dicitur. Relinquitur quod à frigida qualitate, idest à densitate. at quia de hoc sermo non habebitur inferius: quod enim frigidum à Galeno dicitur, alterius est generis: vel omnino à putredine, vel saltem ex calido frigidoque mistum. Omnium autem venenorum propriè à substantia dictorum minus noxium est, quod à corporeitate interimit, & minus etiam quàm quod à grauitate: idque solum, vbi curatum etiam fuerit, vestigium nullum noxæ relinquit in corpore, vt contrà maximè, quod à forma, & à frigiditate: quod verò à magnitudine, quasi medium est. Verùm omnibus venenis à substantia accidit, cum non magna fuerint, vt tabefaciant. Inest autem hoc magis vni quàm alteri, scilicet secundo generi: propterea de tabefaciente statim dicendum est.

DE VENENO TABEFACIENTE. Cap. XXII.

IAm verò quòd nullum sit proprium genus veneni tabefacientis, demonstratū est, sed & quòd omne venenum, cum sensim hominem ad perniciem egerit, ex tabefacientium sit genere, declaratum est. Non solùm ergo quod à substantia perimit, sed & quod putrefacit aut erodit, aut caliditate colliquat, aut proprietate destruit, tabefaciet, sed & quod est, velut opium atque cicuta, vt iam (ni fallor) nouem sint genera: addatur & decimum, quod siccat, at hoc omnibus magis propriè tabefacere dicitur, cum tamen nec illud propriè tabefaciat: exiccat enim in vniuersum, quod siccat, & quod obstruit, magis propriè tabefacere hominem dicimus. Quæ autem refrigerant, dolores mouent: tabes autem propria sine dolore est: quæ stuporem inducunt, inducunt et sensuum hebetudinem, & alia quæ non sunt propria tabidorum: imò potius malum habitum, & albam pituitam, quam tabem. Quæ excalefaciunt, vix longo tempore absq; ea corpus esse sinunt. Quæ autem erodunt, & quæ diuidunt membra, dolores mouent: quæ putrefaciunt, et quę à proprietate interimunt, cachexias potius quàm tabes efficiunt. Magnitudo illa vix diu sine alijs symptomatibus esse potest: quin dura dolorem efficiunt, at mollia dissoluuntur: inueniuntur tamen dura lenia, lenia quæ sola tabefaciunt: quale in bobus ouum tandem: & si, vt dixi, omne venenum cum lentè admodum egerit, tabefacere possit, tria tamen propriè dicuntur tabida, quod obstruit, quod siccat, quod leue corpus, ac lene, sed durum & magnum, præcipuè rotundum gignit. His quartum additur, cum genitus fuerit abscessus aliquis durus, maximè in cordis tunica: primum vt narrabat Galenus, gallo quē dissecui, accidisse, & etiam de aqua contenta in eadem, vt de simia quæ contabuit: hæc enim eadem homini accidere posse affirmat. Pòst est pulmo si quid

5. de locis c. 2. horum ei accidat: inde de ventriculo, nam in iecore, quoduis horum accidat, ad aquam potius intercutem spectat, quàm ad tabem. Ergo si ista per se accidere possunt, cur non etiam ex malo medicamento, tametsi ad hoc ipsum non exhibito? esset enim perquam difficile talia nisi experimento fortuito consequi.

Ergo primi generis venenum iam duplici modo tabem efficit. Primum, cùm

obstruit

obstruit vias, quæ sunt ad iecur, & tunc ventris fluxum necessario gignit, qualis est hepaticus, seu à mesaræo, sanguinolentus scilicet. Itaq; corpore non nutrito, palàm est necessariò tabem consequi. Huiusmodi morbum non propriè tabem, sed ventris fluxum potius appellabant. Secundus modus est, cum obstructio acciderit in vijs, quæ sunt à venis ad membra, vnde propriè atrophia gignitur. Et siccitas est propriè causa atrophię, dum membra consumunt proprium nutrimentum: aut si fit in iecore, consumit alimentum totius corporis. Et propriè siccitas cordis est causa illius: quia vt exemplo apparuit, etiam ratio id ostendit, totus sanguis qui in venis est, à calore sanguinis arterialis malè temperatur. Et tertium genus efficit, vt homo non concoquat, & cum chylus non fuerit bonus, non generatur ex eo bonus sanguis, & corrumpitur nutrimentum corporis: & hoc, si moderato cibo omnino vtantur, aliter in duos morbos simul incidunt, atrophiam scilicet, atque albam pituitam. Et quandoq; generatur lapis in vesica fellis: sicut apparuit in cadauere Papiæ dissecto, & tunc accidit scabies insanabilis ex eo, cum atrophia. Et gignitur atrophia ex lapide in vesica magno, sed hæc est cum cruciatu. At quæ fit ex cordis affectu, vel membrorum ei necessariorum, exiccat, corpus, ob id quod sanguis venarum non pulsantium non nutrit, nisi vt ad actũ deducitur à sanguine arteriarum: vt demonstratum est à nobis in septimo Contradicentium. Illi autem abscessus, qui sunt in ventriculo, idem operantur, quòd moles illa leuis, de qua dixi. Sunt autem tria genera in huiusmodi, scirrhus, tuberculum crudum, & aqua: quibus potest addi intemperies frigida, sicut in senibus ex defectu caloris naturalis, quæ coctionem impedit, dolorem tamen non generat. Est & quintus modus, cum sanguis adeò terreus fit, vt nutrire membra non possit, velut in melancholicis: aut iusto calidior, velut in morbo regio laborantibus. Et tabes omnis mala est, vtpote quæ sit via ad senium, & ad mortem: sed quæ est cum lepra & scabie, est deterior. Et est status infelicium: nam præter id quod corpus non nutritur, humorum adest magna prauitas. Sed scabies cum bono habitu, est ex his quæ hominem perducunt incolumem ad longam senectutem, natura se exonerante per eam viam à corruptis humoribus. Et venena præsentanea, cum quis eis occurrerit, nec perfectè illa potuerit superare, aut in cura perseuerauerit, vel transeunt ad tabem, vel ad morbũ regium, vel albam pituitam, vel scabiem, & sordida vlcera & hoc est minus malum, & maximum est alba pituita, & deterior quàm tabes, nisi fuerit cum tussi, & difficultate spirandi.

Contrad. 10.

DE VENENO PVTREFACIENTE.
Cap. XXIII.

QVæcunque venena putrefaciunt, etiam phlegmonas excitare, aut erysipelata solent, iuxta propriam naturam ac vim, nempè violenta celerrimè & magno cum æstu, temporanea autem serius, & magis putrida, atque in id mollioribus partibus atque sanguineis: qua ratione maximè in pulmonibus, sunt enim molles atq; sanguine multo & calidiore præditi. Porrò cum omnis putredo contagiosa sit, vt demonstratum est, omne huiusmodi venenum etiam contagiosum erit. Inde etiam putrefactis pulmonibus tabes fiunt, & sanguinis sputa: iecore autem, morbi regij, ac febres, tum verò hydropes. Manifestum est autem, quòd omnia talia calida erunt, quoniam à calido externo fit omnis putredo. Sed si contagiosum

tagiosum est in ipso homine, atque ad mortem perducit, quærendum est iure merito, cur quemadmodum, & in Indica lue, non serpit ad alios homines, cum validior morbus sit, magisque exacta putredo? Vnde illud admiratione dignum, quo nam pacto in eodem homine aliquid, & non leui cum impetu serpere potest, & tamen in alium hominem migrare non potest? Huiusmodi dubitationes minimè leues sunt, in quibus ratio vnum docere videtur, aliud ostendere experimentum. Quòd si negare velimus esse putredinem, quæritur rursus, quomodo contagiosa sit, ac serpat ex vna parte, veluti iecore, in vniuersum corpus? Hæc proposuisse velim, vt intelligerent homines, Galenum multa prodidisse obscurius, ac etiam quæ defendi non possunt: putat enim ille, arsenicum, leporem marinum, hydrargyrum, fel, & saliuam venenatorum, quę quinto libro de Simpli-
Cap. 18. cibus medicamentis commemorat, putrefacere, vt existimo: tametsi apertè id nō confiteatur. Quamobrem omne venenum propagari necesse est, si lethale esse debet. Omnia quoque propagantur, vt lumen ipsum, & homines, tum ignis: nec tamen quisquam adeò ineptus est, vt omne venenum quod producitur, contagiosum esse dicat: aut si contagiosum esse velit, audeat rursus affirmare, omne venenum contagiosum putrefacere. Quod ergo dicimus putrefacere, corrumpere dicemus, atque ita non erit necesse, vt omne venenum huiusmodi olida faciat, ac valde fœtida excrementa; neque rursus, vt ex vno in alium serpat hominem. Ergo cum vocauit Galenus putrefaciens medicamentum, communi id ratione intellexit, id est, quod corrumperet substantiam hominis, humores siquidem atque membra. Ergo illud rursus dubitatione dignum, cur si venenum ex hominis parte in partem serpit, cur non ex homine in hominem? diximus enim antea, contagium fieri calore. Omnis enim productio à calore fit, sed alia à naturali, vt homo hominem generat: hæc autem generatio multis & exquisitis indiget: generatio autem ignis, & putrefactio, non multis indiget, quoniā informis est. Quodcunque igitur putridum est, vt Indica lues, etiam in aliud subiectum transit: generatio autem non ita. Sic scorpionis venenum in eodem homine serpit, et vsq; ad cor, et vsque ad cerebrum, et viperæ, et aspidis, et argenti sublimati, seu destillati, ipsumque hominem interficit, et breui: ex vno tamen homine in alium progredi, haud visum est. Sed et corrumpit manifestè vnumquodque horum, et excrementa, et vrinas, et sudores, et sanguinem, et corporis partes, si ita contigerit, vt aliqua excidat, non tamen putrefacit. Innatum est ergo omni in quo calor est, progredi ac ampliari, multiplicarique in eodem subiecto: quòd tamen putridum non est, non potest in aliud commigrare. Sed et huius, quemadmodum aliorum nostrorum dogmatum, causa est manifesta, quoniam antipathia hæc cum sympathia minimè coniuncta est, neque enim scorpius aut vipera eandem habent cum homine substantiam, multoque minus arsenicum, aut hydrargyrum: quo fit, vt putredinem efficere nequeant. Liquet etiam, maiorem fieri corruptionem à vipera quàm à scorpione, et à scorpione, quàm napello, et napello, quàm arsenico: sunt enim hæc remotiora à natura, atque substantia humana. Vnde etiam aliqua serpunt, et propria sunt putredini exactæ, velut dryini, quod anguis sit multum habens sanguinis: atque eo magis, canis rabidi, est enim canis naturæ humanæ, quam anguis propior, atque ita de alijs. Putrefaciunt ergo maximè febres buboniæ: quoniam inter hominem, & hominem sunt, ideoq; celerrime perimunt, quod ad putredinis naturam attinet (alia enim proprietate

deteriora

deteriora sunt) & maximè propagantur, & excrementa habent maximè, fœtida: aeris autem corruptio ad putredinem maximè accedit, propter eam, quam nactus est in nobis familiaritatem. Ergo ex animalibus & sanguineis, medicamenta, quæ putrefaciunt sumantur, iuxta antipathiam.

DE VENENO ERODENTE. Cap. XXIV.

ERodens autem est duplex, vel quòd ob acredinem erodit, vt caucalis, pityocampe, salamandra, & quòd ob substantiam quæ putrefacit, corrumpit, velut ex rubeta & marino lepore. Vtrumque etiam bifariam contingit, vel vt in sensu præditis corporibus, vt ventriculo, & iecore. Sed secundi generis nullus est sensus neque in ventriculo, neque in iecore: vt sint tria membra, seu genera erodentis veneni: quod acredine sua erodit membra sensu prædita, quod erodit membra non sensu prædita, quod putredine veloci erodit. Porrò membra sensu non prædita, nisi in ambiente circùm tunica sunt, quæcunq; parenchymate constant, sed non ex neruea substantia, velut pulmo, iecur, renes, & cerebrum. In his maximè sine sensu grassantur erodentia venena: ex quo genere etiam est lues Indica. Sed non est venenum erodens? Non intendo litem de nominibus, modò intelligas, bifariam excidere partes membrorum, & sensilium, absq; sensu, & cum sensu, & quomodo, & cur. Est autem hoc in his admirabile, quod erosio verè putrefacit, & venenũ erodens verius dicitur putrefacere, quàm quod dicitur putrefacere: etenim in erosionibus solent membrorum partes excidere malè olentes. Quæ igitur venena valde putrefaciunt, eadem erodunt, & verè inquam putrefaciunt. Vnde, & in tertio Epidemiorum meminit Hippocrates huiusmodi putredinis, qua membra quasi erosa excidebant: cuiusmodi etiam in ignibus sacris, & in sphacelis cernitur. At cum ex his erodunt, alia sint talia substantia, vt ærugo, arsenicum: alia vi, vt lepus marinus, atque cantharides. Quęcunq; vi sola talia sunt, huiusmodi propagantur, reliqua non ita, sed ibi solùm erodunt, vbi corpora eorum adhærent. Oportet autem huiusmodi hærere. Hærent autem propria sorditie, & pondere ipso. Hæc autem longè deteriora, & plerumque lentiora: nam facilius est qualitatem frangere, quàm corpus veneni educere. At facilè vtrumque vitatur, quòd illud à quo erosio fit, acre necessariò est, quod putrefacit, malè olet: neque enim fieri potest, vt magna fiat corruptio ab eo medicamento, quod putredinem magnam potestate non contineat, nec potest continere, nisi id etiam malè oleat: at quod acre est, acriora habet, piper Indicum, & commune: quod etiam amarũ est, amariora, gentianam, & aloen, veneni expertia: at ærugo acris est, & amara valde. Hoc autem in nullo alio medicamento dispari inueniri potest, nisi in hoc ipso, aut sibi simili: nam si amarum est, terreum est, si acre, igneum. Si ergo acre, & amarum, igneum, & terreum: igitur & erodens. Talia ergo sunt quæ erodunt medicamenta, velut & alia, sed quæ vi sola interimunt, gustum nullum excellentem habent: lepus tamen marinus, vt dixi, ex tertio genere est: erodit enim, quoniam putrefacit. Scripsimus & de hoc aliàs consilium, cuius exemplum in Hispanias delatum est: sed omnia illa his fermè libris continentur. Hæc volui adiecisse, vt intelligant homines, si vnquam in illud inciderint, nostrum quidem esse, sed compendium. Vt ad rem ergo

In Const. pestilenti.

ergo redeam, & inter erodentia, quod à figura agit, reponi poteſt, et vitrum. Nullum autem eſt genus veneni, quod non maximè fallax ſit, ſed hoc præcipuè. Nos verò ita rem obſcurauimus, vt ad auxilium, quantum oportet, ſufficeret: ad rei intellectum plurimi eo longius abfuturi ſint ab eorum inuentione, quo propiores ſe exiſtimabunt. Verùm quod notiſſimum eſt, hoc genus eſt, quod vulgus etiam nouit, materiale: ex argento viuo deſtillato, arſenico, ærugine, aqua ſeparationis, atque huiuſmodi. Vtrumque autem piper, nigrum ſcilicet, & rubrum ex India, in venenum non tranſeunt: quoniam cum terrea eorum ſubſtantia pauca ſit ac tenuis, à vi membrorum superatur, antequam vrant. Vrunt ergo ſolum quæ terrea ſubſtantia craſſiore ſunt: quocirca quæ præſentanea ſunt, veſicas excitant, inde erodunt intolerando ventriculi dolore; cætera quæ ſunt temporanea, adhærent membris, & ſenſim exiguoque cum dolore idem efficiunt, difficiliusque ob id, vt minus intellecta, ſanantur. Eſt etiam aliud diſcrimen in temporaneis, quòd quædam illorum escharam suscitant, quoniam craſſiora ſunt, ſiccantque plus quàm erodant; quod exemplum habes in humore ſcabiem faciente: ſimul enim partes aliquas liquefacit erodendo, & escharam gignit. Fit autem eschara humido illo iam colliquato exuſto: exemplo ab igne deducto, vt quinto Methodi, tenui enim humido euanescente, quod terreum eſt cogitur in vnum: idque videre licet in his quæ oleo frixa, vt pisces, diutius excoquuntur. Quapropter escharas gignunt misy, sory, & chalcitis, vt nono de Simplicibus medicamentis. Eſt etiam aliud escharæ genus, cum cutis antequam diſſoluatur, aduritur, nec soluitur in his craſſis, quæ à capitello, & gallico sapone excitantur. Quæ etiam ibi inquit Galenus, tenuiora sunt subſtantia, minus mordicant; atque circa experimenta, & propiores cauſas vir hic fuit admirabilis. Cæterùm & eroſio ipsa maximè fit in mollioribus corporibus, atque idcirco magis in pulmonibus, & minimè in ſenibus. In veſica etiam facilè fit, & magnos infert dolores. Hoc quidem, quia magno eſt prædita sensu; illud, quod vrinæ habeat societatem, rei acris, & in veſica diuturnam habeat moram. Qua vi antem cantharides magis quàm piper exulcerent, cum tamen piper acrius ſit, ac magis terreum: causa eſt subſtantiæ diuerſitas, in canthari de quidem terrea, & craſſa, in pipere verò terrea atq; tenuis, ita vt à calore natiuo prius dissipari poſſit, quàm partes internas adurere incipiant.

Cap. 3.

Cap. de Miſi, & chalcitide.

DE VENENO AB OCCVLTA QVALITATE, *& quænam ſint hæc.* Cap. XXV.

Vtrum hæc venefica, & diuersa qualitas occulta detur, dubitatione dignum eſt. Nam ſi homini venefica est, cõtraria est, & ſi contraria, substantia substantiæ contraria erit. at substantiæ nihil est contrarium, vt inquit Aristoteles in Prædicamentis. Præterea ſi occulta qualitas venenum est, erit illa qualitas, aut forma. ſi qualitas, non potest eſse occulta; ſi forma, non est occulta qualitas, nec proprietas aliqua. At contrariam primo videtur ex hoc decerni, quoniam Galenus illam eſſe fatetur, vt ſexto in ſextum Epidemiorum: & nos ſecundo, & vndecimo Contradicentiũ eam tractauimus quæstionem, quam vt legas hortor. Aliud est argumentum ab experimento. Cicuta, vt autor est Theophrastus, & aspis ille somnifer, vt Dioscorides affirmat, occidunt ſine vllo doloris ſenſu. at hoc

Cap. de Subſtantia Com 5. in fine.
Cõtrad. 1. Contrad. 74.
9 de H ſt. plant. 17.
Lib. 6. c. 54.

non potest contingere citra occultam & propriam qualitatem deleteriam. nam
quæ mutant, vt contraria in qualitate, & repentè dolorem excitant, vt Galenus
fatetur libro primo de Symptomatum causis. At huiusmodi non excitant dolo- Cap. 6.
rem. Igitur non sunt contraria in qualitate. Sed neque in substantia, tum quia sub-
stantiæ nihil est contrarium, vt dictum est, tum quia substantia non agit. Vide- In Phædon.
mus ergo non solùm apud Platonem, Socratem sine dolore extinctum, sed etiam
id docet ex Thracia Dioscorides, dicens, quòd breui extingueret hominem, &
sine sensu doloris. Idem refert Plutarchus de Cleopatra, & vt dixi, refertur à In vita
Dioscoride. Oportet igitur vim inesse occultam rebus illis, qua extinguant spi- M. Antonij.
ritus. Sed adhuc dubium est, quænam sit hæc vis: nam si est vt in opio, erit vis
frigida, aut quæ putrefacit, si putrefacit, non est vis occulta: nam omne putri-
dum putrefacit. Quærendum est etiam. Si putrefacit quod non est putridum, quę
nam sit illa vis? Sin autem sit frigiditas, multo minus est qualitas occulta. At ergo
virus serpentis erit putredo. & hoc non: quia nullum animal constat calido putri-
do, licet ab illo possit generari: aut simile non à simili generabitur. Præterea es-
set serpens febris pestilens, & omnes morsi à serpente laborarent pestilenti febre:
nam putredinem semper febris, & necessariò consequitur, vbi inualuerit: inuale-
scit autem, si hominem occidit, & celeriter. Dioscorides videtur ad frigus re-
trahere vim aspidis, dicens: *Congelatur sanguis celeriter in venis, & ex vulnere
modicum nigri sanguinis exit*. Sed si ex frigiditate esset hæc congelatio, sentiret
patiens frigus in maxima corporis parte, tum maximè quod conuulsionis signa ap-
pareant: congelatur autẽ ab extinctione spirituum sanguis, vt superius docui. Nam Cap. 2.
de opio quis dubitare potest, cum dicat Dioscorides, vehementem pruritum ex- Lib. 6 c.
citare, tum etiam calere. Vnde ergo illi frigus? Propterea aliud dicendum est de 17.
plantis, aliud de animalibus: in plantis causa mortis est putredo, opio scilicet,
cicuta, mandragora: & licet sequatur frigus, contingit ob extinctionem caloris Cap. 7.
naturalis. At in animalibus, cum, vt dicemus, sympathia sit, dum communi-
cant in substantia, & contraria sunt in qualitate, antipathia, dum contraria sunt
in substantia, cõueniunt in qualitate: fiet serpens contrarius homini per antipathiã
secundi generis, ceruo autem, primi. Constat ergo primùm, quod cum vbi pro-
prietas, & occulta qualitas occidens, ibi antipathia. at non inter plantam & ho-
minem antipathia, nec sympathia. Igitur contrarietas nulla in occulta qualitate, aut
proprietate. Neq; enim homo & planta conueniunt in primo genere: at serpens
& ceruus conueniunt in genere, & dissident in prima differentia, ratione essen-
tiæ ideo antipathiam habent. Est ergo antipathia duplex, serpentis ad cer-
uum, ob substantiam, & ad hominem, ob substantiam & qualitatem, & ideo
serpens vincit hominem, & ceruus serpentem: nam serpens est in vltimo or-
dine siccitatis, & ceruus similiter, et cerui natura est robustior, quia sanguinea.
Igitur ceruus vincit serpentem. At serpens cum conueniat cum homine in genere,
& discrepet in prima differentia, habet antipathiam: et cum sit in extremo siccus
serpens, homo non. ideo licet serpens occidat pari antipathia, facilius tamen ser-
pens hominem occidit, quàm homo serpentem, quamuis aliquando occidat. Et
eadem ratio est in plantis ac metallis inter se. Sed videndum modo, quomodo
etiam caro viperæ sympathiam habeat cum homine, aut etiam antipathiam. vi-
detur enim vtrumque verum: nam caro mortua non est caro, quia tum actu ha-
buit antipathiam, vbi ad actum per hominem deducatur, antipathiam assumit,

& liberat à veneno. Et hoc eſt ac ſi viueret, iuxta rationem proprietatis.

His propoſitis, dico, quòd hæc occulta proprietas in ſimilibus non eſt aliud quã perfectum ad imperfectum, vir ad puerum, & vir ad mulierem, Herculeus lapis ad ferrum, & est ſympathia. Deinde in contrarijs erit, cum principia ſunt incõmutabilia inuicem: ſunt enim ſimilia, & diſsimilia in substantia, & eorum actio est per qualitatem, quæ ſeu ſit ſimilis, ſeu diſsimilis, nil refert. Dices, cur aſinus non habet antipathiam cum homine? quia nimis ſimilis. Cuncta ergo animalia exanguia antipathiam habent cum homine, ſed non cum vulpe: quia homo est in extremo latitudinis sanguineorum animalium, nullum enim animal plus habet sanguinis homine: et etiam quia homo est in quarto genere mistionis refractorũ elementorum: demũ quia est mollioris ſubstantiæ: non tamen est quoduis exangue animal illi venenum, ob imbecillitatem, vtpote muscarum & vermium, sed tamen operantur operationes medias. Ratio autem quæ demonstrat hoc, præter id quod consentit omni experimento, est hæc: Omne agens naturale agit medio qualitatis, quam habet, aſsimilando ſibi paſſum. sed in valde diſtãtibus idem est aſsimilare passum, & destruere præcedentem formam. Igitur omne agens naturale, agit destruendo formam in principijs à sua diſsidentem. Verùm animalia omnia habent calorem suum actu: igitur omne animal destruit aliud animal quod diſsidet in principio, & non destruit ita plantam: quia non est ſimilitudo cum ea in principijs, cum animal ſit tertij ordinis refractorum, & planta secundi, & ideo non recipitur calor ille animalis in planta, vt in alio animali. Et hæc ſimilitudo in materia cum contrarietate in principijs, vocatur proprietas occulta. Ex quo patet, quòd omnis occulta proprietas eſt comparatiua: ideo magnes trahit ferrum, nam recipitur ratione ſimilitudinis, non carnem.

Remanet ſolummodo vna dubitatio non leuis, quæ eſt, quòd videntur etiam aliqua venena ab occulta proprietate enecantia in plantis, velut de halicacabo cum Li. 2 c. 5. ſcorpione, vt dicemus inferius. Propterea dicendũ, quod huinsmodi communicant in materia. inſecta enim ſe habent ad plantas, vt ſanguinea ad inſecta: ſed ſãguinea habent antipathiã cum inſectis: igitur et inſecta cum plantis. Ex hoc patet, quòd inſecta cum inſectis, & plantæ cum plantis, & huiuſmodi, habent ſympathiã.

Sed rurſus dices. At ex hoc ſequentur duo abſurda, Vnũ, quod planta non pote- 8. de Subtil. in pri. rit habere antipathiam cum planta, quod falſum eſt: nam vitem oderunt olea, ficus, caules. Alterum, quòd inter diuerſa non poterit eſſe ſympathia. at elleborus eodem loco albus fertur ſcorpiones mortuos ad vitam reſtituere. atque hæc iam manifeſta ex dictis eſſe videntur. Respondeo ad primum, quòd antipathia propriè eſt, vt dictum eſt, ſed & in plantarũ genere eſt diſcrimen, velut animalium: vinoſę, vt vitis, & oleoſæ, vt oliua, & ita etiam ficus: neq; enim è genere pomorum eſt, aut nucum. Vitis præterea eſt in plantarum genere, vt homo in animalium, obtinens principatum: & vt animalia ſanguinea ad hominem, ita mala, & maximè punica, ad vitem: ſympathiam enim habent. Caules verò herbę ſunt, ſed caules principatũ quidem obtinent, vt in fabulis. Cum ergo duo habent principatũ in ſuo genere, & iam communicant in materia (ſunt enim plantæ, & ambo robuſta ſunt) agunt inuicem vehementer. Igitur ſi ſimilia ſunt, ſympathiam neceſſariò habent, ſi diſsimilia, antipathiam. Quæ enim in materia communicant, & vitam habent, habent & ſympathiam, vel antipathiam: ſed quatuor obſtant ne detegatur. Primum eſt, ſi vnum fuerit validum, alterum imbecille, vt dixi de muſca, & ho-

mine,

mine, & idem dico de glyceriza, & quercu: nam etsi vna succum habeat dulcem, alia amarum, non tamen apparet antipathia. Secundum, cum discrimen similitudinis, & dissimilitudinis leue fuerit: tunc enim latet, vt inter plerasque arbores. & hoc in genere, & specie: in genere quidem, vt inter salsum & vinosum, dulce & amarum, acre & pingue: in specie, cum excelluerint, vel fuerint pauci succi, & exigua fuerit qualitas. Tertium, cum natura soli non potest pati ambas plantas, quæ tamen sympathiam habent, tunc nec vna aliam potest fouere ob soli naturam, nec destruit, cum sint similes. Quartum, cùm qualitatibus primis fuerint contrariæ, & natura valde similes, tunc non facile deprehenditur sub qua differentia contineantur. Vitis ergo, & brassica deteguntur in antipathia, ob sapores genere valde contrarios, scilicet salsum, et vinosum. Ad secundum dico, quod inter elleborum, et scorpionem est antipathia, sed non simpliciter, verum contraria in qualitate ad radicem halicacabi: illa enim frigida est, et humida vehementer, ellebori calida, et sicca valde: et ideo sopito scorpione (nam non credendum est, quòd mortuo prorsus, cum ellebori vis contraria sit natura halicacabi radici) fit alexipharmacum illi, et vitam reddit. Et si dicas: Cur non omnes radices calidæ et siccæ? Dico, quòd radix ellebori, præter temperamentum, vim habet propriam ad cerebrum, et neruos peculiarem, qua potest stimulare, et etiam confouere principium animalis. Præterea dico: eo quòd plures aliæ radices id possunt, sed non sunt adeò vulgatæ vt elleborus. Et ideo causa erroris principalis, et quòd tamdiu latuerit natura sympathiæ, et antipathiæ, est, quòd putarent eam esse vim absolutam quandam, cùm sit solum comparatiua. Secundò, quia crediderunt esse vnius ad vnum, vt Herculei lapidis ad ferrum, cum sit vnius ad plura, et generis itidem persæpè totius ad totum aliud genus. Tertiò, quòd crediderunt esse vnam causam tantum, cum sint plures. Quartò, quòd existimauerint antipathiam, et sympathiam esse à qualitatibus, vel perfici opus earum sine illis, quorum vtrumque falsum est. Quintò, et vltimò, quod leues sympathias, et antipathias non animaduertunt, quia ignorant illud principium, quòd inter duo quæcumq; vita prædita, et genere communicantia, alterũ eorum necessariò semper intercedat. nam hoc superius est demonstratum.

DE TERTIA DIVISIONE VENENI IN PRAESENTANEVM, & temporaneum, & de causa eius. Cap. XXVI.

ET venenorum quidem, temporanea alia sunt, quæ post longum tempus interimunt, aut tabefaciunt saltem: alia autem statim, idest ipsa die, vel post vnum, vel duos, aut pauculos dies: neque enim quæ post tres aut quatuor dies nocent, solemus temporanea appellare, tametsi magis temporanea sint, quàm præsentanea. Dubitari igitur solet, an dentur huiusmodi venena: nam si non nocent, nec nocebunt, inquam, nec venena erunt: si nocent, statim ergo cum noceant, temporanea dici non poterunt. Experimentum tamen illud maximè ostendit in his quos canis rabidus momordit: quorum quidam sanato vlcere, non solùm per plures dies, sed etiam menses et annos quiescunt sine noxa, inde subitò rabie deprehensi, nulloq; præsidio adiuti moriuntur. Galenus tertio de Simplicibus medicamentis, quæ putrefaciunt medicamenta, huiusmodi esse censet, vt dum sanguinem corrumpant, ad quandam vsque metam non sentiantur prorsus; licet vbi post modùm processerint, ineuitabilem mortem afferant. Alium ibidem tetigit Cap. 22.

modum in erodentibus, quæ cum terrea sint, adhærent visceribus, atque interim minimè sentiuntur: tamen hominem ad mortem tandem deducunt. Talia videtur intellexisse Princeps sexta Quarti, cum dixit: *Et omne quidem quod interficit, cum permutatione temperaturæ, aut putrefaciendo, aut aduentu ad membrum aliquod, potest effectum suum post tempus producere: licet quod putrefacit, quanto diutius in corpore manet, eo effectum deteriorem producat.* In quibus verbis tertiam, præter erosionem, & putredinem, scilicet intemperiem, Princeps, super assignatas à Galeno adijcere visus est. Petrus Carrariensis, in sua quæstione de Venenis, conatur tribus rationibus ostendere, non solùm dari venena temporanea (nam hoc experimento per se notum est) sed ad certum definita tempus. Est igitur prima ratio huiusmodi, sumpta ex autoritate Principis, prima Tertij, cum dixit, de morbo loquens comitiali: *Et causa eius quandoque est sanguis, aut humor retentus in membro, qui propter obstructionem extincto calore natiuo, putrefit, & vapore ex eo ascendit percircuitus temporum.* Secunda ratio: Omnium eorum quæ à natura, & in natura fiunt, finis ex initio pendet. Et est sententia Aristotelis quarto de Generatione animalium. Igitur venenum assumptum, cum naturalibus viribus agat, præstitutum habet finem. Tertia ratio: Mors aduenit consumpto ac siccato humido: sed humidum à medicamento venenoso potest, habita ratione ad hominem, exiccari certa ratione, vt pro dimidio, aut pro decem annis. Igitur possumus deducere hominem ad definitum vitæ tempus per venenum. Istæ rationes declaratæ sunt à nobis vberius in primo de Fato. Et certè quod ad conclusioné attinet, non est dubitandum, etsi illæ non prorsus concluderent: verùm difficultas est, vtrum istud possit sciri. Et ad hęc adducit rationes quasdã, sed parum constantes: ego autem duas satis euidentes ostendam, quarum prima est. Circuitus insunt omnibus affectibus naturalibus, vt clarum est ex his quæ ab Hippocrate in medicina sunt demonstrata, & ex his quæ ab Aristotele prodita sunt: sed nihil nobis est naturaliter ignotum (nam non esset animus noster potentia omnia quæ sciri possunt) Sicut enim crises, & tempora crisium cognoscimus prædictione mirabili, ita & in cæteris; sed lucrum fecit excoli medicinam, non ita alias artes diuinandi. Et sicut sunt res quædam abditæ sensibus nostris, quæ tamen cognosci possunt: ita & rationes earundem, licet occultæ videantur, abditis tamen modis ac regulis innotescunt. Alia est ab autoritate, & quidem Theophrasti nono de Historia plantarum, qui inquit, de aconito loquens: *Componi autem ita ferunt, vt certis occidere temporib. possit, videlicet bimestri, trimestri, semestris, anno completo, nonnullis etiam biennio. Pessimè illos de vita discedere volunt, qui plurimum temporis resistere possunt; paulatim enim tabescat corpus, & languore diutino pereat est necesse, facillimè illos, qui confestim obeunt. Remedium nusquam esse compertum, sed falso dici quoddam aliud illi resistere.*

Et licet Galeno videatur in libro de Theriaca ad Pisonem, quod venenum in his qui vulnerantur, per sanguinem permeet, adeò vt si sanguini non misceatur, nec etiam occidat: & dabat exemplum de Helenio, quo infectæ sagittæ occidunt homines, & ceruos, cum tamen ille liber Galeni haud dubiè non sit, in quo fateatur amphisbenæ duo esse capita, feminam viperam abscindere caput masculo, & in quo tam turpiter Pisoni adulatur: ideo illius sententia posthabita, dico, quòd, vt docui in vndecimo Paralipomenon, venenum canis rabidi fertur per neruos ad cerebrum, & non per venas. Et cum putredinis semina egerit, propagatur ascendendo

Marginal notes: Tract. 2. cap. 2. — Tra. 3. cap. 8. circa med. — Cap. 20. — Cap. 16. — Cap. 20. — Sect. 1.

dendo versus cerebrum, & ita ratione loci, temperamenti, & malitiæ veneni, celeriter aut tardè mortem affert. Cum verò magnitudo quæuis qualitatis sit duplex, ratione subiecti, et gradus, vt dulce, dulcius, dulcissimum: vt mora, ficus, mel, et paries candidus exigua parte, dimidia, totus: venena autem iuxta vtramque rationem cum putrida fuerint, propagantur, & cum excesserint, morbos mouent: cùm verò adhuc magis inualuerint, perimunt in incremento, iuxta subiecti quantitatem, nulla est difficultas. De gradu autem non leuis est dubitatio, multis id probantibus, quòd nihil possit seipsum vltra metas, nisi casu, euehere: vt obstructionem faciendo, aut febrem excitando, aut mora putredinem augendo: vtrum verò corrupto sanguine, licet non perfectè, neutro horum modorum, an latere possit. siquidem latere non potest, nullum erit venenum temporaneum. Equidem difficillimum videtur latere posse, quin vires imbecilliores sentiantur, spiritibus paucioribus factis, aut ægrotantibus. corpus enim itidem imbecillius euadere necesse est. At latitare noxam ante rabiem, ante febres pestilentes, imò etiã in elephantiasi inchoante per annos existimo, quòd cor validissimum natura sit, maximè in trahendo, sexto de Vsu: inde non solùm trahit, sed secernit, vt quarta Aphorismorum Galenus, quo fit, vt in fame rarò vel ipsum, vel iecur consumpta, Cap. 8. & aut gracilia inueniantur, quicquid boni in toto corpore est attrahentibus, vt in 15. in libro de Tabe: ob hæc ipsa latitare venenum temporaneum posse crediderim. princ. Com. 22. Porrò & similem ptisanæ, candidioremque sanguinem, & viridem me uidisse, & Cap. 5. aliàs scripsisse memini, album bis, similem succo betarum semel: quæ verisimile est, diu affectum veneno cum multo antea hausisse, tum verò paucis ante diebus solum ægrotasse. Porrò lapis in ventriculo res rara, & in vesica adeò frequens, exempla sunt veneni & ipsa temporanei.

Vtrum ergo certum præstituere tempus conueniat, non facilè dixerim, postquam iidem morbi in his diutius, in alijs minus durant, iuxta robur corporum: itaq; in huiusmodi longè maior erit diuersitas, non solùm roboris virium ratione, sed temperaturæ, compositionis, ætatis, consuetudinisque: cum alia statim hos enecent, alios serò ac vix. Adde discrimen à quantitate: eorum enim duodecim qui ballarate venenum sumpserunt (fuitque singulare exemplum) quod & aliàs retulimus, cum vnus tantum euaserit, quia ex torta lactea non ederat, quidã post mensem, quidam cum Romam iuissent, vt veneficum persequerentur, vix post tres menses, cum iam in patriam redijssent, obierunt. Quis ergo audeat præfinire tempus in incerto, in quo nec quæ ingrediuntur, quam potentia sint scire possumus, cum in eodem medicamento experimentum ostenderit quanta varietas successus fuerit. Omnes tamen insanabiles fuere, & medicus ipse miser obijt, & omnes eodem morbo, febricula quadam, quam escharæ crustæque in capite, velut in Indica lue antecedebant. Cætera nescio symptomata qualia fuerint, cum essem valde puer, vix vndecim, vt reor, annos natus. Ergo temporanea venena dari, & quæ omnino perimant, nisi certa ratione auxilia sint adhibita, certisque terminis inclusa temporum, haud dubium est: at definita ad diem, stultum, & fabulæ propius censendum est. Pleraque autem tabifica in annum proferuntur, inde eo serius, quo fuerint temperatiora: nam tabes, vt Galenus docet, scilicet 4. de Locis cap. 8. phthoe, terminum habet, vt intra annum perimat. Forsan & natura aliqua huiusmodi sunt, & lapides, & partes animalium, & similia collo suspensa. neque enim fide caret. Et ego ita esse certis rationibus existimo.

DE QVARTA DIVISIONE VE-
neni, in lethale, & non lethale.
Cap. XXVII.

ET rursus venenorum quædam sunt quæ perimunt omnino: alia non omnino perimunt, sed nocent: nec perimunt, nisi casu quodam, cum tabem, aut putredinem ad extremum deduxerint: et quæ longo pòst tempore etiam perimunt, vt elephantiasis, & lues Indica, non tamen dicuntur temporanea, duabus ex causis. Prima, quia plerique euadunt ex his, vt ex temporaneis vicissim pleriq; pereunt. Et in temporaneis licet mors differatur, vt in istis, tamen nec adeò diu, & differtur non solùm mors, verum et sensus læsionis: in hoc verò læsio non differtur, mors licet differatur. Neque elephantiasis coloris prauitatem, vultus fœditatem, grauitatem corporis, pustulas differt, sed cum his longo pòst tempore occidit. Ergo lethiferum dicitur venenum, quod cor extinguit: primum enim, & vltimum
Cap. 1. est, quod moritur: quoniam solo eo mortuo moritur animal, quinto de Locis. Bifariam autem contingit mori animal: extinctis spiritibus, non corrupto corde, vt in his qui venis incisis moriuntur, velut Senecæ, & Lucano contigit, vel cum
2. de Placitis c. 4. cor ipsum patitur: nam & detrahi potest, inquit Galenus, animali clamante pòst, atq; ambulante: an vtroq; modo? quod verisimilius est. Videtur autem quæstio
lib. 12. Sect. 1. Soritica, de qua in Paralipomenis actum est. Sed non occidentium quædam sunt etiam pestifera, & contagiosa, cuiusmodi lippitudo, tametsi enim putredine constent, non tamen occidunt loci ratione: sic scabies, & huiusmodi. Contrà alia quæ perimunt, & pestifera sunt: quædam in toto corpore sedem habent, quædã autem in vno solo membro: vt peripneumoniæ, morbi laterales, phrenitides, anginæ, quæ ex putrido humore generantur. Pestiferum ego nunc non appello, vt Galenus, quod commune est, & ex maiori parte perimit, sed quod est commune, à putredine ortum habens, & contagiosum. Et similiter lethiferum, quod non necessariò perimit, sed quod plerumque. Et sunt venena quæ non omnino perimunt, sed sunt ad debilitandum tantum: cuiusmodi vsam ferunt Olympiadem erga priuignum Aridæum, vt regno esset inutilis, proli generandæ non esset inutilis: & quod ad amorem facit, quo Cleopatra creditur Antonium affecisse: & quod ad insaniam, quo Cæsoniam ferunt coniugem Caligulam euertisse. Et nostra ætate vidimus iuuenem sic affectum per sex menses, & euasit, & resciuit veneni compositionem, quam palàm referebat, nescio an verè. Vt sint in vniuersum quatuor genera venenorum non lethalium: Amatorium, maniacum, contagiosum ad metam, & quod debilitat. Sed hoc est ex genere verè maniaci, vt sint tantum tria: Aridæus enim mente non constabat. Venena ergo quæ perimunt, vim suam proferunt: hæc autem continent, & non lædunt membra vitæ necessaria, scilicet cor, neque iecur. Vnde sciendum, quòd cor & iecur cum malè afficiuntur, perpetuò semper efficiunt breuiorem vitam: at cum afficitur cerebrum, non ita. multi enim cum nota insaniæ, vel obliuiosi facti, viuunt ad extremam senectam: sed si læsio magna sit, tunc celerius in cerebro, quàm iecore perducit ad mortem, & certius, de corde autem non certius, nihil enim ad mortem certius læsione cordis, sed celerius persæpe: neque enim morbus vllus est, qui adeò celeriter occidat vt apoplexia, quæ est morbus cerebri. Post tria principalia, sunt duo,

quæ

quæ inseruiunt: pulmo, & ventriculus: pòst est vesica, inde renes. Reliquorum nullum est necessarium vitæ, nisi accipiamus septum transuersum pro membro. Si igitur necessariorum aliquod magnum detrimentum accipiat ex veneno, venenum illud lethale est: si verò non sit vitæ necessarium, vel non sit tanta læsio, non est lethale. Dubitatione igitur dignum est, vnde limes. cur enim putredo non planè corrumpit, cum motum habeat, & motus ex demonstratione habita superius progrediatur ad metam. Dico quòd repugnante calore naturali reprimitur, & quod illa demonstratio ostendit in his quæ non viuunt corporibus, aut continuè fiunt debiliora. Ex quo patet, quod morbus natura non lethalis, si sit ex putredine, semper in senio, nisi prorsus sanetur, lethalis euadit, vt lues Indica, & elephãtiasis: & eodẽ modo, sed non tam necessariò ex mala victus ratione. Ideo multos vidi senes ex lue Indica perire, qui antea morbũ illum pertulissent. Cap. 12.

DE QVINTA DIVISIONE VENENI, *materiæ ratione.* Cap. XXVIII.

MAteriæ autem ratione alia quidem ex metallicis, alia ex animalibus, alia ex plantis, alia arte, & alia putredine: & rursus alia natura, alia casu, alia arte. Ars plus potest cum natura, quàm quicquid natura per se possit. Dixi alias ex Ioanne Leone, vendi in Nubia venenum, quod grani pondere decem homines perimit, hominem autem statim. Natura per se plus potest quàm ars: sed iuncta, plus est in arte, quàm in natura: velut etiam in musica. Mediocri voce præditus, cum artis excellentia, præstantior est: quàm mediocri arte, naturæ autem excellentia. Quocirca dubitatur, an ignis acuat, an debilitet venena? Videtur autem quòd debilitet, quandoquidem substantiam illorum corrumpat: ex qua pendent omnes proprietates rei. Et experimento etiam id deprehenditur, quandoquidem auripigmentum crudum interficit, coctum non ita. In oppositum Tranquillus in Nerone: locustas coxit iterum, venenum, & ira hœdum post quinque horas occidit: inde coxit, ac recoxit, donec porcellum subitò exanimauit. Ergo dicendum, ab igne semper extingui venenum: minus tamen venenosum, citius persæpe interimit ob substantiæ tenuitatem. An verò putredinis sit putredo, an non: cinis enim non comburitur, carbo sæpius, & cinis sæpius vritur, sed non ignescit. (2 de Subtilit.)

Quæ autem ex animalibus, alia sunt quasi actiones, vt morsus, & ictus: alia transeunt in materiam, vt fel & saliua, quæ sunt excrementa, & caro, & sanguis, vt partes: & quædam nocent intus magis, vt cicuta: quædam extrà, vt saliua viperarum, & aspidum: quædam vtroque modo, vt argentum viuum, & similia. Ex plantis desumuntur folia, semina, radices, succi, & mel: ex metallicis autem, ipsa tota. Singula autẽ recensebimus inferius. Omnium efficacissima sunt in animalibus fel, & pinguedo: præsentissima autem, saliua, & spiritus. Et ex plantis, succi, inde semina, pòst radices, vltima sunt folia. Quædam transeunt in venenum casu, vt lac, quod coagulo iam mistum est, vt affirmat Dioscorides. nam vt epotum fuerit, concrescit in ventriculo, & suffocat. (Lib. 2. cap. 2.) (Lib. 6. cap. 26.)

Venena præterea ratione deprehenduntur, vt serpentes, qui putruerunt iam, & fungi; & si venenum veneno additum est. Et quæ ex locis aridis, plus quàm ex humidis, exceptis paucis: & ex montibus, quàm planitie; & locis calidis,

quàm

quàm frigidis. Et adulti, nuper natis, ac paruis. Et vngula, & cornu, & color viridis, splendens, & cæruleus, & varius, & in oculis ruber. Et motus vehemens, & cum saltu, & similis motui caudæ lacertæ validæ, nuper abscissæ, declarant venenum esse perniciosius. Et locus proprius: quidam enim serpentes in sepulchris inuenti, mortem attulerunt præsentaneam. Et quomodo non, cum tamdiu tulerint tetrum illum odorem? Necesse igitur est, vt fuerit natura eorum valde contraria naturę humanę. Et os, pili, vngues, stercus, non sunt materia veneni, nisi rarissimè. Et vnde ignis manifestè prodit, non est venenum. Et nullum animal sanguineum, & rari pisces perfectæ formę: sed nec pluma, nec squama. Et flores plantarum venenatarum, nec venenati omnino sunt, nec à veneni qualitate immunes.

LIBER SECVNDVS DE VENENIS.

DE SIGNIS GENERALIBVS VENENI, dum est præsens, dum deuoratur, dum iam aßumptum est, congeniti. De prognosticis. Cap. I.

VENENA deprehenduntur colore, natura, sapore, odore, effectu, & coniectura rationali. Sapore quidem, omnia fermè amara, aut acria sunt, etiamsi mistum alium habeant saporem. Referunt tamen, Colchicum solum esse gustu iucundum; huius meminit Dioscorides. Porrò signa veneni ex odore, si genitum sit in ventriculo, sunt: quoniam lutum quandoque olet, aut virus, aut pisces, atque innumera alia, quorum numerum recensere vix queas: velut tertio de Symptomatum causis, velut est odor ouorum, alij, caseiquè corruptorum. Extra autem sunt praui odores noti, stercus, asta fœtida, caro putris. Videntur enim hæc tria esse omnium pessimi, ac grauissimè olentis odoris: in specie autem videntur totidem esse mali odores, quot boni. nam bonos in tertio de Rerum varietate explicauimus. Circa colores autem, viridis est, & pallida putredo, vt tertio Prorrhetici. Veri tamen colores sunt, fuscus, liuidus, ferrugineus, & albus, non candidus, nec splendens. Verùm in viuentibus colores splendidi sunt deteriores, vt in fungis, ac serpentibus: est etiam color non splendidus, quocunque splendido colore deterior. Ex saporibus acres perniciosi sunt: sed si cum tenui substantia iungantur, vrinas proliciunt: si cum crassa, & terrea, erodunt interiora: vnde patet non esse erodentia verè venena, aut non saltem quæ putrefaciant. Quòd ad tactum attinet, putredo comes est caloris acris, mordacis, secundo de Differentijs febrium. Ideo dicebat Galenus primo in tertium Epidemiorum, quòd febris acuta est comes putridi humoris.

Lib. 4. cap. 86. — *Cap. 1. in fine.* — *Cap. 14.* — *Com. 7.* — *Cap. 11.* — *Com. m. ante me.*

Qualis

Qualis autem sit hæc, dicebat quarta Aphorismorum, & quòd ea est acuta, & indesinens. Quamuis, vt in secundo Contradicentium, Galenus sibi ipsi videatur aduersari. Natura notissimum est, serpentes, scorpios, araneas fungos, leporem marinum, aconitum, napellum, auripigmentum, argentum viuum, cæteraque huiusmodi venena esse; vt etiam rabidi canis spumam, tum quæcunque cognita sunt: effectu verò, quòd muscæ gallinæque pereunt tum canes, ac reliqua animalia. Et si homines ex eodem perierint, & si gustata, sequitur inflatio linguæ, labiorum, gutturis morsus, nausea, palpitatio cordis, & si odorata sequitur vertigo, dolor capitis, suffocatio: quamuis neminem talia odorari suaserim. Coniectura verò, quòd ad illa muscæ non accedunt, neque aliud vllum animal: & vbi tractaueris, horror quidã sequitur. Aut si computruere sub terra, & magis in sepulchro: aut si in illa egit vehementer ignis: aut si iuxta ea coiuere, aut adnati sint serpentes, aut si ea deuorauerint.

dium & lib. de Vena Sect. c. 5.

Com 43. Contrad. 18.

Dum verò deuoratur, guttur lædit omne fermè venenum, & gulam quasi iuxta fauces astringit, & antea saporem præfert tetrum, aut odorem, & , vt dixi, pruritum, aut æstum, aut inflationem parit in partibus oris, aut sub dentibus, dum manditur, stridet, deuoratum autem iam, perturbationem, aut nauseam excitat. Quòd si etiam dolorem excitat in ventriculo vehementem, aut palpitationem in corde, perniciosissimum etiam est, & præsentaneum. necesse est autem, vt in coctione vel si tale sit, postquam adeò naturæ humanæ aduersatur, etiam ante coctionem contingere aliquid huiusmodi. Tertium, ructus olidi, & mali saporis, atque odoris, qui non solùm venenum esse produnt, sed quale sit. Quartum, sunt vomitus, aut saltem nausea perseuerans, cordis palpitatio, dolor ventriculi, tum intestinorum, fluxus ventris, frigus extremorum, liuor vnguium, conuulsio, syncope, sudor frigidus. Vomitus autem etiam quæ sit substantia veneni prodit, tum sapore, si sit ater: & si illum subsequitur dolor viscerum, sitis, ardor, æstus, singultus, inquies, anxietas. Caueat tamen, ne ob errorem ista contigerint: velut si crudus adhuc cibum sumpsit, aut si se nimium ingurgitauerit, si varios cibos deuorauerit, uelut olera cruda, lac simul, & legumina, & præcipuè uarijs condita modis, ex aqua, iure, tosta super prunas, frixa: tum malè affectus, & semilanguens antè: & si graueolentia sumpsit, alia, cepas, caules, porros: tum agrestia olera, fructus, & hos semiputres, præsertim pepones, cucumeres, mora. Etsi feruentia uel frigida, calida, tepida: si aquam multam, crudam, præcipuè ex lacuna, palude, stagno, turbidam, aut in qua animalia quæ pedes habeant multos, ut ranę, testudines, cancri, & quod his peius est, salamandræ uiuant. Et lac corruptum per se, & pisces frigidi, quandoque ueneni symptomata referunt: hoc in me expertus sum, dum essem iuuenis, illud, alij fide digni. Commune est omnibus, à uomitu solui omne malum. Temporaneorum autem signa sunt præcipuè ex lingua, quòd iecore, pulmone, & uentriculo ex æquo fermè afficiatur: at horum unum, aut plura sumpto ueneno affici necesse est. Quæ enim pulmonem uitiant, tussim siccam, ariditatem, sitim, inde tabem adducunt, & sanguinis sputum, & per vapores, atque saliuam lingua contaminatur: quæ verò ventriculum, nauseam, dolores, inflationem, fluxum alui, aut strigmenta: & eorum consensus cum lingua est, & per tunicam, & per saliuam. Et ego agnoui virum qui vxorem reliquit, & ab ea se separauit, & dedit ei venenum, quo facta est tympanitica, & superuixit

uixit

uixit paucis annis, forsan sex aut septem, & ego curaui eam, sed sanari non potuit; iecur autem per venas corrumpit colorem linguæ, & perducit ad lentas febres, & facit morbum similem naturali. Et ego vidi Hieronymum Bertolium ita laborasse, quasi esset amphimerina: sed quia eò peruenit, vt lingua esset fuligine omni nigrior, & adeò aspera, ac arida, vt apposito aurichalco non posset auelli, ideo existimaui esse venenum, eoquè dissecto, apparuit ventriculi imum quasi excoriatum, & iecoris superficies tota quasi conuexa nigerrima. Omnibus inest sitis inextinguibilis: sed alijs magna, alijs parua: imo fermè nulla, & vix vlli colori linguæ proportione respondens. Ergo cùm talis siti, tam præceps variaquè natura venenorum, ad summum peruenisset, nec prohiberi posset: sed lege naturæ vniuersali cùm ad id peruenerit, subiacet legibus humanis, atque retunditur, deciditquè vnà tota moles multis constructa annis, vt omnia per circulum in idem redeant: quæ norma communis est etiam immortalibus, vt finita infinitis, atque ideò parua magnis coæquarentur. Aliter ab hac pernitie nihil immune esset, cautum per hoc plebi. vnus homo multis millibus maior, multa millia vnum non possunt æquare hominem. Sed hos Numen regit, minima cuius pars accendere solet totum orbem. Sed nunquid malum à Numine? aut non fieri potest, vt in lineis ἀσυμμέτροις?

Cap. 5. in princ. Signa verò geniti in corpore declarabuntur exemplo hystericarum, in quarum vteris generatur venenum frigidum, & describuntur sexto de Locis. Cùm igitur illius tres sint species, In prima dicit, quæ est vehementissima, amittunt pulsum, & omnem respirationem, dicit Galenus; ac refrigerantur toto corpore, nisi quod medio, id est, circa ventrem, & pectus, exiguum relinquitur, & solet ad dignoscendum an spiret apponi lana, gossypium (ipse dixit lanam, sed hoc est leuius) e regione narium, & vrceus aquæ super os ventriculi; & si aliquid superest spirationis, mouetur hæc, aliter non. Signum quartum est, quòd amittunt motum; quintum, amissio sensus; nihilominus etiam cum his euadunt. Secunda mitior species, dicit, est, cùm manet sensus, & ægri spirant; mouentur tamen, & pulsus est paruus. Tertia, cùm etiam mouent crura. adeò vt sint quinque signa, si quis rectè consideret. Sextum signum, quod effectus ostendit, nec ibi meminit *Tex. & Com. 27.* sed tertio Prorrhetici, vbi dicit Hippocrates; *Conuulsiones in hystericis sine febre, faciles sunt, vt Dorcadi*, & id experimentum docet. Est autem vt in priore auctoritate, duplex causa, retentio seminis, & est deterior, dicit, & mensium: utrorumque tamen in naturā ueneni transeuntium: cuius indicium est exemplum, *Tract. 4. Cap. 17.* quod dat de phalangij ictu, inde etiam scorpij, Princeps uigesima prima Tertij, ponit differentiam inter hystericam passionem, & syncopen primo, & dicit quod hysterica passio est grauior, quia illam syncope antecedit. Est discrimen in hoc, quod in syncope manet respiratio, & sensus aboletur; quanquam in hysterica passione, valida etiam, sensus pereat. Ab ottonito morbo, quia manet sensus in hysterica affectione plerumque, & non adest stertor, & non refrigeratur corpus. In comitialis differentia plurimū laborat, sed non potuit emendare librum. Sed differentia est facilis, nam extrema hysterica affectio non habet conuulsionem secum iunctam, vt comitialis, & non extrema, habet sensum. Igitur differunt: nam dum redeunt hystericæ, recordantur omnium eorum quæ viderunt. Vnde illud notandum, quæ dicit ibi: Spuma in hysterica est signum salutis, in alijs præfocationibus lethale: vt secunda Aphorismorum. A' lethargo distinguitur febre.

A' uene-

A venenis frigidis, dico, quòd tribus maximè diſtinguitur: quia non sudat, nec habet liuorem vnguium, & extremitatum, & ſyncopè, ac deliquium animi ſunt longiora, nam hæc ſi adſint in venenatis, moriuntur. Sunt etiam in venenatis aut vomitus, aut ictus, aut dolor internus. Aliorum autem ſigna referemus ex Conciliatore. Gypſum dealbat labia, dentes, gingiuas, linguam, difficultatem ſpirandi facit, dolorem in ventriculo, aluum ſiſtit.

Ceruſa verò vomitum album efficit, dentes tamen nigros, dolorem ventris, quaſi expondere, ſanguinem egerit, & patitur teneſmum.

Plumbum vſtum efficit labia, linguam, dentes plumbei coloris, anhelitum impedit: vox illius obtuſa eſt, ſoffocatus moritur.

Argenti autem ſpuma vomitum magnum cit, & aluum adſtringit, adeò vt naturæ ordo perturbetur, vrinam retinet, & quandoque inteſtina exulcerat. Eadem penè argentum viuum efficit.

Squama æris dolores in ventriculo, & inteſtinis efficit (pungit enim illa) & vomitum aut alui fluxum excitat. Idem facit ſquama chalybis.

Vitri autẽ ſchedia dolores acutiſſimos in ventriculo, & inteſtinis excitat: inde patientur ſimilia abſceſſibus locorum prædictorum, ſanguinem emittunt vomitu, vel abſceſſu, & breui moriuntur.

Rubigo exſiccat paulatim corpus cum modica punctione, & eſt venenum temporaneum: ærugo autem præfocat vehementer, & erodit ventriculum, & inteſtina, & dolores excitat in eis, & perducit ad vlcera, & deiectionem ſanguinis, & saniei.

Herculeus lapis perturbat mentem, & melancholicos efficit. Idem fermè lapis lazuli dictus: ſed & hic nauſeam mouet, & ventriculum ſubuertit.

Cinnabari vel minium, omnia rubra efficiunt, aſtringunt ventrem, & vomitum mouent, & efficiunt ſpirandi etiam difficultatem.

Arſenicum vomitum mouet magis, quàm argentum ſublimatũ ad, ſtringit ventrem, erodit uentriculum, & facit ſitim, & æſtum: exſiccat corpus, & iuncturas. Et eadem facit arſenicum citrinum ſeu croceum, ſed uehementius. Argentum autem ſublimatum omnia hæc vehementius, præterquam in vomitu, quo ceteris eſt fermè par: ardet, ſitim mouet, omnia excoriat, exſiccat linguam, vt expuere non poſſit, inde etiam ſyncopen facit. Et cum effectum produxerint omnia hæc, excitant febres prauas.

Aqua ſeparationis erodit inteſtina, & ventriculum, & quæ ſunt illi conſequentia efficit: acris eſt, & aſtringens, linguam, os, & guttur albis veſicis replet.

Opium reddit odorem in vomitu, ſomnum & hebetudinem ſenſuum facit, & mentis ſtuporem. Idem faciunt mandragoræ ſuccus, radix, poma: ſed & amentiam addunt, & ruborem oculorum, & faciei. Senſus eodem modo perturbant, & ſtupidos reddunt, coriandri ſuccus. Item apollinaris herbæ ſemen: ſed & magis membrorum motũ impedit. Cicuta verò eadem fermè facit, vertiginem excitat, ſtrangulat vehementer, & conuellit. Eadem in pſyllij ſemine: ſed motum impedit magis, quaſi exſolutis viribus, & exhalante natiuo calore: eadem in ſucco carpaſi, papauereque cornuto: opio enim ſimilia. Taurinus ſanguis præfocat, & impedit cibum ne deuorari poſſit: & in gingiuis fruſtula eius cernuntur, lingua rubra. Eadem fermè in lacte, cui coagulum fuit permiſtum: ſed rubri loco, candidum adſcribe. pernecant breui, conuulſiones mouendo: ſed magis tau-

rinus

rinus sanguis, quia magis concrescit.

Fungi mouent dolores in ventriculo, & intestinis, vrinam supprimunt, & strangulant, ac præfocant: naribus verò admoti, nonnumquã etiam occidunt. Strangulat & cyclaminis succus, & musci.

Apium risus è ranunculi genere est, sed densioribus germinibus: mentem mouet, & conuulsiones. vnde dictum est risus, quòd morientibus os in morem ridentium diducatur.

Cucumeris asinini succus, scammonium, guttur excoriant, & intestina, & diarrhœam ac dysenteriã mouent, sitim, febrem, cordis defectum, & syncopen: sed magis scammonium. Et eadem ad vnguem facit succus chamæleæ, & thymeleæ: tum verò ricinorum, & lathyridis, & tithymalorum omnium: sed ricinorum, & lathyridis, vomitum vehementius mouent. Ellebori autem vtriusq;, & vtriusque sesamoidis, tum peplij succus ferrmè eadem potest; sed elleboro maior vis, atque item notior, strangulat magis, quàm præcedentium, & magis conuulsiones mouet: in reliquis conuenit cum superioribus. vomitu album magis, per inferna nigrum educit: quantoquè facilius plura educunt, tanto minus periculi est ne conuellantur: si tamen à multa purgatione conuellantur, lethale est. Colocynthis autem solitaria, aut nigra dysenteriam, vomitum, æstum, dolores maximos in ventriculo infert, adeò vt nonnumquam breui perimat.

Euphorbio fit inflammatio in ventriculo, & guttur vritur, & morsus, & singultus, & fluxus ventris: & anacardi, maximè, eorum mel idem facit. Sed vt non soluunt ventrem, ita eius loco amentiam procreant: castoreum verò nigrum, fœtens, phrenitidis symptomata mouet, deinde strangulat, & eadẽ ipsa die quandoque interficit. Condisi verò seu radicula, assiduum mouet vomitum, & excalefacit. Vitis albæ, & nigræ succus superpurgat, vertiginem & amentiam facit, suffocatquè: cornua autem, & succus oleandri, quæ notissima sunt, mentem mouent, rugitum faciunt in ventre, & syncopen. Cornua verò bedeguar, id est spinæ albæ, quæ cornua quædam fert, & in montibus nascitur, cuius meminit Dioscorides libro tertio, deglutiendi impedimentum afferunt, quoniam plurimum astringunt: sic cornua spicæ Celticæ (sunt autem nota cuique) mouent tormina, & nauseam. Semen quoque ari, & specierum eius, dentium stridorem facit, gutturis punctionem, & æstum.

Cap. 12.

Ficus Pharaonis in Sardinia nascuntur, teste Conciliatore: febres tot mouent, quot quis fructus ederit. præterea lassitudinem mouent, & imaginantur ægrise esse hydropicos. Nux autem vomica appellata, vomitum vehementem cum uirium dissolutione efficit: ita & nuces vtræque rancidæ, & lauri baccæ rancidæ eadem efficiunt, quod vomica nux: sed maiorem pariunt abominationem cibi, & minus educunt vomitu, & ob id non adeò vires dissoluunt. Semen autem vrticæ vrit guttur, linguam, ventriculum, vesicam.

Napellus est princeps venenorum nostra ætate præsentaneorum: ideò assumptum linguam inflat, cordis defectum, & syncopen statim parit: corpus totum denigrat, venter intumescit, oculos conuellit, strangulat, & interficit. Aconitum autem princeps venenorum temporaneorum antiquo tempore, vertiginem mouet, & lachrymas, & spirandi difficultatem, & crepitus multos emittere cogit. dulce est, & astringens leuiter gustu.

Lepus marinus proximus huic est: stranguriam facit, dolores, tormina in

ventre,

ventre, vomitum bilis, & intermistum sanguine: odorem piscis corrupti, dum editur, refert: sudorem exprimit etiam fœtidū: & abominantur qui eum sumpserint, omne genus piscium. Rubeta morbum regium, & albam pituitam nigram facit, anhelitum fœtidum facit, suffocat, singultū excitat, & nonnumquā gonorrhœam. Fel autem viperæ, & fel leopardi, & extremitas caudæ cerui eadem efficiunt quæ napellus: sed sunt debiliora. Fel tamen viperæ forsan est validius etiam illo.

Lacertarum corpora, & sanguis menstruus, & æluri cerebrum, amentiam gignunt: & videntur lunatici, ac præstigiati: sed cerebrum æluri facit vigilias, & sanguis menstruus corrumpit sanguinem, & generat amorem heroicum.

Caro stellionis in vino corrupta, efficit vinum venenosum, & generat dolores in ventriculo vehementes: & dicunt, quòd oua bubonis occidunt in vna hora. Sed credo quod alharbe sit aliud nam Princeps comparat animal hoc stellioni, & forsan est bufo: quia dicunt quod est animal venenosum, & forsan est salamandra: nam promittit se dicturum inferius, et non nominat nisi hæc duo, nec pòst, cum loquitur de morsu serpentum, nominat illud. 6.4.Trac. 2.cap.5.

Cantharides faciunt difficultatem meiendi, et fit mictus sanguinis, et æstus, et dolor in ventriculo, et abscessus in partibus ventris cum tumore simili hydropi, et ardor. Eadem ferè salamandra, et staphisagria, sed staphisagria mitior est, salamandra autem magis perniciosa.

De morsibus autem canis rabidi, et serpentum, loquar specialiter in locis suis.

Signa autem prognostica sumuntur tum ex causis, tum ex symptomatibus, tum ex proprijs differentijs ipsius morbi, velut tabes omnis mala atque periculosa est: sed insanabilis prorsus, si sputum malum omnino fuerit, aut copiosum valde, aut collapsis viribus febris uel leuis societur, aut etiam si febris per se ualida fuerit. Contrà, si sputum paucum, non fœtidum, exigua febris, corpus quadratum, ac robustæ uires, insanabilis prorsus non est. Dolor autem uentriculi magnus: at si statim mutatio coloris adueniat, aut cordis palpitatio vel vertigo, lethalia sunt: quoniam indicant membrum principale vehementer esse affectum: verùm vertiginem oportet manere, & stabilem esse. Spuma autem ad os, conuulsio, oculorum rubor, pessima sunt: sed propiora morti, syncope, sudor frigidus, & strangulatio. Ex certis autem signis, & quæ non sunt vulgaria, sed multò antè significant mortem, quàm adueniat, est tumor ventris, & inflatio: quæ si non adueniat inclinante morbo, mortis certum est indicium. nam si sensim uentriculus, & iecur ad flatuosam hydropem deueniant, nil mirum: difficulter tamen sanantur, & longo pòst tempore. At ad illam statim peruenire, præsertim stante febre, quę flatus dissoluere solet, quid aliud est, quàm tantam euersionem in uitæ fundamento esse factam, ut quod pro nutrimento esse debet, in flatum transeat? Deteriora autem sunt hæc signa ex ueneno, quàm ex morbo, cum uenenum iam fuerit propagatum: ante autem, cum sit spes curationis per uomitum, atque purgationem ualidam, non est adeò periculosum. Ratio autem, cur pòst periculosius sit venenum, quàm morbus, est, quoniam iam morbo assueuit natura, non medicamento. Præterea materia morbi, symptomatis causa est, quia mouetur, & aliquando expellitur: at in ueneno hoc non contingit. Ex aduerso signa, decubitus in membrum ignobile uiribus auctis, aut si

ad

ad cutim per modum ſcabiei, & generaliter cum totus morbus in vnum ſe confert, nec exitialem affectum, hoc eſt ſalutis ſignum. Et vomitus, & alui purgatio copioſa, cum non fuerint propria ſymptomata veneni, ſunt ſignum ſalutis. Præterea ſingulorum venenorum vim, & hominum naturam, ac qualitatem conſiderare oportet, ipſius quoque morbi proprias differentias: velut difficultas inteſtinorum ab atra bile, lethalis eſt, vt dicit Hippocrates quarta Aphoriſmorum:
34. at cruenta ſine febre, ſine dolore, ſalutaris. Quæcunque autem ſigna talia, velut ſanguinis puri excretio, vel multitudo humoris ſynceri, fermè non mali, aut valde mali, nequeunt circa medium conſiſtere, ſed mortem aut ſalutem propè eſſe denunciant. Et conuulſio partis anterioris, velut in morbis, & præcipuè pupillæ oculi, deterior eſt quàm poſterioris. Et cum lingua tumeſcit in omni veneno ſicco, & morbo ſimiliter, exitiale eſt. Et caſus pulſus eſt generale ſignum mortis, & propinquæ: ſed magis in venenis, cum perſeuerauerit. Et ſigna quęcunque contraria, vt propriè linguæ magnitudo, & fluxus ventris ſimul, ſunt indicia veneni aſſumpti: nam ſecus, fluxus partes ſuperiores extenuat.

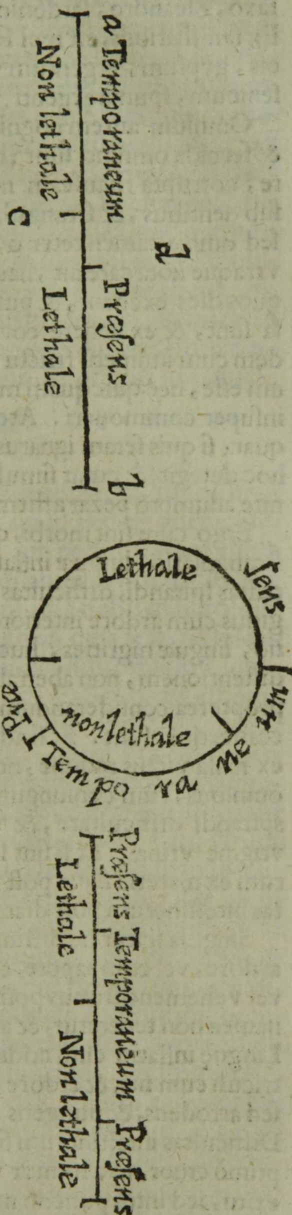
DE SIGNIS VENENI ASSVMPTI *iuxta ſpecies ſuas, & etiam temporanei.* Cap. II.

TEmporanei veneni peculiaria ſigna ſunt. Faſtidium in uentriculo, ſitis quędam aſſidua, licet leuis: moleſtia, cuius cauſam non percipit, & quæ tamen ſomni quieté corrumpit: color faciei, & unguium liuens: & lingua nigreſcit aut fœdatur. Et cùm plus proſunt alexipharmaca, quam pręparationes, venæ ſectio, atq; purgationes, iam eſt ex eis. Et generaliter conſumptio corporis præter rationem, & malus habitus, indicant venenum temporaneum: malũ habitum autem dixi duplicem, albam pituitam, & regium morbum. Præter rationem autem dico, ſi quis robuſto corpore, ſaniſq; parentibus natus, nec iutemperatè viuat, nec moleſtia animi opprimatur, nec percuſſus fuerit in membro vllo vitæ neceſſario.

Cótagioſi veneni ſigna ſunt: cùm plures ex eadem domo ægrotant paulo pòſt, aut ſi qui ægrum tractant, malè afficiuntur: aut cùm ſenſim ſerpit ex vna parte ad aliam. Primi quidem generis ſunt velut peſtis vtraque, ſecundi autem, vt qui morſi ſunt à dryino: nam & qui curant, afficiuntur. Tertij eutem generis, velut elephantiaſis, ſcabies, atque huiuſmodi. neque enim dubium eſt, cùm ſerpant ex membro in membrum, eſſe ex genere contagioſorum. Et quia omnes hi cum putredine ſunt, commune eſt omnibus illis fœtor, ſordicies, atque huiuſmodi.

Præſentanei autem ueneni indicia ſunt: uehementia ſymptomatũ, & numerus, & cùm perſeuerant: & maximè, cùm ſunt coniuncta cum caliditate uehementi. Et ideo liquet, quod cùm opium, & cicuta ſint pręſentanea, quod ſunt etiã, ut dixi, calida: quę uerò non appetunt membra principalia, ſunt temporanea plerumq; nam quędam ſunt adeò uiolenta, ut cantharides, ut breui mortem caſu quaſi inferant. Quę igitur in ſumma ſuperficie corporis ſerpunt, & in membris extremis, omnia ſunt ex temporaneorũ genere. Et quoniam quibuſdam forſan uideri poſſet, quòd non lethalia idem eſſent, quòd temporanea, & præſentanea lethalia, atque ita tertia diuiſio cum quarta coincidere: dico quòd ſunt diuerſa, quia lethale diuiditur in temporaneum, & pręſens: nó omne enim uenenũ temporaneum eſt lethale,

Proponatur venenorum tota latitudo a b, & secetur bifariam in c, vt b c lethale sit, a c autem non lethale. Et in d, vt a d, sit temporaneum, b d præsens. Quia ergo palàm est quòd temporaneorum quoddam est lethale, vt canis rabidi morsus: quoddam non, vt scabies, constat quòd omne præsens est lethale. Lethale igitur diuiditur in temporaneum, & præsens: pars enim c d sub lethali est, non tamen sub præsenti. Quòd si quis obijciat, esse venenum non lethale, & tamen præsens, quia semper nocet, & statim, nec tamen lethiferum est: velut vrtica, & thapsia exterius, echini castanearum intus: propriè autem bulbus vomitorius, & lauri baccæ. Respondeo, quia talia nullo modo sunt è veneni genere. atque hæc simplex est solutio. Sed si dicat, hæc esse ex venenorum genere, vt quicquid maleficæ qualitatis particeps sit, ac venenatæ, sub veneno contineatur: tunc oritur difficultas generalis, quomodo vnumquodq; membrorũ, vtriusq; diuisionis bifariam diuidi possit: velut temporaneum in lethale, atque non lethale, & præsens itidem: & rursus lethale, & non lethale, in temporaneum, & præsens; & tunc res circulo describetur. In recta autẽ linea, necesse erit vno mẽbro in medio constituto, alterum ad extrema diuidere. Igitur, vt ad rem redeam, non lethalia temporanea, sunt, velut amor, & præstigiæ, quæ ad insaniam potius, quam ad mortem perducunt. Omnium igitur talium proprium est, nec principalia membra multum lædere, nec vitæ necessariam aliquam operationem, aut valde vtilem impedire, velut somnum, cibum, mictum. Materiæ verò ratione, scire primùm oportet, Aëtium multa ex innumeris per singula genera connumerasse: ex morsu animalium, serpentium omnia genera: ex his quæ pungunt, scorpiones, phalangia, & omnia quæ aculeũ demittunt, vespæ, crabrones, apes: inde vulnera omnia venenata, quæ suo loco describemus. Desumitur etiam venenũ in potu, & ad vulnera inficienda, ex cantharidibus, buprestis, pityocampis, salamandra, rubeta, lepore marino, vermibus rutæ innatis, hirudinibus, felle, & saliua omnium serpentum, cauda cerui: ex felle leopardi, ex cerebro æluri, ex omni colluuie nõ sanguineorum animalium, ex putredine medullæ, & partium sanguineorum animalium. Ex seminibus autem, hyoscyamo, cicuta, coriandro, psyllio. E succis, opio, cicuta, carpaso, thapsij, aconitæ, elaterio. Ex radicibus, napelli, mandragoræ, aconiti, Colchici, ixiæ. Ex plantis ipsis, fungis,

Lib. 13. cap. 45.

taxo, oleandro, sardonio, apio, solano furioso, papauere cornuto, ruta syluestri. Ex familiaribus, est mel Heracleoticũ, in Ponti vrbe Heraclea factum. Ex metallicis, gypsum, argentum viuum, sandaracha, auripigmentum, cerusa, calx, arsenicum, spuma argenti. Ex artificio factis, aqua separationis, & olim Pharicum.

Omnium autem cognitio sic habetur: Quæcunque vi ignis facta sunt, acuta, & feruida omnino sunt; quæ verò ex animalibus, omnia fœtida, horrida sapore, corrupta, nauseam mouentia. Quæ ex metallis, vomitum cient, strident sub dentibus, & strangulant. Quæ ex plantis, non vnius & eiusdem generis sunt, sed omnia tamen tetri odoris, aut amara, & horribilis saporis: aut si omnino vtraque nota careant, nauseam mouent. Quæcumque præterea febrem post aliquos dies excitant, & pustulas, aut sanguinis corrupti sputum, valde perniciosa sunt, & ex genere eorum quæ putrefaciunt. Narrat Aetius, si quis sphragidem cum iuniperi fructu componat in melle, sumptum medicamentum innoxium esse, nec quicquam mouere: at vbi venenum quis suprà sumpserit, vomitum insuper commoueri. Atque id optimum, si verum, & persimile claui nostræ, quam si quis seram ignarus tractandi includat, extrahi non potest: ita auxilium hoc detegit, & curat simul, diuinum prope, cuicumq; contigerit. nam idem euenire assumpto pezar affirmant.

Lib. 13. cap. 13.

Ergo cùm sint morbi, qui venenum sequuntur maximè, & præcipui, gutturis strangulatio, linguæ inflatio, dolor ventriculi & intestinorum, vomitus, difficultas spirandi, difficultas intestinorum, vrigo vrinæ, palpitatio cordis, sudor frigidus cum ardore interiore, syncope. Post hęc etiam symptomata, pulsus amissio, linguæ nigrities, liuor vnguium: & si morbis vis addere conuulsionem & distentionem, non aberrabis, & singula ex his à propria etiam causa sequi possunt propterea considerandum est primò, si adueniant sensim, non sunt ex veneno: si confertim, sunt. Et si adueniant sine causa vlla, sunt ex veneno plerumq; & si ex mala victus ratione, non est adeò suspicandum. Tertium, quod est potentius omnibus, cùm coniunguntur inconiuncta, est venenum: velut si dysenteria cum spirandi difficultate, & vomitus cum liuore vnguium, & tumor linguæ, cum vrigine vrinæ. Et si sint se consequentia, non est indicium, difficultas intestinorum ex materia flaua post icterum, vel ex nigra, post lienis tumorem: & difficultas intestinorum post diarrhœam, & tumor linguæ post strangulationem.

Singula igitur sic distinguemus. Veneni signa sunt, primùm strangulatio cum ardore, vel cum sapore, & odore graui: vomitus, ostendens materiam veneni, vel vehementissimus post cibum, et qui ex vomitu non sedatur, cùm ante cibum nausea non teneretur, & ardor in ipso vomitu, cùm bilis nullum appareat signum. Linguę inflatio cum ariditate, & siti, nulla præcedente destillatione. Dolor ventriculi cum siti, & ardore, & qui exitu flatus non alleuiatur, & non est tendens, sed arrodens, & pungens. Difficultas spirandi cum ardore, & sine destillatione. Difficultas intestinorum sine febre, & cum dolore magno, & in qua exit aqueus primò cruor, nec humor vllus, maximè biliosus, & cùm non sentitur caliditas in exitu, sed intus punctio manet, & cùm à lacte statim iuuatur. Et vrigo vrinæ cum sanguine, vel cum impedimento meiendi statim superueniente, nec tamen breui cessat: cordis palpitatio in non consueto, cum pulsu malo, et statim à cibo, cum nausea, vel multo pòst, sed sine ea, et qui fit cum vnguium liuore, aut sudore frigido, aut syncope, est ex veneno. Et sudor frigidus cum ardore interiore, sine

febre,

febre, semper est certum signum veneni, et præsertim si adsit dolor vehementissimus in intestinis, vel nullus. Syncopes verò cùm nō præcesserint alia signa, non ex veneno, nisi ex odore vel aere: sed vbi syncopes aduenerit sine febre, ac dolore, est signum veneni. In eodem ordine est pulsus amissio cum imbecillitate maxima, aliter erit ex obstructione. Et linguæ nigrities, quāto magis per se fuerit, tanto magis significat venenum. Et cùm facta fuerit sensim, & homo molestiam sentit, quasi incerti generis, tunc significat venenum temporaneum: & in eodem casu est liuor vnguium magnus, qui in dies augetur, aut tendit ad nigritiem. Et cùm post vomitum sequitur conuulsio, aut distentio, & non adsunt signa repletionis magnæ, tunc est signum veneni. Et signa mala cuiusque, sunt signa illorum posita ab autoribus: & malum regimen in morbis, maximè exhibitio vini nigri præbet suspicionē veneni sæpe, & nō est venenū. Allij etiam illitu, argenti viui, aut sublimati ad curandam scabiem, vel luem Indicam, eodem modo decipiuntur: eadem enim fermè, quòd ad signa attinet, efficit illitum venenum, quæ & interius sumptum.

DE SIGNIS VENENORVM, ET SPECIERUM, & potentia illorum. Cap. III.

CAndida omnia venena, si splendorem habent, nec sint perspicua, calidissima sunt: velut calx, argentum viuum destillatum, & quod vocant arsenicum. Quæ verò aut splendore carent, vt cerusa, & gypsum: aut perspicua sunt, licet splendida, vt nix, alabastrū, lapis specularis, & vitrū (quanquā vitrū natura, sed figura non occidat) frigida sunt: hoc enim demonstratum est à nobis in libro de Coloribus, & gemmis. Nā primi generis terrea sunt, & ignea, quia terra nō splendet, aquea autem perspicua sunt: aerea non sunt venena: calidissima igitur sunt. Quæ verò in secundo genere, terrea, quę in tertio, etiā aque. Palàm igitur est, omnia talia esse frigida, quæ cum occidunt, aut substantię ratione id agunt, aut ob immoderantiam frigiditatis. Constat ergo, Galenum in his, quæ à prioribus non accepit, inuentione caruisse: existimauit enim, colore temperiem nō posse deprehendi, argumento sumpto, quod alba, quædā calidissima sint, alia frigidissima: sed non animaduertit, frigida esse vel perspicua, vel nō splendida: calida verò vtrūq; exposcere, & quę splendeant, & quòd non sint perspicua. De lapide autem speculari, cuius materia transit in gypsum, Plinius diffuse egit: & agnouisse visus est id genus, quod silici adnascitur in Bononiensi agro, nec aliud desideratur nisi vsus: nam pulchra res, & æterna sui natura: verùm neq; ad fenestras, neq; ad specula vtilis, quod scindatur facillimè in laminas tenuissimas: ideoq; tum ob tenuitatem, etiam ab aura frangitur: neq; enim tanta latitudo cū tam tenui corpore diu persistere potest. Diuiditur etiam fissura recta, & secundum lineam admodum rectam frangitur, absq; vllo labore: dicas, regula factū, quod casu accidit. Perspicuus est, non propriè specularis, nisi à tergo aliquid opacum ponatur. Habeo ego plurima frusta, quod crassum est, satis durum est, multisq; corticibus constat. Vilis est ob immensam copiam: & vt dixi, ignotus illius vsus. Si deradas, puluis adeò tenuis excidit, vt collyrij vice fungi possit: est enim omnino leuissimus, ac etiā candidus. Cum verò nullus puluis perspicuus esse posit, non mirum, si nec hic ipse. Ipse lapis in aqua mersus splendidior euadit, & magis perspicuus, vt vitrū, multiq; lapides candidi, & ex alabastri genere, omnes. Ratio est, quòd nitor nitori additur, & perspicuitas adiuuat perspicuitatem, & splendor, ac lux penetrat in id,

Lib. 36. cap. 22.

quod iam perſpicuum eſt. Aqua autem natura ſua ſplendet, nitet & perſpicua eſt. Puluis qui ex eo deciditur, gypſum eſt, idq; optimum: vt Plinius paulo pòſt
Cap. 24. teſtatur. Vt verò ſciamus cur ſplendeat lapis hic coactus, dum puluis eſt, candidus ſit, vt omnium quæ ſplendent, cryſtalli, vitri: intelligere oportet, cur nullus puluis poſſit eſſe perſpicuus. Pulueres enim albi, vt viſum eſt in libro de Coloribus, & gemmis, ob aerem ſunt candidi: qui ſi plurimus in eis contineatur, non ſolum albi ſunt, ſed etiam lucent in nocte, velut nix, & calx: quæ autem aerem ſolum ob puluerem recipiunt, id eſt inter illius partes, nocte neq; lucent, neq; alba videntur. Qui ergo pulueres non ſunt ex materia perſpicua, terrei ſunt: ob id neq; perſpicui, cum in puluerem redacti ſunt: qui verò è cryſtallo, vitro, lapide ſpeculari, ſale purgato, perſpicui ſunt: quoniam aquea congelata ſubſtantia cõſtant, vt in glacie videmus, quæ eſt aqua coacta: at cum in puluerem vertuntur, plurimo adueniente aere dealbantur neceſſariò: at nullum album poteſt eſſe perſpicuum, vt ibi eſt demonſtratum.

Ex odore autem, qui grauis eſt, venenũ oſtendit, quod putrefacit, ac cogit: velut opium, mandragora, ſolanũ, apollinaris, cicuta: omnium enim acutus eſt odor, tum grauis, ac fędus, non tamen valde fœtet. Quæ verò putridum exhalant odorem, deteriora ſunt: corrumpunt enim non ſolum ſpiritus, ſed & humores, & ex genere ſunt contagioſorum. Quæ verò odore ſuffocant, lethaliſſima ſunt, & quæ pernecare ſtatim poſſint, naturæ humanæ aduerſiſſima: nec tutum fuerit talia experiri, vt nec quæ plurimum aerem, & prauũ ſpirant odorem: talia enim calida ſunt, ac putrefaciunt, corrumpuntq; non ſolum ſpiritus, & humores, ſed etiam membra. At verò quæ odore carent, omnino frigida ſunt; vt ceruſa, gypſum: gypſo enim refert Plinius extinctum C. Proculeium Auguſti familiarem, cuius hiſtoria legitur. Similiter, & caſu corrupta ſunt, & ex contagioſorum genere, quæ admota naribus vomitum mouent.

Sapores autem acres, non fœtidi, caliditatis indicia ſunt: fętidi autem, etiã putredinis: at amari & horribiles, ac quaſi incerti, putrefacientiũ venenorũ ſunt indicia, & fel quidẽ viperę acuti, & amariſſimi ſaporis. Et vt quedã ſunt venena guſtu iudicãda, vt ſuperius de Colchico diximus: ita multa ſunt dulcia, velut aconi-
Lib. 6 tũ, quod erat, vt dicit Dioſcorides, dulce, atq; aſtringentis ſaporis. Dorychnium,
cap. 7. quoq; lactis refert imaginem, vt ille refert. Mel autem Heracleoticum dulce eſt,
Ibidem ſed & alienum refert ſaporem; at poma mandragoræ, & ipſa dulcia ſunt, odoriſq;
cap. 6. iucundi; velut Sardonicũ apiũ, reliquo apio non tam ſimile forma eſt, quam etiã guſtu atque odore. Pharicum autem, de quo etiam diximus, ſapore, & odore non
Cap. 19. iniucundum fuit, nempe ſimile agreſti (vt refert Dioſcorides) nardo; vt videatur natura nos voluiſſe etiam fallere, nedum vim inferre.

Licet & ex forma: quæcunq; dura ſunt valde, & in aciem præacutã finiunt, loco veneni habenda ſunt, vt adamas, & vitrum. Sed vitrum magis, quoniam maiora, & longiora habet fruſta, & ſchedia: ita & cryſtallus, aliæq; gemmæ. Terrea, vt gypſum, ſplendore, ac ſtridore ſub dentibus deprehenduntur, tũ pondere, & quod difficulter primùm e ventriculo excernitur, & tardè, & laborem illi infert, & frigus: nam frigidum venenum et nos eſſe concedimus, quodcunque terreum, ſaporis expers; ſed non vt mandragora, vt opium, vt hyoſcyamus. Ergo his quinque notis gypſũ, quod difficillimum eſt, deprehenditur, quæ fermè, vt in ſilice trito, et marmore, et vitro animaduertẽda ſunt: ſed gypſũ vt efficit cãdidius, ita lucidas aliquas retinet partes: ſilex efficit nigrũ Pondus ergo, et in his, et ſtridor, &

quod

quod non facile deijcitur,& ventriculũ refrigerat: sed & nigrities aut splẽdor necessariò adsunt: nam quæ valde candida sunt, vt demonstratum est, vbi lumen transmiserint, nitent aliquantulum. Dices, cerusa non huiusmodi, sed grauis admodum, & dentes dealbat manifestè. Diligentem,& accuratum esse oportet in huiusmodi, cum de vita agatur. Similiter si conieceris loco & mora vitiũ aliquod contraxisse putredinis, & maximè si tum natura talia sint: velut dictum est de fungis, cucumeribus, peponibus, & melopeponibus. Sunt qui tubera falsò adnumerent: neq; enim à corruptis, modò odor, & sapor ferri possit, magni mali quicquam succedere vidi, multo minus à recentibus,& integris. Ergo in carnibus, & medullis maximè putredinem vereberis. Sed quid, si quis viperæ carnes casu vel dolo iuri incoxerit cum alijs carnibus? Primùm quidem, cum fugere oporteat sapores, odoresque tetros in omnibus, tum maximè in iuribus, vino, aqua, lacte, quod eorum quantitas magna soleat sumi: tum verò quòd in iure ob suauitatem, in lacte ob dulcedinem, in vino ob iucunditatem latere soleant. Itaq; vbi primũ aliquid sumpseris ex iure illo, nausea excitatur: neque fieri potest, vt si parum coquatur, sanguinis, & virus vestigium non appareat: sin autem multum, sapor horridus, & odor quidam insuauis. cum ergo vel minimum vestigium senseris, abstinere oportet. Nec, vt dixi, credas Galeno, quòd huiusmodi sumpta per os venenum non sint, sed non adeò acre: quia non pars illorum peior incocta est, dentes, os, fel. Fel quidem amaritudinem excitat intolerandam, os & dentes primùm se forma produnt, deinde coctione vim amittunt,& parua quantitas in multo iure dissipatur. At magis hæc venena esse etiam intus, quàm extrà, ostendit experimentum, cum ex carnibus innoxiarum viperarum (si modò viperæ sunt quę in aqua degunt, & veneno carent) homines depilentur, & glabri euadant. Summa igitur diligentia cauendum est, ne carnes, aut pisces, sed hi minus, deterrimæ autem sunt cochleæ, & ranæ magis morticinæ, in coquantur cibis, nedum vt in cibo sumantur: accidit enim illis idem, quod de cucumeribus Galenus dicebat, secundo de Alimentis, vt etsi tum non occidant, imò ne obesse videantur, habitum tamen corrumpant, & ad vnam duarum, vt dixi, principalium affectionum deducant, scilicet albam pituitam vel nigram, & morbum regium, flauum aut nigrum, quæ sunt matres omnium aliorum morborum.

Lib. 1. cap 18.

Cap. 6.

Ex operationibus verò distingues. Quæcunque sumpta exurunt linguam, & uentriculum, calidissima sunt: quæ uerò astringunt guttur, uenena mala, & perniciosa, qualia napellus, & quæ putrefaciunt. Quæ nauseam mouent, putrefaciunt, aut è metallicorum genere sunt: omnis enim metallicus puluis uomitum commouet, aut saltem excitat nauseam: quæ autem dolores in uentriculo, sunt è genere erodentium, & elaboratorum, ideoq; pessima plerumq; esse solent. Quæ linguam, & dentes dealbant, frigida, & ex metallicorum genere. Quæ malum odorem faciunt oris, corrupta, & putrida, & perniciosa ualde; quæ odorem referunt, ex his sunt quæ stuporem inducunt, ut opium, apollinaris, mandragora. Quæ regium morbũ, etiam in mensa quandoq; præsentanea sunt. Quæ cordis palpitationem, proprietate, & antipathia aduersantur, ideoq; statim occidunt. Eadem fermè de extrinsecus aduenientibus.

SIGNA MORSVS, ET ICTVS VENENATI: vbi de cane rabido. Cap. IV.

ICtuum, morsus, vulnerum venenatorum eadem penè sunt indicia, nisi quòd vulnera non se produnt, nisi proprijs signis. Primòm igitur inspicere oportet an vlceris vestigium adsit, & an sentiatur punctio intus cum quadam distentione, tum liuor labiorum, & loci. Et si tumor durus, rubens, & inflammatio: aut si cum his, inflammationis loco frigus sentiatur, & horror, & labium friget, & tremit, & sequitur vomitus, & mutatio coloris totius corporis, & molestia quędam intus: omnia hæc punctionis venenosæ signa sunt. Sed si accidat palpitatio cordis, et syncope præter hæc, signum est perniciosissimi veneni. Et si animal sit ex genere serpentium, aut eorum quæ ex ouis propagantur insectorum, quodcunque contingat symptoma, maius quàm pro natura vulneris, animal ipsum indicat esse venenatum. Et nullum animal pedibus duobus, aut quatuor præditum huc usque in nostro Orbe inuentum est, quod morsu lethum afferat: nec vllum animal ex putredine genitum, et maximè quod paruum sit, aut quod serpenti aut ranæ terrestri non assimiletur. Et iure quidem: esset enim vita humana, quæ secus miserrima est, etiam longè miserior. sed neque vllius, quòd sciam, piscis: aculei tamē pastinacæ, et draconis, et aranei, et leporis marini caro venenata sunt. Et si ex morsu vel ictu animalis natura venenosi, aut dubij vulnus uires sumit, statim animal est uenenatum. Quòd si animal tale non sit uenenato cibo usum, constat rabie efferatum esse: sus enim cum bufones edat, et lucius piscis uulpes, si dum in uentriculo adhuc cibus ille est, aliquem momorderint, lethale uenenum vulneri inferunt. Idem de ciconia, et pauone. Et spuma ex ore profluens, ueneni indicium est, et perniciosi, ut suprà uidimus.

Porrò signa morsus canis, aut alterius animalis rabidi, sumuntur ex tribus: ex cane ipso, qui uulnus intulit, ex qualitate uulneris, et symptomatibus. Signa canis rabidi (per quæ intelligemus de uulpe, lupo, mustela, mulo, equo, cercopitheco) sumuntur ex natura ratione victus, & actionibus. Natura quidē, hirsuti, nō magni, qui parum latrant, senescentes, colore ferrugineo, & varij, qui quasi obliquè ambulant, pilo crasso, & in dorso, è regionè pedum anteriorum hispido, ac quasi diuulso, qui parum blandiuntur, & paucis, facilè corripiuntur: & si è genere sint canum rabidorū, & si caput est macilentum, et quadratum, et in motibus pręcipites, nec libenter ingrediuntur aquas. Cōtrà blādi, pingues, tenui, molli, longo, et flexo pilo, senes, iuuenculiue, qui in aquis sponte proluunt, se albi vel rubri: vel si dentibus, dum lactarent, primus caudæ nodus præcisus sit, raró admodum, vel numquam rabie corripiuntur. Victus ratione, ex longa fame aut siti, aut edulijs calidis aut putridis, ex aquis corruptis: & in magnis caloribus per æstatē fit rabidus, & etiam succedente autumno, & in magnis frigoribus per hyemem, & succedente vere, & cum prouocatur ad iram assiduè, & cum fit scabiosus, inde sanatur, non mutato malo victu. Et ideo venatici canes maximè corripiuntur rabie ob hoc, & quoniam in vinculis detinentur. Ex actionibus, cum iam corripiuntur, primùm leuiter abhorrent aquam, postmodum etiam omnem cibum: & aquā fugiunt, pòst demittunt caudam, inde aggrediuntur exteros, et mordent, et alios canes: pòst discedunt domo, et obliquè feruntur currentes, et mordent

omnes

omnes obuios, præter dominum, & tunc spuma iuxta os abundât, nec obseruant viam aliquam. Et præcipuum signum illorum est, nullam edere vocem, etiamsi grauiter percutiantur: & eius oculi rubri sunt, & toruè inspicit, & linguam exerit, os apertum, materia mucosa è naribus fluit, & contorquetur in latus, quasi esset lignum obliquum, manetque in ea forma, nec quiescit, & aures demittit. Et si modò latret, vox eius est rauca. Et canes fugiunt ab eo, sed si euadere non possint, blandiuntur, donec euadant. Et sunt sexdecim signa.

A vulnere imbuatur sorde illa panis, & cani offeratur, si rabidus est, quamuis famelicus, non gustat illum. Et si nucis ponticæ nucleus supponatur per diem ralem, inde offeratur gallinæ, non comedit: quòd si per os eius inijcias, moritur. Ex his autem symptomatibus quæ sequuntur, vigilat, tristatur sine causa, videt somnia mala, apparent nonnumquam formæ canum, præcipuè patienti, in vrina. Et fugit lumen, & societatem, & terretur sine causa, & vox eius est rauca, & extrema quasi conuelluntur, & sitit, & lingua est arida, & patitur inquietem magnã, & rubet facies. Cum verò iam corripitur, odit aquam, vel tanquam fœdam, & quæ ei nauseam commouet, vel quia imaginem canis mordentis in ea videt, inde etiam cibum omnem, pòst latrat, & mordet: inde strangulatur, syncope correptus, frigidum sudat, ac moritur. Et si à theriacis et auxilijs sanguinem meit, optimum est signum, et euadit. Et rarius in rabiem deueniunt, ex quorum vulnere multum sanguinis fluxerit: nam veneni magnam partem cum sanguine fluere est necessarium.

SIGNA ANIMALIVM VENENATOrum. Cap. V.

ET venenata quidem animalia sunt vel ex genere noto, vt vipera, armenus: aut ignoto, vt quæ ex putredine generantur. Constat enim infinita esse vermium genera: quorum quædam sunt venenata, vt vermes qui in ruta generantur, & quædam non, vt qui ex fimo, & sub terra vermes geniti. Et quædam sunt ex notis, sed natura non venenatis, sed casu, vt in præcedenti capite, de cane, lupo, vulpe, mustela, equo, mulo: & Italia non est ferax generum. Sunt antem præcipua tria, phalangium, scorpio, & aspis. Proprium aspidis est, quòd cum coniuge viuat, diliguntque se adeò inuicem, vt, si Plinio credendum sit, alter alterius necem persequatur, etiam in ciuitates, & conuentus hominum. Oculi huic animali à lateribus sunt, vt ægrè prospicere possit, præsertim, quòd parum videat, sed auditu præstat. Quocirca mirum illud quòd referunt, cum excantatur, aurem vnam terræ affigere, alteram cauda occludere: ita miraculum ex miraculo confingunt. Quis enim credat verbis excantari serpentem, qui procul absit, cum præsens etiam nihil intelligat, sed fugiat, aut vlcisci conetur? Et nos cogimur nugas narrare. Sed breuis est, & apice caudæ, quasi vngue: dentes interius habet inflexos, vt cibum continere possit, sed duos habet prælongos exterius prominentes, cauos, quibus virus illud eiaculatur, vt hominem intra tres horas plerumque, nonnumquam etiam celerius conficiat. Color cineritius multus. Et alij alia sunt lõgitudine, velut & alię species; dipsas, cenchris, hæmorrhois, prester, seps, hypnalis, atque aliæ quæ à Solino narrantur. Vario modo perimunt, vnde & nomen celebrant. Hypnalis morte Cleopatræ reginæ Aegyptiorum, quæ somno inte-

Lib. 8. c. 23.

Plinius li. 11. c. 27. pag. 5.

interimit; dipsas, siti; hæmorrhois, quòd morsis vndequaque fluat sanguis: cenchris à similitudine morsus, vt milium: cerastes, qui latet in puluere insidiosus, & dryinus, quasi quercinus. Meminit & Olaus Magnus in historia Gentiū septentrionaliū & descriptione Borealis regionis: quo fit, vt autores nomine aspidis, non vnū genus serpentis, sed omnia fermè exitialia cōprehendisse videantur: sub vipera autem, mitiora. Illud vtinam obseruassent, an aspis è viperarum sit genere, id est, vt ex ouo in ventre concepto fœtum vitalem excludat, quod illi proprium est. Cap. 29 Princeps serpentum vnum facit genus, aspidum solum, octauo de Historia animalium, cuius morsui, inquit, non est auxilium: quod etiam magis est præsentaneū, eo quo vescitur improbis cibis, quod omnib. generale est morsibus: adeò vt Ludouicus Vertomanus in sua Historia referat, tyrannum quendam, qui cum veneno vesci solitus esset, cum vellet noxios occidere, mandebat nescio quid, inde spuebat in damnatum, quo sputo ille breui conficiebatur. Refert ergo Aristoteles, aspides propriè in Africa inueniri. Ex eorum corporibus venenum illud (quod tum notissimum fuisse credendum est) exitiale confici, quod corpora putrefaceret, ita vt sentiat, caloris ingentis hoc animal esse: nonnumquam tamen, vt dixi, in Italia inuenitur. Furit caniculæ diebus, cum & canes in rabiem feruntur. Et sibilus indicium est in serpentibus, toruusque aspectus, & incessus cum impetu, erecto capite, indicia sunt magni veneni.

Proximus, sed longè dispar forma, vehementia veneni est scorpius, qui & ipse rarò in Italia exitialis est, deterior regione, & tempore calido ac squalido, vt reliqua omnia venenata. Et qui nodos septem habet in cauda; nam plerisque tantū sex. Feruntur aliquando per aera flatibus, nescio an vlli pennigeri. At in aculeo ictus vis: referuntque fundi candidum venenum. Notissimum animal, & quòd Plinius lib. 11. c. 25. pereat raphano, reuiuiscat elleboro albo, tradidit Plinius rursum. Sicut aspides torpescere halicacabi radice mirum in modum: velut ruta, maximè aceto aspersa omnia venenatorum genera. Et si imponatur, languescent, vnde fraus circu- Lib. 25. c. 10. latorum.

Lib. 21. c. 31. Phalangium aranei genus exitiale, quod Arabes rutelam, nostri tarantulam vocant; Plinius breuiter eum describit, paruum, acutum, varium, assultim ingre- Lib. 11. c. 24. diens, hoc somnum profundum excitat, & vocatur Rutela vespalis, id est, vespæ similis, vt habetur à Principe sexta Quarti. Sed Rasis distinxit rutelam ve- Tracta. 5. cap. 6. spalem à tarantula, cuius morsus interficit breui. Et fiunt symptomata ex eius morsu pessima: dolor ventriculi, retentio fecum, stranguria, frigus, tremor, 35. Cōtin. Tract. 2. cap. 3. vigiliæ, lachrymæ, regius morbus, vomitus, & secessus aquosi, sudor frigidus, genitalium inflatio, iuncturarum contractio similis conuulsioni: et mors statim post hæc, & a principio breui. Et quod mirum est, sicut de cane rabido diximus, in excrementis vtriusque apparet simile telæ aranearum. Sed vt dixi, ex ratione etiam curandi apparet temporibus nostris, quòd tarantula carum inducit. Venenata autem ignota ex colore dignoscuntur, & forma: nam serpentium habentium oculos, nullum est tutum. Et cum motus est cum impetu, & magnitudo, quanto minor imperfecto animali, & pellem habente duram, eo deterior. Et similiter odor spiritus, spuma, & motus incerti, sunt signa veneni ex casu.

SI-

SIGNA VVLNERVM VENENATORVM. Cap. VI.

VT vulnera non latere possunt, ita signa, venenata quòd sint, cognoscere difficillimum est. Magnum huius argumentum est, doloris vehementia: vnde Galenus sexto in sextum Epidemiorum inquit: Dolores ex venenis maligni, liuor præterea labiorum vulneris, & putredo, & odor grauis, propria etiam indicia præbent: et si exugantur, iuuantur plus quàm ex medicamentis: & anxietas, & cordis palpitatio, sunt ex eis quæ docent vulneri venenum inditum esse, & telum venenatum. Vulgatum fama est, telo exposito aeri sub diuo, aut ense, quo quis percussus est, vulneratum torqueri grauiter, tanquam non satis sit, potuisse lædi nobis videntibus, aut saltem præsentibus. Et contrà esse vnguentum, quo si telum aut ensis, cum quibus vulnus illatum est, illinatur, non secus leuari ægrũ, quàm si ipsi vulneri salutare imponatur medicamentum, & vt fidem faciant, rei descriptionem etiam addunt: constat autem thure, croco, myrrha bdellio, moscho, humana pinguedine, aut saltem osse, sarcocola, aloe, centaurio, seu eius succo, lachryma abietis seu laricis, gũmi elemi, styrace, pæoniæ radice, panacis, pice liquida, iride Illyrica, verbena, betonica, croco, brassica rubra, ocymo, vlmi folijs, lachryma sycomori, sorde balnei, vino, melle, sale: nec telum aut ensem detersisse oportet. Sunt qui dicant, quatuordecim tantum constare medicamentis. Itaque hæc ad signa, potius quàm curationem pertinent, cum etiam absentem afficere liceat. Comm. 5.

Est etiam genus veneni, ferrum desquamatum & rude, & si ferrum sagittæ erui nequeat: omnia enim ad non consuetam curandi rationem pertinent. Illa siquidem intus relicta, dolores excitat intolerandos: quamobrem & abscessus, & vigilias efficit. Dignoscuntur huiusmodi ex doloris acerbitate, & caro fit liuida. Præterea si sagitta extrahi nequit, aut duriori corpori affixa est, aut alata est. Extrahi posse referunt, duobus indicibus digitis apprehensa illa, cum forcipibus ferreis non cedat, et si cesserit, maximo cum dolore, hoc modo nullo prorsus. Dubitandum igitur, an verum, et an liceat. Quæ sympathia fiunt, non verborum vi, in dæmones referre præiudicium est: nam si herculeo lapide, carne ranarũ, radice arundinis, resina laricis, lacertis, limacibus, narcisso, dictamno, siluro pisce, bulbo, aristolochia rotunda, sinapi, conficitur emplastrum, quod sagittas, reliquaque extrahat, cur non eadem vis hominis digitis inesse potest, vt qui sub quouis temperamento, et substantiæ similitudine esse possit? vt demonstratum est à nobis in Naturalibus: At emplastrum vt ad actum deducatur, spatio aliquot horarum indiget, nec motum habet: at digiti hominis actu vim suam retinent, cum partes sint viuentis, et motum præterea habent coniunctum: vnde statim dexteritatis etiam auxilio telum vel sagittam prorsus sine dolore eruere possunt. Hoc autem vni, non alij, et sine fraude aut conceptis verbis concessa esse oportet: vt è contrariò quibusdam chirurgis manus sunt pro napelli aut aconiti radice, qui quotquot curauerint, inficiunt quasi lethali veneno, perduntque: contra alijs, etsi non ad extractionem telorum sufficiant, admodum salutares sunt.

Quod autem venenum per vulnus inditum est, maiorem longè vim obtinet, quàm epotum, modò venenum sit, multiplici ratione: adeò vt exigua quantitas in

in telo sufficiat exhibita, in potu eadem quantitas ne noceat quidem, vt sentiatur. Primùm, quia quod in vulnere est, iam in ægri corpore est, quod languet dolore, vulnere, sanguinis effluxione, abscessu aliquo: prçterea timore, tristitia, ira affectus est animus. Horum nullum inest ei qui bibit, præsertim cum ignoret. Ob id medici cauere debent, vt quanquam auxilia exhibeant ad venena, ne ægro id significent, nisi magna necessitas cogat. Præterea venenum illud in ventriculo coquitur, cibis temperatur, iterum coquitur in iecore, retinetur societate reliqui alimenti, ita debilitatum et imminutum, cum pars permeat ad intestina cum fæcibus, ad cor peruenit: in vulnere statim per eleuationem assiduā alternatam, nec medio horæ spatio ad cor permeat. Indicio sunt vulnerata animalia, quæ statim concidunt: nam si post duos aut tres dies conficerentur, quis esset vsus talium medicamentorum? Præterea venenum in ventriculo diuiditur, propter amplitudinem spatij, colligitur autem in venis, vel arterijs: quamobrem vt longè efficacius sit oportet. Multum autem refert diuersitas corporum in hoc, velut diuersitas inter hominem, et ceruum. Ceruo in telo elleborus est venenum, ob siccitatis immoderantiam: homini non ita. Sed et venena quæ ad neruos perreptant, efficaciora multo sunt ex vulnere, quàm ebibita: velut canis rabidi virus. Parati ergo, ex vulnere venenato, magnæ noxæ sunt, qui plenum habent corpus prauis humoribus, tumidi, imbecillia habentes membra principalia: cum locus minimè carnosus, sed in articulis, & iuxta capita musculorum, cum paucus fluxerit sanguis, & vulnus profundum. Vitiatur autem etiam in feris, venenato vulnere occisis, tota caro circa vulnus: etiamsi venenum illud homini venenum non sit.

SIGNA AFFECTORVM VENEFICIO, & fascinatorum. Cap. VII.

FAscini indicia sunt, color malus, oculi tristes, & demissi, cum lachrymis, aut nimium sicci, suspiria, cor triste, vigiliæ, insomnia mala, macies in toto corpore. Et hyacinthus rubens, & corallium in fascino impallescunt, nitoremque amittunt. Et si anulum digito immiseris ex asini vngula, fitque latior post aliquot dies, fascino, vel veneficio affectus est.

Præstigiati vana loquuntur, vana magis imaginantur, extra mentē sunt, oculos habent lucidos, & vt cogitantium intentè, vigilant, macent & gracilescunt in dies, floridus color euanescit.

Deuotos curæ magnæ exagitant, semperque timore & audacia aguntur, tristes & iracundi, consilij inopes. Deos aspernantur, & superstitione tamen laborant. Nihil infelicius hoc hominum genere, quod etiam nocturnis terroribus agitari solet: in omnibus rebus suæ miseriæ imaginem, atque experimentum vident: crudeles, auari, sibijpsis parum fidentes, odiosi etiam suis. Horum plerosque tametsi Epicureos, laruæ tamen, & monstra nocturna exagitant: id fit seu per atrum humorem concepto cacodæmone, seu per deuotionem eiecta è sede mente, ac ratione.

Excantati sunt, quos multi dæmonio laborare credunt: quanquam non negarim aliquos dæmonio laborare. Sunt qui narrent mirabilia, & nomina dæmonum referant. Et de scientijs disputant, & linguis loquuntur, quas nunquam didicerunt. Ex hoc genere sunt, qui pactis certis dæmonibus se deuouerunt: & viden-

tur

tur conuiuia celebrare: horum intuitus toruus. Hanc dæmonum adorationem magni faciunt, ac quasi mussant, seu ob metum legum, seu venerationem, seu vanitatem. Veneficio etiam contabescunt quidam, & quale sit, & in quo differat à fascino, superius dictum est: commune tamen vtriq; est, vt dixi, tabescere. Vnde si myexim annulo incluseris, excidatque annulus sponte ex digito, veneficium est; sed si digiti fiant crassiores, & boni habitus, fascinatio non est, sed timor solùm. Lib. 1. 17.

Porrò omnibus commune est mentiri: atque hæc omnia in mendacio, & errore posita sunt. Quidam verè mentiuntur, quidam falsò vera se dicere existimant. Fascinatis solùm morbus est in corpore, ab initio cum processerit, etiam ad animá vsque perreptat. Atque eadem ex morbis contingunt. Sed si ex causa exteriore, quasi repentè in hæc mala decidunt: sin autem ex morbo, sensim, cumque statim, et sine causa mores in deterius mutantur, veneficij indicium est. Aliàs sæpè docuimus, creditum à Cæsonia id factum in Caligula esse, non tam dolo, quàm necessitate, cum in cunctos quanto essent chariores, defæuiret acerbius. Id ergo excogitatum pro tutela. Itaque & philtra ostendunt amoris maiora incendia, velut in M. Antonio erga Cleopatram, et nostra ætate creditur in Solimano Turcarum principe, ab vxore vocata Rubra. Sed frigidos declarat euentus. At qui natura sunt tales, ad nullas arrigunt: qui casu, ad nullam, præter vnam: qui maleficio, ad omnes, præter vnam, nam maleficium prohibet, ne ad illam possit accedere, sicut metus: et cogitatio, et abominatio. Vix autem maleficio vni patebit aditus: quia si antea non poterat, maleficio potens fieri non potest, neq; ad illam. Frigidis quibusdam penis non arrigitur, quibusdam arrigitur, sed cum tractatur, paululum elanguescit: alijs vsque ad opus perdurat, sed immitti non potest, præsertim si magnus sit, arcta vulna: alijs, quod rarò contingit, semen nó effluit: pluribus, antequam immittatur, effluit. Contingit hic affectus maximè his qui ingenio plurimum valent, studiosis literarum, pictoribus, et sculptoribus egregijs, & qui plurimo tempore à concubitu abstinuere. Qui autẽ à gonorrœha proficiscitur, aut illi coniunctus est, morbus est, non veneficium. Magna res est concubitus, quod ad conseruationem generis sit: ideoque multis modis à natura illius appetitus ornatus, et vbi finis nullus est ad metam, ibi nec est inuenire terminum voluptatis: & in concubitu ipso, voluptas est in illecebris, dum exercetur, est, dum absoluitur, est in meditatione, est in memoria. Et dolor, & voluptas in patiente delectant, seu pudeat, seu vltrò se offerat, paria fermè sunt. Ipsa forma coitus, modus, tentigo, seminis effusio, omnia ex æquo iucunda: iuuat occurrentem vltro videre, iuuat occursum declinantem, iuuat è rimula aspicere: vbiq; est quod præferas, nudam, ornatam, semicomptam, omnia libidinis stimulos accendunt. Si in domo sit, gaudes commodo, gaudes ludis: si extra, gaudes furto. Si humilis sit conditionis, quòd omnia tibi liceant, si nobilis, quòd diligaris ab illa. Si publica sit res, quòd cuncti tuæ felicitatis perticipes sint: si occulta, quòd plus habeas, quàm existiment. Nil mirum est igitur, si ob hoc ipsum maria, terræque perturbentur, & in ipso tot fascini, philtra, veneficia, tot affectus, et corporis atque animi passiones sint constitutæ.

SIGNA LATITANTIS IN REBUS VENENI, AUT veneficij. Cap. VIII.

HAec eadem sunt sex signa, quæ supérius dicta sunt: natura, coniectura, experimentum, color, sapor, & odor. Et natura quidem, deprehensi sunt in medicinis homines admiscuisse venenum, quia arsenicum descenderat. Et ego quidem interrogatus sum aliquando à Principe, qui nunc obijt, an venenum vllum posset vino admisceri, & ego dixi, me nescire: & ipse dixit ridens, quod adamas non poterat admisceri illi. Et ego mutaui sermonem: ipse tamen plurima nouerat in hac causa, sed credo tentasse illum me. Ergo, vt ad rem redeam, arsenicum descendit in his quæ bibuntur ad imum, & candidum est: idem agit sublimatum, quod vocant argentum viuum, & album est, & lucet, sed soluitur. Indicium est ergo à pondere etiam, & à gustu. Ita à gustu, & odore rubetæ, & salamandræ, & viperæ etiam vino mersæ se produnt. Et in huiusmodi venenis pinguibus, neque color neque claritas constat: & telam splendidam, varij coloris, cum, vel modicum quieuerint, in superficie obducunt: vt deprehendere talia facile sit, nisi ignauis, & ad omnia conniuentibus, adeò vt sublimato argento nil deterius sit. Sed, & illud quantum amittit de colore, eo acriorem succum reddit, cui immistus est. Ideò ab acribus valde cauendum, & in mensis principum maiora mala, latitante veneno in aromatum abundantia.

Coniectura, grauis est omnis animalis, quod sponte perijt, caro: aut enim repentè mortuum est, atque id, nisi à vitro necatum: sed & si contabescit, veneno perijsse suspicandum est, ideoque perniciosum edere. Narrat enim Amatus, filiá
Centuria 2. Curat. 65. Aribæ tabefactam ad mortem, quòd carnem gustasset gallinæ arsenico enectæ. Longe ergo tutius eduntur carnes occisi telo animalis, licet infecto, quàm intus sumpto. Quanquam et sic enecti, vulneris carnem latè præscindi antea suaserim, nec sanguinem degustari: at verò si longo morbo perijt animal, contabuisse, et semiputrem carnem esse necesse est. Quid ergo boni inesse potest? imò quid tutum? Ideo statuit antiquitas, et rectè, non solum abstinendum ab huiusmodi animalibus, quæ sine manifesta causa periere, sed etiam occisorum spectanda viscera. Ideò non solùm quadrupedum, sed etiam pullorum exta inspiciebant, et cum iecur totius corporis, hac in parte, quæ ad sanitatem, et morbum attinet, fons esset, illud pręcipuè inspiciebant. Sed cum vilesceret hoc negotium, et opinionem nimiæ mollitiei apud plebem ipsorum potentium, etiam vsque ad seditionis periculum pareret, velo religionis obduxerunt, dicentes etiam futura prædici ex hoc posse. Quod seu dæmoniorum auxilio, seu casu contigerit, fidem habuit multis ex euentibus: quanquam et in pluribus, velut et in alijs fucus subest, fefellerit. Adiuuarunt rem edictis cum pœna, religionis autoritate, dolis, ambiguis responsis, rumoribus: Ita difficile fuit falsa deprehendere. Mansit tamen malus fructus superstitio: siquidem aruspicium, et obseruatio iecinoris, ab optima planta, scilicet carnium animalium salubritate, aut morbo, ortus. Est aliud coniecturæ genus, cùm, vt dixi, optima, et multo aromate condita, ac saccharo, in mensa, et sub finē conuiuij, cum iam saporis cognitio in lingua, ob ciborum multitudinem ac varietatem obtusa est, tibi offeruntur, præcipuè aromatibus condita Itaq; fiscula ex optimo adrichalco germanico, quod vt aurum splendet,
habeto

habeto ſociatam gladijs auratis, vt lateat, quantum fieri poteſt, cautio, atque attinge offam, interim quaſi oblitus, aut audiendo, aut ſermoni operam dabis: namque interim rubiginem contrahet. Quòd ſi eueniat, noli tentare fortunam ſecundò, ſed totus ſermoni incumbens, ac ex induſtria incalescens, finito, nil degustando, conuiuium abſolui: tum eum qui appoſuit, obſeruato. Reliqua extra hanc artem. Experimento propè alio, muſcas, ſi quæ ſunt, obſeruato, et ab eiſdem abſtine, quibus & illæ: leue eſt, ſed tamen aliquibus profuit, vt referunt. Ceraſti dicunt quatuor adeſſe cornicula: certum eſt vngulam quarundam aſpidum caudæ ineſſe, quæ incluſa auro pro gemma, creditur ſudore prodere venenum. Creditum eſt de myexi, de monocerotis cornu. Vas è porcellana, quam dixi eſſe myrrhinum antiquorum, vel etiam ex electro natiuo, non factitio, vt ſuperius dixi. Sed hæc omnia aliquid ſunt; generaliter tamen vera eſſe nequeunt. Color ſanè plurimorum ex his, venenorum præſentia vitiatur: atque vtinã non etiam ex alijs: eſſet enim quorundam certum argumentum. Debes præterea facies inſpicere inferentium: dici enim ſolet. Plin. l. 8. cap. 23.

At quàm difficile eſt crimen non prodere vultu.

Obſerua inſolitas blanditias, & ſermones incertos, nec cohærentes, atque abſtine: tum verò & mutuos aſpectus, nutus, nictationes ad miniſtros, & in cibis ipſis colorum varietatem. Varia hæc videbuntur quibusdam: ſed in magnis ſceleribus difficile eſt omnino se continere, & exigua inuerſione omnia pereunt.

SIGNA MORBORVM PESTILENTIUM. Cap. IX.

SIgna autem febris peſtilentis cuiusque propria, ac generalia, ſunt tria. Primum eſt, fœtor exeuntium intolerandus, quia reſecantur ex re putrida, vt dictum eſt, & hoc in calidis morbis: in frigidis autem, dum egeruntur ſolùm, & ſunt pinguia, ſanguinea et nigra. Secundum eſt, quòd ſit quieta exterius, cum ſæuiſſimis tamen ſymptomatibus, et cum pernicie plurimorum: cauſæ iam dictæ ſunt. Tertium, quod maximè pertinet ad contagium: vt ſcias diſtinguere primum genus à ſecundo, id eſt, quod fit ex conſuetudine ſolum, ab eo quòd fit ex aere: quod eſt, cùm videris poſt vnius mortem, alterum ægrotare, atque deinceps inter familiares, et eos qui viſitauerunt, in alios verò diſtantes non; tunc eſt ex contagio primi generis: ſimiliter, ſi adſint bubones. Tertium eſt, ſi mors ſit valde præceps, ita quod videantur bene se habere, et læti ſedent in lecto, inde intra duas vel tres horas moriuntur: et vnumquodque eorum eſt certum ſignum peſtis contractæ ex tactu. Per contrarium ſingulorum oſtenditur, quid ſit morbus communis ex aere: ſcilicet ſi ſemper creſcat, ſi ſit ſine bubonibus, in locis glandoſis, et inuadat in pluribus locis, diuerſos ſimul, et etiam qui inter ſe non conuenerint. Sed huius ſigna ſic Galenus tradidit: Color corporis inæqualis, partim vt in eryſipelate, partim vt in herpete, ſpiritus fœtens, calor exterius circa pectus. Dico non magnus, sed mordax: qualis in hecticis, quem neque ipſi ſentiunt, et tamẽ non poſſunt ferre veſtes, neque integumenta vlla: hoc enim in ſexto Epidemiorum docuit. Vrinę autem ſanorum vrinis ſimiles, aut ſine contentis, aut turbidę: aut cum contento colore ſimili telæ araneę, ac in modum cumuli lanæ coactæ. À balneo etiam ſitiunt non parùm, cibumque reſpuunt: cùm reliqui ægri ſoleant ab 3. De præſag. ex pul. cap. 4. Com. 29. Sec. 1.

illo

illo minus laborare siti, & cibum appetere: tum verò oculos habent flammeos, & calidos. Pulsus plerumque sano similis. Fernelius autem dicit expertum esse, quod, & nos experti sumus, immoderatam vigiliam atque perennem. Nostro autem tempore maculæ per totum corpus, maximè in dorsi parte superiore, et humeris, et quandoque circa renes vestigijs mxrsus pulicum similes apparere solent: atque hæ rubræ, purpureæ, nigræ, fuscę. sed omnium pessimę nigrę. vidi citreas, alij referunt etiam virides se vidisse.

Et præter pestilentem febrem puram, sunt innumeri alij morbi, qui communes sunt, & lethales, maximeque dicti. A membris pectoris, peripneumoniæ, morbi laterales, sanguinis sputa, febres sudorificæ, vt in Anglia dictum est: à cerebro, cynanches seu anginæ, phrenitides, insaniæ: à iecore, morbi regij, atque dysenteriæ, tum carbunculi praui. Omnium horum, præter propria signa vniuscuiusque morbi, quandoque communia, quæ sunt multitudo languentium, & mors maioris partis, & propria etiam signa pestilentis febris iam dicta: adest quartum genus signorum, proprium vnicuique generi, ideoque definiri non potest: nam in Anglico sudore adest punctio non grauis, in quadam parte corporis non determinata. Sic in peste illa M C C C X L V I. præter bubones, aderat sputum sanguinis, & in ea Constantinopoli, cædi ab alio, & genera interitus propria, atque similia. Cum ergò vltra morbi, propria signa signum aliud adest, quod omnibus conuenit, ac si esset pathognomonicū, tunc morbus est pestilens. Verùm certò scitur, cum ad mortem tendunt patientes: aliter erit epidemius, ex intentione Hippocratis: nam ego pestilentem dicam ex corruptione aeris aut aquæ, licet non tanta sit vt interimat languentes: quo in genere collocauit Princeps variolas, & morbillos cum peste. Signa autem communia illorum atque illarum sunt, efferuescentis sanguinis, velut spirandi difficultas, rubor faciei, & oculorum, dolor capitis cum grauitate, tussis, febris valida, dolor dorsi, oscitatio, & pandiculatio, & tremor pedis, dolor in pectore, vocis raucedo, lachrymę, inquies, & ęstus magnus. Et signa lethalia sunt, cum aduenit angina vel diarrhœa cum aliquo malo symptomate: & huiusmodi morbi rarò interficiunt, quia sunt generales toti humano generi, paucissimique euadunt ex his qui ad ętatem deueniunt perfectam, quin vtroque morbo ex his corripiantur, quia fiunt ex duobus excrementis sanguinis crassi, ac tenuis à principio generationis. Et aliquando corripiunt hominem plus quàm semel, & bis.

[margin: 2. de Subtil. — 1. 4. Trac. 4. cap. 6. & 8.]

Et scias, quòd omnis febris quę ab initio detegit naturam venenosam, est minus mala ea quæ post aliquot dies: non solùm quòd medicus in curatione non errat, sed quia genus veneni est minus prauum, & habet ortum quasi ab externa causa. Et quanto plus distulerit, eo peius.

SIGNA AERIS ET AQVAE CORruptorum. Cap. X.

Elementa hęc multis modis corrupta dignoscuntur: ratione propria, non propria, signis proprijs, ab effectu, signis communibus, casibus: aqua autem etiam sensu. Ratione propria, ex dictis Aristotelis, prima Problematum, cùm scilicet aer plenus est vaporibus: inde tota illa constitutionum pestilentium series descripta in libro de Prouidentia, ex temporum anni constitutione. Non

[margin: 21. Prob.]

propria sumitur ex astris: & hæc est triplex, alia quidem per luminarium defectum, cum maleficè præfuerint, & si etiam color malus fuerit, vt secundo Quadripartiti: qui modus est communis cometis, ac stellis fortuitis, cùm magnæ fuerint, diuque perdurauerint. Et ideo fuscus, & niger color, & plumbeus pestem portendunt. Tertia coniunctio Saturni & Iouis in signis aereis: vt in ea quę fuit causa pestis antea descriptæ, quæ inchoauit anno M.CCC.XLVI, cùm eodem anno fuisset coniunctio in Aquario, vt refert Matthæus Villanus: non tamen potuit permanere in vna regione plusquam quinque mensibus, & occidit tertiam partem humani generis. Et post has sunt coniunctiones Saturni & Martis, præsente Sole, aut Luna in eisdem signis, maximè Libra, et Aquario: nocet etiam Scorpius. Signa autem propria sunt, quod panis expositus vesperi aeri, mucescit in vna nocte: caro in die vna corrumpitur: aer ipse puluerulentus videtur vt Princeps prima Quarti, & in hyeme maximè, & nebulæ graues sine pluuia in ęstate, Et in die magnus calor, in nocte frigus: quoniam corpora humana non illam ferunt mutationem. Et vrbes quę sunt obnoxię huic mutationi, sunt etiam obnoxię pestilentię: vt Roma olim, cum vix vnus aut duo anni possent continuare sine peste, nunc mutato situ, beneficio Pontificum, tametsi obnoxia sit eisdem rationibus, pestilentię, multo tamen minus ac rarius quàm antiquo tempore. Ab effectu autem, quoniam homines videntur suffocari, vigilant nocte, lassitudinem sentiunt, pecudes moriuntur & sues, & apparent in hominibus lippitudines multę, & melancholię, & mulieres abortiunt, & parientes, & abortientes moriuntur, si fœtus sit magnus, & apparent scabies, & pueruli multi pereunt, & apparent febres continuę multę: & mors auicularum, & fuga earum ex regione, & fuga etiam murium.

Cap. 8. & 9. Lib. 1. c. 1.

Trac 4. c.

Ex communibus autem signis sunt, ranarum multitudo, & magis serpentium, & erucarum, & limacum, & reptilium, & talium: velut etiam locustarum multitudo, quarum vita penuriam parit, mors corrumpit aerem. Et casus multiplex est: primùm, si contingant in autumno ignes, & faces, & flammę, & nebulę puluerulentę ante solem & lunam, & sidera maiora, Canem, & Pleiadas, & Hyadas, & Orionis cingulum, quę pluribus diebus appareant. Et in aere quasi profundi specus, sine nebulis. Et tristitia hominum, & timor, & nouę superstitiones, et partus fœdi. In secundo genere sunt clades magnę, terrę motus, ventorum exhalatio malefica, inundationes, et hoc pręcipuè: nam cum siccantur, corrumpitur omnino aer: ideo in Aegypto hoc est frequens. Et sepulchra antiqua aperta: & pluuiæ multæ, quibus magnus succedit æstus, & penuria magna, cui succedit abundantia magna. Tertij casus sunt, multitudo hominum, atque improbitas: sed hoc altius esset repetendum. Quòd ad præsentia attinet, dubium non est, multitudinem hominum exhauriri peste aliqua, aut penuria, aut sensim, cum pauciores nascantur, quàm moriantur: contraria enim ratione creuerunt. Preterea ortus plurium infantium, et pręsertim puellarum, et vno partu, signum est pestis, natura quasi pręoccupante defectum futurum humani generis.

Lib. 4. De Arcanis Aeternit. c. 13. Et 4. De Fato c. 10. & 26.

Verùm casus admirabiles sunt, voces, strepitus, somnia, aliaque terribilia signa. Quidam audiunt currus euerti ante domum maximo cum strepitu, ac si tabularum magna moles simul caderet: alij vident funeream celebrari pompam. De his autem aliàs dictum est. Dubitare tamen contingit, an talia vera sint, et an vera saltem, qui dicunt, dicere se credant? an omnia conficta à nasutis, et impro-

bis,

bis, quibus non satis est malefacere, nisi etiam irrideant bene sentientes de pietate. Sed neque, quod aliàs disputatum est, quærere hic propositum est, sed si modò admittantur, quomodò naturalia esse possint? Difficillimum est de his tractare: tum quia in principijs homines diffident, nec quicquam incertius: deinde, quòd tenuia sint huiusmodi principia, vt nec ex illis propositum deducere liceat. Demùm, quia in experimentis est magna dubitatio. Plures, vt dixi, causa irridendi alios talia confingunt: alij simplicitate aberrant. Sed rei veritas est, quòd his temporibus tum ob aeris corruptionem, tum ob metum maximum, tum ob tristitiam charissimorum amissorum abundat ater humor, qui refert has imagi-
Lib 7 Sec. 9. nes & strepitus, & somnia vana: constat enim, quod in Paralipomenis discussum est, humorem illum atrum dæmonis naturam sapere. Ergo non omnino falsa sunt huiusmodi: sed videntur, audiuntur, vt ab his qui se imaginantur principes, aut damnatos ad mortem, & tales sunt medij inter insanos, & dormientes. Causa ergo est, quòd homo in vigilia non sentit, nisi à magno sensili: quoniam spiritus est in perpetuo motu, & dum dormit, sentit alias affectiones: quoniam spiritus quiescit. Et quies est causa facilitatis sentiendi, vt motus impedit, & ideò ater humor cum sit frigidus & siccus, sistit spiritus, & ideo facit vt recipiant impressiones, quæ sunt à cœlo, vel ab anima, vel à dæmone nobis coniuncto, vel ab ordine vniuersi, seu fato. Videtur ergo, quod ibi dictum est, potius referendum ad modum operationis, quàm ad principium præcognoscendi futura: nã humor ater est principium solum recipiendi species illas, non autem prædicendi: imò quantum est ex sui natura, est causa potius erroris. propterea insani,& homines sanæ mentis, pestilentiæ tempore vident & dicunt multa falsa. Quòd si cui posfit stabiliri spiritus absque illo humore, vt contingit in his qui pacato sunt animo, & boni, sine perturbationibus, & quorum cogitationes sunt fixæ in Deo,& veris, necesse est vt præuideant multa, & omnia vera, & hæc est summa felicitas humana. Humor igitur ater, est causa sentiendi absque sensibilibus: non autem prædicendi futura vera. E ideò cùm tales prædictiones, visiones, strepitus que apparent, signum sunt corruptionis aeris, aut aquarum.

Est etiam ratio peculiaris in corruptione aquarum maximè: quia primùm cum corrumpuntur, sentitur odor in eis, & sapor malus,& fœdus: sicut ego sensi anno MDLXII, mense Iulij, Papiæ in puteo meo, & aliorum, & tamen non est secuta pestis vlla: & tamen cum corrumpuntur valde, hoc euenire necesse est. Et signum huius est, mors piscium in fluminibus, & plantarum in æstate,cum annus non sit siccus. Et contingit corruptio diuersa, adeò vt aliquę moueant præfocationem, aliquæ febres, diarrhœas, intestinorum difficultates, colores colicos. Et non est pestilens corruptio, vt dixi, nisi cum morbi interficiunt. Et similiter vt mors mundorum animalium, & piscium, et bonarũ plantarum, et vtilium hominibus, est indicium corruptionis aquæ: ita generatio immundorum, ranarum, vermium, erucarum, asilorum, muscarum, multipedum, araneorum, et ignotorum insectorum, tum serpentium, est indicium eiusdem corruptionis. Et eadẽ est ratio in aere, cum corrumpitur. Et oculis videtur offuscatio, et in aqua quasi puluis sparsus, et quædam pinguedo in superficie: et dum bibitur, sentitur humidum adhærens palato, et videntur colores in ea virescit enim, fusca fit, flaua. Et animalia,maximè boues, et pòst equi non attingunt, nisi ex magna siti, et quasi prælibant, inde abstinent. Et conferunt se ad aquas fluuiorum currentium;

nam

nam tales rarò, vel numquam corrumpuntur. Et similiter in aere sentitur odor quidam sine causa, & lingua fit siticulosa, & homines abominantur cibos. Et fit lingua quasi cœnosa quadam illuuie fœda, & turpis: & aqua, & aere corruptis generantur herbæ venenosæ: maximè cicuta, hyoscyamus, napellus, tithymalorum genera, & si non prorsus venenatæ, saltem tetri, & mali odoris, vt cotula vocata fœtida, vrtica agrestis, atque huiusmodi. Et similiter generatio plurima fungorum, & perniciosorũ, & aeris prauitas detegitur in nocte, & crepusculis. Et si quis melius degat in cubiculo concluso, quàm perflato. Et corrumpitur aer in vallibus, & locis quietis, & aqua non est profunda, sed iuxta terræ superficiem.

SIGNA PESTILENTIAE BVBONIAE. Cap. XI.

Bvboniæ pestis ac contagiosissimæ signa sunt eadem, quæ etiam in omnibus pestilentibus communia, sed præcipua bubones: inter quos qui sub alis sunt, omnium sunt pessimi: inde, qui sub mento, vel parotides: vltimò, qui in inguinib. sunt: atq; in his obseruare oportet, an alleuietur ex his morbus. Et parui sunt deteriores magnis, & nigri, fusci, liuidi, cærulei, virides, sunt valde mali. Et naturales colores sunt, albus & ruber, post quos est pallidus: reliqui mali, sed non pessimi. Adest palpitatio cordis assidua, & dolor capitis cum sensuum interiorum stupore, & nausea quam vomitus non sedat: etsi, vt dictum est, plures ex eadem domo pereant, aut saltem febre simili laborent. Hypochondria tendũtur, & tumet venter. Et aluus emittit fœtida, nigra, cruda, colliquata, ant pluribus ex coloribus mista: aut quæ non vnum retinent colorem, sed variantur, pinguia. Et cum adest dolor capitis, est vehementissimus: et hoc, quia si vires constant, causa est validissima, & si non constant, non omnino sentitu. Et adsunt, vt dixi, in signis morborum pestilentium signa propria quædam vnicuique generi: et mors, quæ accidit passim, non permittit dubitare de re, cum iam bubones apparuerint. Sed dubitatio est antea quàm prodeant. tunc ergo oportet considerare omnia quę superius dicta sunt: nam in hac sunt vehementiora, vt dixi: quia cum in hac non adsit alia causa constans quàm morbi, & tamen celerrimè interficiat, necesse est vt omnia symptomata sint longè validiora, quàm in illa. Cap. 9.

Signa autem mortis sunt fermè eadem quæ in venenis generaliter: sed loco doloris ventriculi magni, adest nausea, & abominatio cibi magna: & tumor in ventre, non declinante morbo, est, vt in venenis, sed loco spumæ ad os, adest vrina, aut turbida valde, ac fœtens, nec adest mutatio coloris statim, vt in venenis, verum eius loco, mentis alienatio. Reliqua quinque sunt vt in venenis, cordis palpitatio, oculorum rubor, & conuulsio: sed hæc minus in peste, quàm venenis, syncope, sudor frigidus, & strangulatio.

Signa salutis in huiusmodi morbis nulla sunt, sed exitus rei demonstrat: maximum tamen est, si quis bubonem emittat satis magnum, & febris remittat, & cibum appetat. Et signa etiam lethalia non sunt adeò certa, vt in alijs morbis: quia sunt quasi pathognomonica ob febris vehementiã, & putredinis magnitudnem. Et crisis in his affert celerem mortem, etiamsi bona videatur: quæ tamen est cum anthrace, & disrumpitur, vt mihi accidit per stuporem, statim

liberat. Et quæ non est adeò secura, est cum morbus permutatur per crisim validam in anthracem, & vires non debilitantur. Tertia est, cum in crisi solùm anthrax exit: at quæ per stuporem fiunt,& vomitum, lethales sunt: quæ verò per alui profluuium, meliores: his meliores per vrinas, cum tamen plerique pereant ex omnibus, velut etiam ex ea quæ per sanguinem narium. Et liuores nigri circa faciem, & vbique: tum verò vestigia, vt in flagellatis in dorso, omnia lethalia sunt. Et sunt in ea anthraces, & sunt minus mali, pòst bubones pallidi: his deteriores sunt abscessus similes colore prunæ, & forma, piscibus.

SIGNA MORTVI EX PESTE.
Cap. XII.

HI qui ex peste vera, & contagiosa moriuntur, carbunculos aut bubones habent, iuxta ea quæ diximus in præcedenti capite: & caro pendula aurium nigra efficitur, & nasus similiter à lateribus iuxta partem latiorem, & quandoque emittunt vestigia nigra solum, absque vllo tumore. & hoc non accidit ex varietate naturæ morbi, sed quia transmutationem præuenit illius maxima violentia. Et cum plures sic moriuntur, est pestis ex aere maligna, & buboniæ similis. Et cum celeriter valde mortuus est, nec apparent signa veneni, nec abscessus interioris, est pestis: et maximè cum plures sic pereunt, est pestis valde malæ. Nam cum morbus citò perimit, aut ob abscessum interiorem, aut ob venenum exhibitum, aut genitum, aut contractum ex contagio, id agit, sed sublato abscessu interno, et veneno exhibito, necesse est vt sit vehemens et putridus, ideo contagiosus: quare ex buboniæ pestis genere.

SIGNA MORTVI EX VENENO.
Cap. XIII.

6. De locis cap. 5. pag. 3.

GAlenus non in hac parte, quàm alijs diligentior, signa posuit mortui ex veneno, mortem repentinam, cum bono regimine antea vteretur, corpus liuidum, aut varium, aut nigrum, præcipuè dorsum: sub hoc etiam repentè mori intelligas, syncopen pati frequentem, extrema refrigerari, et frigidum sudare totum corpus, aut faciem solam cum ceruice, vnguium liuor, et conuulsio. Præterea nausea perpetua, et dolor in ventriculo erodens, vngues nigri post mortem, qui facilè auelluntur, et capilli qui sponte decidunt, adeò vt aliquibus integri manipuli auellerentur, nullo labore, aut nixu: atque id signum ex quarto signo Galeni pendet, cum dixit, quòd caro diffluit, aut malè olet: hæc enim accidunt, cum venenum putrefecerit carnes: secus, non id potest. Ideo hæc signa quæ à Galeno posita sunt, meliora fuissent, si dum homo ægrotaret, perscripsisset: in mortuis enim parum vtilia sunt, nisi ad litem intendendam, forsan pro hæreditate. Et mirum est, quòd nec vllus eorum qui Galenum sequuti sunt, ea posuit: nisi dicamus in specialib. quæ Princeps sexta Quarti posuit, etiam generalia, et aliquid plus contineri. Quanquam contingat veneni signa exhibiti cognoscere, et tamen quale sit nescire.

ALEXIPHARMACA QVAE sint, & eorum cognitio. Cap. XIV.

ALexipharmaca dicuntur propriè, et ex vi nominis, quæ epotis malis medicamentis aduersantur. ἀλεξέω, arceo, et auxilior. Alexiteria autem, seu ἀλεξητήρια, quæ obstant, auxiliantur, ab illis præseruant, cum θήριον serpens sit. Galenus quinto de Simplicibus medicamentis (omissa hac exigua differentia) alexipharmacorum tria genera ponit: quæ contraria sunt qualitate, vt castoreum opio: quæ caliditate ipsum venenum distrahunt, et quæ ipsum attrahunt, et euacuant. Attrahunt autem substantiæ similitudine, quæ dicit media esse substantia inter humanam naturam, et veneni. Dico ergo, quòd inuenitur quartum genus, quod resistit generaliter etiam venenis, et vocatur bezahar apud Arabes, cum sine adiectione profertur, et cum refertur ad venenum certum, dicitur Bezahar eius, vt napelli moschus, sexta Quarti. Galenus ergo commune alexipharmacum non nouit, scilicet cerui lachrymam: sed neque smaragdum, vt resistit omnibus venenis, spiritum uitalem et animalem confirmando. Igitur bezahar Arabum non idem est, quod alexipharmacum Græcorum. Idem Galenus uidetur alexipharmaca propriè credidisse medicamenta, quæ exhibentur intus, et sunt contraria natura, uelut castoreum opio: at alexiteria, quæ extrà applicantur, et trahunt, uel substantiæ similitudine, uel ob calorem, tenuemque substantiam; quæ uerò intus exhibita proprietate naturæ uenenis resistant, uelut dixi de smaragdo, et infrà, ubi numerabuntur alexipharmaca, non videtur Galenus agnouisse, aut libri illi eius ad nos non peruenere. Vnde nunc duplex labor in singulis, rem scilicet docendi, et ostendendi an illud Galenus cognouit. Et si dicimus quòd cognouit, quamuis non cognouerit, tamen silent; sed si negemus, oportet integras scribere Iliadas, quasi nefas sit dicere, Galenum pauca ignorasse, cùm Aristoteles dicat, maximam partem eorum quæ scimus, esse minimam illorum quæ ignoramus. Et certè quotusquisque non infinita ignorat, paucissima nouit? Sed vitium hoc est temporis, imò auaritiæ medicorum, imò peccatorum nostrorum pœna grauis. Plurima ignorauit Galenus præstantissima auxilia, manná, rabarbarum, horum inquam vsum solum: tamarindos autem, & cassiam nigram, & multa alia, & longè plura in dies: sicut è diuerso balsamum nouit, & cinnamomú, & amomum, quæ nos ignoramus. Ignorauit Indicam luem, pestem boboniam, curam veram pestilentis febris, veram naturam vini; quædam notatu digna in anatome, velut pylori situm. At si quis hæc conferat cum tot illis pulchris antiquorum inuentis, quæ eousque perdurarunt, nos quidem imperitos et stultos esse ostendet. Imperitos siquidem, qui pauciora plures, & tot librorum auxilio sciamus, quàm ille norit, stultos, quòd adeò anxij simus pro falsis opinionibus, et indigna laude vnius hominis, qui quantumuis præclarus fuerit, non tamen pro deo habendus est. Horum autem quædam vt simplicia, alia vt composita sunt. Simplicium autem quædam, vt etiam innuunt. Referunt erinnij radicem attactu occidere salamandram, seu in aqua sit, seu extrà. Sed vt ad rem redeam, celebrantur inter generalia alexipharmaca, sordes oculorum cerui, virosi odoris, quas seruant venatores in Sicilia, vt ait Scribonius Largus. Sed in regionibus calidioribus, & maximè in Africa concrescunt in lapidem, & hic est

Cap. 13.

Tract. 1. Summa 2. cap. 1.

5. de Sim. med. c. 18.

Cap. 136.

qui ab Arabibus Bezahar dicitur, & eum cognouit Auenzoar etiam. Est, & Bezar lapis, qui ex India aduehitur: pro quo ne sæpius idem repetam, vide quæ à nobis scripta sunt, tum ab Amato in secundum Dioscoridis. Smaragdus autem, & mus napelli, pro herba quam putant esse zedoariam nostram, sunt longè inferiora his. Generaliter autem omnia adnata venenis potentissimis, non casu, sed natura & semper, & partes ipsorum venenorum, & excrementa, cum non occidunt, necessariò sunt optima alexipharmaca, si sint ex plantis aut metallicis: aut alexiteria, si ex animalibus. Causam differentiæ horum aliàs attulimus.

7. de Subtilitate. 17. de Rerum varietate. cap. 97. Cap. 39. 9. Cōtrad. 17.

LIBER TERTIVS
DE CVRA VENENORVM.

CVSTODIA A VENENIS.
Cap. I.

Portet eum qui se vult custodire à venenis, fidissimos habere famulos, & ancillas, & magis pueros quàm iuuenes, & iuuenes quàm senes, nisi sint spectatæ iam fidei, & nobiles genere. Et ob id Principes, licet huic periculo sint maximè obnoxij, ob nobilitatem eorum quorum opera vtuntur, rarò periclitantur. Quamuis referant Alexandrum magnum à Cassandro affectum veneno, sed iussu patris: et ob id etiam, quanto paucioribus ministris vtetur, eo securius deget. Seneca cùm timeret à Nerone de veneno, nullius opera in cibis vtebatur. Habeat præterea vestes, et maximè interulas plures sub clauibus, bene siccas, et dum lauantur, et siccantur, quempiam è suis fidis apponat, & dum conduntur, spargat eas ruta, et scordio siccis, & dum induere vult, multa flamma siccet, & odore ac fumo benzuin eas imbuat, quod & ad gratiam facit. Tertium est, vt deuitet conuiuia omnia, neminem patiatur versari in coquina, in vinaria cella, iuxta cubiculum, iuxta mensam, nisi è proprijs familiaribus, quibus fidit. Sciat familiares suos vbi diu versentur cum aliquibus, et si longos serant sermones, cum quibus id agant. Tristes et cogitabundos, et verba cum risu præter solitum secum miscentes, amanda. Præterea lusoribus minus fidas quàm furibus, vtriq; enim proditores: sed lusores aliquanto audaciores, et repentinæ perfidiæ. Nullum cibum peculiarem edas ex consuetudine, nec solus, sed omnia omnes: nullum locum certum in mensa, quibus duobus Principes, priuatis viris sunt inferiores: quod et si prægustent, qui vinum & cibos exhibent, parum est ei, si non sit qui prægustet, hominem vnum plus occidere, qui ea est audacia, vt decreuerit occidere Principem. Si dolus sit in ministro ipso, mille sunt fallendi modi: potest præmunitus accedere, parum est quod sumit, dum

prægu-

prægustat, alia ex parte sumere potest. Propterea ceremoniæ potius, quàm cautionis loco habenda est hæc institutio. Loci mutatione, panis, quod ingens est periculum, euitabis.

His quæ tractantur plures oculos præponere oportet, sed nullas manus, aut quàm paucas, vt dixi. Cornua cerastes sudare præsente veneno referunt. Sed & electrum: at electrum, metallum id est: est & electrum myrrhinum, seu id dicamus porcellanam: ita ex metallo ad lapidē, imò figulinum opus, translata est hęc vis. Aurichalcum etiam, vt aliàs dixi, ne pauperibus suum præsidium denegetur miro modo ab omnibus venenis metallicis mutatur: sed & ab alijs potētibus, præsertim si calidum sit cui immergitur: eligi debet valde splendidum & purum. Et nisi etiam ab omnib. succis acribus aut acidis vitiaretur, rem absolutam vndequaq; haberemus. Sunt & qui catulos meliteos, feles, aues, maximè psittacos, quod sint pamphagi, horū gratia alant. Rursus eum qui velit huiusmodi pericula deuitate, oportet vt abstineat à ferculis valde mistis, tortis, farciminibus emphracticis, intinctibus, botellis, atq; iuribus, quale est nigrum laconicum de herbis: tum verò à vehementer odoratis, dulcibus quoque atque acribus: in huiusmodi enim solent abscondi exitialia venena.

Tum verò in edendo summam adhibere oportet diligentiam, vt de nulla alia re cogites, & cùm primùm cibum in os mittis, odorem explora: nam extrà vt malè oleat, non est facientis, sed perdentis venenum. Quòd si quid naturæ inimicum contineat, sordidum putridumue, diuq; lingua ac dentibus tractaueris, abominaberis bucceam: eadem quasi hæreat, impedimentū afferet gutturi, vt per gulam demitti non possit: quòd si sapor aliquis acris sentiatur, reiectetur, velut sensisses stridere sub dentibus: nihil enim huiusmodi, ne vel helluones deuorare solent. Maior est fallacia in potu, & ideo etiam maior adhibenda cautio. Non igitur hauries vnquam potum, sed primum prægustabis, et exsuges. Legatus Solimani principis, dum potum à Barbarossa clasis præfecto, et Iuliæ Cæsareæ in Mauritania tyranno exhibitū explorat, pitissatq; vitam seruauit, et amicitiam adeptus est illius, tum grandia munera expressit ab eo metu patrati sceleris. Qui à veneno timent, ouis vescuntur, sed ibi periculum maius, vbi maiorem putas esse securitatē: nam et in ouis abdi venenum facillimè potest, hauriturq; eo magis improuidè, quo difficilius existimatur posse immitti. Dicere solebat Carolus, quòd et aliàs recitaui, non nisi gulosos veneno confici posse: nam sola confidentia latere potest venenum. Ideoq; nec famelici, nec sitibundi ad mensam, maximè alienam, accedemus.

Vitare decet fungos, et quæcunq; sunt similia venenatis, vt anguillas et ranas: non solùm quòd et ipsa venenosa esse possint, sed quòd malefici ea occasione venenum exhibeant, quemadmodum et ægris. Princeps Istonij et Borromeus Antistes veneno sublati sunt fungis deuoratis. Duo Patricij mihi noti, dum ranas edissent, nullus, vt puto, ex his, vi ranarū fungorumue. Nota historia de Claudio Cęsare: nec apium, quod simile sit apio risus, nec petroselinū paruum cicutæ persimile. Bononię ignotas herbas miscent: cauere oportet, οἰνοχόον prudentē habeas, qui è fitula, non phiala aquā, è cōmuni citnea vinū exhibeat. Creditur Ludouicū Belzoiosium Barbianum è Principib. nostrę ciuitatis perijsse aqua à phiala sumpta, eiq; porrecta: Gladium appositum deterge: acie gladij, si quid dent, altera parte edito, aut non edito. Sic pro constanti habetur, Franciscum Sfortiam secundum veneno debilitatum, vt postmodum sterilis euaserit, et parum superuixerit.

Securitatem autem ab animalibus præstant educata, quæ illa edunt, ciconiæ, pauones, æluri, mustelæ. Quæ alliciunt & detegunt, vt ignis. Quæ odore in, genti fugant, styrax, asa, serapinum, pix, cedria, asphaltum. Et quæ sapore acri, allium, serpentaria, seu aron. Et quę proprietate illis aduersantur, cornua cerui, folia cupressi, pini, iuniperi, mali punici, arbos tota et vmbra fraxini, trifolium asphaltite, ruta, vt contrà, saluia eos densitate foliorum allicit. Fugant & quę illis venena sunt, auripigmentum omne, raphanus seu radicula, & elleborus. Sub hedera tutò & libenter iacent, nec vllibi frequentius, sed fœniculum credo fouendi visus gratia diligunt, reliquę plantæ quasi sunt indifferentes. Sed si sub mortifera planta anguis lateat, lethalissimum venenum habere solet: nam plerumque pigra animalia iisdem sub plantis latitant, quibus vescuntur.

6 4 Trac 3. à c. 4. ad 10.

EA QVAE NOS DEFENDVNT A NOXA *Venenorum. Cap. II.*

EA quæ nos à venenorum noxa defendunt, alia sunt alexipharmaca: vnde illud ostendit exemplum Mithridatis Regis, qui adeò sua Mithridatica compositione profecit, vt cum vellet seipsũ veneno perimere, non potuerit. Et de Agrippina, quam filius Nero venenis illis adeò exquisitis tẽtare non est ausus, quòd sentiret antidotis præmunitam, vt inquit Suetonius. Neque existimandum est, curam hanc ac solicitudinem oportere esse infinitam, sed habitus corporis in contrarium transit: vt non malè Martialis dicat ludens.

Profecit poto Mithridates sæpè veneno,
Toxica ne poßent sæua nocere sibi:
Sic tu caustì cœnando tam malè semper,
Ne poßes vnquam Cinna perire fame.

Quanquam hoc ad vsum potius venenorum ille retulerit, quàm antidotorum. Venenum etiam veneno alexipharmacum, vt menstrui sanguinis, viperarum caro, & multorum venenorum, vt infrà dicemus, cantharides. Lac præterea, butyrũ, ruta, oleum, theriaca præcipuè, allium etiam, hebetant vim omnium venenorũ, si quis huiusmodi assiduè vtatur: verùmtamen theriaca vitam breuiat. Sunt, & amuleta quæ collo, appensa hebetant venenum: velut ferunt de achate lapide. bezaar etiam gestatũ, & smaragdum, & lachrymam cerui aduersus venena plurimũ prodesse crediderim (habet enim rationem:) sed et corallium, & quæcunq; mutantur, quia mutant.

Et ex familiaribus auxilijs quæ veneni omnibus resistunt, si cum illis edantur, aut paulo ante, sed in eadem cœna, aut etiam paulo pòst, vt diebus sequentibus antequam sentiatur, sunt radiculæ folia cum oleo & sale. Vulgatum est de theriaca illa Mithridatis minore, scilicet quæ ex nuce plurima & ficubus, tum rutæ modico, & salis grano constat, quòd præsumpta cibis tutos à venenis præstet: quod vi compositionis potius, quàm singulorum natura accidit. Sed & nuces ponticas, & rutam orientalem, & ficus itidem eligere oporteret.

In dictione Antithora, seu Anthora.

Inter pręcipua quæ vim venenorum frangunt, mustela etiam à Galeno numeratur: credo potius imposita, quàm in cibo sumpta: ab Auenzoar smaragdus. Antithora etiam, cui persimilis est thora: sed venenum hoc, describiturque à Mattheo Syluatico his penè verbis: *Dua herba vna orientes folijs fermè violarum, sed*

rotun-

rotundioribus, modicè incisis, flore cyclaminis, sed antithoræ subrubeus magis thoræ violaceus. Videtur Gesnerus eas agnouisse, qui & tractatum de eis edidit. *Existimant quidam thoram napellum esse: antithoram, zedoariam, seu napellum Moysis, alium esse dicentis ab animali*. Et post inquit: *Zedoaria melior est quæ* 2.Can.c. 500.
cum napello crescit, cuius vicinitas vires napelli debilitat. Et est theriaca non solum illius, sed etiam viperæ, & omnium aliorum venenosorum. Sed si est antithora zedoaria, erit thora napellus: at non est: verùm sexta Quarti dubitauit, Cap.745. Trac. 1. cap. 1.
an giduar, et musbuha sint idem, an diuersa. Sed et mus napelli, et napellinę muscæ, visæ sunt à Matthiolo Senensi: et omnia hæc debilitant, vt dixi, venena, quia sunt ex venenorum imperfectorum natura, ideoque etiam alexipharmaca. Sed & bezar meminit Amatus libro secundo in Dioscoridem, ponitq; illius Cap. 39.
duo genera, nos vnum tantùm vidimus; satis est, & ipsum frangere vim omnis veneni. Sed dubium est de alexipharmacis generalibus, quoniam si media sunt natura inter humanam, & venenum, cum venena sint diuersa: igitur non poterit esse vnum generale alexipharmacum. Præterea si alexipharmaca sunt media inter naturam humanam, & venenum, non erit cura venenorum per contrarium: quod est contra regulam generalem. Respondeo, quòd alexipharmacum generale nullum potest dari secundum mentem Galeni, sed dantur medicamenta quæ roborant vires omnes, & excitant vomitum cuiuscunque rei noxiæ: non tamen sunt alexipharmaca iuxta principale significatum, & sunt duodecim. Dico Galeni aduersus pestem, bolus armenus: theriaca generalissima, vt apud eundem de Theriaca, 9.de Simpl.Medic. c.de terra Samia.
ad Pisonem, & de illius vsu, ad Pamphilianum. Quatuor Principis, zedoaria, mus napelli, sphragis, & medicamen compositum ex semine sancto, quod est absinthium Aegyptium, & radice ac folijs asæ fœtidæ, & describitur post illa. Et Cap. 16. Cap 1. 64.Trac. 1.c.4.& 5.
tria sunt Auenzoar: smaragdus, lachryma oculi in ceruis, et stercus columbinum: sed hoc solùm ad pestem. Et adducit rationem Galeni: Est enim quodammodo simile putrido humori ex peste corrupto. Tria Italorum, Bezar Amati, muscæ In princ. & dum de venenis agit. & 3.Thesir, Tract. 3.
napelli, et oleum scorpionum Matthioli.

Cæterùm quæ prohibent veneni impressionem, sunt: esus lactucarum multarum cum butyro: atque hoc circulatores vtuntur. Verùm omnis venenorum consideratio circa tria versatur genera: custodiam, defensionem, et curam. De cura proximè agendum est, cuius septem sunt præcepta iam non dubia: quorum sex in sequenti capite, septimum in vltimo huius libri declarabimus. Quinque verò dubia, an cibus plurimùm nutriens dandus, secundò vinum? an calidus aer conueniat? Et si non potest venenum educi via, qua ingressum est corpus, an venæ sectione, quod per vulnus est impressum: an medicamento, quod per os, educendú sit: demùm an somnus conueniat, cum somnus omnes euacuationes retineat, prę- Doc. 2. Summa 1.c.13.
ter sudorem, secunda Primi. Dicemus autem nunc.

DE CVRA VENENORVM GENERALI.
Cap. III.

COmmunis omnium venenorum intentio est, reuocare per eam viam qua corpus nostrum est ingressum: veluti si assumptum fuit per os, vomitus: si per clysterem, clyster alius educens: si ex ictu aut morsu, vulnereue, exsugendo. Ob id ergo vomitum facilem efficere vtilissimum est, adeò vt nihil sit securius, ac præstantius. Mouere etiam vomitum per ea, quæ, & redundantia eum cieant,

& quæ proprietate. Redundantia, vt oleum, lac, lixiuium, butyrum: natura, elleborus albus, flos genistæ seu spartii, anethum, & nux illa quam metel vocant, quæ vomica est verè. Ego autem floribus genistæ, anethoq;, thlaspi etiam, aut staphisagria, spumeoq; papauere, si eius copia detur, libentius vtar. Commoda quoq; in his quærere oportet, quæ præcipuè quatuor sunt. vt facilia sint, vnde elleboro qui per se venenum fermè est, vix vtar: rarò etiam staphisagria. Secundum, vt venenum eradicet, vnde oxymel vtiliter additur: tum verò lixiuium lacti præstat. Tertium, vt veneno aduersetur: cùm verò pulueres omnes etiam ex saccharo vomitum cieant, commodissimus erit lapis bezar, atq; smaragdus. Quartum, vt substantia hebetet, vt pinguia omnia, oleum, butyrum, lac. Quanto igitur detergendo lixiuium præstat, & oleum hebetando, ac facilem prouocando vomitum, tanto lac multitudine, ob facilitatem. Manifestum est autem, quòd & multa ex his permiscere licebit, vt lacti oxymel, ac theriacam. Princeps sexta Quarti, butyrum cum aqua lacti præponit: videtur enim magis posse hebetare vim veneni, tum vomitum ciere. Oportet autem tamdiu in vomendo perseuerare, vsq; dum nec sapor, nec odor, nec morsus, nec nausea, nec anxietas sentiatur, quæ sunt quinque indicia propria reliquiarum veneni. Quòd si vomitus difficilis sit, aut non potuerit exquisitè purgari per ipsum, tunc medicamento valido, si non vltrà gibba iecoris penetrarit, purgandum est. Et est regula Principis: adeò vt iuuent clysteria, & medicamenta quæ purgant vtrimque velut thlaspi, elleborus, & similia. Iuuat & per se multum, duos à pollice primo digitos gutturi immittere.

Tract. 1. cap. 4.

Sed si morsus sit, aut ictus, exsugere vulnus oportet. Et qui exsugit, non habeat vlcus in ore, nec in gingiuis; aliter maximo in periculo versaretur, cum secus sit secutus. Vnde Celsus: *Venena animalium exsugere loco calido, & ægro procliui decet. nam non sunt venena, nisi gingiuæ aut palatum exulceratum sit. vnde Psyllis nihil præcipuum, præter audaciam. colubra enim tutò estur, ictus eius occidit*, Ex quo colligitur, venenum id ab animalib. prætenue esse, quod in ventriculum vacuũ receptum, absumitur, prius quàm permeet: cõtrà auripigmentũ crassum adeò, vt numquã permeare exterius infusum possit, intus attenuatur, & occidit. Quòd verò etiam morsus eorum non noceat, contingit, quia medicamento dentes serpentum obstupuerunt: vnde patet, literam Principis in *6. Quarti, Et non habeat dentes corrosos*, debere emendari: *Et non habeat vlcus in ore*. Præstat autẽ vt oleo rosaceo vel violaceo colluat antea os, pòst autem vino odorato: quanquã neget Celsus vllis esse periculum, modò sanę sint oris partes. Quòd si dicas, superius contradictum fuisse apertè huic opinioni: Dico, in contradictionibus responsum esse. Si verò non adsit qui exsugat, secundum locum obtinet cucurbitula, maximè lata, cum multo igne: et si etiã incidatur locus minutim, non erit abs re. Tertio loco sunt quæ superimponuntur ex similibus, vt gallinaceus pullus, & hœdinæ aut ouillæ carnis nuper iugulatorum frustum, vt calor ille naturalis attrahere non solùm venenum, sed vim illius eneruare possit. Similiter vniuscuiusq; caro multũ prodest ictui suo, uel morsui superposita, cum & sympathiæ ratione trahat, & uim ueneni molliat: quòd ut Galenus dicebat, alexipharmaca natura sint media inter hominis ac ueneni naturam. Sic uiperæ caro, uiperarum morsibus: et iecur rabidi canis, canis rabidi morsui, eiusdem præcipuè, & scorpius, scorpij ictui, atque eadẽ ratione. Quarto loco sunt emplastra ex attrahentib. uehementer, uelut radice arundinis, carne ranarum arborearũ, limaciarumue, siluriq; piscis, tum lacerta-

Lib. 5. c. 27.

Tract. 3. cap. 1.

Li. 2. contrad. 23.

7. de Simpli. Med. cap. 18.

certatum, & pleræq; bulbosæ radices, tum sinapi, aristolochia, dictamnusquè Cretensis, anagallis, ac similia. Quintum ac sextum locum obtinent, imò primū vi, sed horrenda sunt, incisio carnis ad os ipsum vsque, tum quæ exurunt candenti igne, aut brutia pice liquata, & superinfusa. Consulit autem Celsus, vt calidus semper locus foueatur, quod venena pleraq; frigefacere soleant. Quanto magis quæ aculeo potius quàm morsu perimunt: sunt enim huiuscemodi exangua. An quia vis veneni omnis sit, natiuum extinguere calorem. Sed & iubet, vt si bibant, atq; euomant assiduè ius anserinum, hœdinum aut ouillum, quanquam venenum exterius aduenerit, repelli tum motu, tum vi venenum ad exteriora putat.

Secundum præsidiū est ex alexipharmacis communibus, tum intus tum extrà. Extrà quidem est oleum Matthioli, nostrumq; huiusmodi: Resp. olei expressi è semine iuniperi, & napi libram vnam, rutæ montanæ, hypericonis iam semen concipientis, singulorum manu quantum bis potest capi: contundantur, & per decem dies in ardenti sole cum oleo exponantur, inde expressis ruta, & hypericone, denuò tantundem atq; tantundem: tertio addatur eadem ratione, pòst viuaces scorpij, magniq; in eo numero centum extinguantur. His addantur olei è floribus verbasci, & sambuci facti in sole, singulorum vnciæ duæ, croci orientalis vnciæ dimidium. Quod si theriacam optimam habes, adde: si sole vti non potes, balneum Mariæ decem dierum loco per vnum diem adhibebis. Intus autem recipe seminum iuniperi, napi, rutæ, smaragdi orientalis (magna enim est copia) boli armeni vulgaris: sed tamen quem vocant orientalem, dictamni Cretensis, scordii, singulorum drachmam: scobis ex ebore deraso scrupulum, excipe bombace, & melle simul, eatenus feruentibus, donec despumari possint.

Tertium est, vt homo mulo exenterato, capite prominente, statim dum adhuc feruet, sic inseratur, vt tandiu in eo iaceat, donec liberetur à vi veneni: quod si vnus non sufficit, alter iterum exenteretur. Atq; hoc modo constat Valentinum Borgiam, pontificis Alexandri sexti maximi filium, solùm hoc præsidio euasisse, multisq; annis egregia facta, aut potius scelera admisisse, cum pater alijq; omnes qui ex eo vino medicato biberant, obijssent.

Porrò victus ratio odoratis optimisq; edulijs, & cor confirmantibus constat, iuribusq; præcipuè cum succo mali medici coctis: constat enim malum medicum adeò venenis aduersari, vt Athenæus referat, vt etiam infrà citabimus locum ex Theopompo Chio historiarum scriptore, Clearchum Heracleotam Ponti tyrannum, quod multos cicuta necauerat, vbi resciuere vim citrij, illo prægustato, neminem è domo solitum discedere, qui eum non assumeret: ibi etiam aduersus omnes ictus serpentū illum extollit. Verùm quod de aconiti alexipharmaco, quo ille potius quàm cicuta interimere ciues suos solebat, potius ad meā obseruationé, quàm ad citrium est referendū: videturq; locus ille quoquo modo quibusdā verbis necessarijs mancus. Sed ad rem reuertor. Lac in potu, ac cibo esse præstantissimum, præter rationem, & auctoritatem Dioscoridis lib. 2. quam refert Princeps in secundo Canonis, qui referunt illud conuenire omnibus venenis fermè: vt ardentibus, quòd extinguat: erodentibus, quòd mitiget eorum vim: frigidis ab his appellatis, velut hyoscyamo, adeò vt eos rationi restituat. Illud ego apertissima experientia didici, cum ægrotarent quinq; filij Euangelistæ Syrtiri, mercatoris Mediolanensis, obijssentq; in manibus duorum medicorum, quos vulgus

Cap 63. Tract. 2. cap. 442. in fine.

vulgus clarissimos existimabat: hos verò etiam pro deploratis reliquissent, existimantibus illis febrem esse pestilentem, cum tamen nullus alius tota vrbe eo genere febris correptus diceretur, intellexi esse venenum omnibus propinatum, ideoq; omnes paui lacte, ille fuit cibus potusque: adeoq; fortuna me iuuit, vt omnes seruati fuerint: cum tamen puella inter cæteros esset, vt reor, parum trimatu maior, quam intra mediam noctem expiraturam putabant, cum esset tum hora vespertina. Reor ex his quæ nunc coniecto, fuisse argentum viuum destillatum.

Vtrùm verò à veneni contagio somnus sit vtilis, hoc solùm dubitatione dignum est. Princeps sexta Quarti, inquit: *Et oportet vt non dormiat omnino, & non dimittat seipsum sic, vt dormiat: imò oportet vt euigilare ipsum faciant prorsus, rideantquè, & clament in circuitu eius*. Et causa huius est triplex. prima, quia tales indigent auxilijs, & vomitu etiam, quæ in somno adesse non possunt. Secunda, quia oportet, vt cognoscamus detrimenta illius; sed ista latent magis in somno, ideo præteribit tempus auxilij. Tertia, quæ est euidentior, est, quia interim venenũ trahetur super membra principalia, & interficiet; quæ causa cum sit communis etiam ictibus, morsibus, febribus pestilentibus, palàm est, in nullo veneni genere conuenire somnum, donec extinctum fuerit venenum, & in declinatione. Et quando morbus est breuis valde, tunc facile est, & purũ præsidium, vt in Anglico sudore; quia finitur plerumq; intra 24. horas. Deterior autem hora somni est, cum venenum adhuc est in ventriculo, post, cum fuerit in venis mesaraei, & intestinis; pòst, cum fuerit vltra iecur. Cum autem fuerit iam in corde, vel propè, necessarium erit, si virtus sit imbecillis, vt permittatur dormire: sed si vires non exigunt, melius est vigilet vsque ad morbi inclinationem. Frictiones etiam ab initio sunt malæ, donec venenum fuerit citra cauam partem iecoris, & antè, pòst autem sunt maxime vtiles ad reuocandam materiam ad partes externas. Et quod dixi de somno, idem fermè iudicium erit de potu vini. Verùm vinum potest vltra somni occasionem competere trifariam. Primùm in casu, vt sit materia vomitus. Secundùm, vt dentur cum illo alexipharmaca potentia. Tertiò, vt obruat uim ueneni per se, ut de cicuta. Nota est historia illorum, qui cũ furtum fecissent, timerentq; deprehendi, secum cicutæ venenum attulerant, uasq; uini, quo id mali sanabantur. Quintũ præsidiũ est, ut quàm diligentissimis rationibus natura ueneni propria indagitur, ut illi occurrere possimus per sua alexipharmaca: quæ tamen nota sunt à libris, tum ratione dicta: sunt enim media natura inter uenenum, & naturam hominis, ut aduersemur propriæ illorũ actioni. Napellus cor petit, lepus marinus, & cantharides exulcerant, aconitum tabefacit: ærugo erodit, sanguis menstruus putrefacit. Sextum, quòd non contemnendum est, autoritatibus rationeq; id docentibus, est ualida urinæ prouocatio, sed solùm hac in parte non generalis, cum adhuc uenenum est citra gibba iecoris. nam & in morsu canis rabidi cantharides exhibent, & in alijs uenenis: & cum uenenum est in uenis, quo alio præsidio melius aut efficacius auerti poterit à principalibus membris, quàm vehementi medicamento, quod illud ad vrinæ vias auocet, etiamsi cãtharides biberit, erythrodano, & glycyrrhiza curabitur. Cẽset autem Galenus, attractionem ad exteriora in omnibus uenenis utilem esse. Inter ea uerò quæ intus pro antidoto exhibentur, prætulit quod ex sanguinibus constat, secundo de Antidotis.

Tract. 1. cap 4.

5. de Simplic. med. cap. 18. Cap. 8. in fine.

CVRA

CVRA VENENI CALIDI.
Cap. IV.

ILlud vt certum statuere debemus, vniuscuiusque veneni, modò non citò perimat, esse curam, atque ideò omnium temporaneorum. Sed tria maximè obstant, quo minus omnes curari possint. Primum, quòd nesciamus veneni qualitatem: secundum, quod temporanea antequam innotescant, iam totum hominis corpus deprauarunt. Tertium, quod violentia sua homines perimant, velut, & vulnera grauia, & ictus: velut illud quod argento viuo, & aqua separationis constat, sed non nisi vi exhiberi potest. Datum fuit, vt audiui, in vinculis posito, ac damnato, vt experirentur medicamentum circulatoris, quod ille frustra iactabat: statim enim miser illo cum medicamento perijt. Ergo veneni cura per contraria fieri solet, sed mediocria primum facultate, actu verò etiam tepida, ne cogitantes extinguere incendium, cogamus, vt quandoque contingit, dum ignem ex oleo vel bitumine accensum aqua conamur restinguere. Itaque exhibebimus aquam lactis, & vinum granatorum, & succum citruli, & cucumeris, & endiuiæ: & refrigerare cor, & iecur cum santalis, & caphura, & rosis, ac violis. Et potus ac cibus sint iura pinguia, & cum ptisanæ hordeaceæ cremore, & succo pomorum acidorum. Et omnia sint frigida, tam actu quàm potentia: adeò vt exterius aliquando necesse sit adhibere aquam niuis. Et sapa spissa, & butyrum. & decoctio dactylorum, sunt valde bona. Et calidorum venenorum generaliter exustio interiorum, & ardor, & inflammatio sunt symptomata: sed peculiariter pleraque ex his lethifera, diarrhœam, et dysenteriam generant: vnde astringentibus indigent, et cibis qui nutriant, et temperent vim medicamenti. Et aer sit frigidissimus, et humidus, et in vomitu adhibeatur lac aut ptisana frequens: et à purgatione per inferna abstineatur, et somnus magis conuenit quàm in alijs: et quiescat omnino. Et cum peruenerit ad ventris fluxum, theriaca aut Mithridatium vtile erit. Et testudinis sanguis, et ciconiæ, et anatis videntur esse vtilia in huiusmodi affectionibus, quando exurunt potius quàm aluum mouent: aliter ius illorum pingue. Et balneum in hoc casu multum iuuat multis modis, et somnum conciliat, qui solùm his generibus venenorum conueniens est: sed et pleraque calida venena purgant vehementius, curaq; est per eadem fermè, quibus calida venena curantur: quiete, somno loco frigido, balneis aquæ astringentibus, confirmantibus vires, nutrimentis mollibus, pinguibus intribus, lacte. Et debent exhiberi quæ substantia constent, nec adeò diffluant. Et ab initio etiam, quæ vomitu interficiunt, velut elleborus albus, vomitu curanda sunt: sed vomitus debet esse cum pinguibus: vomitus enim non tam ventriculum labefactat, et ventris fluxus, intestina, quantum voluntas irrita vomendi. Et cum euacuatum fuerit totum venenum fermè, tunc iuuant intus, et extrà succus cotoneorum, et malorum bene olentium: vt sunt, appiana, et succus pyrorum moschum redolentium. Et est mirum, quòd odor moschi in pyris sit antiquus, et moschus ipse sit res incognita antiquis Græcis, ac Plinio. Et confert etiam vinum malorum punicorum, et ribes, etsi incognitus antiquis fructus: velut et vua crispina, et omnibus his vis inest omphacij, conferuntq; non parum ventriculo. Et in his (non in calidissimis medicamentis) confert mithridatium

Lib. 2. cap 18.

Cap. 6.

plus

plus quàm etiam theriaca. Et differentia inter mithridatium, et theriacam est in tribus. Primum, in his quæ ingrediuntur, quorum numerum inferius explicabimus: sunt enim longè plura in theriaca. Secundum, quòd in theriaca ingrediuntur pastilli ex carne viperæ, in mithridato non. Tertium, quod et theriaca confert longè plus venenis serpentum. Verùm dico, quòd mithridatii compositionem non habemus, quoniam Andromachus senior vnam posuit, aliam Antipater, et Cleophantes, tertiam Damocrates, vt secundo de Antidotis. Intererat, et Galeni docere, quænam fuisset Attali, et Mithridatis regis: at hoc cum non fecerit, suspectam omnem compositionem reddit. Quidam præferunt descriptionem Andromachi ob viri autoritatem, alij Antipatri, et Cleophantis ob simplicitatem, et quòd non verisimile sit ambos mutasse ueterem rationem: alij eam quæ Damocratis, quod ob carminis leges, errorem non admittat. Certè eam præferre decet, quæ constat quinquaginta quatuor rebus: ut Plinius, qui ante Galenum fuit, et Andromachi tempore, testatur. Videtur ergo quæ Antipatri, vera esse: nam LII. componitur medicamentis: et si iuncum odoratū à rotundo distinxeris, erunt LIII. Sed vinum non admittit: quod si admitteret, perfectus esset numerus: nam quæ ad Andromachum refertur, XLIII. tantum constat medicamentis; quæ verò Damocratis, XLIX. tantum. Quòd si dicas in carmine deesse vnum, erunt L. Et ideo legerem apud Plinium LIII. vel illa verba de vino non imponendo superflua sunt, aut aliquid deest in tanta uetustatis caligine. Est etiam theriaca Antiochi facilis, cui tamen parum tribuo.

Cap. 1. & 2.

Lib. 29. cap. 1.

Pli. lib. cap. 24.

CVRA VENENI, QVOD FRIGIDVM esse dicunt. Cap. V.

PRo cura autem venenorum quæ frigida vocantur, & verè putrescentia debent appellari: dico quod peculiariter debemus quietem imperare, contrario modo quàm apud Platonem, siquidem inquit: *Nihil aliud ages quàm vt statim à potione inambules, donec grauari crura tibi sentias. postea verò iacere supinum, contectum primùm: deinde cum refrigerabatur detegebant eum.* Hæc igitur ratio diuersa est ab, quod ille dicebat. Id mirū, quod tam breui necaret id veneni genus: siquidem vesperi dum fermè occideret sol, assumpsit, paucis post horis, dico duabus aut tribus perijt. nam intra mediam crura inflari verisimile fuit: pòst autem quantum vixerit haud constat, certè si longus fuisset mortis cruciatus, omnes securim potius præoptassent. Ergo in hoc casu vinum copiosum dulce, & potens dandum est cum pipere, castoreo, gentiana atq; pistacijs. In aere frigido ipsum constituere oportet, vomitumquè, etsi nihil euomat, perpetuò irritare. Et cum crura intumuerint, & caput grauatur, cucurbitulæ cum multo igne sunt applicandæ. Et dicebat Galenus tardando operationem illius, fit vt nō noceat, & procrastinatio est cura. Dico tamen quod Galenus potius quadam ratione persuasiua egit quàm solida, vel experimento. Primùm quòd credidit paruam quantitatem non obesse. hoc est falsum: quandoquidem cicuta Atheniensium ita rectè temperata erat, vt drachma in tribus horis occideret: quod nec napellus facere potest. Deinde quod credit non officere si vincatur: imò præparat ad malos morbos cerebri, attonitum, conuulsionem, & tales. Tertiò quòd sanati remanent cum dispositione ad hydropem, & cum principio illius propriè à

3. de Simpli. Medic. cap. 18.

cicuta.

cicuta. Et hoc, quia cicuta, vt dixi, & reliqua huius generis corrumpunt spiritus, non ob frigiditatem, sed ob putredinis naturam: tum maximè quia, vt demonstraui in libris de Subtilitate, frigiditas est sola priuatio, & nullam habet actionem per se, sed agit impediendo. Quæret autem quispiam, quare talia venena conuulsionem excitent, cum interficiunt? Et respondeo, quod huiusmodi exiccant cerebrum ob frigiditatem, & ideò contrahitur. Et hæc est causa quare morientes omnes conuelluntur: cerebrum enim antequam congeletur, naturali sensu, contrahit se, tanquam à causa lædente se conetur tueri. Sic & aqua contrahitur dum gelascit, remanentq; obid mortui oculis rigentibus, ob eam causam: soluitur enim prima vel secunda conuulsio, quia cerebrum extenditur, quamuis contra causam contrahentem, demum uictum se contrahit. Cura igitur fit per asam fœtidam propriè. Acetum, absinthium, & syrupus acetosus, vndecunq; causa sit, origanum, ruta, sal, allia, & sulphur, nuces, mel, oleum rosaceum; & theriaca, & cinnamomum, & vinum antiquum, tenue, odoriferum, in multa quantitate extinguit talia venena: & excitetur sternutamentum cum condisi, & trahantur capilli, & non permittatur dormire. Et cicuta est deterior opio: opij enim drachmæ duæ occidunt solùm in duobus diebus, & per somnum: cicuta autem reddit deprehensum, & cum comate vigili. Et inungat tempora cum oleis de lilio, & calidioribus etiam, & odoretur castoreũ, moschum, rutam, & sedeat propter conuulsionem in balneo aquæ dulcis, & vtatur iuribus pinguibus: quod si talia non putrefacerent, sed refrigerarent, nihil esset deterius. Et nux methel est media inter opium, & cicutam: nam aureus eius in vna die interficit: et fricare oportet extrema cum linteis asperis: & cum potest moueri, et iam rectius se habet, exerceat se donec sudet. Et vomitus in frigidis venenis debet esse cum nitro, et tartaro albo. Sed & in putrefaciente, et omnibus quæ non sint extremè calida.

Et curatio nostro tempore optima, sed antiquis ignota, ex qua nemo perit, nisi ante admotum medicamentum iam planè sit conclamatus: fit cum elixir vitæ, cuius descriptiones cum sint innumeræ: facilem tamen, et potentem adducam. Recipe vini mombasij libras X L. mellis optimi X. rutæ, sampsuchi cum seminibus, chelidoniæ cum radice, singulorum libram vnam: pyretri libram mediam. caryophillorum, vtriusque cardamomi, piperis nigri, & longi, cinnamomi electi, gingiberis, ligni aloes, maceris, nucis myristicæ, zedoariæ, saluiæ cum radice, betonicæ, stipitum rorismarini, gentianę, iridis Illyricę, thlaspi, corticis medij fraxini, baccarum iuniperi, spondylij, serpylli, singulorum vncias tres. thuris, myrrhę, benzuin, opopanacis, bdelij, styracis, lalbani, croci orientalis, singulorum vncias duas: baccarum lauri vncias quatuor, caphuræ lib. semi: terantur omnia, et misceantur per 40. dies. demùm destillentur secundum artem, sic vt prima aqua clara colligatur ad usum: secunda, quæ fęculenta est, ad unctionem locorum arteriarum seruetur. Præcipua pars est oleum tenue, rubrum ardentis saporis, cuius vsus est intus è tribus guttis vsque ad quinque, & supra: nigrum extrà.

CVRA VENENI A' SVBSTANTIA, *& tabefacientis.* Cap. VI.

OMnia quæ tabefaciunt venena, temporanea sunt: tabes enim sensim procedit, & longo pòst tempore interimit. Est autem tabes multiplex, nec est vnius modi: alia enim tabefaciunt ventriculi functione euersa, alia iecoris; alia quia obstruunt: quædam immodicè calefaciunt corpus, & regium morbum inducunt: alia refrigerant, alia vlcus in pulmone inducunt: quædam dolores, quædam vigilias mouent: quædam pruritum, qui sedari nequit: quædam, quia siccant nimium. Vt videatur non vnus modus tabefacientium venenorum, cum quædam fastidium etiam moueant: ita nec vnus modus temporaneorum morborum. Sed alia erodunt, alia tabefaciunt, alia putrefaciunt, alia proprietate sua tandem interimunt. Cum ergo ita sit, communis curatio est, scobs auri vel chalybis, si, vt plerumq; contingit, metallica sint. His cum alijs, radiculæ folia, radix, succus, auxilio sunt: theriaca, & diaæmaton. Ita oportebit non solùm venenum temporaneum per genera, sed etiam species curare: generalem enim preter hæc curationem habet, quam inferius docebimus. Quæ verè propria est, & sufficiens, est aqua terræ, & illius aer; oportet autem eligere quæ aduersetur natura ipsa venenis: velut ex Lemno, Melita, Armenia. Et constat experimento id deprehensũ esse, (Holeo enim ponderoso vnguntur) & si non sufficit, aquam bibunt: reuomunt enim omnia molesta naturę, & vi ipsa, ac cum eis venenum violenter trahunt. Oleum igitur graue est huiusmodi: olea autem destillatione confecta, leuia sunt generaliter. Quod verò adiuuat veneni actionem, calor est: calor autem instrumentum, non venenum. Instrumentum quidem naturę, vt Princeps ait, non veneni: sed dum natura in illud agit, etiam illud agit eodem medio in naturam. Quocirca in valde senibus irrita fit venenorum natura, quoniam calor extinguitur. Venenum igitur agit, cum natura agit: sed & eodem modo alexipharmacum. Antea ergo exhibitum, vt aliàs dictum veneni vim irritam reddit: quoniam illius vi membrum, et calor qui in eo est, celerius extinguit vim eiũs, quàm accendat: paulo pòst autem assumptum, dum uires adhuc ualent, calore iuuatur, ita calor ueneno, et alexipharmaco auxiliatur: at serò, cum veneni vis obtinuit, si sumatur alexipharmacum, à calore non deducitur nec ad locum, nec ad actionem: sed obsesso membro, cum calor sit exiguus, prodesse nequit.

Cap. 16. 6.4. Trac. 3. c. 33.

Curatio singularis, & ad omnes tabidos magna ex parte sæpius experta. Recipe carnis ceruinæ, testudinis cum interioribus, sola cute omissa, & cortice, sanguinis suilli, carnis anatis, vel ciconiæ, vel anseris, limaciarum, chelarum, & caudarum cancrorum fluuialium, aut astacorum, ranarum, anguillæ excoriatę (sed anguilla, & testudo coqui debent, donec cutis separetur; sed ante coctionem caput abijciatur) radicis raphani, singulorum libram vnam: contundantur omnia, & coquantur sola in balneo Mariæ, donec fiant sicut ius, inde destillentur in eo vsque ad extremum: & de hac aqua capiat patiens ab vncijs quatuor vsque ad sex, cum vncia media sacchari tepidum in aurora, et superdormiat. Et post quatuor horas edat panem cum lacte asinino, vel caprillo: et post horas nouem comedat carnes testudinis, aut pulli, aut pisces petrosos, aut suillam: sed

antè, cappares ex oxymelite. Et post tres dies illa aqua si fiat densior, aut odorem contrahat, destilletur. Item detur aqua destillata eodem balneo, ex recenti melle, post hanc per quadraginta dies. Præterea scire debes, quòd curatio per aquā, aut aerem non confert adeò, cum ab initio non fuerit administrata. Post hæc conuertes te ad cognoscendum causam tabis, & ei adhibebis propria alexipharmaca, vt infrà. Cap. 28.

Quomodo autem medicus probus possit cognoscere causas venenorū omniū, & genera illorum, & modum operationis illorum in corpora nostra, & ex hoc auxilia, & omnino nescire venenorum compositionem: tacere decreueram iam, vt aliqua alia admiranda, sed dicere cogor, eiusmodi sum vsus arte. Numquam volui discere operationem aliquam, vtpote destillarem, adurerem, miscerem, putrefacerē: sed solum omnia ratione concepi, & deductis omnibus ex principijs, certè in inueniendo apertæ sunt res admirandæ, donec ad incredibilia perueni: & ex his perueni ad inuentionem auxiliorum, & exussi principia illa, & ita remansi, Deo volente, duplici modo sine cognitione venenorum: tum quia deleui principia, tum quia exercitatione carui: nam in huiusmodi non solùm plurimum potest exercitatio, sed est necessaria, aliter homo primum se, quàm alios, in tam violentis venenis conficiet. Est ergo hoc, ac si quis rotas illas versatiles apparet, & cum his loricas, & arma plura vtilia saluti hominum construat, pòst rotas omnes cum toto artificio periculoso destruat, ita decet virum, præcipuè medicum, probum facere. Iis verò qui hæc ex principijs deducere nequiuerint, satis erunt quæ nos tradidimus circa auxilia, nam non nisi ex Dei voluntate ad illa peruenitur, etiam postquam publicauero Dialecticam, Paralipomena, & reliqua huiusmodi. Fama publica est, esse quendam virum senem Veronensem, nomine Martelosium, non alioquin paruæ existimationis, Venetijs degentem, & ob detectas quasdam coniurationes aduersus eorum Rempub. præmia, & pensiones ab illis annua consecutum, qui venena omnis generis factitet, & experiatur miro exemplo: sed numquam tamen audiui illos tali auxilio vsos, sed ne tentasse quidem, neque in infensissimos hostes, nec periculosissimis temporibus. Alios noui alibi, quorum opera Regulos quosdam vsos fuisse constans fama est; sed boni Genij fuit, tales non eò sapientiæ peruenire posse.

CVRA VENENI PVTREFACIentis. Cap. VII.

CVra eius quod putrefacit veneni, in eo quod putredini resistit, reposita est, quale maximè est scordium. At illud non in pestilentibus, forsan quòd vel frigidum, vel purgatorium esse necesse sit: quorum neutrum cum in scordio sit, ob id scordiū in venenatis quidem ictibus omnibus, ac morsibus maximè prodest, tum verò in ebibitis medicamentis: velut primo de Antidotis. in pestilentibus morbis non eandem retinet vim. Videtur autem laudari smaragdus, & sphragis, coagula etiam leporis aut cerui, vel hœdi, tum chamæpytis. Inde quæ sudorem prouocant, succus radicis cyclaminis, lignum sanctum, rorismarini, vel parthenij, eius, quod ambrosiam, tanacetum, vulgus Danedam vocat, decoctū tum amaranthi florum, seu lagopodij. At inter aquas destillatas, solani, smyrnij, cardi ubenedicti, quam herbam Turcam vocant, florum spartij seu genistæ. Il- Cap. 12.

lita

lita verò foris,oleum pyretri, vrticæue, tum radicis longæ aristolochiæ, vel abrotani: origanum quoq; intus atq; extrà, sed orientale præcipuè, quodq; acre est. Excitatur & sudor laboribus, & exercitationibus, vt in tarantulæ morsu, Cap. 16. sed hoc in alijs saltem periculosissimum. Celsus libro secundo: *Sudor duobus modis elicitur, calore sicco (vt sunt fomenta caldarum) & balneo.* Ex his patet, vt vice versa medicamenta epota exterius curantur, velut per interius sumpta morsus, Cap. 10. ictus, vulnera, vt paulo pòst dicemus. Quare patet, mulum exenteratum commodissimè, si intrà illum patiens includatur, curare eos qui venenum biberunt, uelut omnes sic affectos, & uulnere malefico perditos: sed maximè putrefacientibus conuenire, atque eadem ratione cucurbitulas atq; huiusmodi. Vt uideatur Cap. 18. hoc uoluisse Galenus quinto de Simplicibus medicamentis, cum dixit: Omne deleterium uenenum à foris impositis medicamentis euacuatur.

Verùm in hoc genere est aqua, & aer terræ minor, quæ à cornu ceruino destillantur: namq; cornua cerui tyrocnesti comminuta, maximè iuuenum, destillantur balneo Mariæ, & ut cinnamomum, exitq; aqua minor, quæ uenenum potu auocat: reliquum destillatur in oleum per duplicem ollam sub terra conditam, quo loca arteriarum inunguntur: Modum hunc planè docuisse me memini. Est autem ceruus tota sui natura contrarius omni venenorum generi: causam autem demonstrabo. Et primùm, quod siccissimum sit omnium sanguineorum animal: idquè tribus certis rationibus constat. Prima, quod omnium animalium maxima, pro corporis magnitudine cornua gerat. Quòd si de vnguifero opponas, ille non est animal commune toti orbi, vt ceruus: sed neque illius maiora sunt cornua, licet plura, nec minus ramosa: & forsan, quod ex eorum genere est. Sed 2. de Hist. Animal. cap. 8. etiam ceruus solida habet, & quæ singulis annis, si Aristoteli credimus, mutet. Certè sæpe mutare, ostendunt cornua passim inuenta: nam multi credunt non posse in tantam molem singulo anno excrescere. Indicio tamen est pro Philosopho, omnis magnitudinis cornua, in magnis etiam ceruis inueniri: sed, vt dixi, creditum est, ramis à mutatione annos numerari, vt cum absoluta fuerint, tum Cap. 15. decidant. Secunda causa est, quòd felle careat, vt idem autor est. Vnde amarissimum illi intestinum, ait. Et Achainis (genus id est ceruorum, non à regione dictum) in cauda, quare hi venenum in cauda ferre dicti sunt. atque hi soli, sed non fel, verùm virus quoddam, & venenum, vt quidam dicunt, lethalissimum. Plinius lib. 28. c. 9. Tertia, quòd plurimùm se exerceat. atque hæc procul à dubitatione. Quòd si addamus etiam prodita ab alijs, ceruos edere serpentes cauernis spiritu eorum Lib. 8. c. 32. extractos, nil superaddi potest. nam quòd oderint serpentes, quòd è cauernis extrahant, dixi etiam alibi. at quod edant, etiam Scribonius autor est, & quòd 9. de Hist. Animal. cap. 5. illis esitatis, ad aquas confugiant, ab eodem dictum est. Minus sanè mirum videri poterit, verba Aristotelis consideranti: *Cerui, inquit, à phalangio icti, vel consimili animali, cancros edunt.* Ergo si ita est: primùm qui edat carnem ceruorum assiduè, nil mirum sit si perpetuò febre cariturus sit. Quod etiam Plinius 6. de Hist. Animal. cap. 29. in posteriore loco testatur. Sed & si siccitate tanta sunt, diutius viuunt, quanquam de hoc Aristoteles addubitauerit. Plinij verba sunt: *Vita ceruis in confesso longa, post C. annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate.* Loco citato. Quòd si siccissimi sunt, & sanguinei, serpentes autem, & insecta siccitate sua venenum fun- Lib. 9. de Subtilit. dunt, cum participent in qualitate, dissideant in materia nobiscum, contra con-

stabit

stabit antipathia primi generis. Quare omnium venenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et non solùm dormire sub eorum pelle, aut cornua exurere, nos tutos ab huiusmodi animalibus præstabit, quod omnes autores fatentur: sed etiam si quis carnibus eorum vescatur, tanquam Psyllus, aut Marsus euadet, nec subijcietur periculo putrefacientium venenorum: et si bibat perpetuò ex vase facto è ceruino cornu. Demum, vt dixi, aqua, & oleum illita, quibuslibet venenis ex animalibus, tum etiam putrefacientibus, seu metallica sint, seu plantę, egregium erunt alexipharmacum. Nec vera erunt quæ Celsus putat, Marsos, & Psyllos sola contra serpentes præstare audacia: et hoc patet etiam, quòd cerebrum cerui auxilium est maximum destillationibus. Et scias, quòd agaricus purgat omnes humores putridos, ex natura sympathiæ, & per modum alexipharmaci: est enim inter putridum, & syncerum medius, & ideo proprie purgat eos humores ob substantiæ similitudinem.

CVRA VENENI ERODENTIS. Cap. VIII.

Venenum erodens pinguibus, & purgantibus indiget, propterea olea, & pinguedines ab initio multum conferunt. Postquam autem erosio facta fuerit, pinguia, etsi dolorem sedent, putredinem tamen augent, vt tertio Methodi habetur. Igitur & siccantibus indigent, & sedantibus dolorem, & alexipharmacis vtemur, hoc enim inferius declarabimus. Sed non licet, vt in exterioribus, vti medicamento ex ærugine, cera, & oleo, neq; enim cera, aut ærugo interius solent administrari. An quia interiores partes imbecilliores sint, quàm vt possint hæc medicamenta ferre? Sed non id, sunt enim validiores. An quoniam, vt dictum est suprà, quæ crassæ substantiæ sunt, vt ærugo, venenum sunt intus assumpta, exterius non nocent: quia non attenuantur, & etiam temperata sunt oleo atque cera? Venenum igitur erodens his indiget, quæ mordacia minimè sunt, quale est lotos, seu melilotum, & tamen siccant, atque detergunt. Erit ergo curatio vlcerum internorum, admixtis alexipharmacis. Ea igitur erunt, quale centaurium, thus, & eius manna, caryophillata, solanum, polygonum, spondylium, tussilago, aloes, iris, cyperus, vua passa cum aniso, rhu, balaustium, mel roseum: sed nil præstantius sphragide, & radice cyclaminis, & aristolochiæ, maximè longæ: & cinis cancrorum, chrysocolla, dracunculus. Et in assiduo vsu sit radicula, quam raphanum quidam dicunt. detegit enim non solùm saniem, sed etiam venenum, atque vlceris causam. Sarcocolla autem, ob miram vim quā habet in carne consolidanda, nomen traxit. Sunt & alia multa à posteris inuenta efficacissima: sed & Armenia gleba etiam, quæ in vsu est, multum prodest in huiusmodi casibus. Radix quoque panacis, & filicis, inter optima numerantur: propterea in eiusmodi casibus etiam alia adhibebitur intentio, vt scilicet medicamentum adijciatur, quod ad illud membrum, quod erosum est, dirigat: atque ad ventriculum sufficiet, quod non abducat, absynthium, mentha, cydonium: ad iecur, lupi iecur, agrimonia, quæ eupatorium, & cichorium: ad renes, erythrodanum, halicacabum, & cantharides. Liquet ergo, venenorum, in huiusmodi non paruum esse vsum. Iam verò post hæc quinta consurgit intentio, confirmandi quod laborat membrum, si necessarium sit

Cap. 2.
Cap. 26.
Cap. 3.

vitæ. Licuet autem, quòd in hoc opere principalissimum est iecur: nam cor verè principale est, quia Rex totius corporis, in quo vita: ideo, & anima in eo esse, sed falso dicitur, cum in corpore non sit. neque enim est in loco, quia corpus non est. Cerebrum autem, quod ad operationes, principale est, ac velut vicarius Regis: siquidem cor sibi viuit solum, cerebrum autem fungitur munere cordis: at iecur est minister, & velut quæstor totius corporis. Hæc distributio parum æquis auribus accepta, medicos in errorem trium principalium membrorum deduxit, & exinde, quod maius est, etiam trium animarum. Si igitur principale dicas, vitæ fundamentum, velut rustici in ciuitatis constitutione, non aliud quęras quam iecur ipsum: at si de cerebro, vt fungitur omnibus operationibus, principale dicemus: vnde si tactus, vel alius sensus esset in corde, alio modo, quàm vis videndi, cor non esset cor: quod tamen videt, audit, cogitat, cor est. Maxima igitur est habenda ratio iecoris. Si verò erosio sit in pulmonibus, difficillimè sanatur: facilius tamen, quàm si ex causa morbi propria: difficilius, quam si ex Gallica lue, aut ictu. Non est vt comparemus has ambas, quoniam sunt in diuerso genere: nam ex Gallica lue mitissima est, & sanatu facillima, ex ictu difficilior: sed ex ictu cum est recens, mollis est, ex Gallica lue semper est antiqua. Si ergo medicamenta inuenerimus, quæ omnes habeant vires opportunas, aut plures: & quanto plures erunt, meliora, aut optima, quòd melius à natura compositio fiat, quàm ab arte. Aliter autem vtemur medicamentis compositis ad huiusmodi laudatis, qualia quæ ad phthisicos, ad renum, & vesicæ vlcera, ad dysenterias fermè deploratas: cuiusmodi nono de Medicamentis secundum locos celebrantur longa narratione, vt ibidem sit petendum auxilium. Nec vnquam theriacæ obliuiscemur, in huiusmodi negotijs. oportet autem vt sit optima, nec quid simile inuenitur. Porrò totum corpus purgare, siccareque, ac ad optimum habitum reducere conueniet, & maximè iuribus ranarum, testudinis, anatum, anserum, ciconiarum, & ceruinæ carnis. Et comedet butyrum assiduè, & vuas passas: & ex oleribus, symphytum, & betonicam, & lac potabit.

Cap. 5.

CVRA VENENI A PROPRIE- tate agentis. Cap. IX.

VEnenum, quod proprietate sua occulta interimit, spiritus, vt dictum est, extinguendo, id agit: ob id illius cura est generalis vtroque modo, scilicet, per ea quæ illud euacuant, & quæ resistunt. Euacuant autem alia quidem substantiam, vt vomitus, purgationes ab initio, & pòst sudores, vrinæ, quæ vim illius, & quod iam affectum est ex humoribus, distrahunt, ac minuunt, vt non sit necesse, quod ad hanc partem attinet, proprium aliquod auxilium commemorare. At in his quæ resistunt, alia quidem communi ratione, qua calorem naturalem fouent. Atque hæc iam toties dicta sunt, vt abs re sit ea commemorare. Relinquitur solum, vt de his dicamus, quæ proprietate vim eius comminuunt, tanquam contrarium contrario oppositum. Ergo illud in dubium solum reuocatur, an proprietas proprietati possit esse contraria: nam de qualitatibus istud est manifestum, de proprietate autem non. In animalibus nihil adhuc videtur esse contrarium: neque enim quippiam herculeo lapidi contrarium est, quatenus aut dirigitur ad boream, neque quatenus ferrum trahit.

Sed

Sed de adamante fabulantur: de cepa autem palàm est, quod id agit communi ratione, quia acris est valde: idem allium, & quæcumque huiusmodi sunt. Præterea substantiæ nihil est contrarium: videtur autem proprietas consequi substantiam ipsam. Quod si quis opponat, quæ iam dicta sunt superius de alexipharmacis proprijs, nihil est ad propositum, cum sint talia media natura, non contraria: quæ autem contraria qualitate, non natura talia sunt. Dictum est autem vberius etiam de ea in primo libro. Oppositum tamen videtur ratio docere: nam, vt dictum est superius, scorpiones raphano exanimantur, albo elleboro reuiuiscunt, & ratione identidem: cum enim proprietas iam concedatur contraria (nam istud dictum est) qui fieri potest, vt non sit similis etiam? nam contrarium vnum, vni solum est contrarium, primo Cœli. Et ideo cum simile etiam sit vnum, vni genere, dico, necesse est quæcumque similia sunt hominum naturæ, esse contraria proprietate veneno lethifero. Multa igitur numero, quemadmodum viro vir, frater, & vir, & puer, & femina, & equus, sunt similia: contrà dissimilia, venenum basilisci, armeni, aspidis, hypnalis: atque hæc illis, illa his contraria. vt non laborandum sit multum in quærenda proprietate occulta venenis, quæ & ipsa proprietate perimunt: namq; hæc eadem, genere, specie, & numero, eadē sunt his, quę corporis vires similitudine adaugent. Duplici ergo ratione, vnica tamen vi, hæc alexipharmaca venenis resistunt, & vt natura contraria illis, & vt calorem confirmant naturalem, ideoq; promptè eorum leges se nobis offert. Dicam ergo, quòd smaragdus, hyacinthus, margaritæ, coralliū, aurum, argentum, ceruini cordis os, enula, buglossum, borrago, bezar, theriaca, vinum, oua, & quæcunq; talia, proderunt, & resistent veneno, vt contraria, atq; hic primus modus curandi.

Arist. in Prædic. c. de Substā. tia.
Libro 2. cap 14.
Cap. 25.
Lib. 2. c. 5.
Cap. 2.

Alter fit per alexipharmaca propria, quæ media sunt natura, vt educatur venenum. Quærendum est ergo, vtrum inter contraria secundum substantiam, medium esse possit: nam esse oportet, si alexipharmaca sint. At non videtur, quoniam Aristoteles in Prædicamentis ait, medium non esse inter ea opposita, quorū alterum semper subiecto illi inesse necessarium est: & dat exemplū de sano, & ægro. At simile, & dissimile ita se habent: non igitur medium est vllum. Sed fallimur: quoniam medium hoc sub vno genere continetur, scilicet dissimilis: sed nō adeò dissimilis. An ergo tutum erit exhibere huiusmodi medicamenta, quæ certam habent vim veneni qualitatem augendi, educendi non adeò certam? Videtur sanè mihi hoc dubitatione dignum, atq; vtinam Galenus hoc explicasset, vel vno exemplo. Sed nullum tale habemus: nam caro viperæ in theriaca medium non est natura, sed prorsus venenum, & prorsus simile: at cohibetur, atque coniungitur alijs, quæ theriacæ compositionem ingrediuntur. Ob id ergo dixerim, scripsisse Galenum hac in parte aliena potius, quàm propria, vt verecundè loquar: in qualitatibus enim, piper dare ei qui euphorbium biberit, esset laborantem enecare: ei qui arsenicum sumpserit, dare cantharidas, aut ei qui cantharidas, dare buprestim, aut pityocampen, ne id quidem sani fuerit cerebri. Ita ergo intelligendum est, in his solum quæ exterius applicantur: veluti ferunt de carne, cuiusque animalis venenati, viperæ, scorpionis, iecore canis rabidi: interius, tantum cum purgantibus medicamentis, & veneno natura contrarijs, non medium, sed ipsūmet venenum, aut simile iunctum fuerit, familiaritate certè attractionem adiuuante.

Cap. de Oppositis.

CVRA MORSVS, ET ICTVS VENENATI ANIMALIS. *Cap. X.*

Cap. 3. GEneralem horum curationem ad vnguem explicauimus suprà. Postquam autem venenum eduxeris, cogita quòd fieri non potest, vt securus sis de exquisita illius eductione: ideo ne properes ad consolidationem, sed singulis diebus sugas, aut imponas cucurbitulas, aut carnem mustelæ, aut pullum dissectum, aut frustum carnis ouillæ, vel hœdinæ: atque etiam quæ extinguunt venenum ex proprijs aut generalibus: velut oleum scorpionum pro scorpionibus, & phalangium si inueniatur, & stellionum pro viperis: tum cancri marini, & testudinis marinæ sanguis, & ranæ, & oleum laurinum, & scylla ex Dioscoride: & generaliter, vt dixi, à partibus iuxtà nascentibus, à contrarijs, vt scorpio: & eius oleum in punctura araneorum, cum sint inimici, ob antipathiam: & araneus ipse mortuus, ob sympathiam, & caseus antiquus. Generalia verò quæ extinguunt, vt mandragora; quæ trahunt, vt sulphur: quæ resoluunt, & sunt calidissima, & subtilissima, velut petroleum. Sunt igitur ex his sal, fel taurinum, acetum, sinapi, calx, sisimbrium, calamentum, fluuiale dictum, & caprillum stercus etiã ebibitum. Atq; hæc, donec prorsus dolor, & reliqua symptomata circa locum cessant, virus, malus color, & iam apparet optimum pus: tunc verò curanda sunt cura vlceris. Nunquam ergo neque in principio, neq; in fine, cura vulneris.

Dioscor. lib. 3. cap. 116. Lib. 2. c. 162.

Intus autem propriè conuenit semen harmala. vidi hanc herbam apud Ioannẽ Daum Anglum, mathematicum insignem. Folio est rutæ exiguo, inuenitur sed rara, vt refert, in Italia, frequens in montibus, quorum nomen excidit: credo esse inter Germaniam, & Italiam, aut ab Italia non procul. Dicebat epotum primò inebriare, inde stupefacere, adeò vt doloribus podagricis singulari esset auxilio, & asphaltitis trifolij ambo à Dioscoride descripta libro tertio. Allia, cæpæ, porri, mel, vinum plurimum, opium, cicuta, myrrha, piper, crocus, gentiana, endiuia, dicit Dioscorides, astragalus, erica, propriè baccæ lauri, cyminum, ruta, semen porri, & theriaca, tetrapharmacum. Non præscribitur autem tempus in his, sed in principio exhiberi debent, vt venenũ à vulnere diffusum, per corpus repellant: postquam autem diffusum fuerit, vt extinguant, & irritum reddant: vbi iam extinctum fuerit, vt detrimenta quæ intulit, tollant, vt infrà videbimus, Itaq; in huiusmodi, laudatur à Principe sexta Quarti, coagulum leporis, post cerui, butyrum vetus, & ius ranarum. Et propterea in omni morsu, aut punctura vehementis veneni, vt basilisci, armeni, hæmorrhoi, cerastis, aspidis surdi, dipsadis, ac similium: aut si iam inualuerit venenum, quanquam non sit natura vehemens, sed ob moram tale euaserit, curandus est patiens, ac si bibisset ipsum venenum: ideo dandũ est, vt ibi Princeps, oleum assiduè, & vomendum, inde etiam clysteribus educendum est virus. Et sufficiunt quæ ducunt feces, & aquam, vt aloe, oleum rosaceum, soldanella, mercurialis, blitum, malua, mel. Et ita vides, quomodo morsus, & punctura transeunt in medicamenti ebibiti curam, & cur. Ergo supremum in huiusmodi, & ex omnium consensu, est theriaca optima, & bezar, quod dicam, aut sordes oculi ceruini. Est & tertium genus, quod forsan fit ex sorditie illa ceruini oculi, durata, & est lapis, quem describit Conciliator his verbis: *Bezoar, est lapis rubeus, puluerulẽtus, leuis vt spongia; & fragilis, vt gypsũ.*

Cap. 48. cap. 117. Lib. 6. c. 40.

Cap. vlt. Tract. 3. Cap. 33.

Cap. 39.

Cap. 82.

Pro-

Propriè autem morſui viperæ conferunt, potus vini puri, & allia comeſta. Et dicunt, quòd morſui aranearum confert ferrum superimpoſitum, & endiuia: morſui autem rutelæ, balnea valde calida, & ſedere in cinere, & bibere ſemen melanthij: punctioni autem apum, bolus armenus, & caphura cum aceto. Aduerſus morsum aspidis, eſt potus aceti, dicit Celſus. Punctioni crabronum, frigidum ferrum superimpoſitum: ſcorpionum ictui, semen heliotropij herbæ bibitum: aduersus valde venenata animalia, trifolium, asphaltite, mentaſtrum, panacon, cum aceto dabis. Lib. 5. c. 27.

Per genera autem ſic: Omnia venena quæ magnam ſitim mouent, velut dipſas, & canis rabidus, vrinā prouocantibus sunt curanda. Omnia venena quæ corpus ipsum refrigerant, vt scorpij, & viperæ, vinum, balneum, & medicamenta calida. Aduersus ictus qui putrefaciunt, cura eſt, vt fluat sanguis multus, & super ponatur ſtercus caprinum cum aceto ab initio. Et dentur in potu theriaca in magna quantitate, & lapides, qui conferunt cordi: pòſt adminiſtrentur emplaſtra, quæ conueniunt vlceribus putridis. Cùm autem dentes ſerpentis in vulnere hæſerint, ſi valde venenoſus ſit, excindere oportet carnem, & adurere: ſin autem non ſit valde exitialis, fricetur locus cum oleo, & cinere, inde apponatur emplaſtrum ex fermento, & cinere. Serpentes verò qui ſanguinem multum è vulnere exire cogunt, curantur ſemine raphani, aut radice lilij, & papauere, cum vino in potu: exerius autem portulaca, chamedaphne, plantago, & quæ vicem gerunt cauterij, vt porri, ruta, vrtica, cum hordei farina, & albumine oui. In his etiam quæ celeriter occidunt, quod ex ſymptomatum sæuitia dignoſcitur, oportet ſtatim præſcindere membrū, & ſi fieri non poſſit, ligetur ſtrictè valde: inde incidantur venæ, & permittatur ſangnis fluere, & aduratur locus vulneratus. Et dicunt, quòd bibere vrinam propriam, secundam à morſu, eſt alexipharmacum in omni morsu, & ictu venenoſo.

CVRA MORSVS CANIS RABIDI. Cap. XI.

CVra morſus rabidi canis, eſt velut cæterorum morſuum venenatorum, niſi quod ſuctio periculoſior eſt. Oportet ergo venenum ad locum ipſum attrahere: et ſi æger ſuſtineat, candenti ferro nihil melius eſt, aut tutius. Quod ſi non suſtineat, proximum eſt vt cucurbitulæ cum multo igne super locum apponantur, ac incidantur veſicæ, & ſecetur caro vulneris, & sæpius admoueatur ignis cum cucurbitulis. Et attractio prima eſt optima, & potentiſſima: et inde, vt fecit felicis memoriæ pater meus, ſuperponatur cepa cruda, & hoc per quadraginta dies, bis in die mutando. Et cum ego superpoſuiſſem morsui canis non rabidi, non ſum expertus quòd nocuerit, imò iuuit: et ideo eſt auxilium tutiſſimum. Et poſt hæc conuertemus nos ad peculiaria auxilia, dando primùm cinerem cancrorum fluuialium, quem paratum tenebimus, quia non vbiq; inueniuntur: Bononiæ quidem non ſemper, Mediolani numquam: eſt tamen immenſa copia aſtacorum fluuialium, illorum, qui prælonga ſunt cauda. Et admiſcere gentianam, ſicut faciebat Galenus. Et manifeſtum eſt, quòd etiam bonum eſſet comedere aſſiduè ex illis. Et theriaca in hoc veneno minus confert, quàm in alio vllo veneno. Et cura fit per quadraginta dies, quia rarò poſt, tametſi aliquã-

do fiant rabidi post illud tempus. Et secundum auxilium, est elleborismus singulis quatuor diebus exhibitus. Et hoc est indicium, quod iste morbus, vt dixi, perreptet per neruos, & elleborus neruos purgat. Et non describo modos, quia medicamentum è cinere cancrorum declaratur vndecimo de Simplicibus medicamentis. Et elleborismus describitur in libello Oribasij, qui adnumeratus est inter libros Galeni, cui titulus est, Quos & quando purgare oporteat. Tertium auxilium est à cantharidibus, quæ vt per se venenum sunt, ita egregium sunt alexipharmacũ canis rabidi: præter quã enim quod educunt illud per vrinam, exiccant adeò virus illud, vt reddant effœtum. Sed hoc mali est in illo, quòd cum sit venenum per se, non oportet vt exhibeatur, nisi affectis morbo: quia, vt dixi, ualidũ debemus, non quemadmodum in alijs, efficere medicamentũ. Si ergo sit remedium canis rabidi, opitulatur, & minus nocet: si autem canis non rabidi morsui adhibeatur, nocet longè magis, quia natura non se exonerat à malo, & cum hoc nihil iuuat. Quartum præsidium, quod etiam multum iuuat eos, qui iam ad timorem aquæ deuenerunt, est radix cynorrhodi: & est commemoratum à Plinio, & leges historiam apud illum. Sunt autem duæ plantæ, cynosbatos, id est, caninus rubus, & cynorrhodos, rosa canina, quia, vt reor, vtraque aculeis est durioribus: & tamen hoc est commune vtrique, vt ferant spongijs quiddam simile: sed cynorrhodos sæpius, & in illis vermiculus est frequens in singulis capsulis, vt sunt apum aluearia, vnus albus, qui deuorati plurimùm prosunt comitialibus: ideo res magnam habet rationem. Sed difficultas est, quia nil volunt bibere, nec edere tales, ideo sunt cogendi contecto vase, ita vt nares contineantur, & sint vincti, vt deuorare cogantur: ideo primis solum horis, quibus tenentur eo timore, prodesse potest: nam, vt dixi, hic morbus numquã excedit quartam diem. ideo si conatus fueris sic exhibere secunda die, aut pòst, strangulabitur æger in manibus ministrorum, aut omnino reijciet medicamentum. Et debet esse recens radix, & siccata statim, & læuigata optimè, vt omnino ad cor, inde cerebrum, vis illius deferatur. Est aliud auxilium Celsi, de mergendo patiente in aquam quod credo esse imaginarium: debuit enim in tanta re, velut Plinius, addere historiam aliquam successus. Est etiam illud consideratione dignum, cur tam in hoc veneno, quàm alijs morsibus, locus sit religioni, aut superstitioni, non autem ita in alijs morbis. Sanè constat multos sanari solo attactu clauium ferrearum, etiamsi non sint calefactæ: cumquè id contingat in tam multis, necesse est fateri aliquid proficere hæc auxilia. Contingit ergo hac ratione, quòd animus opinione confirmatus, exhilaratus illis, depellit vim veneni per sudores, & halitus: vnde venatores, & milites forti animo, rarò ex hoc casu pereunt, sed viri, & pueri timidi, segnes, quieti.

Cap. de Carcinis vstis. Pag. 2.

Libro 25. cap. 2.

Lib. 5. c. 27.

CVRA VVLNERVM VENENATORVM, *& in quo differant à morsibus, & ictibus.*

Cap. XII.

Porrò cura vulnerum venenatorum eadem penè est, quæ aculeorum, & morsuum: verùm cum in his persæpe accidat venas arteriasq; diuidi, neruos præcidi, aut pungi, non solùm curam de se indicant, sed persæpe præcipuam, vtq; in venis astringentibus vtamur: quo in casu plerumque lethalia esse censentur.

tur. Et duo videntur in huiusmodi communia auxilia, vincula, & ignis. Vtrumque prohibet venenum serpere, vtrumque dolorem finit, aut lenit, vtrumq; sanguinis prohibet effusionem. Et in huiusmodi casibus præcidi solet membrum, & vri. Et permittere sanguinem fluere necesse est: sed non si vires apertè minuantur. Et super cor refrigerantia, odorata imponere oportet, & exhibere patienti alexipharmaca potentia, vt theriacam, & præcipuè cum vino. Et cibos dare paucos, frigidos & siccos: sed tamen qui plurimum nutriunt, vt alas pulli, cum aceto rosaceo.

Specialiter autem, & per singulos modos, vt superius docuimus, ita res tractanda est. Primùm si spiculum infixum fuerit, vel quoniam lignum exciderit, vel quoniam ferrum sit alatum, emplastro attrahente, quali ad venena dictum est superius, ex ranis, limacibus, & arundinum radice: sed & multo herculeo lapide, addito emplastro, extrahendum est. Interim verò sanguis ex aduersa parte, si corpus sit plenum, detrahendus, inde ex eadem: si non, ex eadem deriuare bonum est, vt in capitis vulnere, ex cephalica eiusdem lateris: etenim pars detumescit, & dolor non ita acerbus est, vt facilius ferrum medicamento cedat, & minus sit periculi, ne phlegmone corripiatur. Præterea si homo inueniatur ex his, qui duobus digitis educere solent ferrum, adhibeatur. declaratum enim est superius, quòd id naturale est, non præcantatio vlla. Tertium præsidium est, vt generalibus præmissis auxilijs, & carne circumcirca incisa, detrahatur ferrum maxima vi. Oportet autem illud maximè considerare, ne frustra vexes: qualiscumque vis, modò irrita non sit, ferri leuius solet, quàm si nitaris in cassum. Sed & illud animaduertendum, vt ne detrahendo ferrum, venam magnam frangas, aut neruum. Pro his autem, luculenter scripta à Celso libro septimo consules. Meminerat, & prius in Quinto de emplastris extrahentibus: commemoratquè sex descriptiones, à Diadaphnide incipiens.

[Lib. 1. c. 15.] [Lib. 3. cap. 3.] [Lib. 2. cap. 6.] [Cap. 5.] [Cap. 19.]

Quòd si vulnus ex serrato ferro sit, & cuius scobs in ipso concludatur, emplastris commemoratis vtendum est, & sanguis mittendus: laxantia non adeò sunt necessaria, vt cum ferrum teli in vulnere remansit. Multo magis autem herculeo lapide vtemur: quòd si optimus sit, etiam integer, eximere poterit squamam ferri: at verò hoc iam quasi præter propositum. Cum verò venenum apertè in ferro fuit, per propria alexipharmaca, quæ subijciemus, erit extrahendum. Quòd si ignotum sit, ranarum caro, & mustelarum optimæ erunt: nam auocant, & venenis, cum hoc etiam sunt salutares. Sed & stelliones oleo incocti, & aristolochia longa præcipuè: aut si horum copia non fuerit, quæ vehementer trahunt, theriacæ sunt admiscenda. Intus autem exhibenda, quæ etiam in morsibus, ac puncturis venenatis, præsertim autem bezar seu bezoar antiquum: si non, nouum: si non, sordes oculorum cerui. Post hæc sunt Theriaca, & Mithridatium, & sphragis, & smaragdus. Quòd si ista defuerint, os monocerotis etiam iuuat, rarò tamen, & ipsum inuenitur. Sed & si non habeatur, supponemus scordium, dictamnum Cretensē falsò creditum à Dioscoride, quod flore careat, vt Poeta medicum superauerit: harmalā, gentianam, zedoariam, longam aristolochiam. Verùm vbi nullum sit venenum corporeum, sed vel vis tantum, aut succus quidam, ad ignem confugiendum: ille enim, vt sæpius dictum est, omnes qualitates finit, vltimam naturalem ex alienis à sua relinquit. Sed cauere oportet, quod aduersissimus est neruis. Ob

[Cap. 23.]

hoc, si non maximus vitæ metus sit, emplastris eisdem est vtendum. Mutare autem oportet auxilia, quæ prodesse debuerunt, cum non prosunt, plusquè experimento quàm rationi tribuendum. At si periculum sit vitæ ingens, perdatur membrum igne, vt totus æger seruetur. Iam verò intus tum danda sunt omnia, quæ maximè venenis resistunt. At si periculum non sit ingens ex veneno, sed dolor vrgeat, adhibenda est caro calida pullorum, agnorum, hœdorum, mustelarum, murium, assidueque immutanda. Præcipuè autem in venenatis vulneribus hoc est considerandum, præter morsuum serpentum curam, aut canis rabidi morsum, aut ictum ex aculeo, quod in huiusmodi ratio nulla vulneris habenda sit, sed metus omnis ex veneno. At in vulneribus raro venenum magnam vim habet: nam si aspidis saliuam cauo telo intrudas, vix nocebit: viua enim ex viuis prodire debent, plurimùm potest dentis ipsius præsentia. Tum verò magis licebit exsugere, quòd longè tutius sit, & plus conferat etiam sympathiæ ratione, quàm si vllum emplastrum adhibeas. Quòd si venenum cum hoc diffundatur, & homo periclitetur, maxima auxilia adhibere conuenit, vt scilicet mulo intrudatur. Sed & balneum pluribus profuit. Cauendum tamen est, ne calore aeris balnei vires dissoluantur. Sed & homines sunt tam propitij in hoc, quàm serpentes aduersi, vbi ex serpentibus venenum sit: sed si ex metallicis, nil prosunt.

CVRA NOXARVM EX INVNCTIONIbus, & suffitibus factis cum hydragyro. Cap. XIII.

HAec quidem ad libros de morbo Gallico manifestè pertinet, ibiquè descripta est: sed non mihi moris est, bis eadem de eisdem scribere. Hic ergo, quod par est, describemus remedia alia paratu facilia: quemadmodum oleum hypericonis completum, & de baccis lauri. His curati sunt, quicumq; conuulsione, ac doloribus detinebantur. Porrò inungere oportet loca patientia, atque spinam dorsi bene, & pingui manu, diuquè fricare, & ex calidis bis vnaquaque die, ægrumquè, vt in cæteris periculosioribus morbis, tenuissimè, quòd ad quantitatem attinet, alere, prohibereque à vini potu omnino. Exhibere autem panem coctum ex iure pulli, paucum, & loco calido continere. Cæterùm noxam hanc primùm communibus auxilijs auertere decet, velut si mulo includatur, aut balneo, & corpus totum alexipharmacis muniatur. Conueniunt optimi cibi, atque potus: non tamen vinum, quòd hoc metallicum neruos offendere maxime soleat: causa est, quòd cum calescit, attenuatur, & vt in officinis videmus, ascendit, ac summa petit. Et vt ibidem uidemus, ex aeris frigiditate rursus in metallum redit, ita in homine ex cerebri, & ossis, ibiq; consistit: adeò ut uisum sit quibusdam per nares integrum emanasse, aliorum in caluaria longo post obitum tempore collectum, inuentum sit. Nocet autem maximè cerebro, quod cerebrum exangue sit, & à frigore patiatur, à calido autem iuuetur: at argentum uiuum dum in cerebro est, ut dixi, cogitur, & frigiditate sua uehementer nocet, atq; inde etiam transmittitur ad neruos, unde siderationes, & resolutiones graues, & contractiones: in corde autem præcipuè, cum dissoluatur ob caliditatem, & tunc calidissimum sit. Offendit uehementer etiam antipathiæ

pathiæ primi generis ratione, quamuis non communicet in ſubſtantia, niſi quatenus à natura euictum eſt.

Ea igitur ratione omni ſtudio adnitendum eſt, vt educatur, & vt noxa capiti illata, ac neruis emendetur. Quæ educunt communia, iam dicta ſunt, proprium autem nihil inuentum eſt. Communia quidem ſunt emplaſtra, quæ vehementer trahunt: et frigiditas facit, vt cogatur & deſcendat: et calor attenuat ipſum, & extrahit. Ex proprijs eſt ipſummet: ſimile enim ad ſimile fertur: et metalla omnia illud combibunt. Si ergo aſſidue quis ſe exerceat, argentum per poros exhalabit: cauſa tamen eſt hæc difficilis attractio argenti viui, vigiliarum, doloris capitis in morbo Indico affectis, cum putent eſſe ſymptomata morbi. Et in corporibus mortuis quandoq; effluit è naribus, quoniam ob frigus neceſſariò cogitur. Eadem autem eſt ratio cinnabaris, & minij, quæ argenti viui: res enim redit ad idem. Noxa verò emendabitur ijſdem, quibus curari ſolent reſoluti, & contracti, maximè cum metallicis. Balnea igitur ſicca, & quæ ſulphure, ſale & bitumine conſtant, non solùm confirmant neruos, & excrementum quod ex mala coctione redundat, purgant, ſed etiam argentum viuum euacuant: quocirca aſphalto fouendi ſunt.

Quidam verò ex his tremuli euadunt. Hos omnes, & qui ob id difficulter ſpirant, purgabimus medicamento è ſtibio, neq; enim quicquam melius eſt: inde confouebimus corpus totum, & præcipuè tremula membra fœno viridi, dum in pratis ſole ſiccatur. Alij cæci, alij ſurdi fiunt. Plurimi ex his, ſudore copioſo media æſtate ex ligni ſancti decocto curantur. In vniuerſum, cum frigidum ſit hoc medicamentum, calefacientibus, concoquentibus, digerentibus, ac vires confirmantibus eò vſq; curari debet, donec alexipharmacum occurrat. Bene feciſſet autem Galenus, ſi huius, & aliorum alexipharmaca tradidiſſet. Palàm eſt autem, quòd ſumenda ſint ex coniunctis in generatione terræ generibus.

Præterea multis collabuntur dentes, gingiuæ inflammantur, ſtrangulantur cũ anxietate, appetitus cibi abſcedit: atq; hæc etiam poſt purgatam copioſo ſputo morbi materiam. Hos reſtituere decet medicamentis ex ſimilibus, velut decocto ex alumine: metallicum enim eſt: antipathia enim, vt dixi, & ſympathia ex eodem genere ſumenda ſunt: sympathia quidem, ex ſimilibus patienti, vt decocto cornu ceruini, contrarijs autem qualitati peregrinæ: antipathia autem ex ſimilibus ſubſtantia cauſæ morbi, contrarijs autem in qualitate. Plurimùm ergo in hoc caſu confert aqua ſeparationis: iuuant & corallia affricata, quę etiam gingiuis conferunt, hominis autem cauſa, mel roſaceum. Appetitus autem deiectionem reſtituit exacta euacuatio. Palam autem eſt, quòd argentum viuum, dum coactum eſt, frigidum eſt: deſtillatum autem, calidum & exurens: coactum verò, quale in vnguentis, & ad minima diuiſum, haud certum eſt cuius naturæ ſit. Siſtit illud fumus metallorum, sulphur, saliua: vt enim ad minima redactum fuerit, cuicumq; lento humori miſceatur, immobile redditur: miſtum eadem ratione plumbo, firmatur. Prius ergo cum frigidiſſimum, & ab omni calore alienum, poſtea verò calidiſſimum, & ab omni frigore remotum, eo in ſtatu erit actu frigidiſſimum, poteſtate autem calidiſſimum.

CVRA

CVRAE VENENORVM ILLITORVM, ODORVM venenatorum, vmbrarumque lethiferarum. Cap. XIV.

VNguentum vnguento oppositum: ℞ Olei de scorpionibus, & hypericonis completi, singulorum libram mediam: bufones viuos magnos tres, verberatos virgulis, donec viribus videntur augeri: viperam orientalem, quæ morsu pullum statim exanimet: rutæ semina, & scordij, singulorum ℥ iij. coquantur in balneo per horas duas, inde maneant diu in sole, ex quo inungantur.

Ad malos suffitus, recipe rutam, rorem marinum, hypericonem, cepas, succinum: coque in aceto acri, & suffumiga quotidie bis. Mali suffitus per antipathiam odore optimo terræ tolluntur: nam mali è fungis, vt dictum est, fiunt: boni ergo contraria ratione. Succinum autem, & ambra, & asphaltum, sulphur myrrhites: & quæ redolent gemmæ suffitæ in vsu esse debent. aurire autem fumum naribus, non ore, quippe cerebrum afficitur: atque ambram cum succino, & moscho secum ferre.

Quæ verò lepram inducunt, mala sunt, & periculosa: si tamen occasio detur celeriter occurrendi; Recipe absinthij, lupulorum, rutæ caprariæ, seu galegæ, soldanellæ, sonchi viridium, singulorum fasciculum vnum: sulphuris viui in acerrimo aceto per tres horas infusi: seminis, corticum succi citrii, singulorum drachmas duas, ellebori nigri drachmam vnam, & mediam: ex herbis prioribus quinque detrahito succum: pòst additis reliquis, præter theriacam, coque omnia in balneo Mariæ: pòst addita theriaca conficies medicamentum, de quo capiet drachmam vnam & mediam bis in die per horas quatuor ante cibum. Exterius inungito hoc vnguento: Recipe axungię porci non salitæ libram vnam, olei hypericonis completi libram mediam, pinguedinis viperarum vncias tres; misce, fiat vnguentum. Et si vrget res, addito cantharidum drachmas duas. Porrò tota ratio vitæ constituenda est in sudore, exercitatione, balneo, prouocantibus vrinam: idque tamdiu faciendum, quoad venenum prorsus explodatur. Plerumque enim, ut aliàs diximus, huiusmodi uenena contagiosa sunt. Et quandoque necessarium est curare illos affectus, inungendo arterias cum argento uiuo extincto, & medicamentis cordi conferentibus, & habentibus sympathiam. Medicamentũ nostrum. Recipe argenti viui extincti drachmas duas, enulæ, benzuin, soldanellæ, singulorum drachmam vnam & mediam, axungiæ porci masculi non saliti vncias tres; olei de lilio cum speciebus, olei hypericonis, singulorum vnciam mediam, medullæ cerui drachmas sex; misce, fiat linimentum. Iuuant & ad hoc olea nostra in hoc libro descripta.

Non accedas in his casibus ad medicamenta viperarum: quoniam non est labefactanda natura multis, varijs contrariisque rationibus. Sed neque violentis purgationibus corpus euacuandum, quales ex elleboro fiunt, sed leuibus: vt lupulis, fumaria, rosis, aqua lactis, quæ sanguinem purgant, velut, & tamarindi, violæ, atque ius galli, mercurialis etiam. Omnium autem vna ratio, quam inferius explicabimus, admiscenda alexipharmaca leuia medicamentis, vt scordium propriè, & buglossum, & melissa. Et existimant aliqui, quòd margaritæ plurimum possunt in hoc: et oxalis etiam vtilis est vtrique, causæ scilicet, et symptomati. Et

myro

myrobalani, et corallium est valde vtile in hoc. Et succinum, et lapis lazuli, et ribes, et sericum, maximè cocco tinctum, et santali.

Sed si medicamentum omnino lethiferum sit, tunc ualidioribus auxiliis opus est. Oportet igitur vt statim hominem nudum, velut, et in ueneno epoto, intrudas mulo exenterato, exhibebisque alexipharmaca communia cum cantharidibus: aut si times infamiam, cum erythrodano. Et si deficiunt vires, dabis vinum copiosum cum zedoaria. Et si non potes mulum habere, nec equum, pone eum in balneo, & permuta aquam calidam sæpe. Et da illi theriacam, & reliqua alexipharmaca communia. sed prestantior hoc in casu est theriaca. Et si non habes, vel non iuuant, da ei myexim subtiliter contritum, & allia contrita, & diluta. Et da carnes viperæ decoctas: sed tutius est, si tempus habeas, dare carnem pullorum, qui pasti sint ea carne. Et fac vt exerceat se assiduè, nec dormiat. Et rarò euadunt tales omnino incolumes.

Vmbrarum autem malarum cura est, per ea quæ occurrunt comitiali morbo. Igitur in hoc casu exordiri oportet rationem curandi comitialem morbum. Et in hoc non me extendam, sed sufficit commemorare smaragdum inter reliqua, pæoniam, rutam, & huiusmodi. Verùm vmbræ quæ terrent, homines aliquos mutos reddunt, aliquos expilant, aliquibus vngues cadunt: quidam ægrotant, aliqui etiam ex eis moriuntur. Vmbræ autem tribus modis apparere possunt: vel, vt vna res sub alterius specie appareat, quod frequenter accidit: vel vt imaginetur, quod non est, et præ timore illud videre sibi persuadeat: vel, vt verè a dæmone aliquo spectrum se offerat. Non est autem locus, vt hoc determinemus hic, sed dicamus, quòd cum homo timet propter vmbram, calor reuocatur ad intima, & mens perturbatur, ideo homo amittit vocem: et si timor magis vrgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt: et si adhuc magis, velut in frigore, corrumpuntur vngues, & denigrantur, et cadunt. At si, cum hoc corpus plenum sit malis humoribus, grauiter ægrotant, et si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli vitæ necessario, morietur æger: si non, necessariò siderabitur. Oportet igitur timorem esse magnum et diuturnum, et hominem insuetum, et solum, aliter qui nauigarent in tempestatibus, post eas interirent. Causa est, quoniam vbi est aliquid spei, vel vbi sensim timor inuadit, non est metus ille adeò perniciosus: quoniam vbi sensim contrahitur sanguis, spiritus seruantur, nec cor opprimitur, sed quem recipit sanguinem, remittit ad uenam arterialem, atque ita impletur pulmo: et ob hoc à metu multi fiunt tabifici ubi non possit plus remittere, non recipit, sed repellit, atque ita non suffocantur. Similiter, si adsit spes, motus ille reditus sanguinis tardatur, et non suffocatur homo. Ex quo patet, quòd aliqui mortui concidunt ex metu, dum cor nimis impletur, ut non possit dilatari: et rursus, quòd metus repentinus periculosior est, et deterior, quàm expectatus; et quòd multis qui pro mortuis elati sunt, et postea uerè sunt mortui, si quis statim sanguinem misisset è uena, rediissent ad uitã. Illud etiam ex hoc patet, quòd in umbris, quę metum incutiunt, prima curandi ratio debet esse à missione sanguinis, et quàm celerrima. Postea sunt inducendi in balneum, sic ut respiret patiens frigidum aerem: et fricandi artus, atque extrema aqua calida, donec rubescant, et liberè respiret. Pòst danda sunt, quæ cor confirmant ac refrigerent; uelut rosæ, santali, endiuia, et talia, et aluum subducere oportet, et ut maneat in loco temperato.

Pueris autem hæ vmbræ terribiles, ob id solent mouere comitiales morbos, quòd sanguis ex timore contrahatur, & fit suffocatio in corde: vnde concusso primo principio, & inflammato, repentè cerebrum, quod imbecille est, in illis impletur superfluo humore, & cruditatibus, & ex eo incidunt in comitialem morbum. Vnde curatio eadem esse debet: mittendus est sanguis per cucurbitulas, fricanda sunt extrema, ponendus est in balneo aquæ calidæ: danda sunt quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, smaragdus, craneum hominis à viuente, aut occiso excisum, & statim siccatum: semen cupressi, vermes spongiæ, cynorrhodi. Abstinere in huiusmodi morbis, viris, à vino necesse est, pueris verò adhuc magis.

Porrò odores cum aliquando statim occidant, sicut & timor: vnguenta autem intra diem vnam, exemplo sumpto à peste ipsa bubonia, quæ quandoque intra diem occidit. At vnguenta ipsa vehementiora esse necesse est, si occidere possunt, cum non inficiant aerem: igitur celerius occidunt quauis peste. Similiter & odores, cum cerebrum feriant, contingit illud idem, quod Hippocrates dicebat septima Aphorismorum: *Quibus cerebrum concussum est, in tribus diebus pereunt*
44. *si verò hos euaserint, sani fiunt*: non potest cerebrum externum incommodum, diu ferre, & quanto magis est incorporeum, quòd detrimentum infert, eo vehementius oportet esse, & statim occidere, aut omnino non occidere, sed conuulsionem mouere. Itaque cum talia sint fermè omnia præsentanea, oportet antea munire corpus ac cerebrum, ne obesse possint. Magis autem nocent, vbi quis ieiunus fuerit: iuuant autem non solùm quæ naribus admouentur, sed etiam quæ manduntur. Non oportet odorari fungos, non capsulam vbi serpentes iacuerint: nocent odore putrida omnia, apollinaris, opium, mandragora, cicuta. Et vbi multæ rubetæ, aut viperæ habitarint, aut serpentes perniciosiores: specus, vbi reconditum fuit frumentum, adeò vt repentè occidant, & sepulchra antiqua, & arcæ cum pannis reconditæ. Et locus occlusus per aliquot dies calce illitus, & fumus argenti viui, & lignorum rhododendri, & fumus carbonum, si locus sit occlusus, et calce illitus, et metallicorum quorundam fodinæ. singula horum quandoque repentè occidunt. Contrà confirmant cerebrum, rosæ et flores odorati, et mala appiana, et rubra quæ odorem remittunt, cotonea, pyra, santalorum omne genus, gummi animę albũ, violę purpureę, lilia, nymphee flos croceus, lignum aloes, caryophilli, moschus, muscus, zibethum, caphura, sed pauca, crocus, et in suffitibus, benzuin, thus, styrax, myrrha. Sunt et alia plura, et maximè nunc ex nouo orbe. Et mors quę contingit ex odoribus prauis, est similis apoplexię. Et dux Galeatius Maria Vicecomes, qui tot vrbes Mediolanensi prouincię adiecerat, ex illito veneno creditur extinctus: quamuis morbus ex quo obijt, fuerit diuturnus.

CVRA VENEFICIORVM, PHILTRORVM *frigidorum, præstigiarum, & fascinationum.* Cap. XV.

AD eos qui concumbere nequeunt, Apuleius (si qua fides huic viro adhiberi potest) ita scriptum reliquit: *Leontopodij frutices septem absque radicibus decoque, & luna decrescente lauato eum qui frigidus est, & teipsum, ante limen suæ domus, prima noctè: & suffumigato herba aristolochiæ, & redi domum,*

illum nequaquam respiciens. Aliud verisimilius. Ex pugione quo homo sit occisus, tres facies anulos: vnum gestabit collo appensum, secundum in digito, tertium ceruici subdat. Iuuat, et pugionem ipsum supponere ceruicali. Plinius mirum in modum commendat abrotanum, adeò ut etiam puluinari subditum, prodesse putet. Putant generaliter omnibus his generibus prodesse centaurium deuoratum. duplex genus: minus, cuius herba in usu est: maius, cuius radix Rhapontici sub nomine venalis est. Inde moly deorum, ab Homero appellatū, cuius Plinius describit figuram, medium quasi inter cyclamen, ac scyllam: huius habet folia, illius radicem. Sed & cyclamen ipsum si seratur in domo, & verbena si suspendatur, quam od id hierobotanem, id est sacram vocant herbam, plurimùm prodesse creditur. Huic succedit betonicæ semen, quod qua die homo degustarit, negant posse vllo genere veneficij tentari. Inde semnion à Plinio colore pennarum pauonis, & heliocallis, quibus Persarum Reges, intus priore, extra posteriore vti referunt: post lotos, id est, sertula campana: inde semen filicis, quod apnd me est. Decimo loco scylla: hæc auerruncant. Lib. 22. c. 21. in fine. Lib. 24. cap. 4. Lib. 24. cap. 17.

Ad philtra, & amorem heroicum, stercus amatæ, nesciente illo impositum, cum odoris fœditatem senserit, amor soluitur. Soluunt amorem magna auxilia, sectio venæ copiosa, purgatio cum elleboro, venus assidua vsque ad defassationē, labor magnus, inedia diuturna, verbera, longa peregrinatio, timor magnus, aut magna tristitia. Pudore, reprehensione non tollitur, sed contabescit homo. Studio tamen laudis & gloriæ, qui ingenui sunt animi, liberantur, dum alterum perire necesse est: vnde fertur, Agesilaum, cum in castris puerum haberet ægrum, quem plurimùm amabat, motis castris eum reliquisse, & dixisse, difficile esse amare ac regnare. Ludus quoque aleæ, & latrunculorum assiduus multum iuuat: & margaritarū puluis, & mandragoræ radix sæpius ebibita, sic vt obliuionem inducat, non insaniam. Et ebrietas ex vino dulci, hac in causa etiam perutilis est. Et moschus, & inula, conueniunt omnibus philtris, ac veneficijs.

Fascinatum infantem suffumiga filicis herba: ita iubet Apuleius. Opitulantur fascinatis, quæcumque confirmant: smaragdus, hyacinthus, theriaca. Inungatur patiens succo artemisiæ, & suffumiget ea: verbena autē suspendatur in cubiculo: suffitus ex auro, thure, myrrha, quæ bibita etiam sanant comitiales. Item ex succino, sanguine accipitris, & aquilæ aut columbæ. Et dormire in pellibus lupi, sed longè melius sub culcitra pellis leonis. Et carbunculus granatus magnus, ardenti prunæ similis, & quasi soli, collo appensus. Et comedat assiduè buglossum vulgare: & muniat animum philosophiæ præceptis. Et legat Theognoston. Et mutatio regionis ad hoc confert. Et vincire frontem corio frontis asini, creditur vtilissimum ad fascinum. Et satyrion herba cum radice, si edatur, aut appendatur. Et pæoniæ masculæ radix plena luna. Præstigiatos, & qui terrentur frustra per somnum, vt aliàs diximus, sanat adamas sinistro adalligatus brachio, vt carnes tangat. Coralliū etiam valde rubrū, suspensum è regione oris vētriculi: amethystus quoque, chelidonius & gagates appensi: & iaspis orientalis, topaziusque. Sed præter cætera carbunculus albus, gemma alba, sed sic dicta, quia nocte splendeat: omnes enim tales gemmas, cuiuscumq; sint coloris, carbunculos appellare solemus. Præterea gestatus in digitis cæruleus lapis, intermicantibus aureis stellis, res pulchra, tametsi rara. Ex amuletis, non lapidibus, mumia, pæoniæ radix, tum moschus, densque longior lupi, vel canis. In cibis caro lupi, & magis illius cor:

auri

auri scobs tenuissima, allia, cepe, fraxinus, olea: purgare quoque corpus cum elleboro, vel armeno lapide. Mandragoræ succus ex duobus obolis, id est, granis viginti quatuor. est enim alexipharmacum magnum, sicut & quæ comesta, & appensa, velut dictum est: moschus, hyacynthus, topazius. Qui verò ob siccitatem cerebri, multo elleboro indigent, & assiduo vsu eius, tum cærulei lapidis, aut armeni, balneisque, & margaritis. Et comedant butyrum recens plurimum: & lac bibant ouillum longè plus, & edant cerebra gallinarum, & amygdala recentia cum saccharo. Deuotum hominem delustrabis aqua fontana, immistis radicibus asparagi. Apuleius. Ad idem tutius, & quod differt, quamdiu manserit: omnia conuertentur in bonum ex Dei auxilio, qui tibi præfecit, quo seruêris. Auxilium è supernis fallax non est: consistit autem in perfectione summa, id est triplicata, & sensus, & verborum, & elementorum numerus in hoc conuenit. Numquam amouebis à te, neque mente, neque verbo, neque corpore. Serua cor syncerum erga Deum, & illius vita te tuebitur. Pœniteat, cupiat, deliberet, confidat, qui à deuotione liberare se velit. Quod referunt de Psalmo, illo, Iudica me Deus, & discerne causam meam, credo verùm non esse: quoniã non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Melius ergo solum tutis inniti. Et vmbra sapientis ac felicis defendit hominem, non deuotum diuinis verbis, ob sympathiam. Deuotum autem magicis carminibus, atque opinione, confirmat adamas gestatus in brachio sinistro, velut dictum est de præstigiatis. Differunt, quoniam pręstigiati medicamentis mouentur à mente, deuoti re diuina, aut dęmone, vel astrorum vi, aut opinione. Ad deuotos plerumque conferunt, quę ad pręstigiatos. Et huiusmodi hominibus confert edere corda luporum, & os cordis eorum, ac leonum: & cubare sub leonis pelle.

Ad veneficia autem, quę, vt dixi, potionibus & substratis, aut contactu maximè innituntur, celebratur asphodeli radix, tum etiam planta tota. Sed & aquifolia, vbicumque sata fuerit, arbor est. Rostrum quoque lupi, & ceruicis pellem integram gestare, amuletum creditur aduersus illa: ius etiam galli, aut gallinacei veteris, ex agresti mustela ebibitum. Hęc magis rara, quę subsequuntur: cynocephalia, quàm puto Iosephus Baras vocat. Sanè eius loco quęcumque planta noctu splendet, gestabitur amuleti loco. Edidit de his opusculum Gesnerus, & de Antithora. Amiantos persimilis est gypso splendido, seu lapidi speculari: verùm filis plenus est, resistitque ignibus: hic gestatus, creditur veneficijs resistere: forsan si quis talcum esse dixerit, cum parum natura dissideat, non aberrabit. Vterque enim splendet, ignibus inuictus, & fila habet, sed longiora amiantos. Generaliter autem prosunt quęcumque ad pręstigiatos, & similia facientes faciunt: velut moschus, theriaca, syrupus de nymphea, caro ipsa viperarum, abscisso capite, & cauda. Balneum assiduum, & ellebori potus cum pinguibus, confert plurimum. Referunt inter amuleta plurimum prodesse chelidonium lapidem suspensum: sanguis quoque caninus ob sympathiam, inter alexipharmaca numeratur, maximè cum hyacintho, smaragdis, margaritis.

DE CVRA VENENI TEMPORANEI. Cap. XVI.

PEr hæc ad temporanea venena, quæ quanquam periculosa sint, & difficilia, non oportet tamen animum remittere, sed fortiter resistere. Sunt autem quatuor generum: quæ putrefaciunt, quæ obstruunt: quæ erodunt: quæ à proprietate agunt, vt canis rabidi morsus. Quæ igitur putrefaciunt, aut à proprietate agunt, curanda sunt prouocantibus vrinam vehementer, & sudores. Et ex sudorem prouocantibus sunt, quæ dicta sunt: principaliter autem etiam venenis resistunt, radix aristolochiæ rotundæ, radix scordij, rosmarinus, cardui benedicti radix, quibus potest addi lignum sanctum. Quæ autem vrinam prouocant, erythrodani radix, spica Indica, petroselinum, & si necesse est, cantharidum modica pars adijciatur. Frangemus & veneni vires antidoto hoc. Recipe theriacæ optimæ, nondum fermentatæ, libram mediam, terræ Lemniæ drachmas tres, smaragdorum orientalium drachmas duas, bezoar grana quadraginta, succi cyclaminis, id est, radicum eius, recentis vnciam vnam: aut si fermentata fit, concreti vnciam mediam: albæ partis stercoris columbini drachmam vnam, & semis, cantharidum drachmam semis, cineris cancrorum drachmas duas, radicis gentianæ scrupulos duos. Terantur subtilissimè, et misceantur: dantur scrupuli duo cum aqua destillata ad balneum Mariæ, solani, vel rorismarini, vel herbæ Turcæ vocatę, ad quadraginta dies, integendo corpus: sudorem enim aut vrinam prouocat, & frangit vim veneni. Si verò fuerit erodens, corallium exhibe assiduè, & radiculam agrestem, & oleum copiosum: nam vides quòd Galenus tertio Artis curandi dicit, quòd oleum prohibet æruginis erosionem, sicut ęrugo olei vim putrefacientē in vlceribus, & antequam putredo incalescat, pinguedinibus vtemur: si iam erosio multa sit, vitro, & albo tartaro, & corallij puluere. At si obstruat medicamentum, chalybis limatura, aceto, & aqua abluta toties, vt in formam argenti splendeat, tenuissima, cum saccharo rosaceo molli vtemur, nihil timentes nec morbum, nec auxilium. Sunt qui auri limaturam adhibeant: quę si prosit, etiam in reliquis vtilior est. *c. 2. ante med.*

Quę verò erodunt, statim curanda sunt multo butyro, & radicula, & tartaro, & aphronitro. Et caro bubula, & lac, propriè resistunt erosioni.

Quę autem proprietate interimunt, multo lacte frangenda sunt, & alexipharmacis, bezar, scobe oritis, multa theriaca, multoque smaragdo: & si scias suum proprium adhibere antidotum: quę verò mole sua, iam dictum est de gypso. hydrargyrum autem purgante medicamento, & saltu indiget (descendit enim) oleique, aut pinguium iurium, si displiceat, immenso potu, atque assiduo, sit autē calidum: inde cum suo antidoto. Sed si in aurem immissum sit, facit autem dolorem auris, inde capitis, post conuulsionem, saliua debet extrahi. De hoc aliàs diximus. Satis est quòd optimum est, vt manu contraria apprehendat anulum, & super partem illam, vbi est argentum viuum, se inclinet, & saliat assiduè, donec totum excidat. Et spuma argenti parum à gypso dissimilis, eisdemque auxilijs curanda. *Li. 9. Contrad. 15.*

Quæ autem tabefaciunt, propriè aconitum, & multa alia, theriacis, & balneo, & ficubus, & multo lacte curari debent, Et sanantur, nisi repetatur: et aqua li-

maciarum

maciarum est optima in hoc casu.

Quæ autem vasa frangunt, thure, aloe, mucilagine psyllij, cydoniorum. Et antidotum eorum, est oleum balsaminæ, & bolus armenus, qui est in vsu, & chameçissi, & plantaginis succus, & portulaca, & generaliter omnia frigida, quæ tenacem habent succum, & hęmatites Hispanus. Et herba Sicula, & a quam vulgus vocat liliaceam.

DE MODO TRACTANDI VENENA, SINE noxa. Cap. XVII.

FOrsan quispiam hoc in malam partem vertere poterit: nam si docuerimus tutò tractare venena, poterunt confici odore lethalia: quale illud circulatoris, nescio an verum, quod Matthiolus narrat: & quod attactu solo, de quo ambigendum non est. Illud sanè atrocius, cum neque tutum sit obturatis naribus talia tractare, quandoquidem & ad cor permeant. Esse eiusmodi, docet vis illa sæua pestis buboniæ: propterea nil tam sacrum, quod violari non possit, & paratæ falces in vsum agri, cõuerti possunt in arma latronũ. Itaq; cum timere sit necessariũ à cibis non solùm, sed à tactu atq; odoribus (velut de filio Turcarum principis, qui adolescens cùm ingressus fuisset balneum, (vt referunt) expirauit.) et cubicula sint suspecta, ne quis ingrediatur, nisi perflato loco, suaserim: nec ignibus aut odoribus fidat: quinetiam præmittat imbecilliores, & qui facilè exanimantur. Armatus sit vndique chirothecis, obstructis naribus, mandat caryophyllum, aut rutam agrestem cnm aceto, et imbuat oleo asæ dulcis. Et vt denique dicam, suspecta nõ attingat, nec odoretur. Quò demiror, cum illi circulatores manifestè inimicitias exercerent, quomodo ille odorem floris hauserit. Tertium præceptũ est, vt optimæ theriacæ magnam quantitatem præsumat: aut si non habet, mediam, vt in succedaneis: post hęc bene potus mero accedat. Oportet autem, vbi attigeris, reijcere chirothecas, locum multa aqua frigida cum cinere abluere. Vbi quis ex odore noxã traxerit, sternutamẽta, lanaria, radicula, pipere, ruta ex aceto excitet: pòst vbi senserit se recreatum, odores florum cum aceto, & moschum, maximè et succinum ex vsu sum. Et vbi sub diuo signa relicta sunt destillationũ, nil attrectet, nec ibi consistat, sed more veterum, vestibus omnibus exutis, atque ablutis, seipsum lustrabit.

DE CVRA INDICAE LVIS, ELEPHANTIASIS, scabiei, pediculorum, phthisis, atque similium. Cap. XVIII.

POrrò phthisis curatio, quanquam difficilis sit, ob distantiam loci, rectam viã à gula, et assiduum motum pulmonum, tum quia tussi expurgari locum necesse sit, huiusmodi est, si spes subsit. Alatur carnibus auium, aut ouillis, aut piscibus cartilaginei generis semel in die, vomatq; ex lenticulæ decocto (id enim iubet Hippocrates secundo de Morbis) singulis quatuor diebus. Per interualla autem dabis ellebori albi totam quantitatem: aut, si vires minus ferant, dimidia. Purgabis quoque lacte asinino in multa quantitate. Et si malè oleat sputum, suffitum parabis huiusmodi, quod ad vlcera praua, & chironia conueniat: velut radice

dice

dice aristolochiæ longæ, galiopsis, myrrhæ resina, cadmia vsta, diphyge, rosis, centaurio, sarcocolla, vsquama argenti, chrysocolla. Quandoq; autem necesse est transire ad minium, æruginem, vitrum tostum, calcem viuam, thus, cum vrina pueri impolluti. Facit & erysimum, & cinis cancrorum, & terra Sarda, qua tinctores vtuntur cum seuo bubulo, Chamæleontis etiam nigri, & gallæ immaturæ, & galbani, & ammoniaci: alia quoque quæ etiam in ore teneri possunt: squammæ æris læuigatæ ʒs. resinæ laricis siccæ ʒs. mannæ thuris ℥iij. melle crudo mundo excipito: teneat in ore, & sine melle suffumigato: potes & diphrygem addere. Aliud: Ichthyocollam cum acerrimo aceto dissolue, & ei adde squamam æris, & terram erythriadem, & melle excipe. Tenere autem oportet assiduè in ore. Quædam etiam deuorari possunt: velut cinis cancrorum læuigatus, vt sumantur ad ℥s. pro vice cum saccaro rosaceo. Betonica quoq; & lappa maior, & irion, & quam vocant brancam vrsinam: in cibo autem hanc assumere præstat. Facit & ad huiusmodi, tussilago, & succus radiculæ agrestis. Hippocrates autem nos iubet, si quicquam ex cerebro in pulmones defluat, per nares deduci debere. In omnibus autem bonum est, vbi curatus fuerit, iuxta Galeni præceptum, ægrum, & lacte asinino, & mutatione aeris ad locum eminentem recreare. Sunt etiam inter auxilia, carnes ericiorum, vulpis, testudinis: sed vulpis maximè pulmo. Iuuant & ossa maxillarum lucij, tartarum album cum saccharo rosaceo, cucubali folia, & thyrsus (est autem descripta à Plinio) partem vnam, pastelli, quam describit Plinius Secundus, partes duas: infundas in vino, aut succum exprimito, & cum pane imponito foris: tum verò etiam intus edendum dato, & contineat etiam in ore. Optimum autem est, quod est secundum sympathiam ex pulmonibus, vtpote vulpis, & ex his quæ vlcera sanant insanabilia, velut quæ ad sordida vlcera, & carcinomata, & chironia, & habentia labia dura, ex metallicis, & herbis, & oleis destillatis, velut chalcanthi.

Lib. 27. cap. 28. in fine.

Lib. 2. c. 3

DE CVRA.

De Indica autem lue, tum elephantiasi, curam vt proponam specialem, locus non est, cum ad eam vix sufficiant octo libri à me instituti: verùm solum generaliter horum capita attingam: quæ quod ad victum attinet, constant exiccatione, & moderata caliditate aeris, cibi & potus pauci, & natura sicci, exercitationis, & sudoris, & euacuationæ assiduis cum elleboro nigro, & sanguinis detractione, cum somno longiore, ob coctiones, & vt opponatur siccitati reliquorū et munditie. Et vnguentis ex napello, & hydrargyro, & minio, & cinabari, tum suffitibus, et ligni vtriusq; Indici vsu, tū china, & sarza parilla, & alijs etiam efficacioribus. Quanquam ligni sancti decoctum, cùm sit acre id lignum, valde amarum, pingue et odoratum, paucis cedat: reliqua sunt temperatiora, china, et sarsa parilla.

At scabiei, et pediculorum, ac similium, per aerem valde calidum, et siccum esse debet, ac perflatum, cibos, qui parùm nutriant, et sicci sint, et paucorum excrementorum, auiculæ tostæ, pisces petrosi assati, cum aceto, et cinnamomo communi, mel, saccharum, amygdalæ contritæ, et coctę, exercitatio, sudor, frictio longa, summa mundities, mutare interulam, & quæ carnes tangunt quotidie. Sudor in balneo sicco, inde lauare se aqua in qua abrotanum decoctum fuerit.

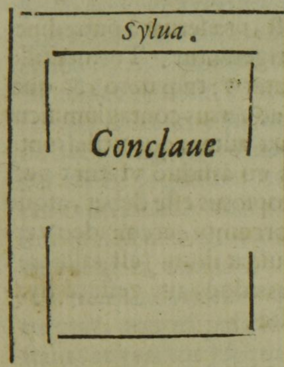
H

rit. Purgatio assidua cum myrobalanorum decocto, in gallo veteri, citrinorum, chebulorum, vel emblicorum, & nigrorum. Et si non sufficit, pascantur gallinæ, & galli, qui etiam sunt meliores, furfure, & elleboro nigro, & soldanella: sed sensim assuescant, ne pereant: inde coquantur plenè origano, thymo, & mercuriali, & sumatur ius illud. Et inungantur pulsus, & volæ manuum, & plantæ pedum, oleo ex sulphure, & ex baccis lauri, addita myrrha odorata, aut styrace. Et fiat terra Cambili huiusmodi. Recipe sulphuris, æruginis, singulorum libram: squamæ æris, chalcanthi, aluminis, salis, & nitri, auripigmenti citrini, quod vocant risagallum, picis naualis, resinæ laricis, baccarum lauri, staphidisagriæ, radicum lapathi, singulorum libram mediam: hydrargyri destillati, cantharidum, singulorum vncias duas: trita omnia subtilissimè ponantur in vitreo vase crasso, & oblito luto, aut figulino vitreato, ex his quæ ignibus resistunt, & coquantur in fornace vitri, aut laterum per tres dies, & extractus cinis subtilissimè teratur: cuius vsus multiplex erit. Primùm pro pauperibus, & pro canibus, & iumentis, misceantur cũ oleo è lini semine, vnciæ duæ cum libra, & coquantur per tres horas super cineres: et inungantur pulsus, et loca affecta, ac volæ manuum, et pedum: inde inuoluantur linteis calidis, et bene tectus decumbat: antea cœna sit lauta, cum carnibus pullorum, et aromatibus, et vino flauo potenti, copioso: et hoc alternis diebus, sic vt ter repetatur. Pòst lauet se in aqua decoctionis tartari, et oxalidis, in balneo: qui ordo etiam seruandus erit in omnibus. Modus secundus, pro nobilioribus, idem fiat in oleo roseo pigmentariorum, et tantundem coquatur in balneo Mariæ, et coletur. Modus tertius, pro delicatioribus, in aceto destillato, aut succo limonũ per tres dies maneat: inde coletur, et erit pinguis, sed bene exprimatur, et addatur moschus. Aliud facile. Recipe olei laurini ℥ ij. olei ex sulphure ʒ s. ellebori albi læuigati, tartari albi, lachrymæ iuniperi, singulorum ʒ ij. lactis tithymali, vel alterius similis, quantum colligere potueris, aceti destillati ℥ ij. styracis ʒ s. confice vnguentum. Ad acrem scabiem. Recipe olei ex tartaro albo ℥ iij. caphuræ ʒ ij. misce, et inunge. Est tartarum album, fæx vini albi, quę concrescit Bononiæ, et Romam versus, vel propter alumen quod ei miscent: vel quia vini natura lapidea est, et salsa, vnde, quomodocunq; id accidat, huiusmodi vinorum potus, quæ splendidam fæcem gignunt, vt ibi vidi, calculos generat tanto efficacius, quanto pulchrius est. Tartarum Mediolani non concrescit in lapidis duritiem, tantum abest vt in splendidam materiam, vbi vstum fuerit, & in calcem candidissimam redactum, vase marmoreo, vel etiam sponte, loco humido soluitur in oleum. Chymistæ, vt celerius conficiant calcem eius, ardente aqua excipiunt, & vbi solutum fuerit, aquam igne absumunt: sed hoc impurius est. At vt ad rem redeam, qui acri scabie laborant, maluam, & herbam purpureæ violæ affatim edant, & lupulos, & semina peponum. Et zeæ panis confert huiusmodi morbis, quia siccior est, & minus nutrit triticeo, & tenere in arca cum interulis sacculum croci recentis, & staphisagriæ, prohibet generationem pediculorum in his qui interulis illis vtuntur,

DE

DE CVSTODIA AB AERE PESTILENTI. Cap. XIX.

CVstodia à pestilenti aere multiplex est, ac prima quidem versatur circa ipsius aeris partes, velut mutationem regionum, maximè ad montana; vbi enim assiduus est ventorum flatus, neque corrumpi aer, neque vapores corrupti diu vim suam retinere possunt. Iuuat etiam conclaue eiusmodi habere apertum in sylua ex odoratis plantis, quale vides. Sunt autem, malus medica, ex plantis hortensibus aurantia, limonia, myrtus. Ex arboribus, laurus, cupressus, iuniperus, rosæ, picea, etiam pinus, ac larix, & quæcumque virent tota hyeme, & sunt odoratæ. Ex herbis autem, sampsuchus, ocymum, violæ, & quos vocant caryophyllos: cumque è terra vapor prodit, altiora cubilia sunt vtiliora, cum mucescit panis in illis, inferiora. Qui verò non tam potentes sunt in cubili circumuestito, è tabulis cupressi, aut saltem piceæ ad amussim se condant. At si moram non patiatur res, odoribus, atque suffitibus locus est muniendus. Sunt autem è suffitibus, vrina hirci, & asa dulcis seu odorata. Ex his quæ citra ignem odorem reddunt vehementissimum, atq; iucundum, sunt moschus, & crocus integer, tum caryophylli cum caphora, & rosæ siccatæ in vmbra, aquaque rosacea conspersæ, & eædem recentes, tum lilia. Et ex fructibus cotonea, & mala medica. Refert Athenæus in tertio Dipnosophistarum, citrium, & per se, & melle conditum aduersari omnibus venenis, tum soluere ventrem: qua ratione etiam ad præseruandum valet: velut, & aspergere pauimentum aceto, maximeq; rosaceo, tum etiam abluendo corpus. Cap. 5.

Alia est ratio circa corpus ipsum, vt aer non noceat: ac primùm præfertur exercitatio. Narrat Rasis ex Galeni auctoritate, contigisse, vt in quadam peste, in qua omnes periere, soli seruarentur venatores, ob assiduam exercitationem: exiccat enim corpus: velut & Ruffi catapotia, quæ aloe, ammoniaco, & myrrhæ dimidio pondere constant (aliter describuntur ab Arabibus) ex quibus ille affirmat, neminem obiisse, qui quadraginta perpetuis diebus ijs usus fuerit: sumuntur cū vino diluto. Laudatur theriaca à Galeno, & bolus Armenus, vt nono de Simplicibus medicamentis, & purgatio ac venæ sectio, quorū meminit Princeps prima Quarti, & sumpsit à Galeno in primo de Febrium differentijs: sed ipse non meminit sectionis venæ. Et in eodem genere est, quod expertum est, deferre auripigmentum album super cor. Et forsan iuuat ex antipathia, seu sympathia: vtrumque enim dici potest: sympathia ad genus, antipathia ad speciem referri potest. 30. Contin. Trac. 13. ca. 2. fol. 420. col 2. Paulus li. 2. c. 36. De vsu Theriacæ ad Pamphilianū, cap. 1.

Celsus præterea iubet, vt alternis vicibus aqua, & vino vtamur; additq; quòd peregrinatio, & nauigatio optima sunt, de quo dubium non est. Verùm de purgatione, venæ sectione, atque alterna vini potione, etiamsi ad dies referatur, difficultas est non leuis: videtur enim primùm sectio venæ imbecillius reddere corpus: præterea purgatio mouet humores tempore adeò periculoso. Similiter & alterna illa potio quantum obesse possit, quisque videt, quantum iuuare, non in- Ca. de terra Samia. Tract 4. cap. 4. Cap. 4.

telligo, nec video. Propter hæc dico, quòd præceptum illud de venæ sectione, intelligendum est, quandocumque corpus fuerit robustum, & dispositio aeris nondum inualuerit. Et ideo ista sunt facienda ab initio, cùm constitutio nōdum multos cogit ægrotare: vbi autem inualuit, non est tutum. Purgatio autem securior esse videtur, & maximè cum his quæ à proprietate resistunt prauæ qualitati humorum: in quo casu laudari solet trifera Persica. Sed non est hæc regula etiam tuta, quia vt visum est, adueniunt etiam in pestis tempore fluxus perniciosi: quo in casu minimè tuta esset purgatio, sed potius danda sunt quæ prouocant vrinam. & hæc sunt securissima, tum ratione generali, vt visum est in cura generali venenorum, & canis rabidi, tum ratione auersionis.

Olei quoque vsus copiosus eadem ratione quæ dicta est, præseruat à putredine: non enim calescere possunt, quæ non siccantur, sed refrigerantur. Tormentillę quoque radicis vsus videtur aduersus aeris iniurias salutaris: tum uerò, & quæ dicta sunt generaliter aduersus venena, & quæ dicentur aduersus contagium: sicut et hæc aduersus illa, sed non tam propria. Inter reliqua autem quę vtilia sunt, et iucunda, est serapium ex succo limoniorum, si quis eo assiduè vtatur: post quem est syrupus ex succo citrij. Verùm vsus horum copiosus esse debet, atque assiduus. Et dicunt, quòd spiritus equorum non sinit corrumpi aerem: ideo versari in illorum stabulo bene mundo (nam fimus coinquinat illum) est salutare, securumque. Et dicunt, quod vti carne columbarum assiduè, aut gestare hyacinthum orientalem, pręseruat perpetuò ab vtraque peste.

DE CVRA FEBRIS PESTILENTIS AB aere Cap. XX.

PRimùm igitur incipiendum esse à sectione venę, iubent medici: cuius causa tamen, non id conuenit, sed in duobus tantùm casibus. Primus est, cum habitus id exigat, etiamsi nulla febris adsit: nam Galenus libro de Sectione venę, iubet illam sanguinis multitudinem redigere ad temperamentum, inedia, balneo, frictionibus, atque huiusmodi: sed in pestilenti febre, cùm non det tam longas inducias, et periculum adsit ex plenitudine, etiamsi nulla adsit febris, necesse est statim sanguinem mittere; nam iuuat ratione habitus præter naturam, et materię febris etiam: nocet autem ratione, qua pestilens: quia vt pestilens, est in toto sanguine iuxta quantitatem, licet non iuxta perfectam qualitatem: igitur duo commoda debent præferri vni iacturæ, et mitti sanguis. De hoc igitur legas in vndecimo Contradicentium. Dubitatio relinquitur solùm, quando cum plenitudine exacti fuerint aliquot dies, et tunc, quoniam febris ex pestilenti aere totum sanguinem corrumpit, et quatenus illum corrumpit, non est facienda sectio: igitur vbi magis corruperit, eo minus est facienda sectio. Quo ergo aer magis fuerit contagiosus, et corruptio maior, tanto minus conuenit, si differatur. Si ergo pestilens fuerit aer et febris, aut morbus fuerit ex eo genere qui perimat quarta die, non licebit mittere sanguinem vltra primam diem: nec forsan si multitudo non fuerit nimia, vltra duodecim horas primę diei. Sed si perimere consueuerit in vndecima (rarò enim excedunt dies iudicatorios) nonnisi in secunda die, et si in quartodecima, vsque ad tertiam. nam hęc perinde se habet ad quartamdecimam, vt primu ad septimam, ex regula Dialectica reflexa: nam octauus dies

[Margin: Cap. 10.]
[Margin: Contrad. 76.]

tantum

tantum distat à quartodecimo, quantum primus à septimo: sed si in octauo facta est corruptio media, & maior die vna. igitur per primam regulam debet rettahi ad quintum diem: sed in quinta cum sit paritas ex ratione materiæ, vires sunt debiliores duplo, ac magis quàm in prima, cum morbus mortem est allaturus in septima: septima enim pars est minor dimidio tertia parte. Igitur tertius qui est medius inter primum & quintum, se habet ad quartumdecimum, vt primus ad septimum in morbis, in quibus septimus, & quartusdecimus pariter sunt exitium allaturi. Pari ratione vsque ad quartum, cum morbus est exitialis in vigesima, & maximè, quòd in quinta non licet, aut rarò, ob accessionem mittere sanguinem. Sed si non sint exitiales, verùm plures euadunt, ex regula Dialectica, licebit vlterius extendere tempus sectioni venæ, & quanto plures euaserint: igitur & in secunda, si ex dimidio fermè seruentur, & etiam in tertia, si plus quàm ex dimidio. Secundus casus est, cum febri pestilenti abscessus iungitur, vel ipsa febris pestilens per abscessum perimit: oportet autem eum esse ex interioribus. dicemus & de hoc peculiariter infrà. Porrò vbi adsit necessitas, nec liceat sanguinem mittere per venæ sectionem, cucurbitulas applicabimus, tum maximè, quòd natura eò crisim, id est ad exteriora dirigere solet: tùm quia materiam non trahit super membra principalia: tum quia non miscet sanguinē, nec debilitat vires ea quantitate, de qua sit curandum. *Cap. 25.*

Circa purgationem autem, cum in his videatur materia turgere (certè vbi non turgeat, non est purgandum, cum omnia detrimenta, quæ in non pestilenti obstant, augeantur) sequi oportet rationem generalem, & purgare oportet. Pessimè ergo faciunt, qui in materia quieta minuere conantur, cùm nihil vtilitatis afferant, sed multa incommoda: augent febres, obstructiones, debilitant vires, mouent materiam è loco, vt tardius corrigi, aut concoqui possit. Præterea addunt peculiare damnum, appetitus deiectionem, quod perniciosum est, vt dixi, in huiusmodi morbis. Et est sententia Hippocratis tertio Epidemiorum, & qui ex longis morbis, & qui ex acutis, omnes alui purgatio sustulit.

Quod ad nutritionem attinet, videnda sunt primùm ea quæ in sexto libro Contradicentium scripsimus. Et breuiter, vti oportet cibis, qui aliquo modo nutriant; & quanto febris est minor, & morbus magis pestilens: nam causa morbi non est, quæ coctionem impedit, sed morbus, & iactura virium postulat cibum. Quanto ergo febris fuerit minor, & prauitas maior, eo magis nutrientia conueniunt: contrà, minus, & ita de duobus alijs membris: nam si febris, & prauitas maxima fuerint, seu dederis, seu non dederis, omnino morietur. & contrà, si febris & qualitas pestilens remissa, vtroque modo æger facilè seruari poterit. Eandem quoq; rationem obseruare oportebit in temporibus morbi, plus nutriendo in declinatione, quàm in statu. Quoad quantitatem autem, sequi maximè conuenit caloris naturalis magnitudinem (hic enim à viribus multum differt) & consuetudinem: circa numerum autem cibandi consuetudinem præcipuè, vt in prima Aphorismorum. *Contrad. 27.* *2. Cō'rad. 20.* *Apho. 17.*

Circa aerem, dubium relinquitur, an calidus, an moderatus sit vtilior: frigidus enim magis restaurat spiritus, pro quo generaliter disputatum est secundo Cōtradicentium. Certum est, quòd aer siccus esse debet, purus, et odoratus: calidissimus autem est vtilior, tum quòd prohibet omnino putredinem, tum quòd dissoluit eam quæ iam facta est, subtracto fomite. Quinimò adueniente feruore æstatis, *Contrad. 21.*

æstatis, non solùm cessat pestis multiplicatio, sed ex his qui ægrotant, plurimi seruantur: igitur calidior aer in extremo salutaris est. Ignibus ergo et suffitibus est calefaciendus, ac siccandus. Et succinum, acetum ex caryophyllis, & xylo aloe, optima sunt: et similiter corpus optimè vestibus integi debet, eodemque in situ manendum, non solùm vt materia foràs euocetur, et meatus arteriarum in cute aperiantur, sed etiam vt calor auctus putredinem extinguat. Et si obiicias illud Principis: *Et oportet vt infrigides domos eorum:* Respondeo, quod exponit semetipsum de frigiditate, quæ fit per odores, aliaque potestate, non actu frigida.

1.4. Trac. 4. c. 4.

2. Aphor. 71. Quocirca quærit, an in huiusmodi febribus conueniat materiam foràs euocare: videtur enim vtile: quoniam vndecumque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones. Natura autem per abscessus, tubercula, pustulas, et maculas plures liberat: igitur medicus ad eandem partem trahere debet. Exemplum habetur septimo Epidemiorum de Andrea, vbi inquit: *Circa vigesimam quintam pustulæ pruriginosæ calidæ, velut igne ambustæ, seruatusque est. Et in quinto Epidemiorum: Euphranoris filio pustulæ velut culicum morsus, postridie febricitauit.* Et licet non dicat, apparet tamen quòd seruatus est. Et quamuis Pherecydes postea obierit, septimo Epidemiorum, clarum est quòd non vi febris, sed ex morbo pectoris, et abscessu obierit. Præterea abscessus fiunt, inquit Galenus, nō præcedente vrina concocta: sed in huiusmodi morbis non fit concoctio: ideo terminari non possunt, nisi per abscessus aut decubitus. Apparet etiam ex tertio Epidemiorum; *Plurimis igitur ipsorum abscessus ad suppurationes contigerunt, carnium ac neruorum elapsus magni.* Erat autem & fluxio collecta, non puri similis, sed alia quædam putredo, & fluxio multa ac varia. Quibus igitur circa caput horum aliquid fieri contigit, his glabricies capitis, ac menti fiebat, & ossium denudationes ac elapsus, & multæ fluxiones tam in febribus, quàm etiam sine illis, erantque hæc horrenda magis, quàm mala: quibus enim ad suppurationem talium maturatio peruenit, horum plerique seruabantur: quibus autem inflammatio, & ignis sacer discessit, talem autem nullum abscessum fecit, multi perierunt. Et ad hoc facit dictum Principis in Quarto libro: *Et oportet tegas ægrum, sicut calor exterius attrahatur.* Quidam tamen recusant hunc curationis modum, dicentes, quòd primum cucurbitulæ siccæ non debent adhiberi, nisi purgato corpore: Galenus libro de cucurbitulis. In his autem, vt dictum est, corpus est plenum humoribus prauis. Præterea dicunt, quòd quæ cum scarificatione adhibentur, refrigerant cutim: igitur prohibent naturalem euacuationem. Accedit, quod vtræque impediunt motus naturales, cum non sciamus quò natura tendat: igitur nocebūt, & non iuuabunt. Præterea euacuatio illa ad externa fit, non cocta materia, ideo symptomatica: quare numquam bona, quarta Aphorismorum. Sed omnia hæc sunt vana, & nugæ: nam attractio ad exteriora, cum fuerit ratione totius, potest fieri: dictum enim Galeni intelligitur, cum intendimus euacuare, vt in scabie: nam plus attrahitur, quàm educatur è loco. De refrigeratione loci dico, quod cucurbitulæ vicem gerunt sectionis venæ, in eo, quod trahunt ab intus, non ratione totius corporis, sed venarum magnarum: & colligitur hæc sententia à Galeno, in lib. de Sectione venæ, & ab Oribasio in septimo Collectionum. Quòd verò attinet ad incertum motum naturæ, dico, quòd certi esse possumus, nullam aliam viam esse salutarem, præter effusionem copiosam sanguinis: quia illa coctionem non præ-

2. De Crisib. c. 11. in fine.

Fen. 1. Tract. 4. cap 4.

Cap. 3.

Com. 22.

Cap. 11.

Cap. 10.

su, po-

supponit, & vrinarum multitudinẽ, iuxta illud primo Epidemiorum: *Vrina multa, crassa, varia. Post subijcit statim: Et eorum neminem mortuum vidi*. Tum in tertio, ibi: *Nam in multis morbis purgationes per vesicam factę, bonę sunt*. Fallit, vbi fuerit ex colliquatione multitudo, vt infrà: *Multitudo vrinarum non bonarum, colliquationes malæ*. Ex his, omisśis, illis quæ Fracastorio sine experimento, ratione, & auctoritate dicuntur, sex occurrunt, quæ maximè probantur: Bolus armenus, theriaca, vt suprà, & smaragdus, vt etiam Auenzoar, & nos feliciter experti sumus. Tria reliqua sunt, cantharides, quæ fermè in omni veneno, vt dixi, prosunt: & stercus columbinum, quod adeò laudatur ab Auenzoar in purgationibus: & auripigmentum album, quo vtebatur Aloysius de Vicecomitibus, cum bolo Armeno, & Lemnia terra. & si non habeantur hæc, poterunt loco eorum, addi hyacinthi, & margaritæ, & huiusmodi. Et quamuis dicerent, quòd interficeret ægros; non negarim sanè, quòd aliquos, sed valde paucos, forsan vi medicamenti occideret: nihilominus, postquã plureslongè seruabat, quàm cæteri medici, clarum est, non fuisse rectè dictum, quòd occideret, sed fuisse calumniam ab alijs medicis iniunctam: nam in verè pestilentibus, non puris populaxibus hoc vtebatur auxilio. At si multi seruentur, mitioribus est vtendum: quale est etiam oleum de scorpionibus Matthioli, & nostrum, & quæ dicta sunt. Et vt experientia comprobatum est, velut cuique veneno suum conuenit alexipharmacum, ita vnicuique pestis speciei, quo inuento, omnes fermè sanantur. Porrò de his in sequenti agam Capitulo. nunc satis sit difficultates cõmemorare, quæ impediunt quo minus facilè huiusmodi febres curari posśint. Atque harum prima est causa potens, ac permanens, aer scilicet, qui cum morbum generare potuerit, & illũ conseruare, & augere, longè etiam facilius poterit. Ipsa contagij ratio, quæ finem nullum admittit, nec per venæ sectionem, nec medicamentum, nec inediam: quæ tria potisśima sunt, & sola medicorum vsitata præsidia. Denique febris ipsa addita, quæ in ichoribus accensa est, concoctionem postulans, & inediam, quæ non patitur huiusmodi febris.

Cap. præcedenti.

Erit ergo forma victus, vt speciatim subiiciam, hæc: Pullus oxalide, capreolis vitium, berberis recentibus, tum omphacio, labrusca, enula, melissa, petroselino, borragine, buglosso, bibinella, cotoneis, auro, margaritis, hyacinthis, smaragdis, succoque limonij, citrij, aurantijque conditus: tum etiam endiuia pro cibo erit, iusque ipsum pro potu. Citria quoque tota comedat, si potest, cum pane in eodem iure madefacto: nonnunquam & lenticula odorata pro ferculo cum pullo cocta, aceto insuper addito, vtatur: vel in potu syrupum de aceto duplicato acetosum, cum decocto tormentillæ. nonnunquam vinum à malis punicis, aquæ destillatæ cum tormentilla, vel oxalide misceatur. Quandoque, si caput non lædatur, vel syncope timeatur, vinum album, odoratum, leue, cum aqua: clysteres molles, frictio, alexipharmaca. Vigilia perpetua, donec inclinauerit morbus, magis necessaria, quàm in intermittentium accesśionibus: oportet siquidem cum hoste, qui asśiduè nos vrget, etiam nos asśiduè, acriterque pugnare. Vnde, & cucurbitulas affigere siccas in singulas horas, & aerem siccare succino, dulci asa, & hirci vrina oportet, maxime cum, vel palpitationẽ cordis sentit, aut anxietatem, vel animi deliquium, vel cum extrema refrigerantur, aut nauseabundus est: hæc enim quinque, viæ sunt ad interitum. Porrò sub anxietate, inquies, comprehenditur & suffocatio: quodcumque horum adfuerit, vel si vtraque, peius, anxius

dicitur. Ergo in singulas sex horas (tot enim fieri solent mutationes, veluti in anno à Sole, & in mense à luna) accipiat hoc decoctum: ℞ ficus pingues excoriatas tres: scordij, florum lupulorum, foliorum viridium cardui sancti, quem vocant herbam Turcam, singulorum ʒ. is radicis fœniculi ʒ. iis. lentium excoriatarum ʒ vi. rhus ʒ i. laccæ electæ ʒ ij. coquantur lentes primò in libra aquę, ad consumptionem medietatis, inde addantur reliqua, præter scordium, quod in fine adijci debet; cola & exprime, & propina cum ℥ i. syrupi acetosi ex aceto duplicato. Singulis autem duabus horis, immisce saccharo e floribus borraginis, aut syrupo de succo citrij, puluerē ex bolo Armende nostro, sed optimo, & smaragdo orientali, paribus portionibus: quibus addatur orygis, aut eboris scobs, & os cerui ni cordis tertia ex parte, foliati auri decima. In pollinem hæc, præter derasam scobem redigantur. Loca pulsuum in carpis pedum, manuum, & in temporibus,
Cap. 3. & cordis muniantur oleo suprascripto. Et licet immiscere oleum asæ dulcis, seu benzuin destillatū, et non abs re fuerit oleo è santalis, atque rosis immisto regionē iecoris inungere, et ventriculi: imò optimum esse duco. Super cor sacculum deferat è nymphеæ, & croci floribus integris, tum rosis, xyloaloe, santalis citrinis, caryophyllis, caphura, benzuin, sæpius aspergatur aceto rosaceo. Superius docui suffumigium ad malos suffitus: cui addito flore sambuci, fiet egregium ad
Cap. 14. pestem.

DE CVRA PESTIS BVBONIAE.
Cap. XXI.

AT boboniæ pestis cura tanto difficilior, quanto morbus ipse præceps, et contagium maius: adeò vt omnes societatem etiam charissimorum refugiant, vix parentes filiorum ægrorum consuetudinem sustinent. Quandoque vna pestis tertiam partem hominum absumsit. Propriè conueniunt, quæ vires reparant. Et aqua rosacea in potu, borraginis, petroselini, scordium. Et potus multi olei in hoc iuuat, sed in siti magna, loco aquæ exhibēdum: pinguia vt accendunt calorem, ita putredinem, vt dixi, restinguunt. Referunt esse ignis speciē, qui aqua magis accendatur, oleo extinguatur. credo esse flammam oleo ipso accensam: aqua enim, vt vidi, talem flammā irritat. Sed et potus multæ aquæ frigidæ persæpe curat eos. Et aquam filipendulæ multi collaudarunt. Medicamen nostrum acceptum à patre meo Fabio Cardano, expertum valde, quo vti debemus singulis sex horis. ℞. aloes partes duas, gentianæ radicum, chamaleæ albæ radicum, centaureæ maioris radicum, dictamni albi, quo vtuntur pharmacopolæ, rosarum albarum, et rubrarū, santalorum itidem alborū, rubrorum, et cittrinorū, myrrhę, been albi, folliculorū sennę, scordij, sphragidis, boli Armeni orientalis, quo vtuntur pharmacopolæ, singulorum partem vnam. ossis cordis cerui ni partē mediam, scobis eburneę tertiam, croci duplū, scobis auri foliorum partē decimā: redigantur in pollinem, et dentur cum vino, drachma vna prima vice, inde media: vt seruetur, redigitur in massā cum melle roseo: quantitas, drachmę duę primùm, pòst drachma. Exterius, si qua parte doleat, aut inflari incipiat, cucurbi-
Cap. 3. tulis materia est auocanda: tum emplastris suprà dictis, ammoniaci lachryma: fermento quoq; tum bubonij radice, quam adeò collaudat Fracastorius lib. tertio de
Cap. 7. Morbis cōtagiosis, hoc modo; Folia angusta digiti longitudine, virentia, subaspera,

surculi

surculi multi ex vna radice, in siluæ modum: atq; in eorum summo pupurei flores plurimi, qui in medio lutei sunt, & ob id speciosi, referunt enim chamemęli imaginem, iuxta Benacum lacum frequentes.

Propria verò curatio in hoc genere est, per ea quę exterius trahunt venenum, & bubonem ipsum, & citò eum concoquunt, & sunt hęc varia in singulis speciebus, Constat enim, quòd anno M. C C C C L I. pestis illa nullum recepit auxiliũ, nisi ex ranis viuis superpositis, & cum moriebantur, applicabant alias, donec cessarent symptomata prorsus omnia veneni. Et ideo debemus experiri cùm his, tum muribus, gallis, palumbis: inde cum lacte, cepis, ruta, ficubus, fermento: tum etiam cancris, piscibus, & per singula genera rerum, quæ verisimili ratione prodesse possint. Princeps tertia Quarti laudat emplastrum ex lupo salictario, atriplice, capillo veneris, radice altheæ, cum pauco ammoniaco, & melle, ac vino: tum etiam radicem cucumeris anguini, cum pice brutia, aut picea, quæ sponte fluit. Sed in priore emplastro Paulus, ex quo desumpsit, loco lupi salictarij, habet parietariam. Sed & secundum ad rumpendum est, velut & lupini amari cũ aceto dissoluti, & capparis radix, aut nitrũ cum fermento, vel ficubus. Et quod optimum videtur, dissoluitq;, ac trahit, aster Atticus, de quo suprà: ob id dictum bubonium, vt reor, non quidem quod referat stellam flore, vt communiter creditur: imò folio potius, frequens in locis aridis. In quo etiam consentit Mattheolus, asserens, chamæmelo similem esse, passimq; inueniri. Citantur ex Virgilij monumentis apposité ab eo huiusmodi carmina:

Tract. 1. cap. 18.

Lib. 4. cap. 22.

Lib. 4. cap. 122

4. Georgis.

Est etiam flos in pratis, cui nomen amelo
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque imo ingentem tollit de cespite syluam:
Aureus ipse, sed in folijs, quæ plurima circùm
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.

Deinde paulo pòst:

Asper in ore sapor. ——

Illud non ferendum, quod Princeps iubet, in huiusmodi, repelli, ambiguo sermone, cum Paulus dicat apertè, si non adsit febris: febrem enim non adesse, & morbum non esse pestilentem, se consequuntur. Quòd etsi latitare febrem contingat, vt repellendo falli possis, respondebit quiuis, Dialectica quantum opus est instructus, vt hoc raro accidet, ita rarus error contemni in tam magna mole potest.

Sed ad victus rationem redeo. Cum in hoc morbo ab initio purum ab impuro segregatum sit, conandum est totis viribus, ne virus serpat: ideoq; vomitorijs, clysteribus, frictionibus agendum est, tum cucurbitulis, ac si quisquam venenum iam hausisset, quod partim citra iecur esset, partim vltra. Et qui viriliter in hoc agunt, plerumq; euadunt. Quòd si motus vehemens sentiatur, purgabis cũ elleboro: & si quieuerit motus, vrina prouocanda est, cum his etiam, quæ venena educere solent, vt sunt phu seu Valeriana, apium, iuniperi fructus, & rapæ semina, betonica, & similia: celebrantur, & ab empyricis ruta capraria, seu galega, herba anagallis, ligustici radix, eius quòd Angelicam vocant, tum ari. Cauere in his oportet ab initio pinguibus: & quasi media hæc est febris inter venenum, & pestem, vt abstinentia vtilis in eis sit. Et vtemur iure pulli tenui macroque, ac bene cocto, & alterato ijsdem fermè, de quibus antea dictum est.

Et

Cap. præcedenti. Et Princeps iubet ab initio imponi cucurbitulas loco dolenti, & scarificari: quod à ratione alienum non est. Et sectio venæ, & purgatio eodem fermè modo se habent, vt in ea quæ fit ab aere: verùm in hac sunt minus periculosa, quamuis videatur contrarium: quia plures ex hac, quàm ex alia pereunt, ob morbi sæuitiam.

Contrad. 22. De carbunculi autem cura cum fimo columbino, tum alijs (nam de eius essentia in secundo Contradicentium actum est) non malum forsan fuerit adscripsisse carmina Quinti Sereni præcipua:

Hunc veteres quondam varijs pepulere medelis
Tertia namque Titi simul, ac centesima Liui
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exectum, aut poto raparum semine pulsum.

Inde paulo pòst:

Dulcaridum, laticemque cumini semine iunges,
Atque fimum pariter Paphiæ compone columbæ:
Hinc line duratas partes, & clausa venena.
Præterea triti reserant operata lupini:
Nonnullus calcem viuam dissoluit aceto,
Fumantemque niuem papulis apponit acerbis.
Est qui gallinæ perducat stercore corpus:
Allia vel piperi parcè commista linuntur,
Pythagoræ cognata leui condita cumino
Proderit, & madido fermentum polline turgens.

Primum autem auxilium ex T. Liuio, vt dicit, decerptum, charta centesima tertia, præstantissimum est.

DE CVSTODIA TRACTANTIVM HVIVSmodi ægros. Cap. XXII.

Cap. 13. GAlenus vndecimo Artis curandi, breuissimè omnis putredinis curam, atque custodiam quatuor verbis descripsit, dicens: *Putredini contraria sunt euacuatio, ventilatio, perfrigeratio, atque concoctio.* Ideo fontes, qui tatia tractant, sibi faciunt: & profuere multis non solum in hac peste, sed & ea quæ fit ex aere. Et similiter vrinæ prouocatio: cum quibus autem, iam sæpius dictũ est. Purgatio verò per aluum tuta nõ est, nec vtilis: at sanguinem mittere, aut vomitũ vere, hoc ipsum pessimũ est. Ergo fonticuli in syluestri brachij parte, aut sub genibus facere consueuerunt. Accedentibus ad ægros, mandere corticem aurantij vtile fuerit, & inter duos cereos magnos accensos. Ventilatio hac in parte suspecta est: nam arteriæ aerem corruptum attrahunt. Neque ergo nimis aperire, neque concludere poros; sed in hac aperire, in ea quæ ab aere fit, poros occludere magis conuenit. Perfrigeratio autem vtilis est, sed facere, quàm dicere, difficilius, præsertim quod multi ob id solùm seruati esse creduntur, quod allia & cepæ assiduè essitarent, & aer frigidus plenus sit vaporibus multis, ob id frigida actu corpora seruare decet. Cæterùm cepæ, & allia euacuant per halitum, & vrinas: vnde etiam scabies vtilis. Concoctio autem generali ratione est necessaria, vt ne quis crudo cum ventriculo, aut iecinore motus suscipiatur.

DE

DE ALEXIPHARMACORVM COMPOSITIONE, & numero, Cap. XXIII.

PRincipale alexipharmacum,omnium confesſione eſt theriaca, ignota antiquis Latinis, Celſo, Eroiuliæ, ſeu Eroti Iuliæ (fuit enim libertus eius medicus, Auguſti ætate) Trotulæ falsò appellato, & Scribonio Largo ipſius Auguſti medico. Primus enim eius inuentor Andromachus,tempore Neronis,teſte Galeno, primo de Antidotis, qui aliquot commutatis, inter reliqua viperarum carnes addidit Mithridati j deſcriptioni, qui & ipſe vtebatur compoſitione ſua mithridatica, licet non adeo efficaci, comprobata tamen in nocentibus, per ſingula venena ſingulis auxilijs. Teſtis eſt Celſus, libro quinto eam deſcribens. Conſtat XXXVI medicamentis, melle excepto. Apud Andromachū ſecundo de Antidotis, mithridatica habet Radicem dulcem, ſalem, scordium, cypheos, fœniculum, nardum Indicam, meu, lachrymam Arabicam, ſcincum, phu, vinum: vndecim plus quàm apud Celſum, quæ verè fuit mithridatica. Deficiunt quinque: cuminum, rhaponticum, ſagapenum, iris,& longum piper: vt ſint XLII ſimplicia. Suprà ergo mithridaticam Andromachi, eius theriaca habet paſtillos viperarum, & ſcyllæ, & hedychroi, loco cypheos, napi ſemen, agaricum,ſchœnum, dictamnum, ſtœchadem, apium, marrubium, calamentum, chamepytim, amomum, pentaphyllum, chamędryn, ſphragidem, chalcitim, centaurium, carpobalſamum, ammi, asphaltum, ariſtolochiam,quæ ſunt XXII. Si quis ergo mithridaticam componeret ex deſcriptione Celſi, & Andromachi, ſeniorem ſemper intelligo, contineret ſimplicia XLVIII. quia vtrumque piper, velut & in theriaca, apponitur, longum, & nigrum: quibus additis XXII. fierent omnia LXX. at non ſunt niſi LXIIII.Omiſit ergo Andromachus primo de Antidotis, ſex, ex his quæ in mithridaticam ſuam,vel mithridatis recipiebantur, cypheos, acorum, cuminū, ſal, scincum, spica,& nardi. Sed mirum eſt,quòd in mithridatica ponat Andromachus nardum Indicam, & spicam nardi, quaſi duo. Sed iam tempus eſt, vt quorundam præceptorum reminiscar. Primum, vt antidotum vtramque, id eſt mithridaticam, & theriacam, conficiamus iuxta Andromachi senioris descriptionem, non Galeni: cum priores experti fuerint Cæsares; adeò, vt Suetonius referat, Neronem non ausum tentare mortem venenis, quòd sentiret munitam eſſe antidotis. Et Galenus ipse non suam, sed Andromachi confecit. Hæc etiam antidota, dicebat Galenus, præsumpta, longè plus poſſunt, quàm ſi pòſt,quintuplum aut sextuplum sumantur. Vnde patet, quanto celerius, tanto melius, vbi pòſt contingat accipere. Illud etiam animaduertendum, theriacæ duo eſſe principalia fundamenta, crocum,& viperam: quę ſi non optima ſint,labor totus perit: nam viperæ carne propriè reſiſtitur venenis: croco autem deducitur ſtatim medicamentū ad cor, ideo hæc eligi debent summa cum diligentia. Conſtat etiam theriaca medicamentorum pondere ſibi proportione respondentibus, scilicet XXIIII. XII. VI. III. II. I. vnde ponderis ratione,scyllitici paſtilli præualent, inde theriaci, opium & piper longum, & hedichroum. Poſt hæc erunt scordium, rosæ, napi semen, iris, agaricum, cinnamomum, succus dulcis radicis, opobalsamum. Iuxta hoc ergo componemus mediam theriacam validiorem prima, sed non adeo tutam. Recipe paſtillorum

Cap. 1. Cap. 23. Cap. 1. Cap 6.& 7. 1. de Antidotis cap. 1. 1. de Antidotis cap. 1.

scyl-

scyllitícorum part. XXIIII. paſtillorum è viperæ carne, hedichroi, opij, piperis longi, ſingulorum partes XII. agarici, cinnamomi, scordij, rosarum, ſeminis napi, iridis, ſucci radicis dulcis, opobalsami, ſingulorum partes VI. croci partes III. mellis partes CCLXXXVIII. vini XCVI. Quod ſi ademeris ea, quę sub pondere sex partium adijciuntur, mel autem CXLIIII. partibus, vinum XLVIII. fiet theriaca potentisſima, ſed minimè tuta. Perfecta ergo theriaca, vt dictum eſt, conſtat LXIIII. medicamentis: media, XVI. minima, VIII.

1. de Hiſt animal. cap. 6. Vt verò viperam eligas, facilè id aſſequeris, ſi feminam grauidam inuenias: nã ſola è ſerpentibus animal parit: parit autem ad XX. nec mater, aut proles cibum capta guſtat: maximè tamen paruis auiculis è nido ſublatis, & muſculis gaudet. Superuiuunt tamen ſine cibo ad triginta fermè dies. Vbi genus inueneris, præſtat è locis calidis, ſiccis, aridiſque eligere maſculas. hæ duos tantum caninos *Cap. 13.* habent dentes, vt libro de Theriaca ad Piſonem: ſub veris finẽ, fuluas, viuaces, lato capite, ventre propenſo, toto corpore ſinuoſas, meatum habentes excrementi: imò caudæ propiorem, mobilem, viuacem: quæ plurimum à plano ſe attollant, ardentibus, & toruis oculis: inde coge ſingulas, crus, aut ſub ala pullum mordere: & qui celeriter expirabunt, eorum viperas elige.

De proprijs autem ſingulorum Alexipharmacis tabulam hoc modo, venenis præpoſitis, ſubiungemus.

		Alexipharmac.
1	*Hydrargyra*	*Columborum agreſtium ſtercus, vel coſtum noſtrum, quod in vſu eſt.*
2	*Minij, & cinabaris.*	*Spodium ex ebore*
3	*Aeruginis*	*Corallium*
4	*Gypſi*	*Muris ſtercus.*
5	*Ceruſæ*	*Vinum dulce ad ebrietatem*
6	*Cyanei lapidis.*	*Succinum*
7	*Napelli*	*Mus ſuus, Moſchus.*
8	*Leporis marini*	*Rubetæ cinis, caro vulpis aſſata, & oſtrea.*
9	*Fellis viperæ*	*Theriaca*
10	*Extremitatis caudæ cerui*	*Theriaca*
11	*Salamandræ ſpumę*	*Halicacabi ſemina*
12	*Putrefactis*	*Scordium.*
13	*Cucumeri aſinino*	*Mentæ ſuccus*
14	*Cantharidum*	*Halicacabi ſemina*

		Alexipharmac.
15	*Chamęleæ radix*	*Origanum*
16	*Rhododaphne*	*Iuniperi ſuccus*
17	*Ricini*	*Hypericum*
18	*Anacardi*	*Pini ſemen torrefactum*
19	*Nucis vomicæ*	*Citrij cortex*
20	*Viperæ morſui*	*Theriaca epota*
21	*Scorpionis ictui*	*Scorpius ſuperpoſitus*
22	*Aranei puncturæ*	*Endiuia epota, & ſuperpoſita*
23	*Rutelæ ſeu tarantulæ*	*Melanthiũ, & ſaltatio ex muſica*
24	*Odori venenato*	*Vrinæ cerui ſuffitus*
25	*Vmbræ toxici, & Rhododaphne*	*Iuniperi ſuffumigium*
26	*Opio*	*Caſtoreum, vel aſa, vel elixir.*
27	*Mandragoræ*	*Radicula agreſtis*
28	*Solano*	*Cancri marini, & locuſtæ.*
29	*Thoræ*	*Antithora.*

30 Hy-

30	Hydrargyrij cocti vel sublimati	Cryſtallus
31	Auripigmenti	Oleũ è nucleis pinicis.
32	Aeris ſquãmæ	Acori ſuccus
33	Spumæ argenti	Ricini ſemen
34	Adamantis ſcobis	Radicula agreſtis
35	Herculei lapidis	Smaragdus
36	Aconiti	Ariſtolochia longa
37	Ranæ lapideæ	Myexis
38	Fellis leopardi	Mus napelli
39	Menſtrui ſanguinis	Viperarum caro
40	Aeluri cerebri	Moſchus
41	Fungi	Allium
42	Scammonij	Ribes ſuccus
43	Tithymali	Mumia
44	Ficus Pharaonis	Cucumeris ſemina
45	Ellebori	Nymphee æ flos
46	Apij riſus	Meliſſæ ſuccus
47	Nucis Metel	Butyrum
48	Canis rabidi morſui	Cynorrhodi radix
49	Vulneri venenato	Muſtela impoſita, vel ſtercus humanum
50	Crabronum ictui	Ferrum frigidum impoſitum
51	Excoriationi à venenatis, vel ruta	Iuniperi foliorum ſuccus, vel endiuiæ
52	Cicutæ	Gentiana
53	Hyoſcyamo	Piſtacia
54	Coriandri ſucco	Vincetoxicum
55	Incertorum	Bezar, cerui oculorũ ſordes, ſmaragdus, orygis cornu
56	Omnium	Aqua, & aer maior, & minor.

SVCCEDANEORVM COMMVNIVM alexipharmacorum noſtrorum. Cap. XXIV.

1	Bezar	Cerui oculorum ſordes
2	Orygis cornu	Eboris ſcobs
3	Balſami	Stercus capræ vſtum
4	Margaritarũ	Concha margaritarum
5	Laſeris	Platani fructus
6	Armenij luti	Samium lutum
7	Scordij	Dictamnus Cretẽſis
8	Ciconiæ ventriculi	Caninus ſanguis
9	Muſtelæ	Teſtudo
10	Alyſi	Aſclepiades
11	Been albi	Dictamnus albus
12	Iuniperi fructus	Lauri baccæ
13	Cynorrhodi	Cancrorum fluuialium cinis
14	Abſinthij Aegyptij	Ruta capraria
15	Muris napelli	Muſcæ napelli
16	Smaragdi	Hyacinthus
17	Xylobalſami, & carpobalſami	Violæ albæ radix
18	Theriacæ	Mithridatium
19	Terræ Lemniæ	Terra Melitenis
20	Antithoræ	Zedoaria
21	Anſeris ſanguinis	Anatis ſanguis
22	Galbani	Opopanax
23	Trifolij odorati	Hypericum
24	Angelicæ	Tormentilla
25	Napi ſeminis	Iridis radix
26	Aſæ fœtidæ	Belzoin
27	Cerui vrinæ	Arthemiſia
28	Myexis	Coralium

29 Ada-

29 *Adamantis*	*Topazius, id est, chrysolithus.*	38 *Cardui benedicti*	*Maluæ semen*
30 *Chamæleæ albæ radicis*	*Dictamnus noster*	39 *Ambræ*	*Succinum*
31 *Moschi*	*Zibethum*	40 *Rhapontici*	*Rhabarbarum*
32 *Croci*	*Buglossum*	41 *Rutæ*	*Persicorum nuclei*
33 *Indici ligni ad venena*	*Gentiana*	42 *Radiculæ agrestis*	*Radicula, cum sale, & aceto*
34 *Muris magni*	*Gallinæ cerebrum*	43 *Enulæ*	*Citrium*
35 *Columbi agrestis stercoris*	*Columbi domestici, vel gallinæ stercus*	44 *Harmala*	*Ruta agrestis, vel capraria*
36 *Fraxini*	*Trifolium asphaltites*	45 *Theriacæ*	*Theriaca media, vel minor: bezar, sordes oculi cerui, smaragdus, harmala.*
37 *Myexis*	*Corallium*		

In omnibus alijs meminisse præstat, quòd domestica pro agrestibus substitui possunt, & quòd Dioscorides ita simplicia sua collocauit, vt proximè succedens pro antecedenti, aut antecedens pro subsequenti substitui possit. Sed & substitutorum Galeni, & Pauli Tabula est huiusmodi, eorum, quæ non adeò aduersus venena præstant, vt priorum: sunt tamen nobilia pharmaca.

DE LATERALI MORBO PESTIFERO *curando. Cap. XXXV.*

COlligere oportet intentiones principales curandi vtrumque morbum, febrem scilicet pestilentem, & lateralem morbum. Febris pestilentis cu-
Cap. 20. randæ capita superius redegimus ad rationem victus non exquisitè tenuem, sed cum iuribus crassis, vt ille vocat: dat præterea allium, pisces salitos, cappares, præterea vinum absinthite. Et nos embammata ex succo oxalidis, & mentæ, & gingibere: at in laterali morbo, succus ptisanæ ex aqua, aut minus. Et in potu vitanda sunt vinum, amara, acriaquè, danda insipida & dulcia.

De aere in peste, debet eligi calidissimus, aut frigidissimus: in laterali autem morbo temperatus, in hoc etiam humidus, & purus. in pestilenti autem morbo purus, sed siccus: debetquè ob id suffiri ladano, styrace, belzoin, succino, quæ omnia aduersa sunt patientibus abscessus circa membra spiritus.

In pestilenti febre non conuenit sectio venæ, & maximè post initium illius: in morbo laterali, si sit in superioribus costis, conuenit non solùm, sed est necessaria admodum, & donec ad sputum peruenerit, & vsque ad sanguinis mutatio-
Tex. 10. nem (secundo de Victu in acutis) vt pro rubro liuidior, aut pro naturali rubidior exeat, atque ideo copiosus admodum: raro enim hæc mutatio fit citra sanguinis copiosam detractionem, velut duarum librarum, certè non antè vnius. Cucurbitulæ autem tempore initij, procul à loco, & in statu, super locum in vsu esse possunt.

2. de Victu in acut. 11. De purgatione in laterali morbo superiore, nō conuenit, in pestilenti, cum materia turgente conuenit, vt dictum est: vicissim in laterali morbo, cum dolor est in costis spurijs, conuenit: in pestilenti, non ex materia turgente, omnino letha-

lis

lis est. Contrà ergo conuenire possunt, vt in turgente, & morbo laterali in spurijs costis, & contrario modo: conueniunt in hoc, quòd in nullo casu decet mouere materiam cum leuibus medicamentis.

De prouocantibus etiam vrinam, vbi ad empyema morbus lateralis transierit, conueniunt in vtroque: atque eo magis, cum materia non expuitur, aut parum de ea. Et etiam ante empyema: sed in eo casu non conueniunt, quia in morbo laterali debiliter ducentia, vt semina melonum, conueniunt, & dulcis radix: in venenis autem valida, vt dixi, velut cantharides. Et si adsit sputum, etiam nullomodo talia quę siccant, vt erythrodanum, & spica, haud bona sunt. Prętèrea in morbo pestilenti conueniunt, vt dixi, quę auocant exterius: at in morbo laterali solùm in principio, ne coctio impediatur: & in statu, vt dixi, quandoque, quando morbus in musculis, non in membrana fuerit. Prętèrea non vbique, sed in morbo laterali duntaxat, in ea parte, vbi adest morbus, vel è directo: in pestilenti vbique.

Demùm cura febris pestilentis debet fieri per exiccantia, vt smaragdum, theriacam, scordium, & omnia huiusmodi: inter quæ solus bolus Armenus conuenit etiam morbo laterali, loquor de vocato orientali, licet hic non sit verus bolus Armenus Galeni, sed potius terra Samia. Et sum hoc expertus, in Philippo Maluezzio patricio Bononiensi, & in alijs expertum vidi, quòd non astringit pectus: imò autores plerique dicunt de hoc pręsenti, quem habemus, quòd respirationem liberiorem reddit: & licet non sit bolus Armenus Galeni, tamen multum confert in febre pestilenti ab aere, absque dubio. Et nunc deferuntur diuersorum colorum, ruber, luteus, pallidus: & luteus videtur in hoc casu magis accommodatus, dum æger laborat duplici morbo.

Quibus expositis, illud quod adiungitur pesti, vel est naturale, vt ætas, gestatio vteri, consuetudo aliqua, contrarium aut simile indicans, temperatura, morbus quidam naturalis, aut imbecillitas: aut res non naturalis, tristitia, vigilia, crapula quę pręcessit, ebrietas, labor, coitus, seruitus, malum cubiculum, & planè frigidum, & humidum, paupertas, solitudo: aut res contra naturam, scilicet morbus, morbique causę, aut symptoma. Ex morbis autem, quidam consequuntur febrem pestilentem, vt hoc anno morbi laterales, & de quibus dicebat Hippocrates tertio Epidemiorum: *Multis autem in febribus, & ante febrem, & ex febribus ignes sacri inciderunt*. Et paulo pòst: *Lienterici, multi dysenterici*. Et infrà: *Soporosi verò maximè phrenetici, & febre ardente laborantes erant*. Et in secundo etiam meminit de angina pestilenti. Sed discrimen est in cognitione ex tribus: nam morbi qui consequuntur ad statum aeris, sunt multi, sporades autem rari. Pestilentes accidunt, dum multùm sæuit constitutio: sed si leuis fuerit, sporades existimandi sunt. Præterea ex natura morbi, diximus autem de his, in consilio de Prouidentia temporũ, qualiter ex natura membri principalis dignoscuntur: & ex eo quòd retinetur materia, aut protruditur, aut colligitur, vt cum sint tria membra principalia, fiant nouem genera morborũ pestilentium, species autem plures; sed quæ non continentur sub generibus, neq; erunt inter species adnumerandæ. Sunt autem, præcipuè si caput infestetur, lippitudines siccæ, & humidæ, furores, & atræ biles, & morbi comitiales, & attoniti, & resolutiones, & anginæ, & parotides: & si cor, morbi laterales, peripneumoniæ, febres ardentes, tabes, æstus: & si iecur, vomitus, lienteriæ, dy-

Sec. 2. ante finem.

sente-

ſenteriæ, morbi regij, cachexiæ, aqua intercus. Circa curationem ergo primùm conſideranda ſunt, an intentiones ſint ſimiles, an contrariæ, an neutro modo. Et ſi ſimiles, nullam habemus difficultatem, quia augenda ſunt quæ præcipiuntur: velut in diarrhœa peſtilenti, haud dubiè cibus valde nutriens erit exhibendus: & in ardente febre putrida, ſyrupus de limonibus. Et ſimiliter ſi fuerint contraria, velut quæ prouocant ſputum, & dulcia in morbo laterali peſtilenti: nam auxilia talia debent, quæ non ſibi aduerſantur, adhiberi. Difficultas tota eſt, vbi contrà indicauerint: & tunc quatuor erunt præcipuè conſideranda. Primum, ſi aliquod auxilium diuerſa ratione vtrique conueniat, velut dixi de bolo Armeno noſtro, quòd facilem efficit ſpirationem, & febri peſtilenti aduerſatur: & de huiuſmodi auxilijs non eſt dubium quòd debent adhiberi. Secundum, an morbus coniunctus pendeat ex conſtitutione, an ſit ex ſporadibus, & fortuitò illi adiunctus: quod etiam licet coniectare ex cauſa externa: vel ſi eidem morbo ſit aſſuetus, vt podagræ, diarrhœæ, qui ſunt morbi multis familiares. Tertium, ex quo maius mortis periculum immineat. Quartum, an vnum ſit cauſa alterius, ſecundum materiam, aut etiam ſine quo aliud ſanari non poſſit: & quodnam illorum ſit principale. Si igitur morbus pendeat ex conſtitutione, datur vna regula generalis: Omnes tales morbi ſanantur, curato morbo principali: imò debent curari curatione morbi principalis. Et hoc est quod innuit Hip-
Sec. 7. pocrates ſexto Epidemiorum, dum dixit: *His ita preſſis nihil memorabile proderat, non ventris turbatio, non venę ſectio, nec quicquam aliorum quę tentaui. Secui enim venam ſub lingua, quoſdam & ſurſum purgaui.* Nam hęc cum eſſent auxilia anginoſorum, non proderant: quoniam morbus erat peſtilens, & cura peſtilentis morbi curari debuit. Memini me ſanaſſe filium Io. Petri Puſiani ex ſputo ſanguinis, quod erupiſſet illi ob Indicam luem, ea ſanata per ſua auxilia, additis pauculis leuiter aſtringentibus, cum alioqui futurus eſſet morbus ille inſanabilis. Curatio ergo prima in omnibus morbis, qui pendent ab aeris corruptione, debet eſſe peſtis, additis leuiter quę conueniant morbo illi proprio. Quòd ſi ſporadicus morbus ſit, qui coniungitur; velut ſi quis incaluit, & exercitatus eſt à cibo, inde in aura refrigeratus tempore peſtilentis morbi vagantis, in quo plures ex fluxu pereunt, & quiſpiam corripitur morbo laterali, & hinc ad decem horas antequàm voceris, vides vrinas turbidas, & fluxum ventris iam cœpiſſe, tunc tu intelligis, quòd is correptus eſt ſporadico morbo, ſcilicet laterali, & peſtifera febre, & morbo, qui eſt etiam peſtilens: tunc clarum eſt, quòd morbi hi habent contrarias indicationes: quo in caſu conſideranda ſunt tria. Primum, de quo dictum eſt, ſcilicet quiſnam morbus ſit periculoſior ex conditione generis, vtpote ſi plures moriantur ex peſtilentia, aut pauci: ſi primum, maior intentio debet adhiberi ad morbum peſtilentem: adhibebimus itaque cucurbitulas cum ſcarificatione, in extremitatibus frictiones, quouſque morbus langueſcat lateralis, coquemus ptiſanam cum iure non craſſo, ſed tamen bono pulli: dabimus in potu decoctum tormentillæ cum oxymelite: aerem calidum reddemus cum ſuffitibus leuibus, & ſiccantibus: dabimus lac è nucleis perſicorum cum ſaccharo: fricabimus corpus quotidie, ſed non adeò aſſiduè, aut vehementer, velut ſi eſſet febris ſola: dabimus ſmaragdum cum bolo Armeno, & ſaccharo, borraginis floribus condîto plurimo. Si autem pauci ex peſtilentia moriantur, antequam prima dies et exacta, mittemus ſanguinem ex vena vſque ad

muta-

mutationem illius: dabimus ptisanam cum aqua, & saccharo: interdiu saccharum cum floribus borraginis cōditum: adhibebimus aerem temperatum. Eadem ratione considerabimus in ipso affectu, quisnam morbus sit maior, febris, & fluxus, an morbus lateralis. et hoc ex proprijs signis, vrinæ confusione, dolore sub costis, æstu magno, angustia, & difficultate spirandi. Febris ipsa fermè communis est: fœtore excrementorum, pulsu serrino, casu virium, & appetitus cibi, & tussi ipsa. Et iuxta id quod magis vrget, adhibebimus validiora præsidia, & iugiter, altero tamen non neglecto. Secundum, quod est consideratione dignum, est, vt cum curamus morbos contrarios, vel curabimus per medium, vt in calida iecoris intemperie, & frigida ventriculi, dabimus temperata, quæ sunt vtrique contraria. Secundum est, vt ratione variarum virium, prosit idem contrarijs, vt dixi de bolo Armeno, quòd siccitatis, & frigiditatis ratione conuenit pestilenti morbo: proprietatis autem natura, omnibus pectoris morbis. Et ita myrtus vt astringit, prodest fluxui ventris, & vt dulcis, lenit tussim, ac pectus. Tertium est, vt medicina composita ex contrarijs, iuuet contrarios morbos: quia vnumquodq; membrū trahit quod conueniens est: vel ratione naturæ, vt iecur iecur lupi, & ventriculus, ventrē galli: aut ratione contrariæ intemperiei, qua laborat, vt in hemitritæo piper trahitur à ventriculo frigido, & ptisana à iecore supercalefacto, licet sint mista. Quartum est, vt vnum vno tempore, aliud alio administretur. Quintum est ratione loci, vt epithemata calida super ventriculū, frigida super renes, vel iecur asplicentur. Sextum, vt idem membrum diuersis modis afficiatur: velut si interius demus syrupū de succo endiuiæ, exterius inungamus aliquo vnguento calido. Tertium est, vt dixi, quod consideremus, si morbus vnus sit causa alterius, velut in exemplis, & modis, qui declarantur quarta Primi. Et ideo in hoc etiam considerabimus tempus vtriusque velut: si morbus pestilens cum hydrope coniungatur, curabimus pestilentem, quia breuis est, vtendo refrigerantibus, & minus curabimus de hydrope. Et si febris acuta, nō pestifera, iungatur anginæ diuturnæ pestiferæ, adhibebimus auxilia febri ardenti: atque ita in alijs. *Cap. vlt.*

Et quod dixi de febre pestilenti, & bubonia, elephantiasi, lue Indica, intelligi debet de quocunque alio etiam veneno: si enim morbo iungatur, aut ille cōsequetur ad venenum illud, vt tabes ad leporem marinum: & tunc cura est cura veneni, quæ si potuerit esse perfecta, & breuis, curabitur etiam perfectè tabes: aut morbus iam cœperat ante venenum, sicut contingit, quòd laboranti morbo laterali exhibitæ fuerint cantharides, aut cicuta, aut aliquid aliud. & tunc debet curari seruatis regulis suprascriptis. Et cum morbi duo in eadem hora inchoant, vnus est semper causa alterius: vt si morbus lateralis cum febre, aut ambo sunt ab eodem, vt in napello palpitatio cordis, et vomitus. Et si sint tales, vt vnus ex altero pendeat, quandoque posterior prius sentitur, vt febris ante morbum lateralem: sed hoc paucis horis antè contingit, aut vnus antecedit alium per aliquot dies: et si prior desinit, aut remittitur, fit transmutatio vinus in alterū: et si vterque manet, tunc prior est causa posterioris per accidens, vel hoc accidit ob paruitatem ab initio, quòd latuerit posterior. Sed si morbus qui relinquitur, pòst apparuit, antequam prior remittatur, tunc ex his est quæ venenis succedunt. de quibus mox dicendum est.

DE CVRA DISPOSITIONVM VENENIS succedentium. Cap. XXVI.

CVm venenum ex morsu sparsum est, corrumpit sanguinem, & persæpe non occidit vt venenum, sed vt causa alia, quæ morbum induceret: & ideo tunc datur occasio secandi venam. Quare dixit Princeps sexta Quarti: *Et conueniens horarum sectio venę est, cum scitur quòd venenum est iam sparsum in corpore, & non est ex eis, quę attrahuntur; & propriè in eo qui est repletus.* Sunt autem dispositiones, quæ venena sequi solent, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex genere leucophlegmatiæ, morbus regius, quod etiam testatur Auenzoar, tabes quædam, & phthisis, strangulatio, & synanche, casus dentium, melancholia, & tristitia, vigilia, furor, mala coctio, alui durities, intestinorum, & ventriculi dolores, tum difficultas seu dysenteria, splen tumidus, spirandi difficultas, resolutio membrorum, & durities iuncturarum: sicut de arsenico rubro, quod vocant Arabes Realgar, vulgus autem Risagallum, refert Conciliator, cum curasset iuuenem, qui eum sumpserat. Et febres frequentes inordinatæ, defectus cordis, & oculorum debilitas, aut prominentia, & conuulsio, ac dolor totius corporis: velut in arthritide, & vrinę flagrantia, seu vrigo, aut difficultas, & vertigo, & nausea, & obliuio, & alia: sed præcipuè antedicta. In omnium horum cura illud diligentissimè obseruandum, quòd curatio mista esse debet, ex cura principali, & cura morbi: et hoc, quia tales morbi sanantur sublata causa: et causa est, vel impressio facta ex veneno, vel illa est causa causæ. Velut si ex napello aliquis incidat in phthisim, ex pulmonis vlcere, curatio erit triplex, et mista, ex cura phthisis puræ, scilicet vlceris pulmonis, cum his quæ dicta sunt superius: et cura veneni putrefacientis per propria, vt etiam ante illud. et cura putredinis, et abscessus iam facti. et hanc etiam superius diximus. Et ita vides, quòd hoc caput constat ex cura morbi propria, tradita in libris suo loco: et duobus capitibus, quorum vnum est caput de cura illius veneni, et aliud de cura modi, quo venenum illud interficit. Et habet hoc priuilegium morbus ortus ex veneno, ex peste, ex lue Indica, quòd curato veneno, sanatur morbus ille qui ex eo fluxit, etiam si esset è genere insanabilium. Et ita curatus fuit bubo niger in illustri Marchione (Regulum dicunt Latini) Viglereani, quia ortus erat ex peste: quamuis bubones alij nigri sint natura insanabiles, et è genere carcinomatum. Et sputum sanguinis ex pulmone in Pussiano, quia ortum habebat ex Indica lue: licet huiusmodi sputa diuturna, quale illud erat, sint insanabilia, teste Galeno quinto Methodi. Sic facilè resolutionem: imò lacte ipso in filiabus Baptistæ Syrtiri, quod ex hydrargyri destillati potu contigisset. Atque alia omnia huiusmodi, modò virtus valida sit, et corpus adhuc succulentum. Et secundum præceptum est, vt in morbis omnibus, qui ex veneno relinquuntur, sit cura per eundem modum, qui est ipsius veneni, non solum per eadem medicamenta. Vt sit exemplum: balneum generaliter oculorum debilitati nocet: quia tamen euocat ad exteriora, debilitatem visus ex veneno factam curabimus balneo, et ita dentibus nihil erit melius, quam auocare venenum ad exteriora.

[Margin: Tract. 3. cap. 1.; Cap. 18.; Cap. 7.; Cap. 21.; Cap. 11. in fine.]

Ad albam pituitam, miscebimus theriacam, vt conuenientem veneno, et rhabarbarum morbo, et semen harmala, de quo suprà, vt conueniens vtrique. Et

exer-

exercitium conuenit omnibus morbis ex veneno relictis, præcipuè autem frigidis: quia proprium veneni est, calorem naturalem minuere, humores, & membra corrumpere, sed exercitium confirmat calorem naturalem, & humores corruptos educit per halitum, aut sudorem, & membra confirmat. Veruntamen in morbo regio non conuenit, nisi leue, & vt deambulatio. Ad regium morbum. Recipe endiuiæ aut cichorij, halicacabi seminum, singulorum partes duas, harmalæ decimam partem: vel eius loco rutam caprariam, vt dictum est, vel agrestem rutam: sed in venenis, caprariæ non fiderem. Hoc in casu probo moschi, quantùm optimè redoleat. In hoc genere etiam est radix cardui sancti, tum aqua herbæ illius. Ad dentium casum, inungatur totum corpus oleo hypericonis, & de baccis lauri, succino suffumigentur dentes, corallio quoque lapide fricentur: est enim antidotum ranæ lapideæ, & æruginis, tum similium, vt suprà visum est. Melancholia, & tristitia quæ ex veneno oritur, valde mala est, & plerumque necat: tristitia autem est melancholia leuis: neque enim potest quis tristitiam maximam pati, quin desipiat apertè. Huius igitur cura est sectio venæ cum copiosa sanguinis detractione, elleborus frequens, & magna in quantitate exhibitus, violenta, soporifera: inde margaritarum vsus copiosus, & melissæ atque borraginis, merumquè dulce, ac Venus cum puellis lætis, atque iucundis, inde balnea, locique amœni. Eadem penè furoris remedia sunt.

Deiectam coctionem instaurabimus assiduo cotoneorum vsu, cum coralliis, & moscho: iuniperi fructus per se commendantur, inde pistacia, endiuia, menta, absinthium, echini marini, ac buccinæ, cum aliquibus ex his scilicet: cinnamomum, inula, eruca, piper, anisum, pulegium, echinus terrestris, sal. Ad alui duritiem, origano in iure galli vtitor: oleo quoque plurimo, & agarico. Ad dolores, & tormina, cumino, atque ruta. Si verò dysenteriæ reliquiæ remanserint, sphragide, nihil melius, pòst smaragdo, agarico, oleo omphacino, iure castrati. Ad splenis tumores, halicacabi semina, ruta cum aceto, semen iuniperi, spica celtica, iris illyrica, & fraxinus. Et in synanche, & strangulatione, vtemur stercore canis, theriaca, sale: mittemus sanguinem ex humeraria, pòst etiam sub lingua, copiosum: applicabimus cucurbitulas, dabimus iridem illyricam copiosam, si licet, & synanchicis insufflabimus; & quod admoniti sumus per somnium scribere, è regione glandulas in brachio fricabimus, prementes adeò validè, ac diu, vt intumescente brachio, ac dolente non mediocriter, gulæ omnino obliuiscamur. Non dico glandulas, glandosas carnes: neque enim vllæ, vel ab *Hippocrate*, vel alio quouis anatomico connumerantur: sed tumentia ibi musculorum colla. Ad spirandi difficultatem, enula, iride illyrica eadem, croco, theriaca eadem ratione. Ad resolutionem, vngatur oleo ex floribus sambuci, & hypericonis, & baccarum lauri cum theriaca. Intus conferunt iris eadem, cardamomum, theriaca, iuniperi semen, balsamum, enula, nec maior vllus consensus. Ad iuncturarum durities, ijsdem fermè oleis, addita pinguedine anatis, cuius descriptio est huiusmodi: Magna anas exenterata, & depilata, vel ciconia, impleatur carnibus viperarum, et aspidum recentibus, et semine iuniperi sicco, non carioso, belzoino, enula, canino sanguine, carne testudinis marinæ, opoponace, galbano: et assetur in veru, et perpetuo igne, colligatur quod exprimitur, aquosum illud primum, quod effunditur superfundendo, donec purus adeps, non sanguini, non aquæ admistus sit. Itaque ignem, et æqualem esse, et medioctem oporte: huic

decimam partem theriacæ admisceto: facit et ad podagram. Ad febres inordinatas, vtatur enula in cibis, endiuia, cichorio cum pipere, origano, aniso cum ptisana. Et per interualla sumat agaricum cum mulsa, ex descriptione Dioscoridis. Intermedijs autem diebus ℥ theriacæ cum succo petroselin, aut citrijmali, totum contundendo.

Cordis defectus ijsdem curatur, quibus venenum: inde silua. Theriaca, smaragdus, os ceruini cordis, hyacinthus, coralliũ, margaritæ, enula, flores borraginis cum saccharo conditi: rosæquè similiter. Ad oculorum imbecillitatem ruta vtatur, ac rosis, tum iecoribus anatum, & anserum, ac eruca. Vbi sede sint excussi naturali, parum prosunt auxilia: theriaca tamen cum cardamomo, & longo pipere, & smaragdo, spondylio, serpillo: quæ etiam pro emplastris admoueantur. Ad articulorum dolores, atque conuulsiones, vtatur elleborismo, nec non enula, & cardamomo in cibis. Habetur & vnguentũ descriptum, quod discutit, & emollit. Iuuat, vt notum est, vulpinum oleum, quod & in duritiebus vicem obtinet superius expositi, sed longè inferius.

Ad vrinæ vriginem, difficultatem, iuuant quæ extinguũt veneni vim: & præsertim halicacabi semina, maluæ, & cyperi decoctum, tum ameos, & lithospermi: & locum inunge oleo de scorpionibus, & est propriũ, & theriacæ vsus assiduus. In huiusmodi enim morbis longis, & sine abscessu, theriaca nihil melius est, modò hectica non sit: etiamsi à veneno originem non habeant, quanto magis, si habeant. Vertiginis eadem fermè cura, quæ & resolutionis. Sed & ventriculi ratio habenda est. Prosunt cardamomũ, ruta, spica, bdellium, cinnamomum, cortex citrij, agaricus præcipuè, betonica, saluia, rosmarinus, calamus aromaticus, acorus. Et de nausea eadem est ratio, quæ & de vertigine, vt à ventriculo ortum habet. & de obliuione similiter, vt as cerebro. Elleborus, agaricus inter ea quæ purgant. Et dicitur, quòd anacardinum antidotum confert memoriæ: & creditur quòd scobs eboris, & melissophylli puluis eidem conferant, & mel inter familiaria: & debent exerceri, & in locis amœnis spatiari, & in aere libero. Iuuant & castoreum, peucedanum, spondylium, sinapi, vitex, sampsuchus, & cerebra gallinarum, & leporum, et pulli columbini. Et inter amuleta, smaragdus collo suspensa.

Proprium est autem veneni, relinquere morbum quendam peculiarem ex tertio genere crassi morbi, quòd fit à pituita putrefacta, seu illi abundè simili: quem vidi in pluribus, qui à veneno cõualuerant, et maximè patre meo Facio Iurisconsulto, qui quotidie de eo conquerebatur. Eructant acidum, flatu multo abundant, vago dolore hinc inde torquentur, ac saltatorio, vt ita dicam, modò è pede confestim in oculum, modò in ventrem, aut ex aure in manum. Mortuus est cum eo, non ex eo, neque graue est symptoma, morbus autem dici non potest. Curatio ex theriaca, smaragdo, electuario, vt aiunt, Alchermes, coctionem procurare. Hippocratis ratio in purgatione cum elleboro per superiora constat, et hippophae, id est lappagine, de qua Plinius, per inferna: victus totus ex lacte. Credunt aliqui, hoc ipsum symptoma dæmonem esse, aut ab illo.

Lib. de In. Af. pag. 28. Lib. 26. cap. 10.

F I N I S.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

D

mon-

N

O

P

putre-

semi-

T

potens

F I N I S.

16